

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Filozofická fakulta
Historický ústav

Jan Šimánek

**Venkovské farnosti Doudleby
a Kamenný Újezd v době baroka**

Rigorózní práce

Konzultant práce: prof. PhDr. Václav Bůžek, CSc.

České Budějovice 2007

Jan ŠIMÁNEK

Country parishes in Doudleby and Kamenný Újezd in the time of baroque

The dissertation describes on the example of two adjoining parishes in the South Bohemia – Doudleby and Kamenný Újezd – everyday life of a country parish in the second half of the 17th and the first half of the 18th century. Thanks to a detailed analysis of many sources issued by church as well as patrimonial administration it was possible to reconstruct a plastic view of people's life in the microcosm of both researched parishes.

Besides the preface, conclusion, list of sources and literature, the list of abbreviations and the supplements the text is divided into four main parts. The first part is based on scientific literature. The author concerns with the parish organization, its importance and changes in the mid-17th century. The second part, entitled *Man in the Parish* is the most extensive. It describes the position of various subjects interacting in the parishes – a vicar, a patron of the church and his clerks, a sacristan and a schoolteacher. Also the social conditions of the parishioner are not set aside. In the subchapter entitled *Reputable People* the author reveals the most frequent godfathers, marriage marshals and godfather relationships among the parishioner. The last subchapter of the second part contains the analysis of several interesting conflicts in the surveyed parishes. The title of the third part sounds *Churches and Clergyman's Houses – Economy and Material Culture*. First, the author researches the economy of both churches and vicars' material provision. Then, especially on the basis of preserved inventories, he aims a reconstruction of the appearance and the equipment of the churches, clergyman's houses and households of chosen vicars. The first part, named *Spiritual Life* is particularly concerned on the parish in Doudleby. The author interests in the year's cycle of church celebrations and fairs, baptizing and marrying rituals, work of local religious confraternity and other piety exposures. This part addicted to spiritual life is concluded by a comparison with the situation in the adjoining parish in Kamenný Újezd.

Jan ŠIMÁNEK

Venkovské farnosti Doudleby a Kamenný Újezd v době baroka

Předkládaná práce se snaží ukázat na příkladu dvou sousedních farností na jihu Čech – Doudleb a Kamenného Újezda – jak vypadal život lidí ve venkovských farnostech v druhé polovině 17. a první polovině 18. století. Analýzou řady pramenů církevní i patrimoniální provenience se snaží vytvořit dostatečně plastický obraz života lidí v mikrokosmu obou farních obvodů.

Kromě úvodu, závěru, seznamu pramenů a literatury, seznamu zkratk a příloh je vlastní text práce rozdělen do čtyř hlavních částí. První vychází z odborné literatury a snaží se postihnout problematiku farní organizace, jejího významu a proměn v pobělohorských Čechách. Nejrozsáhlejší je druhá část práce s názvem *Člověk ve farnosti*. Zaobírá se postavením jednotlivých subjektů, které ve farnostech působily – faráře, kostelního patrona a jeho úředníků, kostelníka, kantora i sociálními poměry farníků. Podkapitola nazvaná *Lidé vážení* rekonstruuje nejčastější kmotry, svatební ceremoniáře a kmotrovské vazby mezi lidmi ve farnosti. Poslední podkapitola druhé části analyzuje několik zajímavých konfliktů v obou farnostech. Třetí část nese název *Kostely a fary – ekonomika a hmotná kultura*. Nejprve pojednává o hospodaření obou kostelů a hmotném zabezpečení farářů. Především na základě dochovaných inventářů se dále pokouší rekonstruovat vzhled a vybavení kostelů, farních domů a podobu farních domácností vybraných kněží. Čtvrtá část je nazvána *Duchovní život* a věnuje pozornost především doudlebské farnosti. Soustředí pozornost na cyklus církevních slavností a poutí během roku, udělování svátostného křtu a sňatku, místní zbožné bratrstvo a konkrétní projevy zbožnosti. Část práce věnovanou duchovnímu životu uzavírá srovnání se situací v sousední farnosti Kamenný Újezd.

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracoval sám za použití uvedených pramenů a literatury.

V Doudlebech dne 8. září 2007

.....

Na tomto místě bych rád vyjádřil své poděkování prof. PhDr. Václavu Bůžkovi, CSc., a doc. PhDr. Miroslavu Novotnému, CSc., za cenné rady a připomínky, které napomohly vzniku této práce. Také bych rád poděkoval archivářům a archivářkám Národního archivu v Praze a Státního oblastního archivu v Třeboni, včetně jeho pobočky v Českém Krumlově. Můj dík patří též P. Karlu Hamplovi, duchovnímu správci farností Doudleby a Kamenný Újezd, za vstřícný přístup při studiu použitých pramenů.

OBSAH

I. ÚVOD	7
II. FARNÍ ORGANIZACE A CÍRKEVNÍ SPRÁVA JIŽNÍCH ČECH V 17. A 18. STOLETÍ	21
III. ČLOVĚK VE FARNOSTI	32
III. 1. FARÁŘ	32
III. 2. PATRON KOSTELA A JEHO ÚŘEDNÍCI	41
III. 3. KOSTELNÍK	48
III. 4. KANTOR	56
III. 5. FARNÍCI – HOSPODÁŘI	62
III. 6. LIDÉ VÁŽENÍ	80
III. 7. SPORY VE FARNOSTECH	96
IV. KOSTELY A FARY – EKONOMIKA A HMOTNÁ KULTURA	102
IV. 1. EKONOMIKA ZÁDUŠÍ	102
IV. 2. FARNÍ BENEFICIA	117
IV. 3. HMOTNÁ KULTURA	126
IV. 4. VYBAVENÍ FARNÍCH DOMÁCNOSTÍ	141
V. DUCHOVNÍ ŽIVOT	146
V. 1. CÍRKEVNÍ ROK V DOUDLEBSKÉ FARNOSTI	148
V. 2. SVÁTOSTI KŘTU A MANŽELSTVÍ	154
V. 3. ZBOŽNÉ BRATRSTVO SV. BOŽÍ RODINY V DOUDLEBECH	163
V. 4. KULT OBRAZU PANNY MARIE DOUDLEBSKÉ	167
V. 5. ODVRÁCENÁ TVÁŘ DUCHOVNÍHO ŽIVOTA V KAMENNÉM ÚJEZDĚ	172
VI. ZÁVĚR	176
VII. PRAMENY A LITERATURA	184
VIII. SEZNAM ZKRATEK	210
IX. SEZNAM PŘÍLOH	211
X. PŘÍLOHY	

I. ÚVOD

Problematika církevních dějin pobělohorského období a zejména doby od konce 17. století do vydání tolerančního patentu se přes svou nepopíratelnou závažnost i zajímavost donedávna netěšila velké přízni české historiografie. Třebaže se toto období nazývalo jako „období temna“, platilo takové označení spíše pro stav znalostí o něm.¹ Na dobu vrcholné rekatolizace nahlíželo marxistické dějepisectví mnohdy zcela zjednodušujícím a ryze schematickým pohledem. Otázky skutečného fungování církevní správy a podoby náboženského a církevního života tak dlouho zůstávaly předmětem zájmu pouze starší historiografie. Pozitivistické práce Karla Borového, Tomáše V. Bílka, Františka Krásla, Antonína Podlahy, Hanuše Opočenského a dalších historiků z konce 19. a první poloviny 20. století vytvořily základy k další badatelské práci, ať už šlo o částečné zpřístupnění pramenů či o syntézy určitých dílčích úseků, biografie významných osobností nebo dějiny některých církevních institucí.²

Přestože ani po roce 1948 výzkum široce pojatých církevních dějin zcela nezanikl, zásadní edice pramenů a monografické rozpravy zde v podstatě nevznikly. Výjimkou bylo pouze několik prací. V druhé polovině šedesátých let napsal Zdeněk Kalista, přední znalec barokního období v českých zemích, knihu věnovanou tzv. jihočeskému baroku, která ovšem mohla vyjít teprve v roce 1994.³ V době politického uvolnění na sklonku šedesátých let vyšla práce Františka Kavky a Anny Skýbové, jež se sice váže k staršímu období, ale zabývá se problematikou obnovy katolické církevní správy v souvislosti s Tridentským koncilem.⁴ Některé práce vydalo exilové nakladatelství Křesťanská akademie v Římě.⁵ V polovině osmdesátých let začala věnovat pozornost problematice církevní správy Eliška Čáňová.⁶ Problematika dějin klášterů, řeholních společenství a každodenního života řeholníků byla až do konce osmdesátých let v české historické vědě zastoupena jen mizivým zlomkem prací.⁷

¹ K tomu Svatava RAKOVÁ, *Pobělohorské Temno v české historiografii 90. let: pokus o sondu do proměn historického vědomí*, ČČH 99, 2001, s. 569-588.

² Z těchto starších prací srov. alespoň Karel BOROVÝ, *Dějiny arcidiecése pražské*, Praha 1874; Tomáš V. BÍLEK, *Reformace katolická neboli obnovené náboženství katolického v Království českém po bitvě bělohorské*, Praha 1892; TÝŽ, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 I-II*, Praha 1982-1983; František KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský. Historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1623-1667*, Praha 1886; Antonín PODLAHA, *Dějiny arcidiecése pražské od konce XVII. století do počátku století XIX. I. Doba arcibiskupa Jana Josefa hraběte Breunera (1694-1710)*, Praha 1917; TÝŽ, *Arcidiecéze pražská v době arcibiskupa Mořice Gustava hr. z Manderscheidu*, ČKD 49 (74), 1908, s. 65-71, 141-147, 216-221, 656-662; 52 (77), 1911, s. 519-527; TÝŽ, *Arcidiecéze pražská v době sedisvakance v letech 1733-1734*, ČKD 73 (48), 1907, s. 38-44, 124-130, 329-332, 470-478, 611-625; Hanuš OPOČENSKÝ, *Protireformace v Čechách po bitvě na Bílé hoře*, Praha 1921².

³ Srov. Zdeněk KALISTA, *Století andělů a ďáblů*, Jinočany 1994.

⁴ Srov. František KAVKA – Anna SKÝBOVÁ, *Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepce rekatolizace Čech. Počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561-1580*, Praha 1969.

⁵ Za všechny lze připomenout syntézu Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin I-II*, Roma 1986 (další vydání Praha 1991²) či některé práce Zdeňka Kalisty.

⁶ Zejména Eliška ČAŇOVÁ, *Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech (1620-1671)*, SAP, 35/2, 1985, s. 486-557.

⁷ Srov. Josef SVÁTEK, *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, SAP 20, 1970, s. 505-624.

Po roce 1989 nastal očividný obrat i v oblasti studia církevních dějin. Ačkoliv počáteční velká vlna zájmu poněkud opadla, výzkum pramenů církevní provenience stále pokračuje. Bádání na tomto poli je navíc vystaveno otevřené konfrontaci s metodologicky nosnými proudy současné evropské historické vědy. Pod vlivem metodických inovací zejména z Francie, Německa, Rakouska a USA se i v české historiografii v průběhu uplynulých let prosazují témata založená na interdisciplinarnitě v přístupu ke studovaným jevům (sociologie, psychologie, historie umění, literární věda) a na analýze daných sociálních struktur. Klasické církevní dějiny se v pojetí především západoevropských a amerických autorů rozkročily směrem k historickoantropologickému bádání o jednotlivých aspektech náboženství a zbožnosti. Značné pozornosti badatelů středoevropské historiografie (především německé a rakouské) se těší především otázky široce pojaté konfesionalizace, sekularizace a dechristianizace společnosti v průběhu 16.-19. století – zabývají se jimi například Joachim Bahlcke, Robert Bireley, Andreas Holzem, Wolfgang Reinhard, Heinz Schilling a Arno Strohmeier,⁸ či Thomas Winkelbauer v pracích věnovaných náboženským konverzím šlechty.⁹ Bohatá literatura se věnuje problematice každodenních projevů náboženského života či sociálně diferencované zbožnosti, fenoménu barokních poutí, zázraků a kultu svatých. Z autorů, kteří bádají toto téma, lze připomenout například Wolfganga Brücknera, Annu Coreth, Christofa Dippera, Gerhardta Jaritze, Barbaru Schuh, Petera T. Langa či Johannese Neuhardta.¹⁰ Analytickými výzkumy pro-

⁸ Srov. Ernst KOCH, *Das Konfessionelle Zeitalter – Katholizismus, Luthertum, Calvinismus (1563-1675)*, Leipzig 2000. Tam zejména podrobně literatura ke konfesionalizaci. Dále Joachim BAHLCKE – Arno STROHMEIER (Hrsg.), *Konfessionalisierung in Ostmitteleuropa. Wirkungen der religiösen Wandels im 16. und 17. Jahrhundert in Staat, Gesellschaft und Kultur*, Stuttgart 1999; Wolfgang REINHARD – Heinz SCHILLING (Hrsg.), *Die katholische Konfessionalisierung*, Münster 1995 (= Reformationgeschichte Studien und Texte 135); Robert BIRELEY, *Neue Orden, katholische Reform und Konfessionalisierung*, in: tamtéž, s. 145-157; Andreas HOLZEM, *Religion und Lebensformen, Katholische Konfessionalisierung im Sendricht des Fürstbistums Münster 1570-1800*, Paderborn 2000. K tomu též Jiří PEŠEK, *Reformační konfesionalizace v Německu 16.-17. století (Publikace a diskuse 80. a 90. let)*, ČČH 96, 1998, s. 602-610; Anna OHLÍDAL, *Konfessionalisierung: ein Paradigma der historischen Frühneuzeitforschung und die Frage seiner Anwendbarkeit auf Böhmen*, *Studia Rudolphina* 3, 2003, s. 19-28. Ve vztahu k městskému prostředí lze problematiku konfesionalizace nalézt například v práci Susanne Claudine PILS, *Schreiben über Stadt. Das Wien der Johanna Theresia Harrach 1639-1716*, Wien 2002.

⁹ Srov. Thomas WINKELBAUER, *Fürst und Fürstendiener. Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat der konfessionellen Zeitalters*, München 1999; TÝŽ, *Karrieristen oder fromme Männer? Adelige Konvertiten in den böhmischen und österreichischen Ländern um 1600*, *Frühneuzeit-Info* 10, 1999, 1-2, s. 9-20; TÝŽ, *Socialdisziplinierung und Konfessionalisierung durch Grundherren in den österreichischen und böhmischen Ländern in 16. und 17. Jahrhundert*, *Zeitschrift für historische Forschung* 19, 1992, s. 317-339.

¹⁰ Problematice zbožnosti se věnují práce např. Wolfganga BRÜCKNER, *Die Neuorganisation von Frömmigkeit des Kirchenvolkes in nachtridentischen Konfessionsstaat*, *Jahrbuch für Volkskunde* 21, 1998, s. 7-32; Anna CORETH, *Pietas Austriaca. Österreichische Frömmigkeit in Barock*, Wien 1982; Christof DIPPER, *Volksreligiosität und Obrigkeit im 18. Jahrhundert*, in: Wolfgang Schieder (Hrsg.), *Volksreligiosität in der modernen Socialgeschichte*, Göttingen 1986, s. 73-96; Gerhard Jaritz – Barbara Schuh (Hrsg.), *Wallfahrt und Alltag in Mittelalter und früher Neuzeit*, Wien 1992; Peter T. LANG, „Ein grobes, unbändiges Volk. Visitationsberichte und Volksfrömmigkeit“, in: Hansgeorg Molitor – Heribert Smolinski (Hrsg.), *Volksfrömmigkeit in der frühen Neuzeit*, Münster 1994, s. 48-63; Johannes NEUHARDT, *Die Visitationen 1612-1617 in Salzburg als Quelle für Volksfrömmigkeit in der frühen Neuzeit*, *Jahrbuch für Volkskunde* 21, 1998, s. 51-56.

blematiky barokního kléru se zabývají například Joachim Bahlcke, Renate Dürr či Luise Schorn-Schütte.¹¹ Poněkud problematičké jsou přes svůj nepopiratelný přínos práce Richarda van Dülmena, které ovšem často zobecňují dílčí poznatky.¹² Zahraniční práce jsou také postupně překládány do češtiny.¹³

Třebaže současný výzkum jednotlivých církevních témat v českých zemích trpí izolovaností jednotlivých badatelů i pracovišť, a značnou tematickou roztržitostí bez širších vazeb ke kontextu společenských struktur, přinesly v posledních sedmnácti letech práce – zejména střední a mladší badatelské generace – řadu pozoruhodných výsledků. K tématu rekatolizace vyšla řada nových ideologicky nezatížených prací, například z pera Ivany Čornejové, Jaroslava Kadlece, Jiřího Mikulece, Jaroslava Pánka, Noemi Rejchrtové, Anny Skýbové či Martina Svatoše.¹⁴ Ani tento myšlenkový posun ovšem nezabránil vzniku nové práce Jana Fialy

¹¹ K tomu srov. práce Luise SCHORN-SCHÜTTE, *The Christian Clergy in the Early Modern Holy Roman Empire. A Comparative Social Study*, *Sixteenth Century Journal* 39, 1998, 3, s. 717-731; TÁŽ, *Priest, Preacher, Pastor. Research on Clerical Office in Early Modern Europe*, *Central European History* 33, 2000, 1, s. 1-40; Renate DÜRR, „...die Macht und Gewalt der Priestern aber ist ohne Schrancken“. *Zum Selbstverständnis katholischer Seelsorgegeistlicher im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Martin Dinges (Hrsg.), *Hausväter, Priester, Kasstraten. Zur Konstruktion von Männlichkeit in Spätmittelalter und frühen Neuzeit*, Göttingen 1998, s. 75-99; Joachim BAHLCHE, *Geistlichkeit und politik. Der ständisch organisierte Klerus in Böhmen und Ungarn in der frühen Neuzeit*, in: Joachim Bahlcke – Hans-Jürgen Bömelburg – Norbert Kersken (Hrsg.), *Ständefreiheit und Staatsgestaltung Ostmitteleuropa. Übernationale Gemeinsamkeiten in der politischen Kultur vom 16. – 18. Jahrhundert*, Leipzig 1996, s. 161-186.

¹² Richard van DÜLMEN, *Religion und Gessellschaft. Beiträge zu einer Religionsgeschichte der Neuzeit*, Frankfurt am Main 1989; TÝŽ, *Kultur und Alltag in der frühen Neuzeit III. Band, Religion, Magie, Aufklärung 16. – 18. Jahrhundert*, München 1994; TÝŽ, *Volksfrömmigkeit und Konfessionele Christentum im 16. und 17. Jahrhundert*, in: Wolfgang Schieder (Hrsg.), *Volksreligiosität in der modernen Socialgeschichte*, Göttingen 1986, s. 14-30.

¹³ Pohled na náboženské a církevní otázky ve středoevropském kontextu přináší Robert J. W. EVANS, *Vznik habsburské monarchie*, Praha 2003. Obecné informace o evropské církevní situaci v tomto období August FRANZEN, *Malé církevní dějiny*, Praha 1992. Náboženského života se dotýkají práce např. Philippe ARIES, *Dějiny smrti I-II*, Praha 2000; Jean DELUMEAU, *Strach na západě ve 14.-18. století I-II*, Praha 1997-1999; Francis RAPP, *Církev a náboženský život Západu na sklonku středověku*, Brno 1996.

¹⁴ K rekatolizaci Anna SKÝBOVÁ, *Obnovení pražského arcibiskupství, Antonín Brus z Mohelnice a koncil tri-dentský*, in: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství 1344-1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*, Praha 1994, s. 114-128; Jiří MIKULEC, *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích*, Praha 1992; Alena PAZDEROVÁ, *Instrukce pražského nuncia Caetaniho pro jeho nástupce Speciana*, in: Ivan Hlaváček a kol. (edd.), *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové*, Praha 1998, s. 351-362; Jaroslav KADLEC, *Rekatolizace v Čechách*, in: tamtéž, s. 129-149; Jiří MIKULEC, *31. 7. 1627 – Rekatolizace šlechty v Čechách. Či je to země, toho je náboženství*, Praha 2005; Ivana ČORNEJOVÁ, *Pobělohorská rekatolizace. Nátlak nebo chvályhodné úsilí?*, *DaS* 23, 2001, č. 4, s. 2-6; Ivana ČORNEJOVÁ (ed.), *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4.- 5. 6. 2003*, Praha 2004; Martin SVATOŠ, *Problémy a otázky studia náboženského života v Čechách v letech 1620-1760*, in: Olfa Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek – Vít Vlnas (edd.), *Barokní Praha – barokní Čechie 1620-1740*, Praha 2004. K zasazení procesu rekatolizace v českých zemích do středoevropského kontextu srov. Jaroslav PÁNEK, *Nástup rekatolizace ve střední Evropě*, in: Jindřich Francek (ed.), *Rekatolizace v českých zemích*, Pardubice 1995, s. 5-7; Ivana ČORNEJOVÁ, *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích. Pokus o zasazení fenoménu do středoevropských souvislostí*, in: *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4.-5.6.2003*. Praha 2003, s. 14-24; Dana ŠTEFANOVÁ – Jan HORSKÝ, *Rekatolizace a rodinné, sociální a kulturní životní světy (Panství Frýdlant – sonda do soupisu podle víry z roku 1651)*, in: J. Francek, *Rekatolizace v českých zemích*, s. 131-144. K upřesnění terminologie srov. Noemi REJCHRTOVÁ, *Přehled literatury k upřesnění pojmu „Reformace – protireformace – tolerance“*. *Prologome-na*, ČČH 89, 1991, s. 787-796.

s vrcholně schematickým přístupem.¹⁵ Zájem se začal upírat k barokní kultuře obecně. Lze připomenout především sborníky věnované barokní kultuře z let 1992, 2001 a 2004.¹⁶ Na problematiku raně novověkých, a tedy i barokních slavností se zaměřil sborník Historického ústavu Jihočeské univerzity z roku 2000, jehož editory jsou Václav Bůžek a Pavel Král.¹⁷ Zejména zásluhou Jiřího Mikulce se od devadesátých let 20. století česká historická věda počala věnovat až do té doby téměř neprobádanému tématu barokních náboženských bratrstev,¹⁸ postupně začali těmto společenstvím věnovat pozornost také další autoři.¹⁹ Stranou nezůstalo ani bádání o světském duchovenstvu. Postavením nižšího kléru se již od osmdesátých let zabývaly ve svých pracích zejména Marie Ryantová a Zdeňka Kokošková.²⁰ O problematice vzdělávání kléru pojednává nejnověji studie Hedviky Kuchařové a Zdeňka R. Nešpora

¹⁵ Srov. Jan FIALA, *Hrozné doby protireformace*, Heršpice u Slavkova 1997. K tomu Ivana ČORNEJOVÁ, *Stručné pojednání o diskusi, která se raději neměla ani konat*, *Dějiny a současnost* 20, 1998, č. 5, s. 52-53.

¹⁶ Zdeněk HOJDA (ed.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, Praha 1992; Zuzana POKORNÁ – Martin SVATOŠ (edd.), *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, Praha 1992; Vít VLNAS (ed.), *Sláva barokní Čechie. Stati o umění, kultuře a společnosti 17. a 18. století*, Praha 2001; Olfa FEJTOVÁ – Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK – Vít VLNAS (edd.), *Barokní Praha – barokní Čechie 1620-1740*, Praha 2004. Pro oblast Moravy lze připomenout práce Josefa Války – Josef VÁLKA, *Česká společnost v 15. – 18. století. II. Bělohorská doba. Společnost a kultura „manýrismu“*, Praha 1983; TÝŽ, *Dějiny Moravy II. Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1996.

¹⁷ Srov. Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku* (= OH 8), České Budějovice 2000. K slavnostem dále Josef VÁLKA, *Barokní slavnosti*, in: Z. Hojda (ed.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, s. 53-63; Karl VOCELKA, *Habsburská zbožnost, lidová zbožnost. K mnohovrstevnatosti vztahů mezi elitní a lidovou kulturou*, FHB 18, 1993, s. 225-239.

¹⁸ Srov. zejména Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000; TÝŽ, *Piae confraternitates v pražské arcidiecézi na sklonku 17. století*, FHB 15, Praha 1991, s. 269-337; TÝŽ, *Zbožná bratrstva a jejich majetkové zázemí před josefínskými reformami*, FHB 16, Praha 1993, s. 171-219; Jiří MIKULEC, *Náboženská bratrstva v procesu pobělohorské rekatolizace*, in: *Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně, konané 10. září 1993, Jičín 1995*, s. 39-48; TÝŽ, *Pražská barokní bratrstva a smrt*, DP 20, 2002, s. 115-126; TÝŽ, *Proměny náboženských bratrstev v Čechách v raném novověku*, in: *Bratrstva. Světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní doby*, Pardubice 2005, s. 19-35; TÝŽ, *Srdce jako patrocinium barokních bratrstev*, in: *Srdce Ježíšovo. Teologie – symbol – dějiny. Sborník z konference konané na Vranově u Brna 30. ledna 2002, Ústí nad Labem 2005*, s. 113-125; TÝŽ, *Wallfahrer und Sodalen. Die barocke Wallfahrt im Leben der religiösen Bruderschaften in Böhmen*, in: *Wallfahrten in der europäischen Kultur. Tagungsband Příbram, 26.-29. Mai 2004, Frankfurt am Main 2006*, s. 483-493; TÝŽ, *Barokní bratrstva na území Podblanicka*, in: *Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petrářovi*, Praha 2004, s. 593-605 aj.

¹⁹ Například barokním bratrstvům z jihočeského prostředí věnovali pozornost Pavel HIML, *Zbožné bratrstvo svaté Barbory v Mirovicích mezi vrcholným barokem a josefínskými reformami*, FHB 17, 1994, s. 183-186; Miroslav NOVOTNÝ, *Mariánské družiny na jihu Čech od konce 16. do počátku 20. století*, JSH 71, 2002, s. 5-43; Jana KOUTNÁ, *Bratrstvo sv. Barbory v Netolicích (1751-1783)*, JSH 74, 2005, s. 151-181.

²⁰ Srov. zejména Marie RYANTOVÁ, *Pozůstalostní spisy duchovních z let 1714 až 1730 a jejich počítačové zpracování. Příspěvek k poznání struktury nižšího duchovenstva pražské arcidiecéze v období vrcholící protireformace*, Praha 1986 (diplomová práce); TÁŽ, *Příspěvek k poznání jihočeského světského kléru v období vrcholící rekatolizace*, JSH 57, 1988, s. 61-74; TÁŽ, *Normativní vymezení procesu vyřizování pozůstalosti světských duchovních a písemností s ním spojených v 17. a první třetině 18. století*, in: I. Hlaváček (ed.), *Facta probant homines*, s. 421-429; Marie RYANTOVÁ, *Majetkové poměry jihočeského světského kléru v období vrcholící rekatolizace*, JSH 62, 1993, s. 108-121; Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *K problematice nižšího světského kléru v období upevňování výsledků násilné rekatolizace*, Sborník prací členů Socialistického svazu mládeže Státního ústředního archivu v Praze 2, 1989, s. 61-74; Zdeňka KOKOŠKOVÁ – Marie RYANTOVÁ, *Sociální a kulturní úroveň nižšího kléru v druhé polovině 17. a v prvních desetiletích 18. století*, in: Z. Hledíková – J. V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství*, s. 150-163. Dále srov. Josef HANZAL, *K duchovní a kulturní úrovni barokního kléru*, in: Z. Hojda (ed.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, s. 85-92.

v Českém časopise historickém z roku 2007.²¹ Během devadesátých let vznikly i nové práce zaměřené na církevní správu od Marie Ryantové, Eduarda Maura, Zlatuše Kukánové či Veroniky Semerádové.²² Monografického zpracování z pera Víta Vlnase se dočkal Jan Nepomucký.²³

Postupně se zájem badatelů začíná stále více upírat k výzkumu života poutních míst a barokní zbožnosti. Klíčovou práci k tomuto tématu napsal Jan Royt,²⁴ dále si zaslouží připomenout zejména práce Martina Gažiho, Markéty Holubové, Jiřího Mikulce, Zdeňky Prokopové a Jana Royta.²⁵ Na metody a možnosti studia lidové religiozity v obecnějším kontextu upozornili v roce 2005 ve své studii v Českém časopise historickém Jan Horský a Zdeněk R. Nešpor.²⁶ Postupně se rozvíjí i výzkum konkrétních poutních míst, například jihočeskému Kájovu věnovala pozornost Zdeňka Prokopová.²⁷

Vznikly i moderní práce zaměřené na problematiku církevních řádů a kongregací.²⁸ Monografii o jezuitském řádu napsala Ivana Čornejová,²⁹ františkánům se věnují Petr Hlaváček³⁰ a Martin Elbel³¹, též ostatním řádům se dostává postupně pozornosti.³² Pozornost se

²¹ Srov. Hedvika KUCHAROVÁ – Zdeněk R. NEŠPOR, *Pastor bonus, seu idea (semper) reformanda. Vzdělávání a výchova kléru pro působení ve farní správě v českých zemích v 18. a na počátku 19. století*, ČČH 105, 2007, s. 351-392.

²² Marie RYANTOVÁ, *Církevní patronát Eggenberků a Schwarzenberků na přelomu 17. a 18. století (1694-1710)*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600 – 1750)*, České Budějovice 1996 (= OH 5), s. 617-637; Eduard MAUR, *Problémy farní organizace pobělohorských Čech*, in: Zdeňka Hledíková (ed.), *Traditio et Cultus. Miscelanea historica Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi, abeius collegis amicisque ad unum sexagesimum dedicata*, Praha 1993, s. 163-176; Zlatuše KUKÁNOVÁ, *Zprávy o stavu far pražské arcidiecéze z roku 1650*, *Paginae historiae* 2, 1994, s. 20-60; Veronika SEMERÁDOVÁ, *Vizitační písemnosti Čech 17. století (farní kostely a farní kléru pražské arcidiecéze v letech 1623-1694)*, SAP 47, 1997, s. 125-204.

²³ Vít VLNAS, *Jan Nepomucký – česká legenda*, Praha 1993.

²⁴ Jan ROYT, *Obráz a kult v Čechách v 17. a 18. století*, Praha 1999.

²⁵ Martin GAŽI, „Srpské outhčiště.“ *Podsrpenský kostel Panny Marie Bolestné a jeho lidé*, JSH 72, 2003, s. 35-70 a TÝŽ, „K lékařce nebeskej.“ *Poutní Podsrp a vnímání nemoci na českém venkově 18. století*, Kuděj 6, 2004, č. 1, s. 17-31; Markéta HOLUBOVÁ, „Duchovní pokládek duše křesťanské“ aneb co vyprávějí rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století, Kuděj 3, 2001, Nr. 2, s. 33-41; Jiří MIKULEC, *Kult svatého Izidora sedláka v českých zemích. K působení církve v prostředí venkova v 17. a 18. století*, in: Z. Hojda (ed.), *Kultura baroka*, s. 65-84; Zdeňka PROKOPOVÁ, „Auxilium Christianorum, ora pro nobis!“ *Barokní knihy zázraků jako dosud málo využitý pramen*, Kuděj 6, 2004, č. 1, s. 3-16; Jan ROYT, *Česká fides. Víra, zbožnost a církev. Barokní Pietas*, in: V. Vlnas (ed.), *Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost 17. a 18. století*, s. 15-21; TÝŽ, *Lidová zbožnost v 17. a 18. století ve výtvarném umění*, in: Z. Hledíková– J. V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství*, s. 179-196.

²⁶ Srov. Jan HORSKÝ – Zdeněk R. NEŠPOR, *Typologie české víry raného novověku. Metody a možnosti studia lidové religiozity v 18. století*, ČČH 103, 2005, s. 41-86.

²⁷ Srov. Zdeňka PROKOPOVÁ, *Každodenní život mariánského poutního místa Kájov v letech 1656-1725*, JSH 66-67, 1997-1998, s. 51-63; TÁŽ, „Cultores Deiparae Cajoviensis.“ *Vazby dvora Jana Kristána z Eggenberku k poutnímu místu*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= OH 7), s. 597-616.

²⁸ Obecně k nim Milan BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v Českých zemích I. Řády rytířské a křížovníci*, Praha 2002; II/1. *Řeholní kanovníci*, Praha 2003; II/2. *Mnišské řády*, Praha 2004; Luděk JIRÁSKO, *Církevní řády a kongregace v českých zemích*, Praha 1991.

²⁹ Ivana ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*, Praha 1995.

³⁰ Petr HLAVÁČEK, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha 2005.

³¹ Martin ELBEL, *Bohemia Franciscana, Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*, Olomouc 2001.

v poslední době zaměřila i na řádové slavnosti.³³ Vzniklo i několik prací, jež zaměřují v širším historickém kontextu pozornost na náboženský život českých emigrantů v cizině³⁴ a tajných nekatolíků v českých zemích.³⁵ Stranou pozornosti nezůstala ani barokní literatura, především homiletika.³⁶ Mnohé práce zaměřené na zmíněná témata tohoto období se věnují také jihočeskému regionu.³⁷ Regionální zakotvení v jihočeské oblasti nelze vnímat jako svazující; moderně pojaté bádání o určitém regionu je možné považovat za prostředek k modelování obecných vývojových tendencí.³⁸ Stále však bádání nepokročilo tak daleko, aby mohla vzniknout syntetická práce, která by se souhrnně zabývala církevně-náboženskou situací v Čechách v 17. a 18. století – narozdíl od Moravy, pro níž existuje dvoudílná syntéza Rudolfa Zuberu.³⁹ Následovat si zaslouží práce, jejichž autorům se podařilo probádané téma zasadit do širokého sociálního a kulturního kontextu habsburské monarchie.⁴⁰

Malá badatelská pozornost se stále věnuje farním kostelům a jednotlivým farnostem či konkrétním vikariátům. Farním kostelům z hlediska jejich hospodáření věnovali pozornost Pavel Pumpr a Pavel B. Kůrka.⁴¹ Městskými kostely se zabývaly například Jarmila Hansová

³² Srov. například Jan PAŘEZ, *Každodennost v klášteře premonstrátů na Strahově v polovině 16. století*, FHB 17, 1994, s. 101-115; Veronika ČAPSKÁ, *Pod ochranou Panny Marie Bolestné. Servité v českých zemích do josefinských reforem*, Nové Hradky 2005.

³³ Srov. Karel ČERNÝ, *Liturgický rok ve světle zápisníků ministrů klavovské koleje*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Slavnosti a zábavy*, s. 555-574; Martin ELBEL, *Triumf nazaretský. Poutní slavnosti v Hájkách u Prahy jako slavnost františkánského řádu*, in: tamtéž, s. 593-602; Hedvika KUCHAROVÁ – Jan PAŘEZ – Pavel R. POKORNÝ, *Slavnosti v českých premonstrátských kláštěrech. Nástin problematiky*, in: tamtéž, s. 537-553; Jana OPPELTOVÁ, *Příspěvek k typologii barokních klášterních slavností na příkladu premonstrátské kanonie Klášterní Hradisko u Olomouce*, in: tamtéž, s. 505-536.

³⁴ Religiozitou českých emigrantů se zabývaly Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Běh života českých emigrantů v Berlíně v 18. století*, Praha 1999; TÁŽ, *Pozvání do Slezska. Vznik prvních českých emigrantských kolonií v 18. století v pruském Slezsku*, Praha 2001; Lenka BOBKOVÁ, *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pírně v letech 1621-1639*, Praha 1999.

³⁵ Zdeněk R. NEŠPOR, *Víra bez církve? Východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*, Ústí nad Labem 2004.

³⁶ Například Miloš SLÁDEK (ed.), *Malý svět jest člověk aneb Výbor z české barokní prózy*, Jinočany 1995; TÝŽ (ed.), *Vítr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze*, Jinočany 2000.

³⁷ Rekatolizací tohoto regionu se ve svém příspěvku zabýval Josef HANZAL, *Pobělohorská rekatolizace v jižních Čechách*, JSH 48, 1979, s. 181-191. Pozornost si zaslouží syntetický přehled, jenž napsal Jaroslav KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, České Budějovice 1995.

³⁸ K tomu i se shrnutím literatury Václav BŮŽEK, *Region v historickém diskursu*, JSH 72, 2003, s. 5-13.

³⁹ Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století (1695-1777) I-II*, Praha 1987-2003. Výjimkou je práce A. PODLAHA, *Dějiny*, která ovšem věnuje pozornost české diecézi pouze v krátkém období na konci 17. a počátku 18. století.

⁴⁰ Srov. zmíněnou dvoudílnou syntézu R. ZUBER, *Osudy*. Dále i Ondřej JAKUBEC, *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, Olomouc 2003.

⁴¹ Srov. Pavel PUMPR, *Hospodaření kostelů na hlubockém panství ve druhé polovině 17. a počátkem 18. století*, Brno 2001 (diplomová práce); TÝŽ, *Hospodaření farního kostela v Pištíně v letech 1641-1700*, in: Ivo Barteček (ed.), *Historie 1999. Celostátní studentská vědecká konference*, Olomouc 2000, s. 107-125; Pavel B. KŮRKA, „*Urozenost, ctnost, krása i umění. Za nic nestojí, když peněz nejmí*“. *Správa a majetek záduší kostela sv. Valentina na Starém Městě pražském v raném novověku*, *Pražský sborník historický* 34, 2006, s. 93-126. Obecně k problematice farních kostelů srov. příspěvek Blanka ZYLINSKÁ, *Záduší*, in: I. Hlaváček (ed.), *Facta probant homines*, s. 535-548.

a Lenka Martínková.⁴² Vikariáty jako jednotku pro své bádání si zvolili Pavla Stuchlá, Pavel Zahradník a Martin Zeman.⁴³

Život v kostele a na faře neměl přitom jen úzce náboženský význam, ale měl také široký dopad společenský. Pospolitost venkovského lidu nezajišťovaly pouze vesnice roztráštěné obvykle do několika domínií. Širší komunitu spojovala po staletí farnost, jež zahrnovala od časů reorganizace osídlení krajiny během kolonizace obyvatele několika vesnic. Přestože kostel byl domem božím a střediskem náboženských obřadů, byl zároveň shromaždištěm širší komunity z okolí. Odtud se organizoval veškerý život farní osady i každého jednotlivce v ní. Právě před oltáři farních kostelů se odehrávaly ty nejdůležitější okamžiky v životě venkovského i městského obyvatelstva. Zde dostal člověk při křtu jméno podle světce, jemuž byl svěřen do ochrany. V kostele se zpovídal, dostával rozhřešení, vstupoval do manželství, odtud jej nakonec pohřbili na přilehlý hřbitov. Každý zkrátka patřil ke své farnosti, jejíž osudy sdílel, podřizoval se její kontrole, chvále a odsudku. Tady sousedé odnepaměti kolektivně prožívali všechny velké slavnosti, mohli předvést obřadní oblečení, aby po bohoslužbě probrali na hřbitově či v hospodě záležitosti osobní, hospodářské či politické.⁴⁴

Předkládaná rigorózní práce si proto klade za cíl ukázat na příkladu dvou sousedních farností na jihu Čech – Doudleb a Kamenného Újezda, jak vypadal život lidí ve venkovských farnostech v druhé polovině 17. a první polovině 18. století, tedy v období baroka.⁴⁵ Pozornost věnuje personálnímu složení farností, ekonomickým otázkám, hmotné kultuře i duchovnímu životu obou míst. Analýzou všech těchto aspektů se práce snaží vytvořit dostatečně plastický obraz života lidí v mikrokosmu obou farních obvodů. Důvodem volby právě zmíněných farností je kromě jiného i osobní vztah autora k těmto místům.

Česká historiografie se postupně snaží věnovat pozornost novým metodickým postupům, jež by umožnily posoudit dějinný vývoj v co největším rozsahu. Významné podněty pro mo-

⁴² Srov. Jarmila HANSOVÁ, *Českokrumlovský kostel sv. Víta v 17. a 18. století*, České Budějovice 1997 (diplomová práce); Lenka MARTÍNKOVÁ, *Dějiny pelhřimovského děkanství v letech 1620-1790*, Vlastivědný sborník Pelhřimovska 12, 2001, s. 3-46.

⁴³ Srov. Pavla STUHLÁ, *Prachatický vikariát 1676-1750. Vybrané otázky církevní správy*, Praha 2004; Pavel ZAHRADNÍK, *Obraz boleslavského vikariátu ve vizitačních protokolech z let 1670 a 1696*, *Paginae historiae* 13, 2005, s. 106-139; Martin ZEMAN, *Prácheňsko ve světle farářských relací. Církevní správa a náboženský život na přelomu 17. a 18. století*, *JSH* 72, 2003, s. 14-34; TÝŽ, *In sinu Sanctae Matris Ecclesiae. Příspěvek k dějinám církevní správy a náboženského života Prácheňského kraje ve vikariátech Blatná a Netolice na přelomu 17. a 18. století ve světle farářských relací*, České Budějovice 2001 (diplomová práce); TÝŽ, *Locus in quo parochum ago vocatur. Příspěvek k poznání stavu církevní správy a náboženského života v Prácheňském kraji na přelomu 17. a 18. století*, České Budějovice 2003 (rigorózní práce).

⁴⁴ Josef PETRÁŇ, *Příběh Ouběnic. Mikrohistorie české vesnice*, Praha 2001, s. 163-164.

⁴⁵ Při zpracování jsem využil své diplomové práce. Srov. Jan ŠIMÁNEK, *Kostel a fara v Doudlebech v době baroka. Příspěvek k poznání každodenního života venkovské jihočeské farnosti v 17. a 18. století*, České Budějovice 2004 (diplomová práce).

derní zpracování církevně-náboženské problematiky i problematiky venkova představuje zejména široké pojetí sociálních dějin,⁴⁶ jež nabízí bohatstvím tematických okruhů velmi rozmanité pracovní přístupy, a rovněž i historickoantropologický proud,⁴⁷ který v sobě zahrnuje stále větší okruh problémů a metod specializovaných disciplín zaměřených k dějinám člověka. V neposlední řadě nabízejí inspiraci různé formy mikrohistorie, jež umožňují lépe postihnout život jednotlivce nebo skupiny osob.⁴⁸

Práce se chce pokusit hledat odpověď alespoň na některé z širokého vějíře otázek, které se zde nabízejí: Jací lidé ve farnostech vlastně žili? Co pro ně znamenal farní kostel? Jak vypadaly jednotlivé vesnice ve farnosti? Jak je poznamenala třicetiletá válka? V jakých majetkových a sociálních poměrech zde lidé žili? Kterí lidé se těšili obecné vážnosti a proč? Jaké zde byly národnostní poměry? Jaké byly osudy duchovních správců farností? Jaké radosti a starosti jim duchovní správa přinášela? Oč ve svém životě usilovali a jaké byly jejich zájmy? Jaký užitek jim přinášelo konkrétní obročí? Jaké byly jejich celkové majetkové poměry? Jak zasahoval do života farností patron kostela? Jak mohli zasáhnout do života farnosti poddaní? Jakou úlohu zastávali v životě farnosti kostelníci a kantoři? Co jim tato služba přinášela a jaké byly jejich osudy? Jaké byly vzájemné vztahy vrchnosti, farářů, kantorů, kostelníků a poddaných? Jak fungovala ekonomika kostela? Co to bylo záduší a kdo se podílel na jeho správě? Z čeho plynuly kostelu příjmy a nač musel naopak vynakládat hlavní výdaje? Jak vypadalo důvěrně známé prostředí kostela, v němž trávili vesničané sváteční okamžiky slavnostních bohoslužeb i přechodových rituálů? Na jaké obrazy a sochy se věřící dívali a které světce uctívali? V kterých lavicích seděli? Jak vypadal dům faráře? Jak vypadal duchovní život farností? Jaký skutečný vliv měla na život farnosti kazatelna? Které svátky se ve farnostech slavily? S kterými lidovými obyčejí byly spojeny? Přicházeli do farního kostela také nějakí poutníci? Formovalo duchovní život farnosti nějaké zbožné bratrstvo? Byly poměry ve dvou sousedních farnostech obdobné či rozdílné? V čem se shodovaly a v čem naopak výrazně lišily a proč?

Kromě úvodu, závěru, seznamu pramenů a literatury, seznamu zkratk a příloh je vlastní text práce rozdělen do čtyř hlavních kapitol. První kapitola vychází z odborné literatury a zasazuje téma do nutného kontextu. Snaží postihnout problematiku farní organizace, jejího vý-

⁴⁶ O genezi oboru sociálních dějin podrobně Zdeněk JINDRA – František SVÁTEK, *Úvod do studia hospodářských a sociálních dějin*, Praha 1997.

⁴⁷ Včleněním historické antropologie do systému sociálních věd se zabýval například Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie*, Praha 2002.

⁴⁸ O mikrohistorickém přístupu k dějinám podrobněji Jaroslav ČECHURA, *Mikrohistorie – nová perspektiva dějepisectví konce tisíciletí?*, *Dějiny a současnost* 1, 1994, s. 2-5; Josef GRULICH, *Zkoumání „maličkostí“ (okolnosti vzniku a významu mikrohistorie)*, ČČH 99, 2001, s. 519-547.

znamu a proměn v pobělohorských Čechách. Zároveň se zabývá církevní správou jižních Čech v 17. a 18. století.

Nejrozsáhlejší část práce tvoří druhá kapitola s názvem *Člověk ve farnosti*. Zaobírá se postavením jednotlivých subjektů, které ve farnostech působily. První čtyři podkapitoly se věnují postavení faráře, patrona a jeho úředníků, kostelníka a kantora. Pátá se zabývá farníky. Na základě berní ruly a soupisu poddaných podle víry z roku 1651 charakterizuje sociální poměry obyvatel jednotlivých farních vesnic po skončení třicetileté války. Šestá podkapitola nazvaná *Lidé vážení* rekonstruuje nejčastější kmotry, svatební ceremoniáře a kmotrovské vazby mezi lidmi v doulebské farnosti. Zde byla použita metoda sondy do matričních zápisů sedmdesátých a osmdesátých let 17. století. Poslední podkapitola analyzuje několik zajímavých konfliktů mezi subjekty ve farnostech.

Třetí kapitola má název *Kostely a fary – ekonomika a hmotná kultura*. Její první podkapitola ve stručnosti pojednává o hospodaření obou záduší. Na základě zádušních účtů se snaží vysledovat a porovnat hlavní zdroje příjmů a nejčastější druhy vydání v první polovině 18. století. Druhá podkapitola se věnuje farním beneficiím, tedy zdrojům hmotného zabezpečení farářů. Následující podkapitola se pokouší, především na základě dochovaných inventářů, rekonstruovat vzhled a vybavení kostelů, farních domů a jejich okolí v obou farnostech. Poslední podkapitola třetí části se zaměřuje na podobu farních domácností a majetek dvou vybraných kněží.

Čtvrtá kapitola nese název *Duchovní život*. Vzhledem k dochovaným pramenům věnuje pozornost především doulebské farnosti. Její první část líčí cyklus církevních slavností a poutí během roku v doulebské farnosti. Druhá část se na základě literatury a provedené sondy do matričních záznamů zaobírá udělováním svátostného křtu a sňatku. Třetí soustředí pozornost na místní zbožné bratrstvo a čtvrtá na konkrétní projevy zbožnosti, které jsou v případě Doudleb spojeny s kultem gotického obrazu Panny Marie. Část věnovanou duchovnímu životu uzavírá srovnání se zajímavou situací v sousedním Kamenném Újezdě.

Práce se časově zaměřuje na druhou polovinu 17. a první polovinu 18. století, protože v této době prošly kostely v obou farnostech stavebním rozvojem. Z této epochy se zachovalo také nejvíce pramenů. Jen zřídka práce překračuje tuto časovou hranici do první poloviny 17. století či do druhé poloviny 18. století – například v případě personálního složení duchovních správců, patronů a kostelníků.

Při zpracování tématu bylo využito celé řady pramenů. Na prvním místě je třeba zmínit tzv. farářské relace z let 1676/1677 a 1700 a duchovní přiznávací tabely z roku 1713 uložené

v Národním archivu v Praze ve fondu Archiv pražského arcibiskupství.⁴⁹ Ty podávají z hlediska farností sice pouze stručné, leč základní a důležité informace.⁵⁰ Jazykem farářských relací je latina, duchovní příznávací tabely byly vyhotoveny v češtině. Německy byly sepsány inventáře pozůstalosti po farářích uložené rovněž v Národním archivu.⁵¹ Tamtéž bylo možné načerpat i část informací o doudlebském bratrstvu svatě Boží rodiny.⁵²

Největší část pramenů k studovanému tématu zahrnují velkostatkové fondy Státního oblastního archivu Třeboň. Prameny pro doudlebskou farnost obsahuje fond Velkostatek Třeboň uložený přímo v Třeboni. Jde zejména o čtyři fascikly písemností, jež zahrnují převážně korespondenci farářů s patrimoniální správou v Třeboni.⁵³ V této korespondenci se objevují nejrozličnější sdělení, žádosti a stížnosti adresované obvykle třeboňským hejtmanům i koncepty odesílaných odpovědí farářům. Jeden dopis má často hned několik různorodých sdělení. Výjimečně se mezi dochovanou korespondencí objevuje také inventář, fase a opisy fundačních instrumentů. Z těchto pramenů již čerpala drobná pozitivistická práce o Doudlebech od Václava Pulce z roku 1926.⁵⁴ Korespondence vznikala paralelně v češtině, latině a němčině. Nejméně se však v komunikaci s patronátními úředníky objevují latinské texty. Jednotliví faráři užívali obvykle češtinu a němčinu současně.

Obdobný pramenný materiál ke kostelu v Kamenném Újezdě zahrnuje jeden fascikl písemností z fondu Velkostatek Český Krumlov uložený v českokrumlovské pobočce Státního

⁴⁹ NA Praha, APA I, sign. B 13/2, Zprávy farářů o stavu far, jako odpovědi na 42 otázek konsistoře z roku 1677, Bechyňsko, vikariát Český Krumlov, Doudleby, fol. 66-67 (zde relace datována již 26. 12. 1676); Kamenný Újezd, fol. 255-256; sign. B 13/8, Zprávy farářů o stavu far, jako odpovědi na 42 otázek konsistoře z roku 1700, Bechyňsko, vikariát České Budějovice, Doudleby, fol. 19-27; Kamenný Újezd, fol. 71-77; sign. B14/20, Duchovní příznávací tabely 1713, Bechyňsko, vikariát České Budějovice, Doudleby, fol. 119-124; Kamenný Újezd, fol. 126-133.

⁵⁰ Farářské relace z let 1700-1701 využil Antonín Podlaha ve své práci o pražské diecézi na přelomu 17. a 18. století. Srov. TÝŽ, *Dějiny*. Dále o nich pojednal Václav RYNEŠ, *Málo využitý pramen vlastivědného poznání, farářské relace z let 1676-1677 a 1700-1701*, Acta regionalia 1965, s. 106-113. Dílčím způsobem je ve svých pracích využili J. ROYT, *Obraz a kult*; J. MIKULEC, „*Piae confraternitates*“; Václav RYNEŠ, „*Imagines miraculosae*“ *doby pobělohorské*, ČL 54, 1967, s. 182-193; Irena KRČILOVÁ, *Farní organizace na Pelhřimovsku v letech 1676-1700 ve světle farářských relací*, Vlastivědný sborník Pelhřimovska 12, 2001, s. 121-136. Relace se staly výchozím pramenem pro řadu diplomových prací, např. Irena KRČILOVÁ, *Majetkové zajištění beneficí na Pelhřimovsku v 17. a na počátku 18. století*, Praha 1995 (diplomová práce); Blanka ŠAMATOVÁ, *Vikariáty Český Krumlov a České Budějovice ve světle farářských relací. Příspěvek k poznání duchovní správy a náboženského života Bechyňského kraje ve druhé polovině 17. století a počátkem 18. století*, České Budějovice 2004 (diplomová práce); M. ZEMAN, *In sinu Sanctae Matris Ecclesiae*; TÝŽ, *Locus in quo parochum*. Menší pozornost se věnovala duchovním příznávacím tabelám. Ve své rigorózní práci je využil M. ZEMAN, *Locus in quo parochum ago vocatur*.

⁵¹ NA Praha, APA I, sign. E 14/ 1-12, kart. 3001, testamenta 1747; sign. E 12/ 1-11, kart. 2977, testamenta 1737.

⁵² NA Praha, Náboženská bratrstva, sign. III/40, kart. 29, Doudleby, bratrstvo Ježíše, Marie a Josefa.

⁵³ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 64, kostel, fara a škola v Doudlebech, zádušní stavby, inventář a kostelní potřeby vesměs, 1662-1784; kart. 65, mešní nadace, zádušní pozemky a lesy, příjmy kostela, 1388-1762; kart. 66, kapitály doudlebského kostela, pouti, hrobové poplatky a ostatky svatých, 1661-1784; kart. 67, příjmy doudlebského faráře a učitele, 1388-1762.

⁵⁴ V. PULEC, *Doudleby. Příspěvky k jejich dějinám*, České Budějovice 1926.

oblastního archivu Třeboň.⁵⁵ Obsahuje převážně korespondenci, jež se týká zejména zádušního hospodaření, staveb a oprav kostela, fary a školy, v menší míře také zádušních poddaných a pořizování chrámového vybavení. Až na nepatrné výjimky probíhala korespondence mezi tamními faráři a českokrumlovskými úředníky vždy v německém jazyce.

Ve velkostatkových fondech jsou dochovány i účty obou kostelů.⁵⁶ Popisované „počty“ jsou poměrně přehledné, mají v obou případech charakteristickou sumární podobu. Většinou převládají obecnější formulace, zároveň se objevují odkazy na podrobnější účetní materiál, tzv. „makulář“. Tento materiál, který byl podkladem pro sestavování zádušních počtů, se bohužel nedochoval, a nemohlo ho být tudíž využito. Pro doudlebský kostel byly počty vedeny v českém jazyce jednotlivě pro každý rok zvlášť. Účty Kamenného Újezda byly vedeny do roku 1716 v češtině, potom už výhradně německy.

V práci bylo využito i řady pramenů, které jsou dosud uloženy na příslušných farních úřadech. V obou případech šlo o knihy kostelních inventářů a kroniky. Vedení těchto písemných pramenů, třebaže je měla každá farní správa vést, bylo unifikováno až v době josefinských reforem. Do té doby každý z nově příchozích duchovních vnášel do záznamů farnosti svou vlastní představu, často nerespektoval již zavedený systém chronologických a tematických zápisů a k zamýšlenému zápisu pamětního charakteru obvykle využíval jakýkoliv volný prostor v knize.

Přínosné byly zvláště prameny z Farního úřadu Doudleby. Čerpal jsem z řady latinských inventářů z let 1706-1779, zanesených ve zvláštní knize založené pro tento účel v roce 1706.⁵⁷ Do stejné knihy pořídil místní farář Jan Slavík v roce 1719 i seznam farníků povinných odvádět desátky a seznam dalších příjmů místního beneficiáta.⁵⁸ Do vyhrazené části téže knihy začal zapisovat zázračná vyslyšení proseb k milostnému obrazu Panny Marie v kostele.⁵⁹ Tentýž farář před svým odchodem z farnosti sepsal pořádek všech obvyklých církevních svátků udržovaných během jeho šestnáctiletého působení. Latinský zápis nazval „*Diarium curatura mea in annum 16 Doudleby exercita*“ a zanesl jej rovněž do knihy inventářů.⁶⁰ Zmíněný pramen umožňuje rekonstruovat duchovní život doudlebské farnosti.

⁵⁵ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 3Kalfa, kart. 50, kostel v Kamenném Újezdě.

⁵⁶ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 14, účty farního kostela v Doudlebech 1698-1784; SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 3Kalfa, kart. 23, účty farního kostela v Kamenném Újezdě, 1625-1788.

⁵⁷ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779 (nefol.). Obsahuje latinské inventáře z let z let 1706, 1710, 1720, 1728, 1731, 1732, 1739, 1751, 1762, 1767 a 1777.

⁵⁸ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779, „*Poznamenání desátků a Specifikace rozdílného příjmu a užítku k doudlebské faře přínaležející*“, 1719 (nefol.)

⁵⁹ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779, „*Consignatio seu notata miraculis conscripta*“ (nefol.).

⁶⁰ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1786, „*Diarium*“, 1723 (nefol.).

Autory všech inventářů byli faráři, kteří je obvykle sestavovali před svým odchodem z fary. Jejich vyhotovení a zaslání pražské konzistoři bylo nařízeno i jarními patenty z roku 1699 a nesplnění tohoto nařízení mohlo být potrestáno i pokutou.⁶¹ Rozsah a kvalita jednotlivých inventářů jsou ovšem značně rozdílné. Obecně lze říci, že jsou relativně strohé a omezují se téměř výhradně na výčet jednotlivých předmětů. Výjimku tvoří dva analogické inventáře z let 1734 a 1739, které sepsal páter Václav Souček. První vznikl dva roky po jeho příchodu, druhý těsně před farářovým odchodem z benefícia. Rozsah samostatného inventáře z roku 1734, který nebyl zapsán mezi ostatní, ale vyhotoven samostatně, je 80 stran.⁶² Je strukturován do pěti částí věnovaných kostelu, „*pokladu obrazu Panny Marie*“, bratrstvu svaté Boží rodiny, faře a škole. Obsahem není pouze výčet hmotných předmětů, ale i popis tehdejší podoby kostela, kostelního lesa a polí, charakteristika obvyklých ročních výdajů a příjmů, opisy fundací a soupis držitelů železných krav. Samotný seznam jednotlivých hmotných předmětů v kostele je rozčleněn podle materiálů, z nichž byly vyrobeny. Někdy je zaznamenán i původ věci a jejich lokalizace. Cenná je kapitolka o změnách v chrámovém prostoru. V části věnované zázračnému obrazu zanesl Souček kromě seznamu votivních darů také záznamy zázračných vyslyšení proseb k mariánskému obrazu. Rozsáhlá je část věnovaná faře. Kromě popisu fary, jejího příslušenství a farních nemovitostí přináší seznamy desátků, obvyklých štolových příjmů a zaniklých požitků doudlebského faráře. Stejnou strukturu má inventář z roku 1739. Těchto inventářů bylo využito zvláště v kapitolách věnovaných hmotné kultuře a zabezpečení faráře. Podrobné popisy kostelních a farních lesů a polí rovněž umožnily alespoň rámcově rekonstruovat krajinu kolem kostela a fary. Mnohem méně informací než inventáře poskytla farní kronika založená v roce 1739, jež obsahuje převážně zápisy až z druhé poloviny 18. století. Pouze částečně bylo využito knihy zádušních počtů z let 1628-1716, která přináší mimo jiné jména tehdejších kostelníků.⁶³

Také Farní úřad v Kamenném Újezdě přinesl cenné prameny, třebaže ne v tak pestré šíři. Na prvním místě je to farní kronika založená farářem Janem Zavadilem v roce 1706.⁶⁴ Obsahuje nejrůznější latinské zápisy pamětního charakteru zejména z doby Zavadilova působení v letech 1705-1737. Autor do knihy zanesl popisy kostelních a farních lesů a polí, seznamy desátků, štoly a jiných obvyklých farních příjmů i příjmy učitele. Podrobně poznamenal spory faráře s poddanými o správné odvádění desátků. Věnoval se též sporům ohledně zádušních poddaných. Mnohé z těchto zápisů Zavadil znovu použil, případně doplnil a aktualizoval, ve

⁶¹ Srov. A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 147.

⁶² FÚ Doudleby, inventář z roku 1734.

⁶³ FÚ Doudleby, *Zádušní počty 1628-1716*.

⁶⁴ FÚ Kamenný Újezd, *Liber memoratorum parochiae Steinkirchensis*.

zprávě o celkovém stavu kostela a fary v roce 1734 vypracované pro velešínského vikáře, která však zůstala uložena na faře.⁶⁵ Z obou těchto pramenů čerpal též pozdější farář v Kamenném Újezdě Jan Vavruška ve své kronice dějin Kamenného Újezda a farní osady z roku 1960.⁶⁶ Je cenná především proto, že autor měl k dispozici některé další prameny farního archivu, které jsou dnes nezvěstné.

Nezbytným pramenem k poznání význačných osobností farnosti – kmotrů a svatebních ceremoniářů – se staly matriky.⁶⁷ K získání doplňujících informací jsem využil ještě některých dalších pramenů. Přehledy farářů a období jejich působnosti byly sestaveny za pomoci soupisů zemřelých kněží pražské arcidiecéze.⁶⁸ Sociální poměry obyvatel farností by nebylo možné zpracovat bez berní ruly, jejíž edice pro Bechyňský kraj nebyla stále ještě vydána.⁶⁹ Nedochovaná část berní ruly pro třeboňské panství byla nahrazena údaji z urbářů⁷⁰ a tereziánského katastru.⁷¹ Majetkové poměry kostelníků byly zjištěny prostřednictvím pozemkových knih.⁷² Z vydaných edic bylo využito zpovědních seznamů⁷³ a soupisu poddaných podle víry z roku 1651.⁷⁴

Posun v bádání naopak nepřinesly fondy příslušných vikariátních úřadů ve Státních okresních archivech České Budějovice a Český Krumlov. Fond Vikariát České Budějovice je bohužel dosud nezpracován. Fond Vikariát Český Krumlov je sice přístupný, ale dochované prameny jsou omezené i tím, že písemnosti od doby vzniku vikariátu dvakrát vyhořely.⁷⁵

⁶⁵ FÚ Kamenný Újezd, Protocollum Velesinense.

⁶⁶ FÚ Kamenný Újezd, Jan Vavruška, Dějiny Kamenného Újezda a farní osady, Kamenný Újezd 1960 (strojopis).

⁶⁷ SOA Třeboň, Sběrka matrik jihočeského kraje, FÚ Doudleby, knihy č. 1-4; FÚ Kamenný Újezd, knihy č. 1-2.

⁶⁸ NA Praha, APA I, sign. B21/17, Repertář zemřelých kněží arcidiecéze pro léta 1677-1852; sign. B23/13, Abecední index zemřelých kněží pro léta 1637-1760.

⁶⁹ NA Praha, Berní rula, inv. č. 3 a 5, Bechyňský kraj. Pro českokrumlovské panství bylo možno využít též ověřeného opisu berní ruly pro českokrumlovské panství z roku 1718. Srov. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 4R No 1a červeně.

⁷⁰ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 6Gbeta No 3h, Urbář 1652.

⁷¹ Srov. Aleš CHALUPA – Marie LIŠKOVÁ – Josef NUHLÍČEK – František RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český 1. Rustikál*, Praha 1964; Pavla BURDOVÁ – Dagmar CULKOVÁ – Eliška ČÁNOVÁ – Marie LIŠKOVÁ – František RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český 3. Dominikál*, Praha 1970.

⁷² Pro poddané třeboňského panství srov. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 5AU 9, pozemková kniha rychty Doudleby, 1600-1707, a tamtéž, Okresní soud České Budějovice, kniha č. 15, pozemková kniha rychty Doudleby, 1707-1879. Pro poddané města České Budějovice srov. SOkA České Budějovice, AM České Budějovice, knihy trhových smluv pro poddanské vsi města č. 1-5, 1512-1750. Pro poddané kláštera ve Vyšším Brodě srov. tamtéž, Cisterciáci Vyšší Brod, kniha č. 454, pozemková kniha pro rychty Otěvěk, Střížov a Plav, 1640-1731. Pro poddané kláštera klarisek v Českém Krumlově srov. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 5AU 83, pozemková kniha kláštera sv. Kláry v Českém Krumlově, 1690-1783. Pro Kamenný Újezd srov. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 5AU 133, pozemková kniha rychty Kamenný Újezd z let 1704-1879.

⁷³ Josef V. ŠIMÁK (ed.), *Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z r. 1671-1752 III. Bechyňsko*, Praha 1928.

⁷⁴ Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Bechyňsko 1-3*, Praha 1997.

⁷⁵ Eva BARBOROVÁ – Miroslav VLK, *Inventář fondu vikariát Český Krumlov*, 30. 6. 1969, s. 25.

Zvláštní pozornost bylo třeba věnovat kritice pramenů. Údaje z jednotlivých pramenů byly vždy vzájemně komparovány. Nejvěrohodnějším pramenem jsou kostelní účty a inventáře. Ve srovnání s neúplnými údaji z farářských relací a z duchovenské fase z roku 1713 uváděla svědectví o kostelních, farních i školních příjmech, zaznamenaná v pamětních knihách a inventářích, mnohem podrobnější údaje i o místních zvyklostech. V korespondenci s patronátní správou se projevuje snaha farářů ukázat sebe sama v lepším světle. Častá je i nadsázka při líčení majetkových poměrů kostela a fary za účelem kýženého zásahu patrona ve prospěch svůj či záduší. Rovněž při vyplňování farářských relací a duchovních příznávacích tabel se projevovaly tyto okolnosti.

Například objektivita farářské relace z doulebské farnosti z roku 1700 je nepříznivě ovlivněna negativním přístupem svého autora. Jak poznamenala i Blanka Šamatová, tehdejší farář Suchetius vyniká v relaci tím, že si neustále na něco stěžuje.⁷⁶ Třeboňští úředníci prý pečují o kostel špatně, kvůli tomu tam zatéká; odkazy kostelu nemá kdo činit, protože ve farnosti žijí jen chudí farníci; farní dům je na spadnutí, i sedláci mají obydlí lepší apod. Ačkoliv mohou mít některá z těchto tvrzení skutečný podklad, nelze je brát zcela doslova. Některá lze porovnáním s jinými prameny dokonce vyvrátit. Ku příkladu tvrzení, že kostel neměl v roce 1700 žádné příjmy z železných krav, peněžních úroků a polí, je nepravdivé, jak dokazují kostelní účty.⁷⁷ V relaci zapomněl též farář uvést mezi osady vesnici Straňany, o které je však z matrik jasné, že patřila do farnosti nepřetržitě. Důsledkem toho je, že i celkový počet tehdejších duší farnosti byl vyšší, než zmiňovaná relace udává. Na tomto příkladu tak lze doložit důležitost komparace všech pramenů k zvolenému tématu.

⁷⁶ B. ŠAMATOVÁ, *Vikariáty*, s. 41.

⁷⁷ NA Praha, APAI, B13/8, fol. 20a.

II. POBĚLOHORSKÁ FARNÍ ORGANIZACE A CÍRKEVNÍ SPRÁVA JIŽNÍCH ČECH

Již Tridentský koncil přijal jako důležitou součást náboženské nápravy koncepci účinnější duchovní správy přísně organizované podle farností. Farnost spojovala mnohdy rozdílné společenské vrstvy v duchovní pospolitost, jež usměřňovala věřící po celou dobu jejich života. K farnosti patřily vedle kostelů i školy, bratrstva, cechy a charitativní organizace. Právě v těchto jednotkách církevní správy lze sledovat, zda se v nich duchovní život rozvíjel, nebo upadal. S pojmem fary byl spojen tzv. farní přímus – povinnost věřících konat nejzávažnější úkony náboženské praxe ve farním kostele.⁷⁸

Nedostatky pobělohorské farní soustavy připomíná každá práce, jež se zabývá rekatolizací Čech. O středověké farní síti lze říci, že vykazovala pozoruhodnou hustotu. Na jeden farní kostel připadalo v době před rokem 1420 v průměru čtyři až pět vsí.⁷⁹ V našich zemích převažovaly vsi malé, jež ležely v nevelké vzdálenosti od sebe a bylo nutné je sdružovat po několika do jedné farnosti. Z odhadu minimálního počtu obyvatel Čech kolem roku 1400 – zhruba 1 900 000 – vyplývá, že na jednu farnost připadalo asi 849 farníků. To byl poměr velice příznivý a umožňoval dobrý kontakt mezi duchovním správcem a věřícími. V 15. století se tato vyspělá organizace rozpadla. Značná část far ztratila své duchovní správce, opuštěné farní kostely se změnily v kostely filiální nebo kaple. Jejich někdejší farníci byli přiděleni do správy zbývajících far. Fary totiž nebyly v 15. století opuštěny jen v důsledku přímého útoku husitů, nýbrž také kvůli vyliďnění Čech a zchudnutí jejich obyvatelstva za dlouhotrvajících válek a za hospodářského úpadku, který nastal v zemědělství.⁸⁰

Podle berních pramenů existovalo v Čechách roku 1585 asi 1 360 far všech křesťanských vyznání.⁸¹ Číslo představuje 60 % původního středověkého stavu. Redukce potvrzují i dílčí sondy, které dokládají také zřetelné regionální rozdíly, pokud jde o hloubku úpadku.⁸² Zvětšení teritoriálního rozsahu farnosti však vždy znamenalo ztížení podmínek pastorační péče. Po Bílé hoře síť utrakvistických far zcela zanikla. Systém farní správy se v prvních letech po roce 1620 budoval zvláště obtížně. Podle zprávy sestavené roku 1641 kardinálem Arnoštem Vojtěchem Harrachem zbývalo v Čechách z původního předhusitského počtu farních kostelů jen

⁷⁸ R. ZUBER, *Osudy moravské církve I*, s. 183.

⁷⁹ E. MAUR, *Problémy farní organizace pobělohorských Čech*, in: Z. Hledíková (ed.), *Traditio et Cultus*, s. 168.

⁸⁰ Tamtéž, s. 169.

⁸¹ Otto PLACHT, *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. – 18. století*, Praha 1957, s. 29.

⁸² Eduard Maur se opírá o údaje nashromážděné v práci Antonín PODLAHA, *Posvátná místa království Českého. Dějiny a popsání chrámů, kaplí posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém. Řada první: Arcidiecéze Pražská I-VII*, Praha 1907-1913.

1 000, z toho polovina byla opuštěných. Jeden farář zastával šest až sedm far, v některých se neukázal po celé měsíce, takže většinu venkovanů bylo možno považovat „za stádce bez pastýře“.⁸³ Jiné zprávy udávají počty poněkud odlišné, nikoliv však řádově rozdílné.⁸⁴

Duchovní práce v jednotlivých krajích byla rozdílná především s ohledem na odlišné ekonomické podmínky a působení vlivů ze sousedních zemí. Církev si byla sama vědoma toho, že na změnu smýšlení a cítění nebude mít vliv konsistoř ani arcibiskup, neboť byli prostým lidem příliš vzdáleni. K formování názorů obyvatelstva hodlala využít právě nejnižší články své organizace – faráře. Ti se mohli nejučinněji zasadit o prosazování církevního učení, protože byli v pravidelném styku se svými farníky.⁸⁵

Přes všechno energické úsilí pražského arcibiskupa Harracha, přes každoroční sněmovní usnesení o nutnosti vybudovat řádně fungující katolickou síť, se dlouho nedařilo obnovit předhusitské fary, ale ani nahradit předbělohorské utrakvistické fary katolickými. V roce 1667, kdy Arnošt Harrach umíral, byl stav stále ještě katastrofální. Pouze v katolických západních Čechách se počet obsazených far přiblížil stavu před rokem 1618, jinde činil ve srovnání s ním třetinu až polovinu. Úbytek počtu farností po roce 1620 byl přitom podstatně vyšší než předpokládaný pokles obyvatelstva za třicetileté války, takže nemohl mít jen demografické příčiny.⁸⁶

Postupem času se poměry zlepšily. Intenzivním působením pražské teologické fakulty a pražského arcibiskupského semináře, který začal pracovat roku 1635, se záhy podstatně prohloubila profesionální příprava farního kléru. Také počty světců měly vzestupnou tendenci. Na konci 17. století byla překonána dlouhotrvající poválečná agrární deprese, která snižovala výnos farního a zádušního movitého i nemovitého majetku, platební schopnost poddaných i příjmy vrchností z režijního podnikání. Byl rovněž zahlazen válečný úbytek obyvatelstva. Přesto však ani v následujícím období nedošlo k pronikavějšímu zvýšení počtu obsazených far, i když se stav přece jen pozvolna zlepšil.⁸⁷

Stav farní sítě na počátku 18. století dobře dokládají prameny – duchovenské fise a zpovědní seznamy. Duchovenské fise tereziánského katastru, jež se podávaly roku 1713, připad-

⁸³ F. KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach*, s. 199-214. K osobnosti kardinála Harracha nově Alessandro CATALANO, *Ernst Adalbert von Harrach tra Roma e Vienna*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= OH 10), s. 305-330; Radek LUNGA, *Osobnost kardinála Arnošta Vojtěcha Harracha. (Stručná rekapitulace)*, in: *Baroko v Itálii – baroko v Čechách = Barocco in Italia, Barocco in Boemia. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem*, Praha 2003, s. 327-332.

⁸⁴ E. ČÁŇOVÁ, *Vývoj správy*, s. 514-543.

⁸⁵ Z. KUKÁNOVÁ, *Zprávy*, s. 20.

⁸⁶ E. MAUR, *Problémy*, s. 170.

⁸⁷ Tamtéž, s. 165. Ještě v roce 1697 poukazuje arcibiskup Breuner v relaci do Říma na nedostatek far, jeden farář spravuje často ještě tři až čtyři jiné kostely. A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 348.

ně v bezprostředně následujících letech, mají tu výhodu, že pokrývají území celých Čech. Přes nesporné pokroky, kterých se dosáhlo, byla výstavba farní sítě ještě na počátku vlády Karla VI. z velké části nedostatečná. Obsazených bylo v té době asi 950 far, tedy pouze asi dvě pětiny původního středověkého stavu. Typickým reprezentantem duchovní správy této doby je farář, jenž spravoval ještě jeden nebo více obvodů někdejších předhusitských far. Tyto obvody měly nyní statut inkorporovaných far, filiálních kostelů nebo kaplí. Ke každé z těchto svatyn patřilo přitom zpravidla ještě několik vesnic. Pomineme-li Chebsko, vychází kolem roku 1713 na jednoho faráře v Čechách asi 1 482 „duší“, tedy věřících od 12 let. Po doplnění chybějících dětí činí průměr minimálně 1 853 obyvatel na jednoho faráře či administrátora. Tento poměr je ve srovnání s tehdejším evropským stavem příliš vysoký, například oproti francouzské diecézi Cambrai byly české farnosti třikrát lidnatější.⁸⁸

V hustotě farní sítě však existovaly i na počátku 18. století značné regionální odchylky. Nejspokojivější stav byl v kraji Berounském, Klatovském, Kouřimském, Plzeňském, Rakovnickém a Žateckém. Nejméně uspokojivá situace trvala ve správě severovýchodních a východních Čech, kdysi téměř výhradně utrakvistických. Jedinému správci farnosti zde připadala starost o 4 000 a více „duší“ – tedy o 5100 a více obyvatel. V jihočeských krajích (Prácheňsko, Budějovicko a Tábořsko) se hustota farní sítě v podstatě shodovala s celozemským průměrem.⁸⁹

Díky rostoucímu počtu nového kněžského dorostu koncem 17. a počátkem 18. století byl nedostatek domácích katolického duchovenstva v pražské arcidiecézi postupně odstraněn. Naprostá většina duchovních pocházela z Čech a většinou z krajů, které náležely k arcidiecézi. Na Bechyňsku, Plzeňsku, Prácheňsku a v Praze byl dokonce zájemců o duchovní stav nadbytek. Klerici narození v těchto oblastech proto nacházeli umístění na beneficiích v severovýchodních a severozápadních Čechách, včetně hradecké a litoměřické diecéze, kde byla situace v obsazování far mnohem kritičtější. Do správy farností se nemuseli již zapojovat klerikové z cizích zemí ani příslušníci různých církevních řádů, kteří se v této době objevují již spíše výjimečně.⁹⁰

Při rozmístování duchovních do jednotlivých beneficií se přihlíželo k národnostnímu složení obyvatelstva, aby jazykové schopnosti kněze nebyly v rozporu s národnostním rázem dané oblasti. Proto byli duchovní často posíláni do míst, odkud sami pocházeli, nebo alespoň do jeho bližšího či vzdálenějšího okolí, kde znali místní poměry, a tudíž bylo možné předpo-

⁸⁸ E. MAUR, *Problémy*, s. 165.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž.

kládat i efektivnější působení na obyvatelstvo v duchu upevňování katolického vyznání. Případná migrace nebyla obvykle příliš rozsáhlá a docházelo k ní nejčastěji pouze v rámci kraje či dokonce jen vikariátu.⁹¹

Podobná farní hustota jako v Čechách byla i na Moravě. I zde zůstalo úsilí olomouckých biskupů o zvýšení počtu far v 18. století bez výrazných výsledků. Podle statistiky sestavené z vizitace v letech 1771 a 1772 připadalo na jednu farnost průměrně 1 930 duší.⁹² Obnovení uspokojivého stavu trvalo celá desetiletí či spíše staletí. Nové fary byly obsazeny ve dvou větších vlnách – v době josefínské a kolem roku 1855.

Na základě instrukce vydané v únoru 1782 se mělo nové rozdělení farností zakládat na místní poloze, na poměrech populačních a jiných okolnostech. Až doposud totiž trvalo některým farníkům až tři hodiny chůze, než se dostali do nejbližšího kostela. V budoucnu měla být v obci, která měla více než 700 obyvatel a od farního kostela byla vzdálená více než hodinu chůze, zřízena nová fara. Nově zřízené farní kostely byly obvykle prosté, vnitřní zařízení do nich bylo přeneseno ze zrušených kostelů. Celkem bylo v Čechách za vlády Josefa II. pořízeno 250 nových farností, na Moravě 300.⁹³ Z celkového počtu připadlo na oblast jihu Čech jedenáct farností, 52 lokálií a dvě farní administratury.⁹⁴

Třebaže šlo často v hojné míře o pouhé lokálie, důležité bylo, že se zřetelně zmenšil rozsah obvodů spravovaných jedním knězem a zlepšila komunikace mezi duchovním správcem a farníky. Zdokonalený farní systém začal sloužit vedle duchovní správy i státu. Kněžstvo mělo za povinnost oznamovat lidu z kazatelny úřední nařízení a vyhlášky, nabádat je i k poslušnosti zákonů Božích i světských, vést řádně matriky a podobně. Faráři dostávali také od státu stálý plat, čímž se jejich závislost na něm ještě zvyšovala. Po stránce duchovní byli faráři pod dozorem vikářů, zatímco krajské úřady na ně dohlížely, jak plní povinnosti předepsané státními orgány. Fary se tehdy tak ve skutečnosti staly nejnižšími jednotkami státní správy.⁹⁵

Jižní Čechy zaujímaly v průběhu pobělohorské rekatolizace zvláštní místo. Společenský, politický a náboženský život v období před Bílou horou zde prokazoval větší konzervatismus a menší vnitřní dynamiku zejména ve srovnání s českým severem. Katolická církev tu také získala již v průběhu druhé poloviny 16. a na počátku 17. století silnější pozice a vliv v řadách

⁹¹ Z. KOKOŠKOVÁ – M. RYANTOVÁ, *Sociální a kulturní úroveň*, s. 150-151.

⁹² R. ZUBER, *Osudy I*, s. 187.

⁹³ J. KADLEC, *Přehled českých církevních dějin II*, s. 166.

⁹⁴ Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *Velké dějiny země Koruny české X (1740-1792)*, Praha 2001, s. 107.

⁹⁵ J. KADLEC, *Přehled*, s. 166.

šlechty, měst a do jisté míry i mezi poddaným lidem.⁹⁶ Náboženská situace zde byla pro katolickou církev poněkud příznivější i díky klášterním dominiím a dominiím katolické šlechty. Již před bitvou na Bílé hoře zde působili jezuité – zejména koleje v Českém Krumlově a v Jindřichově Hradci.⁹⁷

V roce 1620 nastal netušený obrat. Po porážce stavů v bitvě na Bílé hoře započala rekatolizace se všemi důsledky. Do země se vrátil arcibiskup i jezuité. Koncem roku 1621 byla v Římě odvolána výsada českého kalicha, během let 1621-1622 byli ze země vypovězeni nekatoličtí duchovní. V srpnu 1624 začaly v Čechách pracovat první rekatolizační komise. Komisaři měli za úkol navázat styk s příslušnými krajskými hejtmany, kteří jim měli poskytnout všemožnou podporu, a se správci církevních okrsků – arcijáhny. V celé pražské arcidiecézi bylo tehdy šest arcijáhnů – bechyňský, bílinský, horšovskotýnský, plzeňský, královéhradecký a žitavský. Úkolem arcijáhnů bylo svolat duchovní ze svých okrsků a předat jim úkoly, jež vyplývaly z nařízených instrukcí. Území, která patřila pod pravomoc arcijáhnů, byla však rozsáhlá a nebylo možné, aby kněží byli svoláni najednou do jednoho místa, proto byli svoláváni postupně.

Komisaři určení pro práci v jižních Čechách včetně Vltavska a Podbrdsko svolali proto postupně duchovní do Jindřichova Hradce na 4. září, do Českého Krumlova na 11. a 12. září a do Strakonice na 19. den téhož měsíce roku 1624.⁹⁸ Písemné zprávy o průběhu těchto tzv. konvokací jsou cenným pramenem pro poznání procesu obnovy pobělohorské farní správy. Jmenovitě je pro Bechyňský a Prácheňský kraj uvedeno 72 obsazených farností (bez filiálek), k nimž bylo připojeno 148 farností uprázdněných. V jednotlivých okrscích vypadala situace takto – v jindřichohradeckém 25 obsazených proti 77 neobsazeným, v českokrumlovském 38 obsazených na 41 volných a ve strakonickém pouze 9 obsazených a 29 uprázdněných.⁹⁹

Nová vlna tvrdé rekatolizace začala po roce 1627, kdy byla v souladu s *Obnoveným zřízením zemským* přijata v roce 1628 řada přísných opatření, která nařizovala měšťanům ve stanovené lhůtě buď přijmout katolické náboženství, nebo se vystěhovat ze země. Vrchnostem ukládala postarat se o převedení poddaných na novou víru.¹⁰⁰ Nové rekatolizační komise vět-

⁹⁶ Josef HANZAL, Pobělohorská rekatolizace v jižních Čechách, JSH 48, 1979, s. 181-191, zde s. 181. K tomu také Miroslav VOLF, K dějinám protireformace v jižních Čechách (1638-1650), JSH 51, 1982, s. 81-87.

⁹⁷ K dějinám jezuitů v Jindřichově Hradci srov. Miroslav NOVOTNÝ, *Jindřichohradecká kolej Tovaryšstva Ježíšova v letech 1594-1618*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= OH 6), s. 371-385. K dějinám jezuitů v českých zemích I. ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo*.

⁹⁸ E. ČÁŇOVÁ, *Vývoj*, s. 520.

⁹⁹ Tato čísla však nemusí být zcela přesná, soupis je totiž zpracován s některými nejasnostmi, některá jména jsou bez údajů. Tamtéž, s. 523.

¹⁰⁰ J. HANZAL, *Pobělohorská rekatolizace*, s. 185.

novaly nejvíce energie na jednání s obyvatelstvem určených oblastí. Situaci farní správy nebyla věnována patřičná pozornost, zprávy o ní jsou proto zachyceny jen ojediněle.¹⁰¹

Důležitým nástrojem, který měl přispět k dobrému chodu církevní správy, byla instituce vizitací. Podle usnesení Tridentského koncilu bylo biskupovou povinností vykonat jednou ročně vizitaci celé diecéze. V praxi byl tento požadavek ovšem neproveditelný, a muselo se proto počítat s delší lhůtou. Již během roku 1629 měly probíhat vizitace ve všech krajích. Na Bechyňsku proběhla ovšem jen v děkanátu budějovickém, kde se nacházelo jedno děkanství, šest obsazených far, sedm připojených nebo administrovaných a devět zcela prázdných. Vizitaci prováděl budějovický děkan.¹⁰²

Hlavní rekatolizační akce v jižních Čechách skončily rokem 1630. Většina městského a venkovského lidu byla buď dobrovolně, nebo násilně získána pro katolictví; nepatrné zbytky, které se nebyly ochotny chovat podle nových zásad, byly z mocenského hlediska bezvýznamné. Zůstali pouze jednotlivci, převážně starci, kteří nemohli nepříznivě ovlivnit další osudy katolictví.¹⁰³ To ovšem neznamenovalo, že by naprostá většina jihočeského obyvatelstva byla opravdu věřícími a aktivními katolíky. To předpokládalo dlouhou, trpělivou a systematicky řízenou pastorační, vzdělávací i všeobecně kulturní práci. Hlavní a nezbytnou podmínkou toho byla dostatečná duchovní správa.¹⁰⁴ Katolická církev musela zrekonstruovat svou organizaci a vyrovnat se s katastrofálním nedostatkem kněžstva. K obojímu byly položeny základy již za třicetileté války.

Již záhy po roce 1620 se v Čechách objevila snaha o vytvoření nových biskupství. Původní návrh počítal se vznikem čtyř sufragánních biskupství – v Českých Budějovicích, Hradci Králové, Litoměřicích a Plzni. V případě Plzně a Českých Budějovic však narazila tato snaha na odpor městských rad, které se obávaly finančního břemene spojeného se zřízením a vydržováním biskupů. V roce 1654 bylo vytvořeno nové sufragánní biskupství v Litoměřicích, o deset let později vznikla i královéhradecká diecéze.¹⁰⁵ Jihočeská oblast však zůstala podřízena pražskému arcibiskupovi až do josefinských dob.

Ve zmenšené pražské arcidiecézi se mohlo vedení správních záležitostí stabilizovat do té míry, že od roku 1671 začalo být organizováno pravidelné odevzdávání zpovědních výkazů ze všech farností. Tento rok lze považovat za formální mezník ukončené rekatolizace v pražské arcidiecézi.

¹⁰¹ E. ČÁŇOVÁ, *Vývoj*, s. 534.

¹⁰² Tamtéž, s. 534.

¹⁰³ J. HANZAL, *Pobělohorská rekatolizace*, s. 185.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 186.

¹⁰⁵ E. ČÁŇOVÁ, *Vývoj*, s. 545.

Jak bylo výše uvedeno, farní síť v českých zemích po Bílé hoře vykazovala minimální hustotu, rovněž schopných duchovních byl dlouho nedostatek. Pražská arcidiecéze byla již od poloviny 13. století rozdělena na větší správní celky – arcijáhenství (archidiaconatus). Každé arcijáhenství tvořilo několik děkanátů (1-11), které se skládaly z 11-79 farních obvodů.¹⁰⁶ Oblast jižních Čech patřila od středověku k arcijáhenství bechyňskému, k němuž náležely děkanáty bechyňský, božeňský, doudlebský, prácheňský, volyňský a vltavský.

Pražský arcibiskup Arnošt Harrach rozdělil v roce 1630 svou arcidiecézi do menších správních celků, tzv. vikariátů, čímž zajistil lepší dohled nad kněžstvem.¹⁰⁷ Toto rozdělení nahrazovalo dřívější systém děkanátů, který byl husitstvím a pozdějšími náboženskými poměry téměř zničen. Titul děkana a arciděkana se zachoval jen jako čestný při významnějších kostelech ve městech.¹⁰⁸ Vikariáty byly stejně jako dříve děkanáty druhým stupněm církevní organizace. Brzy však svým významem zatlačily i arcijáhenství, z něhož například v Českém Krumlově zbyla pouze titulární hodnost.

Hranice vikariátů nebyly stabilní, jejich rozsah kolísal. Původní rozsáhlé správní oblasti byly dále rozdělovány a vznikaly vikariáty menší.¹⁰⁹ Původních vikariátů bylo v roce 1631 v Čechách devatenáct, ani ty však nebyly rovnoměrné. Úřad se uděloval bez ohledu na místo, ale vzhledem ke schopnosti osoby. Proto se i názvy vikariátů měnily podle toho, kde vikář působil.¹¹⁰ Vikář byl zástupcem biskupa a vykonavatelem jeho instrukcí.

Území jižních Čech v 17. a 18. století zaujímaly dva kraje – Prácheňsko¹¹¹ a Bechyňsko.¹¹² Kolem poloviny 17. století se zhruba na území Prácheňského kraje rozkládal prachatický vikariát. Vizitace z roku 1650 zjistila, že zde bylo 25 obsazených a 18 neobsazených farních beneficí. Obsazená benefícia zaujímala 51 farních a filiálních kostelů, jeden farář obstarával tedy jednu nebo dvě fary, popřípadě jednu faru s filiálkou. Téměř všechna benefícia byla již tehdy obsazena laickými kněžími.¹¹³ V roce 1671 byl Prácheňský kraj rozdělen na vikariát písecký a sušický. Údaje ze soupisu farností z let 1672-1681 udávají, že v této době bylo v celém kraji 57 farností a pravděpodobně 33 filiálek. V sušickém vikariátu bylo dvacet šest farností s patnácti filiálními kostely, v píseckém vikariátu se nacházelo ke stejnému datu třicet

¹⁰⁶ Srov. Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989, s. 211.

¹⁰⁷ J. MIKULEC, *Pobělohorská rekatolizace*, s. 33.

¹⁰⁸ J. JANÁK – Z. HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy*, s. 225.

¹⁰⁹ A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 30.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Prácheňský kraj zpracoval na základě farářských relací M. ZEMAN, *In sinu Sanctae Matris Ecclesiae; Týž, Locus in quo parochum*.

¹¹² Část oblasti Bechyňska zpracovala Blanka ŠAMATOVÁ, *Vikariáty*.

¹¹³ Srov. Z. KUKÁNOVÁ, *Zprávy*, s. 32.

farností, počet filiálek nevyplývá z pramenů jasně. Roku 1677 byl z částí obou dosud existujících vikariátů vytvořen třetí – netolický, v roce 1700 nazývaný prachatický.¹¹⁴ V Bechyňském kraji byly podle zprávy z roku 1650 vikariáty tři – největší jindřichohradecký, krumlovský a nejmenší budějovický.¹¹⁵

Českokrumlovský vikariát měl v době svého vzniku 38 far s třemi filiálkami. Některé z těchto far měly i jedenáct či dvanáct vesnic – například Boletice či Přídolí. Podle vizitační správy z 28. června 1649 bylo 30 far ve vikariátu obsazeno, dvě připojené a třináct prázdných. Z vizitace je patrné, že jen pět farností bylo jazykově českých.¹¹⁶ O rok později leželo na území tohoto vikariátu 38 obsazených beneficí s 45 farami a filiálními kostely, pouze farnost v Horní Stropnici byla bez správce. Kromě krumlovského vikáře Jiřího Bílka tu ovlivňovalo život a smýšlení zdejších katolíků dalších 24 laiků a třináct řeholníků. Většina světských beneficí byla pod správou Eggenbergů a Buquoyů. Zbývající fary v česko-rakouském prostředí ovládali především vyšebrodští a zlatokoronští cisterciáci.¹¹⁷ V roce 1655 dostal arcijáhen a farář Jiří Bílek z Bílenberka pro sebe i nástupce pontifikálie. Z krumlovských farářů se stali infulovaní preláti a krumlovské farní beneficium bylo zapsáno do desek jako „*präletergel*“. Tím byl zvýšen jeho lesk a předpoklad k spojení funkce arcijáhna s krumlovskou prelaturou.¹¹⁸

Na území budějovického vikariátu leželo v polovině 17. století pouze devět obsazených beneficí se sedmnácti farami a filiálkami. Žádná farnost však nebyla bez duchovního správce. Převahu zde měli laičtí kněží, kteří spravovali všechna beneficia kromě jednoho, jež bylo přivtěleno k vyšebrodskému klášteru. Většina světských pastýřů neměla problémy se svou integrací, protože hovořila jazykem svých farníků.¹¹⁹

Po roce 1650 došlo během následujících jednadvaceti let k změnám v uspořádání vikariátů na Bechyňsku. Jejich počet byl sice podle zповědních seznamů z roku 1671 stejný jako v polovině 17. století, jindřichohradecký vikariát však zanikl. Největším byl nyní vikariát krumlovský, budějovický zůstal nejmenším a poslední se nazýval veselský.¹²⁰ Veselský vikariát (podle Veselí nad Lužnicí) se brzy rozdělil na vikariáty tři. Již roku 1672 se odloučilo 21 farností a vznikl znovu jindřichohradecký vikariát. O rok později byl veselský vikariát přejme-

¹¹⁴ M. ZEMAN, *In sinu*, s. 34-36.

¹¹⁵ J. V. ŠIMÁK (ed.), *Zповědní seznamy* III, s. 1.

¹¹⁶ V. SEMERÁDOVÁ, *Vizitační písemnosti*, s. 182.

¹¹⁷ Z. KUKÁNOVÁ, *Zprávy*, s. 32.

¹¹⁸ E. BARBOROVÁ – M. VLK, *Inventář fondu vikariát Český Krumlov*, s. 15.

¹¹⁹ Z. KUKÁNOVÁ, *Zprávy*, s. 35.

¹²⁰ J. V. ŠIMÁK (ed.), *Zповědní seznamy*, s. 1.

nován na soběslavský a v roce 1677 vznikl nový vikariát chýnovský ze tří far jindřichohradeckých a patnácti soběslavských.¹²¹ Tak bylo v roce 1694 v Bechyňském kraji pět vikariátů – krumlovský, jindřichohradecký, chýnovský, vltavotýnský a budějovický. V roce 1700 přibyl ještě šestý vikariát kaplický odtržením devatenácti far od Českého Krumlova.¹²²

Farnosti Doudleby a Kamenný Újezd, o nichž tato práce pojednává, patřily do roku 1699 ke krumlovskému vikariátu, poté byly připojeny k budějovickému a roku 1730 přešly k velešínskému vikariátu. Proto se zvýšená pozornost věnuje právě těmto zmíněným správním jednotkám. V roce 1671 zaujímal krumlovský vikariát 39 osazených far – z nich jedna byla administratura a jedno arciděkanství, pět inkorporovaných a jedna filiálka.¹²³ Mezi léty 1672-1684 byly obsazeny další tři fary a fara Chroboly s filiálkou ve Frantolech se převedla do prácheňského vikariátu, takže od roku 1684 měl krumlovský vikariát 42 osazených far, jednu inkorporovanou a jednu filiálku. Tento stav trval až do roku 1699, kdy byly fary Doudleby, Střížov a Kamenný Újezd přiděleny k budějovickému vikariátu a vikariát krumlovský přejmenován na kaplický. O rok později však bylo území rozděleno na vikariát krumlovský a kaplický. Tím zůstalo v krumlovském vikariátu dvacet far a jedna filiálka.¹²⁴ V roce 1722 byl kaplický vikariát zase zrušen; třináct far, jedna administratura, jedna inkorporovaná fara a dvě filiálky byly vráceny ke Krumlovu, zbytek byl připojen k budějovickému vikariátu.¹²⁵

Budějovický vikariát zůstal po celou dobu nerozdělen, ale několikrát se upravil jeho rozsah. Po celou dobu nezměnil místo ani jméno, vikáři však nebyli vždy pouze budějovičtí děkanové.¹²⁶ V roce 1671 čítal třináct osazených far (z toho jedno děkanství), jednu faru přivtělenou a tři filiálky.¹²⁷ V roce 1699 přibylly tři fary z krumlovského vikariátu, 1722 bylo připojeno zase devět far a jedna administratura ze zrušeného vikariátu kaplického. Tak měl budějovický vikariát v roce 1725 úhrnem 21 far, jednu přivtělenou a tři filiální chrámy, celkem tedy 25 kostelů.¹²⁸

¹²¹ Tamtéž.

¹²² V roce 1706 jej prameny nazývají jako velešínský, od roku 1710 zase kaplický. A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 31.

¹²³ Šlo o farnosti Benešov, Boletice, Černice, Doudleby, Dvořiště, Frymburk, Hořice, Chroboly, Chvalšiny, Kájov, Kaplice, Krumlov, Ktiš, Malonty, Malšiny, Myšlany, Nové Hrady, Horní Planá, Polná, Přídolí, Rožmberk, Rožmitál, Český Rychnov, Německý Rychnov, Soběnov, Střížov, Stropnice, Světlík, Sviny, Kamenný Újezd, Velešín, Vltavice, Vyšší Brod, Zátoň, Želnavá, Žumberk. Srov. J. V. ŠÍMÁK (ed.), *Zpovědní seznamy*, s. 14.

¹²⁴ Tamtéž, s. 15.

¹²⁵ Tamtéž, s. 37.

¹²⁶ Tamtéž, s. 17.

¹²⁷ Do velešínskému vikariátu patřily Borovany, Boršov, České Budějovice, Dubné, Hosín, Bílá Hůrka, Ledenice s filiálkou ve Štěpánovicích, Lišov, Netolice, Pištín s filiálkou v Němčicích, Rudolfovo, Strýčice a Zahájí s filiálkou v Nákří. Tamtéž, s. 17.

¹²⁸ Tamtéž, s. 18.

V roce 1730 opět vznikl nový vikariát – nejmenší v jižních Čechách – velešínský, k němuž připadla od krumlovského vikariátu pouze fara ve Velešíně, ostatní farnosti příslušely dříve k vikariátu budějovickému.¹²⁹ Velešínský vikariát čítal pouhých 12 471 duší. Po jeho vzniku zůstalo v krumlovském vikariátu 34 far (s 3 filiálkami), celkem měl 46 051 duší, tedy téměř čtyřnásobek duší velešínského vikariátu. O něco málo více duší měl v té době jindřichohradecký vikariát o 23 farách – 46 469 duší. Toto rozdělení trvalo v podstatě až do března 1789, kdy byla provedena reorganizace vikariátů nově vzniklého českobudějovického biskupství.¹³⁰

Každý duchovní správce farnosti přicházel běžně do styku se svými kolegy v okolí. Ke kontaktům docházelo nejčastěji o poutích, posvíceních či pohřbech zemřelých kněží.¹³¹ V případě, že se chtěl farář vzdálit od svých oveček, musel se vždy nejprve postarat o schopného zástupce, kterým býval právě sousední beneficiát.¹³² Úzkou spoluprací sousedních farností lze ukázat právě na zvolených farnostech Doudleby a Kamenný Újezd. Je zřejmé, že v době potřeby – například při náhlém odchodu dosavadního faráře z benefícia – administrovali neobsazenou faru v Kamenném Újezdě faráři z Doudleb.¹³³ V letech 1658-1660, kdy administroval doudlebskou farnost farář v Kamenném Újezdě, přinášeli farníci z doudlebské farnosti své děti ke křtu přímo do Kamenného Újezda. Podobně zde byli oddáváni i snoubenci z doudlebské farnosti. Zápisy o těchto udělených svátostech zanášel farář do matriky.¹³⁴ Duchovní správci těchto dvou farností vzájemně úzce spolupracovali také při poutích. Na sv. Marka vodil doudlebský farář každoročně procesí svých farníků do Kamenného Újezda, v pondělí svatodušní přicházelo zase procesí z Kamenného Újezda do Doudleb. Na svátek Všech svatých pomáhal doudlebský farář v Kamenném Újezdě zpovídat. Na svátek sv. Barbory zase přijížděl zpovídat farář z Kamenného Újezda do Doudleb. Vzájemná spolupráce mohla přerůst i v přátelský vztah, který dokládají třeba odkazy nevelkých finančních částek v testamentech farářů z Doudleb a Kamenného Újezda.¹³⁵ V roce 1734 dokonce zapsal

¹²⁹ J. V. Šimák uvádí, že „již od roku 1724 byly fary Borovany, Dubné, Hosín, Ledenice, Lišov, Pištín, Kamenný Újezd a Zahájí podřízeny faráři velešínskému, v kterém stupni jest tato podřízenost nelze na ten čas říci.“ Tamtéž, s. 18.

¹³⁰ E. BARBOROVÁ – M. VLK, *Inventář*, s. 24.

¹³¹ Každý vikář byl povinen postarat se o pohřeb faráře ze svého okrsku a svolat k němu okolní faráře. A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 146.

¹³² Faráři z Pražské arcidiecéze konali v době baroka například časté poutě na Svatou Horu a žádali konsistoř o dovození. Tamtéž, s. 248.

¹³³ Například po odchodu faráře Martina Širokého z Kamenného Újezda administroval doudlebský farář Bezděka uvolněné beneficium déle než dva měsíce – 22. 3. až 24. 5. 1705. SOA Třeboň, Sbíрка matrik Jihočeského kraje, FÚ Kamenný Újezd, kniha č. 2. Zastupování v době nepřítomnosti probíhalo i opačným směrem. Například 7. 5. 1721 zaopatřil Jiřího Hofbauera z doudlebské farnosti farář Jan Zavadil z Kamenného Újezda. Tamtéž, FÚ Doudleby, kniha č. 2.

¹³⁴ Srov. SOA Třeboň, Sbíрка matrik Jihočeského kraje, FÚ Kamenný Újezd, kniha č. 1.

¹³⁵ NA Praha, APA I, sign. E 14/ 1-12, kart. 3001, testament Vavřince Fürbitze z 24. 3. 1747. Tamtéž, sign. E 12/ 1-11, kart. 2977, testament Jana Zavadila z 8. 10. 1736.

doudlebský farář Václav Souček vyprávění svého kolegy Jana Zavadila o údajném někdejší většinou poutního místa Doudleby mezi poutníky v Maria Zell do kostelního inventáře.¹³⁶ To vše dosvědčuje úzkou spoluprací duchovní správy obou sousedních farností.¹³⁷

¹³⁶ „*Dum boëmi ad Mariam Cellensem peregrinatum veniebant, praeter plurimos alios teste Domino Joanne Josepho Zavadil Curatus Steinkirchensis 60 Annorum senex, ex terra nationes uti Croata Boëmis objiciebant: Proč vy Čecháčkové nám tu překážíte, máte samy kajovky a doudleby, quod ipsum suis parentibus etiam objectum est cum quondam inibi peregrinationem absolvissent.*“ FÚ Doudleby, inventář z roku 1734, fol. 44.

¹³⁷ Vzájemné komunikaci mezi farnostmi nevěnovala literatura dosud pozornost. Pro městské prostředí srov. Martin ŠTINDL, *Velké Meziříčí a Velká Bíteš ve svazku sousedství (Každodenní komunikace poddanských měst v 17. století)*, Západní Morava 1, 1997, s. 3-18.

III. ČLOVĚK VE FARNOSTI

III. 1. FARÁŘ

Farář byl v době baroka osobou, která nejvíce ovlivňovala duchovní i společenský život každé farnosti. Ze svého postavení se mohl právě on nejúčinněji zasloužit o prosazení církevního učení mezi lidmi, protože byl v přímém kontaktu se svými farníky v každé době.¹³⁸

Povinnosti farářů v tomto období vymezovala usnesení Tridentského koncilu, zvláště V. a XXIV. zasedání. Domácí poměry upravovala i usnesení Pražské synody z roku 1605 či interní instrukce vydávané pražskými arcibiskupy.¹³⁹ Normy pro působení kněžstva v duchovní správě se farářům opakovaně připomínaly prostřednictvím konsistoriálních patentů zasílaných vikářům. Od farářů se vyžadovalo, aby vedli bezúhonný život, zachovávali celibát, pilně a dobře kázali, bedlivě přísluhovali svátostmi farníkům a pečovali o dobrý stav kostela a fary. Podle instrukce z roku 1697 se měl každý farář horlivě věnovat péči o svěcené duše a mít stále na paměti, jak velké a těžké břemeno nese. Se statečnou myslí měl snášet všechno opovrhování i zlořečení a zvláště dbát o to, aby se neposkrvnil smrtelným hříchem, a pak nehodně sloužil mši svatou. Pilně se měli věnovat četbě Písma a posvátných knih, každý den se modlit breviář.¹⁴⁰ Bez dovolení vikáře se nesměli odloučit od svých farníků. Měli usměřňovat kázeň farníků, ale nikdy nesahat k trestům, nýbrž vyžádat si k pomoci světské pány a jejich úředníky.¹⁴¹

Podmínkou pro získání farního úřadu bylo absolvování některého ústavu pro výchovu světského kněžského dorostu. Kněží byli především odchovanci pražského arcibiskupského semináře či jezuity spravovaného konviktu svatého Bartoloměje, který byl tehdy nedílnou součástí Karlo-Ferdinandovy univerzity.¹⁴² Dalším místem, kde mohli budoucí kněží studovat, byl

¹³⁸ Obecně o funkci kněží ve farní správě R. ZUBER, *Osudy*, s. 205-248. Přestože příspěvek pojednává o poměrech moravských, základní informace platí i pro české prostředí. Nejnověji srov. Miroslav NOVOTNÝ, *Duchovní*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 100-125.

¹³⁹ Srov. *Synodus Archi-Dioecisana Pragensis Habita ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino, Domino Sbigneo Berka Dei et Apostolicae Sedis gratia Archi-Episcopo Pragensi, et Principe, Legato Nato etc. Anno a Christi Nativitate M. D. C. V.*, Pragae 1684; František VACEK, *Diecévní synoda pražská z r. 1605. Život církevní v Čechách z počátku 17. století*, SHK 5, 1896, s. 25-45.

¹⁴⁰ O kulturní a vzdělanostní úrovni barokního kléru podávají svědectví zachovalé inventáře jeho knihoven. K tomu srov. Marie RYANTOVÁ, *Knihy v pozůstalostech pražských duchovních v první třetině 18. století*, ČNM, řada historická, 156, 1987, s. 52-68; Milada SVOBODOVÁ, *Inventář farní knihovny u sv. Petra na Poříčí z r. 1713*, Sborník prací členů Socialistického svazu mládeže Státního ústředního archivu v Praze I/2, 1989, s. 210-262 a TÁŽ, *Sociální, národnostní a majetková struktura nižšího duchovenstva pražské arcidiecéze a jeho kulturní úroveň ve světle pozůstalostních spisů z období od roku 1731 do února 1734. Příspěvek k diplomatičce novověku*, Praha 1986 (diplomová práce). K tomu též Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *K problematice nižšího světského kléru v období upevňování výsledků násilné rekatolizace*, Sborník prací členů Socialistického svazu mládeže Státního ústředního archivu v Praze 2, 1989, s. 61-74.

¹⁴¹ A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 152.

¹⁴² K tomu A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 207-221; Jan VICHRA, *Pražský arcibiskupský seminář a jeho studenti v 17. a 18. století*, Documenta Pragensia 11, 1993, s. 123-134; Eva DOLEŽALOVÁ, *Konvikt svatého Bartoloměje a seminář svatého Václava v Praze na Starém Městě – dějiny, hospodaření, studijní nadace*, in: I. Hlaváček

jezuitský seminář sv. Václava. I on fungoval v rámci pražské teologické fakulty. Adepti kněžství museli nejprve absolvovat tzv. nižší svěcení – ostiariát, exorcistát, lektorát a akolytát, které doprovázelo udělení první tonsury. Tato čtyři nižší svěcení se kandidátům obvykle udělovala všechna najednou. K jejich přijetí bylo nutné dosáhnout věku čtrnácti let a absolvovat základní vzdělání.¹⁴³ Po absolvování nižších svěcení následovala svěcení vyšší – podjáhenství (subdiaconatus), jáhenství (diaconatus) a konečně kněžské svěcení (presbyteriatus). Mezi přijetím nižších a vyšších svěcení uběhlo obvykle i několik dlouhých let. Ke kněžské ordinaci museli splnit další předepsané požadavky – složit příslušné zkoušky a dosáhnout předepsaného (kanonického) věku. Nezbytnou podmínkou bylo i získání tzv. „titulu mensi“, tedy potvrzení o zabezpečení budoucího duchovního pro případ, že by v důsledku stáří či nemoci nemohl vykonávat svou službu.¹⁴⁴ Kněží pak obdrželi jednotlivé stupně svěcení z rukou pražského arcibiskupa či jeho pomocníků – světicích biskupů.

Jen velmi nízký počet správců far získal i vysokoškolský titul, který byl nezbytný k zastávání vyšších církevních úřadů. Přestože kněží měli v dnešním smyslu vysokoškolské vzdělání, podle dobové praxe se jim neudělovaly akademické hodnosti. U jmen tehdejších kněží je lze nalézt spíše výjimečně.¹⁴⁵ Z duchovních v obou farnostech dosáhl takového titulu doudebský farář Václav Bezděka, mistr svobodných umění a bakalář teologie.¹⁴⁶

Nedostatek katolického kněžstva v pobělohorském období se výrazně dotkl i **doudebské farnosti**. Až do roku 1661 řídil farnost duchovní, který spravoval zároveň některou další faru v okolí, na níž obvykle trvale sídlil. Prameny zmiňují většinou pouze jména farářů a název další spravované farnosti. Schůze kněžstva v Českém Krumlově 11. září 1624 jmenovala správcem fary cisterciáka Matěje Pallatia – faráře v sousedním Střížově.¹⁴⁷ O čtyři roky poz-

(ed.), *Facta probant homines*, s. 135-148. Dále i Karel BERÁNEK – Ivana ČORNEJOVÁ (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy II. 1622-1802*, Praha 1995, s. 85; Ivo PROKOP, *Vznik kněžského semináře se zvláštním přihlédnutím k dějinám pražského arcibiskupského alumnátu do roku 1783*, in: *In omnibus caritas*. K počtě devadesátých narozenin profesora ThDr. Jaroslava Kadlece, Praha 2002 (= Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy).

¹⁴³ Tomuto problému věnovala pozornost Zlatuše KUKÁNOVÁ, *Knihy svěcenců pražského arcibiskupství v první polovině 17. století*, Praha 1981 (diplomová práce); TÁŽ, *Příspěvek k dějinám církevní správy první poloviny 17. století (na základě statistického zpracování knih svěcenců a univerzitních matrik)*, Sborník prací členů Sociálního svazu mládeže Státního ústředního archivu v Praze 2, 1989, s. 119-169; TÁŽ, *Ke struktuře světského kléru v Čechách na počátku 17. století*, *Paginae historiae* 1, 1993, s. 46-71. Dále srov. K. BERÁNEK – I. ČORNEJOVÁ, (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy II*, s. 79.

¹⁴⁴ Mohlo jít o vlastní majetek, který mohl kněz v budoucnu hmotně zabezpečit, nebo příslušný stolní titul udělilo rodné město, nejčastěji však stolní titul budoucímu knězi udělil některý šlechtic. Srov. A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 238-244.

¹⁴⁵ Seminář měl sice právo udělovat akademické hodnoty na základě buly Urbana VIII., ale v důsledku sporů s jezuitou ovládanou univerzitou této výsady vlastně nepoužíval. Např. A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 212. Blíže k problematice těchto sporů srov. práce k dějinám pražské univerzity Ivana ČORNEJOVÁ, *Kapitoly z dějin pražské univerzity v letech 1622-1754*, Praha 1992; Karel BERÁNEK – Ivana ČORNEJOVÁ, (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy II. 1622-1802*, Praha 1995, s. 25-34.

¹⁴⁶ V. PULEC, *Doudeby*, s. 38.

¹⁴⁷ František ŠTĚDRÝ, *Počet far v době předhusitské a po Bílé hoře*, SHK 21, 1920, s. 22.

ději vykonával místní duchovní správu farář v Ledenicích Šimon Stefanides. Pro léta 1641-1648 dokládají zádušní počty působení Ambrože Silványho, faráře v Doudlebech a Kamenném Újezdě, který odešel na faru do Soběnova. V roce 1655 tu působil Fridrich Mračka, jenž spravoval i vzdálený Lišov; o rok později ho nahradil střížovský farář Vilém Klasný. Již k roku 1650 a pak znovu v letech 1657-1661 lze doložit působení Melichara Ferdinanda Girkoryho, faráře v Doudlebech a Kamenném Újezdě.¹⁴⁸

Třebaže se farnosti spravované jedním farářem nacházely obvykle v těsné blízkosti (Kamenný Újezd a Střížov), byla držba více beneficí časově náročná a zajisté nebyla ku prospěchu duchovního života farníků. Teprve od roku 1661, kdy se na faru vrátil ze Soběnova Ambrož Silvány, držel doudlebský farář pouze jedinou farnost. Od té doby až do roku 1786 se na doudlebské faře vystřídal za 125 let 20 farářů.¹⁴⁹ Průměrně působil každý na faře pouze šest let. Šest kněží opustilo farnost dokonce po uplynutí tří i méně let. Mnozí nezanechali o svém působení téměř žádné zprávy.¹⁵⁰ Déle než deset let spravovali farnost pouze tři kněží – Ferdinand Blažej (11 let), Vavřinec Ferdinand Král (14 let) a Jan Václav Ignác Slavík (15 let). Pouze pět farářů působilo v Doudlebech až do své smrti – Silvány, Suchetius, Fürbitz, Šebestiáni a Holý.

Za hlavní příčinu rychlého střídání doudlebských duchovních správců považuje literatura nízký příjem z farního obročí a hledání výnosnější fary.¹⁵¹ Důvodem mohly být i spory s patronem nebo kázeňské poklesky faráře.¹⁵² Migrace světských kněží byla ovšem běžnou záležitostí a kněží za svůj život vystřídali hned několik beneficí. Zatímco místo předešlého působení farářů je známo jen výjimečně (Dubné, Lišov, Bystřice, Radenín), je ve dvanácti případech jasné, na která beneficia kněží odcházeli. Jednalo se vesměs o nepřilíh vzdálené fary Bechyňského kraje a zároveň schwarzenberského patronátu (Zahájí, Veselí nad Lužnicí, ve

¹⁴⁸ Působení těchto farářů dokládá jejich účast při skládání zádušních počtů. FÚ Doudleby, Počty zádušní 1628-1716.

¹⁴⁹ Přehled doudlebských farářů včetně informací o jejich původu a migraci uvádí již V. PULEC, *Doudleby*, s. 35-44. Ve své práci vycházel pouze z různě roztroušených poznámek v korespondenci farářů s patronátními úředníky. Některé uváděné údaje jsou však mylné. Pulec např. uvádí, že v letech 1759-1762 byl doudlebským farářem František Moučka, který však v Doudlebech vůbec nepůsobil a pravděpodobně pouze žádal patrona o prezentaci. Rovněž farář Slavík nezemřel v Doudlebech, ale odešel na faru do Lišova. Pulcův přehled byl proto komparován se soupisy zemřelých kněží pražské diecéze, opraven a doplněn o další údaje. Srov. NA Praha, APA I, sign. B21/17, Repertář zemřelých kněží arcidiecéze pro léta 1677-1852, a sign. B23/13, Abecední index zemřelých kněží pro léta 1637-1760. Srov. přílohu č. 2 této práce *Přehled doudlebských farářů v 17. a 18. století*.

¹⁵⁰ Mezi ně patřili Melichar František Michalovic, Josef Ryba, Adam Poscher, František Samuelis, Ignác Libra a Matěj Jelínek.

¹⁵¹ V. PULEC, *Doudleby*, s. 49.

¹⁵² Například v roce 1687 oznamuje hejtman Theobald Karel Siebert z Liliensteinu knížeti Ferdinandovi ze Schwarzenbergu, že příčinou rezignace faráře Ondřeje Vojtěcha Smetany nebyly ani tak nízké příjmy, ale domluva vikáře z Krumlova, že dává pohoršení „cum mulier“. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 67, list z 7. 8. 1687.

čtyřech případech Modrá Hůrka a ve dvou Lišov). Dva kněží odešli do Prácheňského kraje na post děkana – František Vostřešanský do Vodňan roku 1698 a Václav Bezděka do Písku v roce 1708.

Obtížně lze určit sociální a národnostní původ jednotlivých farářů. Místo narození bylo možné zjistit pouze u deseti kněží, kteří pocházeli z domácího prostředí českých měst. Šlo o jihočeská města a městečka (Soběslav, Velešín, Lišov, Strakonice a Písek) i o vzdálenou Plzeň, Prahu, Velvary, Pilníkov a Kutnou Horu. Pouze jediný farář – Václav Vostřešanský z Vostřešan – se mohl honosit šlechtickým predikátem. Z korespondence s patronátními úředníky vyplývá, že téměř všichni užívali a ovládali vedle latiny češtinu i němčinu. Komunikace s národnostně českými farníky i s německy mluvícími poutníky z jazykově smíšeného okolí jim tedy pravděpodobně nedělala větší problémy.

Významnější měrou zasáhlo od počátku 18. století do dějin kostela a fary několik farářů v souvislosti s barokní přestavbou kostela a rozvojem poutního života. Jednalo se o již zmíněného Václava Bezděku (1702-1708), který nechal přenést obraz Panny Marie z vedlejšího oltáře na hlavní, jenž byl zároveň nově upraven. Za jeho působení byla postavena nová obytná budova fary a začala se stavět nová věž.¹⁵³

Ta byla dostavěna krátce po příchodu jeho nástupce Jana Václava Ignáce Slavíka (1708-1723). Kromě ní byly postupně vystavěny i nová škola, kostnice a kruchta. Z darů byly nově pořízeny oba vedlejší oltáře, v roce 1716 založil Slavík rovněž zbožné bratrstvo svaté Boží rodiny. Počet nově příchozích poutníků a procesí narostl tak, že o poutích začali od roku 1710 v Doudlebech vypomáhat dva dominikáni z českobudějovického kláštera, které od roku 1721 nahradili budějovičtí kapucíni. Právě tento farář začal také jako první písemně zachycovat podivuhodná vyslyšení proseb k místnímu mariánskému obrazu. Z desítek nejrůznějších naléhavých žádostí adresovaných do Třeboně lze faráře Slavíka charakterizovat jako velmi horlivého a cílevědomého člověka. Bezděka i Slavík nezapomněli na kostel ani po svém odchodu z farnosti. Bezděka pamatoval na kostel darem dvanácti obrazů svatých apoštolů a založením fundace na sloužení mší, Slavík zase odkázal 70 zl. na obnovu oltáře svaté Barbory.¹⁵⁴

Dalším významným duchovním pastýřem byl Václav Souček (1732-1739). Podle vizitační zprávy velešínského vikáře Souček svou horlivou činorodostí a vřelou zbožností rozmnožoval úctu k Panně Marii po celém okolí.¹⁵⁵ Stejně pečlivě dbal o zachování kostelního jmění

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ NA Praha, APA I, sign. B 4/8, vizitace velešínského vikariátu z 19. 5. 1737 (nefol.).

a příjmu a v roce 1734 sepsal zevrubný kostelní inventář. Pro kostel získal také relikvii Kristova kříže, kterou mu nabídl jistý klerik, příbuzný jeho předchůdce Springera.¹⁵⁶

Po něm nastoupil Vavřinec Fürbitz (1739-1747).¹⁵⁷ Muž, jak ho charakterizoval vikář Theofil Hostounský, sice trochu prostý, ale přitom spravedlivý a dobrý.¹⁵⁸ Také on byl velkým ctitelem Panny Marie, jíž připisoval vlastní zachránění života. Když musel jít jednou noci roku 1743 zaopatřovat nemocného, vydal se sám na mladém koni přes rozvodněnou řeku Malši. Spadl však do vody a v rozbouřených vlnách se nemohl ani otočit, natož doplavit k druhému břehu. Nakonec byl polomrtvý vytažen dvěma muži. Vše však připisoval zvláštní ochraně zázračného obrazu Panny Marie v místním kostele.¹⁵⁹

Kromě plnění svých duchovních povinností a péče o stav kostela se doudlebští faráři museli věnovat zemědělskému hospodaření na faře. V jeho intenzitě často fary předčily i panské dvory.¹⁶⁰ Radosti a strasti faráře závisely v mnohém na velikosti úrody a přízni počasí pro polní hospodaření. V tomto ohledu se venkovský klérus výrazně odlišoval od svých movitějších kolegů z měst, měl tím ale i blíže ke svým farníkům a jejich každodenním starostem.

V roce 1737 se farář Souček v záležitosti polního hospodaření radil dokonce se svými farníky.¹⁶¹ Velkou starost dělalo například farářům zajištění dostatku píce pro koně a dobytek.¹⁶² Některé faráře trápily dluhy.¹⁶³ Řadu starostí nadělalo i rozhodnutí opatřit si dobrou čeled', na níž úspěch v hospodaření v mnohém závisel. Kromě farské hospodyně fara v roce 1751 zaměstnávala pacholka, pohůnka, dvě děvečky a pasáka krav.¹⁶⁴ O výběru čeládky se obvykle rozhodovalo v Třeboni koncem listopadu.¹⁶⁵

¹⁵⁶ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 66, dopis faráře Václava Součka hejtmanu Augustinu Olbrichtovi z 31. 3. 1739.

¹⁵⁷ Rekonstrukci Fürbitzových majetkových poměrů srov. kapitolu věnovanou hmotné kultuře.

¹⁵⁸ V. PULEC, *Doudleby*, s. 42. Z jeho činnosti zasluží připomenout například pořízení nového zvonu poledníku a oprava chrámových střeš.

¹⁵⁹ FÚ Doudleby, Liber memorabilium (nefol.).

¹⁶⁰ Srov. J. HANZAL, *K duchovní a kulturní úrovni*, s. 85-92.

¹⁶¹ Srov. dopis faráře Václava Součka hejtmanu Augustinu Olbrichtovi: „*se staršíma i plavskými hospodáři sem se poradil, který mé zdání schválili a za potřebné větším dílem vyznávají i také lehce se vystříhám a nejmenší hroudu pole Bartošového zahnojit.*“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 65, list z 3. 4. 1737.

¹⁶² Srov. např. žádost faráře Slavíka o seno „*pro mí ubohý koně, jež všechny chudnou a hubeny sou, nevím co dáleji si s nima počnu.*“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 67, list hejtmanu Adalbertu Zelenkovi z 23. 4. 1719. Podobně se bojí o nedostatek píce pro dobytek farář Josef Ryba: „*... pecora, que alieno erecointa habeo ne, ob defectum pabuli nullibi iam in vicinia reperibilis miserrime, id est same pecant timeo.*“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 64, list hejtmanu Augustinu Olbrichtovi z 30. 3. 1729.

¹⁶³ „*... Já pak jsa dnem i noci od dluhů trápen, které sem jen proto nadělal, že do Doudleb v čtvrtém roce čtvrtéj hospodář dosazen, pole zpustlé do Augustu přílohy nezorané jsem nalezl, již pak mráz a jež krupobití zrušilo, právě při mém přijití vojna nastala, kde accidentia čím dále více se stenčili.*“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 65, list Václava Součka hejtmanu Augustinu Olbrichtovi z 3. 4. 1737.

¹⁶⁴ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 67, fase z 16. 3. 1751.

¹⁶⁵ „*Poněvadž již čas pro řízení s čeládkou připad, co nejponíženěji žádám, pokud by nějaký rozšafný hospodářský pacholek zkušený před rukami bude, by ráčili skrze ním p. purkrabím pro budoucí rok do služby, jakož také za pohůnka Václava Cahla, ktorej tento rok u mně ve službě jest, zase si přátí.*“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 65, list faráře Jana Slavíka hejtmanu Adalbertu Zelenkovi z 23. 11. 1718.

Farář viděl i problémy svých farníků a snažil se je řešit. V roce 1685 oznámil farář Smetana třeboňskému hejtmanovi, že podruh Levý týrá z návodu rychtáře svou ubohou ženu.¹⁶⁶ Svým osadníkům pomáhal i v ryze praktických potřebách, když se například přimlouval u hejtmána za poskytnutí cihel z panské cihelny v Mysletíně jednomu osadníkovi z Plava.¹⁶⁷

Během 18. století působili v Doudlebech také kaplani. Kaplani pracovali jednak na fundovaných místech při větších farách, kde pobírali přesně stanovený plat, jednak pomáhali churavým farářům za individuálně smlouvenou mzdu. V roce 1740 například vypomáhal faráři Fürbitzovi kaplan Lutovít Mikšíček, o sedm let později Tomáš Schweighard. Od konce 17. století byl totiž již takový dostatek světských kněží, že novosvěcenci museli čekat na uvolnění benefícia a získávat praktické zkušenosti jako kaplani. Jejich sociální postavení bylo však často tíživé.¹⁶⁸ Působení kaplanů dokládá i existence tzv. *kaplanky* ve farním domě.

Nedostatek kněžstva po bitvě na Bílé hoře se nevyhnul ani **Kamennému Újezdu**. Na schůzi kněžstva v Českém Krumlově 11. září 1624 byl jmenován správcem fary Simon Stefanides, který o čtyři roky později působil v Ledenicích a k tomu spravoval i Doudleby.¹⁶⁹ Působení dalších farářů během třicetileté války a bezprostředně po jejím skončení lze doložit na základě nejstarší farní matriky z let 1630-1670.¹⁷⁰ V roce 1630 administroval faru v Kamenném Újezdě prior kláštera dominikánů z Českých Budějovic Vincenc Fabri. V letech 1634-1635 spravoval farnost v Kamenném Újezdě střížovský farář Matěj Pallatius. Pro léta 1635-1642 dokládá matrika sedmileté působení Jáchyma Arnošta. Po něm převzal péči o farníky Ambrož Silvány, jenž administroval zároveň Doudleby. V Kamenném Újezdě vytrval čtyři léta – do roku 1646; Doudleby ovšem spravoval ještě v roce 1648. V letech 1646-1650 řídil chod farnosti Jiří Maxmilián Štědronek, který zde tak prožil závěr třicetileté války. V letech 1650-1664 působil jako místní farář Melichar Ferdinand Girkory, který v roce 1650 a pak znovu v letech 1657–1661 spravoval též sousední doudlebskou farnost.

¹⁶⁶ „... miseram uxorem rebro et sine causa animaduertat stagellis conculcet pedibus et nuper ex institutu iudicis daudlebensis trebonensis totis maritus vel potis tyrannus et iudex valde insignis non sunt puniendi!“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 64, list faráře Ondřeje Smetany hejtmanovi třeboňského panství Theobaldu Karlu Siebertovi z Liliensteinu z 15. 3. 1685.

¹⁶⁷ Farář Ferdinand Blažej třeboňskému hejtmanu Augustinu Olbrichtovi: „Poněvadž při Mysletíně letos pec cihel pálena býti má, požádal mě jeden můj osadník z Plava, abych se přimluvil, aby jemu cihlář tisíc sáhů a dvanáct set neb aspoň tisíc prejzů ráčili připustit, poněvadž osadník tento tomuto záduší veškeré služby a mnoho dobrého prokazuje.“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 64, list z 18. 5. 1752.

¹⁶⁸ Na Moravě byli kaplani vypláceni týdně jako námezdní dělníci a jejich služba nevynášela ani tolik, kolik poskytovala některá řemesla ve městech. R. ZUBER, *Osudy I*, s. 201.

¹⁶⁹ František ŠTĚDRÝ, *Počet far v době předhusitské a po Bílé hoře*, SHK 21, 1920, s. 22.

¹⁷⁰ SOA Třeboň, Sbírkka matrik Jihočeského kraje, FÚ Kamenný Újezd, kniha č. 1.

V druhé polovině 17. a v 18. století se duchovní správa farnosti Kamenný Újezd již ustálila. Kněží se rozhodně nestřídali tak často jako v sousedních Doudlebech. V letech 1650-1776 se zde vyměnilo devět farářů, vyjma prozatímních administrátorů. Čtyři z nich v Kamenném Újezdě zemřeli. Průměrná doba jejich působení byla tedy čtrnáct let. Za dokonalé znalce místního prostředí lze považovat dva kněze, kteří spravovali farnost déle než 30 let – Jana Josefa Zavadila (32 let) a Matěje Illignera (37 let). Naopak pouze dva faráři odešli na jiné beneficum již po dvou letech – Jan Seidl a Martin Široký.¹⁷¹ Významnějšího postavení v církevní hierarchii dosáhli po svém odchodu dva kněží. Václav Antonín Gruber, který se v roce 1703 stal děkanem v Netolicích a v roce 1714 vikářem, a barokní historiograf Jan Florián Hammerschmidt.¹⁷²

Z pramenů se jen v několika málo případech podařilo zjistit něco o sociálním či národnostním původu jednotlivých farářů. Tři kněží se narodili v jihočeských městech (Jindřichův Hradec, Trhové Sviny a Soběslav), jeden v Plzeňském kraji a jeden dokonce v samotném Kamenném Újezdě. Právě rodák z Kamenného Újezda – Pavel Zátka, pocházel prokazatelně z poddanských poměrů, což bylo u tehdejšího kléru spíše výjimečné.¹⁷³

Podrobněji lze charakterizovat dva duchovní správce. Z újezdeckých farářů se nejvíce proslavil Jan Florián Hammerschmidt – plodný spisovatel a historiograf doby baroka.¹⁷⁴ Narodil se 4. května 1652 ve Stodě u Chotěšova v Plzeňském kraji. Nejprve vystudoval jezuitské gymnázium v Klatovech, pak odešel do Prahy a poslouchal filozofii na jezuitské akademii. Posléze vstoupil do pražského arcibiskupského semináře, kde byl po dokončení teologických studií 12. června 1677 vysvěcen na kněze. Z Prahy odešel do Českých Budějovic, kde působil tři roky jako kaplan. V roce 1680 se stal farářem v Kamenném Újezdě, kde žil plných patnáct let. Roku 1695 přešel do Klatov na místo superiora kaplanského domu, jenž vznikl při děkanuském kostele pro čtyři kaplany, kteří se měli starat o příchozí mariánské poutníky. Již následující rok přesídlil Hammerschmidt znovu do Prahy, kde se stal rektorem arcibiskupského kněžského semináře a na jaře roku 1710 farářem u Panny Marie před Týnem. Jako týnský farář zemřel 4. ledna 1735.¹⁷⁵

Navzdory jménu se cítil být Čechem, i všechna svá díla napsal v latině a češtině. Jeho rukopisná pozůstalost obsahovala 76 spisů téměř připravených k tisku a 37 zlomků. Většina

¹⁷¹ Podrobnosti srov. v příloze č. 3 této práce *Přehled farářů v Kamenném Újezdě v 17. a 18. století*.

¹⁷² K němu Jaroslav KADLEC, *Jan Florian Hammerschmidt*, Časopis společnosti přátel starožitností 61, 1953, s. 94-104. Tam i další literatura k této osobnosti.

¹⁷³ Z. KOKOŠKOVÁ - M. RYANTOVÁ, *Sociální a kulturní úroveň*, s. 152.

¹⁷⁴ Srov. J. KADLEC, *Jan Florian Hammerschmidt*, s. 94-104.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 94-95.

jeho tvorby byla historiografického a topograficko-hagiologického rázu. Hlavní zájem věnoval historii Prahy, českých venkovských měst a klášterů. Jeho dílo je svým rozsahem úctyhodné. Hammerschmidt byl podle svědectví současníků ohnivě povahy, přívětivý, veselý i pohostinný. Jeho paměť byla znamenitá, i po létech dovedl přesně udat místo v knihách, jež přečetl. Byl oblíben v duchovních i světských kruzích a získal vysoká vyznamenání. Byl jmenován apoštolským protonotářem, kanovníkem vyšehradským (1698) a staroboleslavským, dvorským hrabětem – „comes palatinus“, a rytířem zlatého kříže se zlatou korunou.¹⁷⁶

Během působení v Kamenném Újezdě k němu prý jednoho dne přišel zločinec. Přiznal se mu k vraždě a žádal o udělení rozhřešení. Farář souhlasil za podmínky, že se po zpovědi sám vydá úřadům. Zločinec odmítl a hrozil Hammerschmidtovi taseným mečem, nevyhová-li bezpodmínečně jeho žádosti. Energický a srdnatý kněz se však nezalekl, nýbrž prý obnažil hrud' a vybídl jej k činu. Zločinec byl tak dojat, že se vrhl Hammerschmidtovi k nohám a přijal jeho podmínky.¹⁷⁷

V roce 1705 se stal farářem v Kamenném Újezdě Jan Josef Zavadil. Byl prý mužem nevšedního nadání, vzdělání a nezlomné činnosti, horlivý duchovní správce, dobrý hospodář a hlavní mecenáš svěřeného kostela.¹⁷⁸ Také vikář Theofil Hostounský z Velešína vyzdvihl ve své vizitační zprávě zaslané pražské konsistoři farářovy kvality a zásluhy o nový kostel.¹⁷⁹ Na druhé straně však sám kníže Adam František ze Schwarzenbergu v jednom dopise českokrumlovskému hejtmanovi Janu Jiřímu Löblovi zmiňuje Zavadilovo podivínství.¹⁸⁰

Veškeré snažení faráře Zavadila směřovalo k tomu, aby po sobě zanechal důstojný pomník – nový kostel. Tento záměr se mu skutečně podařilo uskutečnit. Na výstavbu a výzdobu nového kostela v roce 1727 věnoval 1 000 zl. Také jeho přičiněním byly v roce 1729 postaveny nové oltáře a kamenná mřížka. Založil pamětní knihu, do níž začal zapisovat poznatky pamětního i hospodářského rázu.¹⁸¹ Celé Zavadilovo působení bylo naplněno četnými spory.¹⁸²

V druhé polovině 17. století provozovali duchovní správci na faře v Kamenném Újezdě též výčep vyšebrodského klášterního piva. V roce 1666 poslal českokrumlovský hejtman újez-

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 95.

¹⁷⁸ Tak jej na základě činů charakterizoval jeho nástupce P. Jan Vavruška ve své kronice z roku 1960. Srov. FÚ Kamenný Újezd, Jan Vavruška, Dějiny Kamenného Újezda a farní osady, s. 180.

¹⁷⁹ „*Vir optime maeritus Honorabilis P. Jan Zavadil, que ad modum et instrudae suae et Beneficentiam Ecclae-siam de novo aedificatam.*“ Srov. NA Praha, APA I, sign. B 4/8 (nefol.), vizitace velešínského vikariátu z 19. 5. 1737.

¹⁸⁰ J. HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě*, s. 89.

¹⁸¹ Srov. FÚ Kamenný Újezd, Liber memoratorum parochiae Steinkirchensis, založenou v roce 1706.

¹⁸² Podrobněji v podkapitole Konflikty ve farnostech.

deckému faráři list, jímž žádal, aby se na faře přestalo šenkovat pivo, protože jde o pivo vyšebrodské, nikoliv vrchnostenské. Farář měl upustit také od prodeje soli.¹⁸³

Také v Kamenném Újezdě působili osobní kaplani. Byli zde již během 14., až do začátku husitských válek. Ve 14. století bylo povinností kaplana v Kamenném Újezdě sloužit denně mši svatou u oltáře sv. Kateřiny a Doroty.¹⁸⁴ Kaplani mimo jiné obhospodařovali tzv. kaplanské grunty. Ty se však během 17. a 18. století již pronajímaly různým nájemcům a příjem z nich šel do zádušní pokladnice. V 17. století zmiňují prameny kaplana až v roce 1674. Tehdejší farář Jan Libertinus měl svého osobního kaplana, jenž se jmenoval Jan Gallus. V místní osadě vypomáhal v letech 1674-1678.¹⁸⁵ Další osobní kaplany zmiňují matriky až od dvacátých let 18. století, kdy začali vypomáhat starému faráři Zavadilovi. Někdy byli ve funkcích kaplanů i cisterciáci ze Zlaté Koruny.¹⁸⁶ Matriky však prozrazují jména kaplanů před rokem 1784 pouze torzovitě. Za josefinských reforem se situace změnila a v Kamenném Újezdě byla zřízena kaplanská fundace.

¹⁸³ J. HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě*, s. 109.

¹⁸⁴ FÚ Kamenný Újezd, Jan Vavruška, *Dějiny Kamenného Újezda a farní osady*, s. 188.

¹⁸⁵ Srov. zápisy z těchto let v nejstarší matrice Kamenného Újezda. SOA Třeboň, Sbirka matrik Jihočeského kraje, FÚ Kamenný Újezd, kniha č. 1.

¹⁸⁶ Například v letech 1728-1732 vypomáhal faráři Janu Zavadilovi cisterciák Jan Nepomuk Nosek ze Zlaté Koruny, v roce 1734 Eugen Spalek podpřevor téhož řádu. Srov. FÚ Kamenný Újezd, Jan Vavruška, *Dějiny Kamenného Újezda a farní osady*, s. 189.

III. 2. PATRON KOSTELA A JEHO ÚŘEDNÍCI

Fungování farního kostela by nebylo možné bez existence *patrona (collator)*. Obsah patronátu tvořila různá práva, mezi nimiž zaujímalo přední místo právo prezentační nebo podací – tedy právo navrhnout příslušné duchovní vrchnosti duchovního na uprázdněné beneficium. Poměrně četná byla různá práva čestná, zejména právo na čestné místo při veřejných procesích, na zvláštní lavici v kostele, právo mít v kostele erb, právo na zvláštní vzpomínku při církevních modlitbách či na církevní smutek po smrti. Patron však neměl v žádném případě zasahovat do záležitostí čistě duchovních; například církevních vizitací se směl účastnit, jen pokud to výslovně připouštěla nadační ustanovení.¹⁸⁷

K nejdůležitějším povinnostem patrona patřilo kostel ochraňovat. Zádušní majetek se těšil podobné ochraně jako jmění sirotčí a podobně jako poručník sirotka zastupoval i patron kostel. Dbal na to, aby se zádušní prostředky neobracely jinam, než jak to určovala fundace; napomínal, popřípadě i oznamoval biskupovi jejich nedbalé správce, dohlížel na technický stav budov kostela i fary a zajišťoval, nikoliv ovšem jen ze svých prostředků, jejich opravy.¹⁸⁸ Přesto se zpravidla také počítalo s určitými vlastními příspěvky na udržování zádušních budov a s výdaji na provoz bohoslužeb, ač tyto závazky Tridentický koncil nestanovil. Jednotlivá práva a povinnosti patronátu většinou vyplynuly postupně samy. Všeobecně byl však patronát chápán jako jistá výsada za dobrodiní prokázaná církvi.¹⁸⁹

Patronem **doudlebského** kostela a celého záduší byl po celé 17. a 18. století majitel třeboňského panství. Tento poměr trval již od roku 1575, kdy Vilém z Rožmberka koupil polovinu vesnice Doudleby včetně patronátního práva. Po smrti posledního Rožmberka Petra Voka v roce 1611 se stal patronem kostela Jan Jiří ze Švamberka. V roce 1621 byl majetek Švamberkům zkonfiskován a Třeboně se ujal císař Ferdinand II. O čtyři roky později daroval panství svému synovi Ferdinandu III. Ten je, již jako císař, zastavil v roce 1647 svému bratru, pasovskému a štrasburskému biskupovi Leopoldu Vilémovi.¹⁹⁰ V roce 1660 koupil panství Jan Adolf hrabě ze Schwarzenbergu. Tento maltézský rytíř a schopný politik vykonával funk-

¹⁸⁷ Marie RYANTOVÁ, *Církevní patronát Eggenberků a Schwarzenberků na přelomu 17. a 18. století (1694-1710)*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600-1750)*, s. 617-637, zde s. 617-619. K problematice patronátu dále srov. Johann SCHLENZ, *Das Kirchenpatronat in Böhmen. Beiträge zu seiner Geschichte und Rechtsentwicklung*, Praha 1928; Valentin URFUS, *Stát a církev v návrhu na revizi zemského zřízení v Čechách v první třetině 18. století*, *Právněhistorické studie* 23, 1980, s. 147-160; Jiří R. TRETERA, *Církevní právo*, Praha 1993; Jiří R. TRETERA – Stanislav PŘIBYL, *Konfesní právo a církevní právo*, Praha 1997.

¹⁸⁸ Pavla STUHLÁ, *Instrukce pro hospodaření se zádušním jměním na eggenberských a schwarzenberských panstvích z let 1708 a 1725*, *Výběr* 36, 1999, s. 118-122, zde s. 118.

¹⁸⁹ M. RYANTOVÁ, *Církevní patronát*, s. 618.

¹⁹⁰ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého III*, s. 142-143.

ce válečného rady, císařského tajného rady a prezidenta říšské komory. V roce 1670 byl navíc povýšen do primogeniturně děděného knížecího stavu. Patřil mezi vzdělané lidi, ovládal několik jazyků a shromáždil bohaté umělecké sbírky, které se staly základem rodového jmění. Tak přešel patronát nad kostelem do rukou jednoho z nejvýznamnějších pobělohorských šlechtických rodů, v kterých zůstal až do konce sledovaného období.¹⁹¹

Po smrti Jana Adolfa ze Schwarzenbergu (1683) převzal správu panství na dvacet let jeho syn Ferdinand Vilém Eusebius, jenž rovněž zastával důležité zemské a dvorské úřady. V roce 1700 zahrnoval jeho patronát v Bechyňském a Prácheňském kraji celkem 22 far.¹⁹² V roce 1703 převzal patronát Ferdinandův syn Adam František ze Schwarzenbergu. Byl typickým představitelem barokního šlechtice širokého rozhledu, rozmanitých zájmů a zároveň držitelem úctyhodného majetku. V roce 1719 převzal též dědictví po českokrumlovských Eggenbercích. Proslul jako nadšený stavitel, zaměstnával vynikající architekty, malíře a další umělce.¹⁹³ Osudnou se mu nakonec stala láska k myslivosti, neboť v roce 1732 přišel na lovu u Brandýsa nad Labem ranou z pušky císaře Karla VI. o život. Jeho nástupcem se stal Josef Adam ze Schwarzenbergu, kterému bylo v době otcovy smrti pouhých deset let. Proto až do nabytí jeho dospělosti měla řídit správu rodového majetku matka Eleonora Amálie a další poručníci. Po smrti matky v roce 1741 byl Josef Adam prohlášen dospělým. Po celý život se věnoval výkonu různých funkcí a posláním u císařského dvora. Po jeho smrti v roce 1782 nastoupil na jeho místo syn Jan Nepomuk ze Schwarzenbergu, jehož patronát nad kostelem spadá ovšem již do období josefínských reforem.

O kostely a fary svého patronátu pečovali Scharzenbergové prostřednictvím úředního aparátu třeboňského panství. V jeho čele stál *hejtman* (zvaný též *vrchní* nebo *gubernátor*). Hejtman zodpovídal plně Schwarzenbergům za hospodářský provoz a užitek panství i za veřejné záležitosti všech jeho obyvatel. Vedl písemný i osobní styk s doulebskými faráři a ze své funkce osobně rozhodoval o naprosté většině patronátních záležitostí. Po úpravě krajského zřízení v roce 1751 se přestal pro tohoto úředníka užívat titul hejtman, vyhrazený pro krajské hejtmany, a byl úředně stanoven titul *ředitel* (*direktor*).¹⁹⁴

Druhým důležitým úředníkem na panství byl *důchodní písař*, který byl pověřen vést účetní agendu třeboňského velkostatku i registraci vybraných poddanských dávek a platů. Často fakticky rozhodoval o výdajích na provoz velkostatku a jeho postavení se mohlo stát v tomto

¹⁹¹ Jiří ZÁLOHA, *Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenberku*, b. m., b. d.

¹⁹² M. RYANTOVÁ, *Církevní patronát*, s. 620.

¹⁹³ Václav BŮŽEK – Anna KUBÍKOVÁ – Jiří ZÁLOHA, *Baroko v Českém Krumlově*, Praha 1993, s. 15.

¹⁹⁴ J. JANÁK – Z. HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy*, s. 269-270.

směru leckdy vlivnějším než pozice hejtmana. Role důchodního v zádušní správě spočívala v spoluúčasti a dohledu nad kostelním hospodařením. Hlavní slovo měl zejména při skládání zádušních účtů. Například kolem roku 1700 se v třeboňské zámecké kanceláři uchovávaly i peníze doudebského záduší a při kostele se kostelníkům ponechávala jen menší částka na běžné výdaje.¹⁹⁵ Důchodní shromažďoval část kostelního příjmu, vydával peníze na výdaje kostela, například opravy apod.

V daleko menší míře přišli s kostelem a farou do styku další panští úředníci, mezi které patřil *purkrabí*. Tomu zůstala v 17. a 18. století z původní široké funkce jen správa nemovitého majetku a odpovědnost za rostlinnou a živočišnou výrobu velkostatku. V roce 1654 se například purkrabí Matyáš Pyrtner zúčastnil skládání účtů na faře.¹⁹⁶ V roce 1717 zase spolurozhodoval při výběru služebné čeledi pro faráře a byl také jmenovitě zván na pout'.¹⁹⁷ Dozor nad kostelním lesem měl *panský myslivec* ze Zborova.¹⁹⁸

Výkonným orgánem třeboňské vrchnosti byl také *rychtář*. Sám sice nemohl do patronátní správy zasahovat, ale vystupoval někdy jako vykonavatel vůle patronátní vrchnosti. Dohlížel například na dovážení potřebného materiálu poddanými na opravu zádušních staveb.¹⁹⁹ Každou sobotu byl rychtář povinen docházet na třeboňský zámek, a proto někdy také doručoval farářovy dopisy adresované hejtmanovi.²⁰⁰ Každý rychtář měl také dbát o to, aby se v neděli a ve svátek nevykonávala žádná práce a každý hospodář navštívil se svou rodinou a čeledí chrám Páně, třebaže by byla cesta i půl míle daleko. V kostele se měl kromě účasti na mši svaté i modlit za svou vrchnost a Boží požehnání.²⁰¹

Ve výkonu patronátních práv si Schwarzenbergové snažili zachovat značný rozsah pravomocí k arcibiskupovi i vikářům a lze je tedy považovat za poměrně autoritativní vrchnost.²⁰² V souvislosti s doudebským patronátem však Schwarzenbergové osobně schvalovali pouze

¹⁹⁵ A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 517.

¹⁹⁶ FÚ Douleby, Počty zádušní 1628-1716.

¹⁹⁷ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 66, list z 22. 11. 1717.

¹⁹⁸ Farář Ferdinand Blažej vzkazuje třeboňskému hejtmanu Augustinu Olbrichtovi: „*Račte tak dobrej bejt a myslivci zborovskému naříditi, aby co nejdřív dříví vykázati přišel.*“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 65, list z 30. 12. 1752.

¹⁹⁹ Farář Jan Slavík píše hejtmanu Adalbertu Zelenkovi v souvislosti s opravou farní stodoly: „*Ráčeji doudebskému rychtáři naříditi by on dal skrze poddané šindel přivésti.*“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 66, list z 22. 11. 1717.

²⁰⁰ Jan Slavík píše témuž hejtmanovi: „*Co se dotýče onehdejšího psaní mého, velmi sem bolestivě vyrozuměl, že teprve po několika dnech došlo. Příčina toho rychtář doudebský jest, který sliboval že co nejdřívěji do Třeboň jíti anebo skrze jiného takové, že chce odeslati a tak nic podle slibu jeho se nestalo.*“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 66, list z 18. 1. 1718.

²⁰¹ Srov. Nařízení vrchního hejtmana na panství třeboňském k rychtářům a poddaným. Josef KALOUSEK (ed), *Řády selské a instrukce hospodářské 1350-1848*, Praha 1905 (= AČ 22), s. 397.

²⁰² K tomu M. RYANTOVÁ, *Církevní patronát*, s. 620.

výjimečné záležitosti, například povolení větších oprav chrámu nebo poskytování zvláštních požitků kostelu či faráři ze svého důchodu. Nové faráře prezentovali vždy na doporučení svého hejtmana.

Adam František ze Schwarzenbergu podpořil také barokní přestavbu kostela v Doudlebech, když „z obzvláštní lásky k Matce Boží Doudlebské“ daroval 956 zl. na stavbu nové věže.²⁰³ Vedle toho darovala jeho manželka kněžna Eleonora ze Schwarzenbergu v roce 1727 kostelu v Doudlebech stříbrný kalich. Setkání faráře s patronem nebylo však rozhodně standardní záležitostí.²⁰⁴ Z pramenů se nepodařilo doložit ani jediný případ osobní návštěvy kostela Schwarzenbergů nebo jejich účasti na některé z poutních slavností. Rovněž členství ve zbožném bratrstvu bylo nepochybně jen formální záležitostí.²⁰⁵

Poutí se od počátku 18. století naopak účastnili třeboňští úředníci, kteří tak udržovali s místními duchovními správci bezprostřední kontakt. Kromě pozvání na pouť posílali faráři hejtmanům také blahopřání k jmeninám i vánočním, velikonočním a svatodušním svátkům. Blahopřání byla obvykle spojena s nějakou další žádostí.²⁰⁶ Vztah třeboňských úředníků ke kostelu se zase projevoval zbožnými odkazy k místnímu záduší.²⁰⁷

Patronem kostela a záduší v **Kamenném Újezdě** byl po celé 17. a 18. století majitel českokrumlovského panství. Na samém počátku 17. století se toto panství dostalo do majetku císaře Rudolfa II., kterému jej prodal poslední Rožmberk Petr Vok podle prodejní smlouvy z 24. října 1601. Český Krumlov se však nikdy nestal typickým císařským panstvím. Pražská královská komora, již bylo panství svěřeno k dohledu se prakticky spokojovala s odváděním výměřků z panství a rámcovým řízením jeho správy.²⁰⁸

²⁰³ Srov. zádušní počet z roku 1708. SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 3Kalfa, kart. 21.

²⁰⁴ Jediná zmínka o záměru setkat se přímo s patronem je z roku 1721, kdy se farář Jan Slavík neúspěšně snažil získat audienci u knížete: „z té tehdy příčiny jsem již přece 20. i 21. Marty v Krumlově osobně s oboumi urozenými pány sekretáři jednal, i také můj ponížený memoriál složic jsem zanechal, poněvadž tehdy právě pro veliké zaneprázdnění vysoce osvícené knížecí Milosti jsem přístupu míti nemohl.“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 66, list Jana Slavíka hejtmanu Adalbertu Zelenkovi z 21. 3. 1721.

²⁰⁵ Členství kostelního patrona s celou rodinou v bratrstvu Ježíše, Marie a Josefa zmiňuje V. PULEC, *Doudleby*, s. 43. Členské album se však nedochovalo.

²⁰⁶ Nejstarším blahopřáním je list faráře Ambrože Sylványho hejtmanu Vavřinci Pergerovi z 21. 12. 1646 k vánočním svátkům spojený se žádostí o kapra: „Nastávající narození Krista Pána, v níž i spolu s paní i dítkami ve zdraví dočkati, ve zdraví též tu slavnost dokonati a za prodloužená léta, šťastnější pokojnější sobě v paměť vyvozovati ... Neostejchám se z veliké však nedostatečnosti Vaši Milost místo štědrého večera za jednoho kapříčka žádati...“. Srov. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 66. Největší počet každoročních přání a pozvánek na doudlebskou pouť se vztahuje k svatodušním svátkům, zejména z doby působení faráře Slavíka. K jmeninám srov. listy z 5. 12. 1708 a 23. 4. 1719. Tamtéž, listy Jana Slavíka hejtmanu Adalbertu Zelenkovi z let 1708-1723.

²⁰⁷ Srov. přílohu č. 9 *Přehled mecenášů a dobrodinců kostela v Doudlebech a místního obrazu Panny Marie v 17. a 18. století*.

²⁰⁸ K tomu Martin JAKAB, *Každodenní život v českokrumlovské zámecké rezidenci v letech 1602-1610*, České Budějovice 1994 (diplomová práce); Pavel KRÁL, *Život v českokrumlovské zámecké rezidenci mezi léty 1612-1622*, České Budějovice 1996 (diplomová práce). K problematice Eggenbergů v jižních Čechách Jiří ZÁLO-

V roce 1622 věnoval císař Ferdinand II. panství Český Krumlov i s příslušenstvím Janu Oldřichu z Eggenbergu, který se významně zapsal do dějin českých a rakouských zemí. Rod Eggenbergů sídlil od poloviny 15. století ve Štýrsku. Jan Oldřich byl sice původně protestant, když však viděl že vzhledem k svému vyznání nemá na katolickém císařském dvoře šanci získat nějakou význačnější funkci, přestoupil ke katolicismu. Jeho oslnivá kariéra nastala po smrti císaře Matyáše, kdy se uplatnil jako jeden z nejbližších a nejloajálnějších rádců Ferdinanda II. Kromě mnoha dalších hodností dosáhl v roce 1620 propůjčení Řádu zlatého rouna španělským králem Filipem II.²⁰⁹

Tento přední šlechtic tehdejší habsburské monarchie se však v Českém Krumlově příliš často nezdržoval a neměl k němu žádný bližší vztah. Kromě Českého Krumlova výhodně nakoupil řadu dalších zkonfiskovaných statků a panství.²¹⁰ Po jeho smrti roku 1634 převzal vládu nad českokrumlovským panstvím a patronátem záduší v Kamenném Újezdě jeho syn Jan Antonín.²¹¹ Po jeho předčasné smrti v roce 1647 spravovala rodový majetek za oba nezletilé syny vdova Anna Marie společně s poručníky. V roce 1664 se ujal správy českokrumlovského panství syn Jan Kristián z Eggenbergu, přestože se nejprve nemohl s bratrem Janem Seyfriedem na správě rodového majetku dohodnout. Manželkou Jana Kristiána se stala Marie Arnoštka, dcera knížete Jana Adolfa ze Schwarzenbergu. Narodil od svého otce a děda si Jan Kristián učinil z Českého Krumlova své hlavní sídlo. Význačné postavení v kruzích vysoké šlechty, bohatství, nutnost reprezentace a soukromý zájem o umění vedly oba manžele i k stavebním úpravám českokrumlovského zámku.²¹²

V roce 1700 bylo v pražské arcidiecézi pod patronátem Jana Kristiána z Eggenbergu 24 kostelů a far.²¹³ Na svých panstvích se snažil prosazovat v církevních záležitostech svůj názor bez ohledu na pražskou konsistoř. Nejzávažnějším zdrojem rozporů se stalo prezentační právo a s ním spojená instalace farářů. Snažil se prosadit rovnoprávnou účast svých zástupců vedle církevních činitelů.²¹⁴ Kolem roku 1700 měly eggenberské patronátní úřady ve svých rukou téměř všechnu zádušní dokumentaci a uchovávaly u sebe větší část zádušních prostředků.

HA, *Přehled vývoje eggenberské državy v jižních Čechách*, JSH 27, 1958, s. 27-29; TÝŽ, *Eggenberské dědictví v jižních Čechách*, JSH 38, 1969, s. 10-14; V. BŮŽEK – A. KUBÍKOVÁ – J. ZÁLOHA, *Baroko v Českém Krumlově*, s. 11-15.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 12.

²¹⁰ K tomu J. ZÁLOHA, *Přehled vývoje eggenberské državy*, s. 27-29.

²¹¹ Také jemu byl propůjčen Řád zlatého rouna a titul císařského tajného rady. V roce 1638 byl pověřen mimořádnou diplomatickou cestou do Říma, jejímž účelem bylo oznámit papeži Urbanovi VIII. volbu Ferdinanda III. římským králem. Rodový majetek po otci však nijak podstatně nerozmnožil. V. BŮŽEK – A. KUBÍKOVÁ – J. ZÁLOHA, *Baroko v Českém Krumlově*, s. 14.

²¹² Tamtéž, s. 15.

²¹³ M. RYANTOVÁ, *Církevní patronát*, s. 633-634.

²¹⁴ Tamtéž, s. 622.

Z vlivu na zádušní hospodaření bylo téměř vyloučeno farní duchovenstvo. V roce 1708 vydal Jan Kristián z Eggenbergu instrukci pro hospodaření se zádušním jměním určenou svým úředníkům. Většina jejího obsahu se týká půjčování zádušních peněz, které neměly zůstat pouze ležet v truhlici, ale půjčovat se, aby přinášely kostelům větší prospěch.²¹⁵

Jan Kristián zemřel roku 1710 a majetek zdědila vdova Marie Arnoštka. Ta zemřela v roce 1719 a za svého dědice určila synovce Adama Františka ze Schwarzenbergu. Přestože ostatní možní dědici vznesli proti němu odpor, schwarzenberské dědické nároky česká dvorská kancelář potvrdila. Od roku 1719 začalo českokrumlovské panství a s ním i patronát nad záduším v Kamenném Újezdě náležet Schwarzenbergům.²¹⁶ Od roku 1719 až do konce sledovaného období tak sdílely kostely v Doudlebech a Kamenném Újezdě totožného patrona. Konkrétní patronátní praxe ovšem totožná nebyla.

Dědic eggenberských a schwarzenberských panství Adam František ze Schwarzenbergu vydal v roce 1725 pro hospodaření se zádušním jměním novou instrukci. Ta doplňovala nařízení jeho předchůdce z roku 1708, a především reagovala na pragmatiku císaře Karla VI. z roku 1724, podle níž musel jako patron připustit účast faráře a vikáře při kladení kostelních účtů. V případě půjčky zádušních peněz však hodlal být informován jako první. Zcela po svém si vyložil císařské nařízení o třech klíčích k zádušní pokladnici, z nichž jeden měl držet farář. Farářům propůjčil pouze klíč od příruční pokladnice v kostele, přestože císařské nařízení minilo truhlici chovanou při panském úřadě. Ve výkonu patronátních práv si tak Eggenbergové stejně jako Schwarzenbergové snažili zachovat značný rozsah pravomocí k arcibiskupovi i vikářům,²¹⁷ lze je tedy považovat za poměrně autoritativní vrchnost.²¹⁸

Také na českokrumlovském panství byli hlavními prostředníky patrona při vyřizování všech patronátních záležitostí hejtmané.²¹⁹ Důležitou roli ve vzájemné komunikaci mezi patronem, respektive jeho úředníky v Českém Krumlově na jedné straně a farou, případně školou na straně druhé hrál pro svou geografickou blízkost a příslušnost k farnosti panský dvůr v Plavnicích. Místní písař pořizoval například zápisy při vyšetřování sporů mezi farářem a učitelem nebo při vyšetřování výše štoly místního učitele.²²⁰ Při stavbě nového kostela informoval

²¹⁵ Podrobně P. STUHLÁ, *Instrukce*, s. 118-120.

²¹⁶ V. BŮŽEK – A. KUBÍKOVÁ – J. ZÁLOHA, *Baroko v Českém Krumlově*, s. 15.

²¹⁷ Srov. P. STUHLÁ, *Instrukce*, s. 119-120.

²¹⁸ K tomu M. RYANTOVÁ, *Církevní patronát*, s. 620.

²¹⁹ K hejtmanům na českokrumlovském panství Anna KUBÍKOVÁ, *Hejtmané na eggenberských panstvích v Čechách*, *Archivum Trebonense* 82, 1982, s. 38-60.

²²⁰ Srov. listy plavnického pivovarního písaře Františka Josefa Pintzkera českokrumlovskému hejtmanovi Janu Jiřímu Löblovi citované ve studii J. HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě*, s. 87-93, poznámky 14, 15, 17, 19, 23.

českokrumlovského hejtmana, jak pokračují práce na stavbě.²²¹ Někdy se účastnil společně s duchodním písařem z Českého Krumlova skládání zádušních počtů na faře.²²² Vztah plavnických písařů a jejich rodin k místnímu kostelu se projevoval častějšími zbožnými dary než tomu bylo například u českokrumlovských hejtmanů.²²³

Také Adam František ze Schwarzenbergu podpořil vznik nového hlavního oltáře, když na jeho pořízení v roce 1728 věnoval 500 zl. z vlastních prostředků. Vedle toho zmiňují kostelní inventáře dvě roucha darovaná kostelu kněžnou z Eggenbergu.²²⁴ Ani v případě Kamenného Újezda se nepodařilo doložit osobní návštěvu kostela Eggenbergu, což ji ovšem ani nevylučuje.

²²¹ Srov. zprávy plavnického pivovarního písaře Františka Josefa Pintzkera českokrumlovskému hetmanovi Janu Jiřímu Löblovi z 9. 6., 16. 6., 23. 6., 12. 7., 5. 8. a 1. 9. 1727 uložené v SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 3Kalfa, kart. 50.

²²² Skládané počty se ovšem dost často nepodepisovaly. Podpisy duchodního písaře z Českého Krumlova a pivovarského písaře v Plavnici lze dohledat například v letech 1705, 1724 nebo 1740. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 3Kalfa, kart. 23 (nefol.).

²²³ Srov. přílohu č. 10 této práce *Přehled mecenášů a dobrodinců kostela v Kamenném Újezdě v 17. a 18. století*.

²²⁴ Srov. tamtéž.

III. 3. KOSTELNÍK

Provoz kostela se neobešel bez laických sil, ke kterým patřili kostelníci. Narozdíl od větších kostelů ve městech se na venkově neodlišovalo místo kostelníka, jenž zajišťoval běžný chod kostela, od úřadu tzv. kostelních otců pověřených výhradně správou zádušního majetku.²²⁵ Při volbě kostelníků pro správu zádušního majetku se obecně zohledňovala jejich schopnost a důvěryhodnost. Především se měli vyvarovat finančních zpronevěr a svévolného nakládání se zádušním majetkem. Výzkumy z některých lokalit ukázaly, že kostelníci zastávali často i místa ve venkovské samosprávě a měli v obci vlivné postavení.²²⁶ Praxe, že kostelníci nedostávali za svůj úřad žádný plat kromě malého spropitného, nebyla nijak výjimečná. Vykonávání kostelnického úřadu lze tedy považovat především za záležitost prestiže ve farnosti.²²⁷

Na venkově byli kostelníci obvykle spíše zámožnějšími majiteli venkovských gruntů. Ačkoliv nebylo možné vyloučit riziko zpronevěry zádušního majetku ani v případě usedlých hospodářů, byla zde patrná výhoda proti člověku nemajetnému. Případná pohledávka se mohla zapsat na dlužníkův grunt.²²⁸ Přestože nelze většinou vypátrat okolnosti, za kterých jednotliví kostelníci odcházeli ze svého úřadu, je jasné, že vrchnostenská patronátní správa dohlížela na to, jak si správci zádušního majetku počínají, a snažila se nahradit osoby nezpůsobilé novými.²²⁹

Relace z let 1676 a 1700 zmiňují, že **doudlebské** kostelníky ustanovoval patron společně s farářem.²³⁰ V letech 1631-1699 se tak dělo při skládání zádušních počtů skládaných vždy za účasti faráře, některého z třeboňských úředníků, obvykle důchodního písaře, a celé osady. Jména kostelníků se zapisovala do účetní knihy, vždy za schválené účetní období.²³¹ Při skládání počtů se někdy rozhodlo, že v úřadu zůstanou předešlí kostelníci.²³² Někdy naopak zápis

²²⁵ R. ZUBER, *Osudy* I, s. 202. K této problematice Jindřich FRANCEK, *Úřad kostelníků v Jičíně a jeho kniha záduší 1431-1508*, SAP 31, 1981, s. 75-104; Josef V. BAYER, *Instrukce kostelníků ve vsi Luštěnicích r. 1679*, Agrární archiv. Časopis pro dějiny venkova 4, 1917, s. 118-122.

²²⁶ Bronislav CHOCHOLÁČ, *Selské peníze. Sonda do finančního hospodaření poddaných na západní Moravě koncem 16. a v 17. století*, Brno 1999, s. 131.

²²⁷ Blanka ZYLINSKÁ, *Poddanské městečko Kozojedy v letech 1610-1630 ve světle kostelních počtů*, in: Gryspekové a předbělohorská šlechta, Mariánská Týnice 1998, s. 102-114, zde s. 106.

²²⁸ K tomu P. PUMPR, *Hospodaření kostelů*, s. 38. Ve Furlansku byl úřad správce kostelního majetku často svěřován mlynářům, pravděpodobně proto, že byli s to poskytnout zálohu na peníze potřebné k správě farnosti. Mnohdy si to naopak správci vynahrazovali pomocí svěřených peněz. Na dluhy správců kostelních peněz si tak v druhé polovině 16. století stěžovaly četné vizitace. Srov. Carlo GINZBURG, *Sýr a červi. Svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*, Praha 2000, s. 129.

²²⁹ Instrukce knížete Adama ze Schwarzenberga z roku 1724 stanovila patronátním úředníkům povinnost prověřovat píli a věrnost kostelníků, staré či jinak nezpůsobilé sesazovat a nahrazovat novými. P. STUHLÁ, *Instrukce*, s. 120.

²³⁰ Srov. farářskou relaci z let 1676, NA Praha, APA I, sign. B 13/2, fol. 67 a relaci z roku 1700, tamtéž, sign. B 13/8, fol. 27.

²³¹ Srov. FÚ Doudleby, Počty zádušní 1628-1716.

²³² Např. v roce 1682: „Die Kirchenväter verbleiben“. Tamtéž.

o kostelnících v příslušném období chybí. U některých kostelních otců lze tak určit jen rok nástupu do úřadu, ne však datum jeho ukončení. Funkční období bylo tak závislé na vůli patrona a faráře.

Zádušní počty dokonce přímo uvádějí, že byli kostelníci voleni. Po přijetí do úřadu museli složit zvláštní přísahu.²³³ Podle ní měli dbát o všechny důchody a užítky kostela a záduší, nečinit bez vědomí patrona nebo faráře větší výdaje, nepřijímat peníze ani nedělat výdaje bez ostatních kostelníků a chovat zádušní peníze v určené truhlici. V neposlední řadě měli „žít, jak se na dobré, pobožné a poctivé lidi náleží.“²³⁴ Během let 1631-1699 se v doudlebské farnosti podařilo doložit celkem 22 kostelníků. Ve svých funkčních obdobích se kostelníci poměrně často střídali, pouze ve třech případech zastával úřad tentýž člověk ve více obdobích.

Počet kostelníků se pohyboval obvykle mezi čtyřmi až pěti osobami; v roce 1699 byli kostelníci už jen tři. Nejčastěji pocházeli z Doudleb (deset případů), méně ze Straňan (pět), Plava (čtyři) a Stropnice (čtyři). Pouze jednou bydlel kostelník ve vzdálených Branišovicích, do kterých se ovšem přestěhoval z Doudleb během výkonu funkce. Důležitá byla i příslušnost kostelníků k vrchnosti. Patron kostela připouštěl za kostelníky i jiné než své poddané. Jeho vlastní třeboňští poddaní se však objevili v úřadu nejčastěji – v polovině případů (jedenáct). Dále náleželi kostelní otcové též klášteru ve Vyšším Brodě (čtyři), klášteru klarisek v Českém Krumlově (tři) a městu České Budějovice (čtyři). Úřad kostelníka se v průběhu 17. století opakovaně vyskytl na několika gruntech. V Doudlebech zastávali po sobě úřad kostelníka Václav a Ambrož Slabej i Adam a Václav Šejhl. Ve Straňanech Vít Klivanda a jeho syn Ondřej, v Plavě Vincenc a Řehoř Hlachové. Dokonce třikrát se v úřadě kostelníka vyskytli držitelé Judovy usedlosti ve Stropnici – Tomáš Juda, pak jeho vnuk Vavřinec a posléze jeho nástupce Matouš Juda.

U doudlebských kostelníků se podařilo dohledat i ocenění gruntů a období jejich hospodaření.²³⁵ Největší počet kostelníků – deset hospodářů z 22 – ve farnosti vlastnil velmi malé grunty oceněné v pozemkových knihách na 20-50 kop grošů míšeňských. Dalších osm hospo-

²³³ Na konci knihy zádušních počtů stojí i text přísahy nazvaný „*Povinnost kostelníků doudlebských*“. FÚ Doudleby, Počty zádušní 1628-1716. Srov. přílohu č. 6 této práce.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ Srov. přílohu č. 4 *Přehled kostelníků záduší v Doudlebech v 17. století*. Majetkové poměry byly rekonstruovány na základě pozemkových knih. Pro třeboňské poddané srov. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 5AU 9, pozemková kniha rychty Doudleby, 1600-1707, a tamtéž, Okresní soud České Budějovice, kniha č. 15, pozemková kniha rychty Doudleby, 1707-1879. Pro poddané města České Budějovice srov. SOA České Budějovice, AM České Budějovice, knihy trhových smluv pro poddanské vsi města č. 1-5, 1512-1750. Pro poddané kláštera ve Vyšším Brodě srov. tamtéž, Cisterciáci Vyšší Brod, kniha č. 454, pozemková kniha pro rychty Otěvěk, Střížov a Plav, 1640-1731. Pro poddané kláštera klarisek v Českém Krumlově se dochovala pozemková kniha až pro pozdější období SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 5AU 83, pozemková kniha kláštera sv. Kláry v Českém Krumlově, 1690-1783.

dařilo rovněž na nevelkých usedlostech, jejichž cena se odhadovala na 70-120 kop grošů míšeňských. Ostatní čtyři kostelní otcové pocházeli z Plava a hospodařili na větších gruntech v ceně 281, 420 a 550 kop grošů míšeňských. Pouze dva kostelníci ze vsi Doudleby provozovali řemeslo – tkadlec Václav Slabej a švec Václav Jakl. Skutečnost, že 80 % zjištěných kostelníků doudlebské farnosti hospodařilo na malých gruntech oceněných na méně než 120 kop grošů míšeňských, lze sice připisovat celkovým neutěšeným majetkovým poměrům farnosti, zároveň však vyvrací předpoklad jejich nutné zámožnosti. Nelze vyloučit ani možnost dalších příjmů, zejména u dvou kostelníků, kteří provozovali řemeslo.

Všichni kostelníci přebírali úřad jako samostatní hospodáři – obvykle až několik málo let poté, co převzali hospodaření na vlastním gruntě. Pouze Václav Šejhl se stal ve stejném roce kostelníkem i hospodářem. Ve dvou případech se podařilo doložit, že kostelníci v Doudlebech vykonávali zároveň úřad třeboňského nebo českobudějovického rychtáře spojený mimo jiné s výcepem piva. U čtyř osob se objevuje označení „*starší kostelník*“. To pravděpodobně neoznačovalo pouze věk, ale i nadřazenost nad ostatními kostelníky. V roce 1698 u sebe držel starší kostelník jeden ze tří klíčů potřebných k otevření zádušní truhly.²³⁶

Od roku 1700 byli kostelníci již pouze dva. Tento pokles jejich počtu souvisel pravděpodobně s postupným snížením míry spoluúčasti na správě zádušního jmění. Z původně čestného úřadu, za který kostelníci ještě v roce 1676 nedostávali žádný plat,²³⁷ se postupně stala spíše běžná chrámová služba s nevelkým ročním služným, jež v roce 1700 činilo dohromady dva zlaté.²³⁸ Po roce 1699 se totiž jména kostelníků přestala do knihy zádušních počtů vůbec zapisovat.

Kostelníci vybírali při bohoslužbách milodary „*do pytlíčku*“ a přisluhovali v blízkosti oltáře. O poutích si na sebe oblékali zvláštní fialové komže.²³⁹ Kromě péče o údržbu hmotného zařízení kostela zajišťovali i nejrůznější pochůzky. Cílem jejich cest se často stávala Třeboň, kam odnášeli pravidelně makulář, do něhož zapisoval učitel zádušní příjmy a výdaje. Přinášeli i svaté oleje od příslušného vikáře z Krumlova, Budějovic nebo Velešína. Během roku obcházeli domy farníků a prováděli sbírku darované pšenice, z které potom pekli hostie. Podobně sbírali kostelníci i lněné semeno, z něhož se lisoval olej na světlo do věčné lampy. Za tyto úkony se jim vyplácely drobné odměny ve výši 6-15 kr. V roce 1721 se příjem kostelníků

²³⁶ Šlo o Adama Nedorosta, který byl 22. 9. 1698 v Třeboni vyslýchán v souvislosti s vykradením kostela. Týž vypověděl, že je starším kostelníkem již 13 let a předtím byl rok mladším kostelníkem. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 64, Examen z 22. 9. 1698.

²³⁷ Srov. farářskou relaci z roku 1676, NA Praha, APA I, sign. B 13/2, fol. 67.

²³⁸ Srov. farářskou relaci z roku 1700, NA Praha, APA I, sign. B 13/8, fol. 27.

²³⁹ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 64, inventář z 3. 3. 1716.

zvýšil prostřednictvím mešní fundace Jana Píberky, z které měl kostelník dostávat ročně 30 kr. za zvonění a rozsvěcování světla.²⁴⁰

Další pracovní náplní kostelníků byl prodej svíček věřícím. Z prodeje jedné libry malých svíček dostával kostelník odměnu 4 kr.; kolem roku 1734 tak činila jeho celková odměna za celý rok 1 zl. V této funkci mohla kostelníka nahradit i osoba ženského pohlaví. Šlo o tzv. „svíčkovou bábu“, která prodávala v Doudlebech svíčky v roce 1711.²⁴¹ Rovněž v žádosti o zřízení krámků při kostele na prodej poutních předmětů připouští farář Slavík, že by prodej mohl vykonávat kostelník nebo nějaká žena.²⁴²

Během první čtvrtiny 18. století se s rostoucím počtem poutníků zvyšovalo i pracovní nasazení tehdejšího staršího kostelníka Trocha, který byl zároveň hajným. Proto se farář Slavík celkem třikrát přimlouval u hejtmána za jeho propuštění z roboty. Možné řešení viděl farář i v pravidelném střídání staršího a mladšího kostelníka ob týden v kostele a na robotě. Nakonec hejtman v roce 1722 svolil k osvobození staršího kostelníka od povinné roboty, aby mohl lépe zastávat svou práci v kostele.²⁴³

Prameny prozrazují někdy také nespokojenost farářů s činností kostelníků. V roce 1671 například sdělil farář Vavřinec Ferdinand Král hejtmánu Matěji Adalbertu Mosmanovi z Monfelsu, že kostelníci nejsou schopni podat zprávu, kdy se naposledy skládaly zádušní počty. Přitom dodává, že svojí nešetrností uvedli ve zkázu nakoupené vápno.²⁴⁴ V roce 1734 byly zase zanedbáním kostelníků ztraceny tři zlaté mince z pokladu zázračného obrazu, protože je nechali volně ležet až do třetího dne v kostele.²⁴⁵

Podporu našel u faráře kostelník Adam Nedorost. Ten se vypravil v roce 1701 do Vodňan za bývalým doudlebským farářem Františkem Vostřešanským, který již tři roky zastával funkci tamního děkana. Na kostelníkovi se totiž požadovalo uhrazení částky 3 zl., které vypla-

²⁴⁰ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 21, účty farního kostela v Doudlebech (1698-1784).

²⁴¹ Srov. výdaje v zádušních účtech z roku 1711 „jedné staré ženě od prodávání svíček“ a „babie za svíčky“ 58 kr.

²⁴² „...proto doufám, že v budoucnu před chrámem Páně nějaký krámeček, aby některý kostelník aneb nějaká žena, jako na Svatý Hoře v ambitech i jinde s obrázky i skryškami prodávati mohli.“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 66, list faráře Jana Slavíka hejtmánu Adalbertu Zelenkovi z 15. 7. 1716.

²⁴³ Srov. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 67, listy faráře Jana Slavíka hejtmánu Adalbertu Zelenkovi z 12. 11. a 10. 12. 1722 „...Pokud by libost pana hejtmána v tom byla i také záduší s lesem se vyhlížeti a ochraňovati mohlo. Neb již v tom čase, co na robotu kostelník a spolu hajnej choditi počíná, všechna hradba od mé louky i s třemi sosnami z lesa skrze škůdce posekána a odvezena jest“ a koncept odpovědi hejtmána Zelenky z 10. 12. 1722: „Quod senexem aedituum concernit, ad intercessionem vestra reverentia ab ipso aliqua levis solutio pro debita robota acceptata est, ut domi manere et suo officio melius inumbere possit.“

²⁴⁴ „Já věděti nemohu, kdy byl držán a s nimi žádné zprávy není, kterýžto před dvěma lety za 8 zlatých vápno koupili a svou nešetrností a s ním neopatřením v zkázu uvedli.“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 64, list z 10. 6. 1671.

²⁴⁵ „Nummi aurei ... neglectu aedituorum, qui ad tertiam diem in sede in Ecclesia nummos B. V. Maria jacere reliquerant, deperditi sunt 1734.“ FÚ Doudleby, inventář z roku 1739 (nefol.).

til podvodnému správci varhan. Vodňanský děkan mu však potvrdil, že peníze vyplatil s jeho vědomím a navrhoval zanesení částky do výdajů kostela; v horším případě je byl ochoten sám uhradit společně se svým dluhem.²⁴⁶

Kromě kostelníků přísluhovali při obřadech také malí chlapci – *ministranti*, jejichž účast při mších byla tradičně chápána jako prestižní bez nároku na finanční odměnu. Změnu v tomto směru učinila fundace bývalého třeboňského hejtmana Matěje Draxlera, podle níž začali také ministranti dostávat ročně 16 krejcarů.

Také v **Kamenném Újezdě** byl úřad kostelníka prestižní záležitostí. Farářská relace z roku 1700 dokládá, že kostel měl tehdy čtyři kostelníky. Jejich jedinou odměnou bylo právo užívat kostelní louku u Milíkovic, která vynesla jeden vůz sena. V roce 1700 ji užíval starší kostelník.²⁴⁷ Duchovenská příznávací tabele z roku 1713 doplňuje, že protislužbou za užívání této louky je povinnost kostelníků dodat zdarma kostelu velikonoční voskovou svíci „*paškál*“.²⁴⁸ Kostelníky dosazoval i v Kamenném Újezdě patron se souhlasem faráře.²⁴⁹ Dva z kostelníků měli klíče od kostelní pokladny, v níž se však uchovávaly peníze pouze do okamžiku skládání zádušních počtů.²⁵⁰

K zásahu vrchnosti do pravomocí kostelníků dal podnět farář Václav Antonín Gruber. Když totiž doznal, že kostelníci nenakládají se zádušními penězi dost šetrně, oznámil to v roce 1699 eggenberským úředníkům. Při revizi byly skutečně zjištěny finanční závady, jenže úředníci pak Gruberovi sdělili, aby se nepletl do toho, nač má právo jen patron kostela, protože peníze jsou věcí dočasnou, světskou. Slíbili, že se postarají o nápravu; aby byly peníze bezpečněji uloženy, dali je převést ze sakristie kostela do panského statku v Plavnici a odtud na českokrumlovský zámek. Skládání počtů se sice nadále dělo na faře, ale peníze na hotovosti se od té doby odvážely do Českého Krumlova.²⁵¹

²⁴⁶ „Ucházet se ke mně tyto dny Adam Nedorost, někdejší kostelník, strany třech zlatých, které s mým vědomím dal varhanáři, kterej měl novej pozitiv v Doudlebech dělati, a všem povědomo jest, že s přes 50 zlatých pryč utekl... Jestli nechce hejtman udat ty tři zlaté do výdajů kostela, já když dá Pán Bůh, teď po jarním zasení můj nešťastný dluh odváděti budu“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 64, list vodňanského děkana Františka Vostřešanského hejtmanu Janu Jakubu Höfflingerovi z 24. 3. 1701.

²⁴⁷ Srov. NA Praha, APA I, B 13/8, fol. 77.

²⁴⁸ „Jednoho však gruntíku lučního užívají kostelníci pod jednou malou forku sena, maje za povinnost neb od dělání paškálu platit, nebo takový sami dělat.“ Srov. NA Praha, APA I, sign. B 14/20, fol. 127.

²⁴⁹ „Kostelní úředníky dosazuje patron však bez dovolení a vědomosti ordinati, však z vědomosti a povolení faráře.“ Tamtéž.

²⁵⁰ „Užitkové se zachovávají v kostele až do odvedení počtů, pak v panském sídle neb patrona. Před odvedením počtů pod klíči dvou úředníků kostelních, po odvedení počtů pod klíčem úředníka panského.“ Tamtéž.

²⁵¹ Srov. farářskou relaci z roku 1700, NA Praha, APA I, B 13/8, fol. 73. K tomu též A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 518.

Kostelní účty Kamenného Újezda zmiňují jména kostelních otců nepřetržitě od roku 1625 do roku 1761, tedy dvojnásobně dlouhou dobu oproti doulebské farnosti.²⁵² Celkem prozrazují 34 osob v tomto úřadu; u tří nebylo však uvedeno bydliště, a nepodařilo se tedy dohledat ani další údaje. Ze 31 známých kostelníků pocházela přibližně polovina (15) z vlastní vsi Kamenný Újezd. Ostatní žili ponejvíce v blízkých přífařených vesnicích Rančice (6), Březí (3) a Otmanka (2), ojediněle se ve funkci objevili poddaní ze vzdálených osad Krasejovka, Kosov, Opalice, Čertyně a Dolní Svince (1). Podle vrchnostenské příslušnosti zastávali úřad nejvíce poddaní českokrumlovského panství (14), jež mělo ovšem převahu obecně v celé farnosti. I ostatní kostelníci byli úzce vázáni na Český Krumlov – šlo o poddané českokrumlovského preláta (5), záduší v Kamenném Újezdě (5), záduší sv. Víta v Českém Krumlově (3), tamního kláštera klarisek (2); pouze Jeroným Rytíř z Kosova, jenž se stal kostelníkem v roce 1726, byl poddaným třeboňského panství.

Podobně jako v Doulebech se i v újezdské farnosti úřad kostelníka v průběhu 17. a 18. století opakovaně vyskytoval na šesti gruntech. Ve dvou případech u držitelů gruntu Pokorných a Krejčích z Kamenného Újezda, Šebelků z Rančic a Kamarejtů z Otmanky; třikrát zastávali úřad kostelního otce Blahoutové z Rančic. Nejhojněji byli ovšem zastoupeni zádušní poddaní Paulové z Kamenného Újezda, neboť nositelé tohoto příjmení byli kostelníky v průběhu sledovaného období dokonce čtyřikrát.

Prameny pro zjištění majetkových poměrů kostelníků jsou v tomto případě nedostupné; uceleněji bylo možné zjistit majetkové poměry pouze na základě berní ruly.²⁵³ Podle ní šlo většinou o sedláky s výměrou pozemků a množstvím dobytka, který se rovnal průměru ve farnosti. Ve čtyřech případech byli kostelníky i poddaní, jež berní rula označila jako zahradníky. Jen jeden z nich vykonával v polovině 17. století řemeslo – hrnčíř Jonáš Pokorný.

Také v Kamenném Újezdě se kostelníci ve svých funkčních obdobích ještě během 17. století poměrně střídali. Od počátku 18. století se situace zcela obrátila, naopak se prosadilo jejich dlouholeté působení. To pravděpodobně souviselo s poklesem pravomocí a významu kostelníků; patronátní správa nepovažovala tudíž za důležité je častěji obměňovat. Nejdéle stál ve

²⁵² Srov. přílohu č. 5 *Přehled kostelníků záduší v Kamenném Újezdě v 17. a 18. století* vypracovanou podle SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 3Kalfa, kart. 23, účty farního kostela v Kamenném Újezdě 1625-1788.

²⁵³ Srov. tamtéž. Ocenění gruntů kostelníků poddaných českokrumlovskému panství bylo možné rekonstruovat na základě pozemkové knihy rychty Kamenný Újezd z let 1704-1879. Srov. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 5AU 133. Pro ostatní poddané jsou pozemkové knihy v tomto období nepřístupné, byly proto využity údaje z berní ruly s upozorněním, že se majetkové poměry pro pozdější období mohly změnit. Srov. tamtéž, sign. I 4R No 1a červeně, ověřený opis berní ruly pro českokrumlovské panství z roku 1718. Pro českokrumlovskou prelaturu však nebyla berní rula zhotovena a údaje tak nelze dohledat.

funkci kostelníka Václav Kotek z Březí – po dlouhých 42 let. Výrazně dlouho působili jako kostelníci též Vojtěch Paule (30) a Lorenz Kapoun (28) z Kamenného Újezda. Je patrné, že v této době mnohdy působili muži v kostelnickém úřadu do vysokého věku.²⁵⁴ Označení „starší kostelník“ se vyskytlo ve čtyřech případech, vykonávání úřadu rychtáře se podařilo doložit u dvou kostelníků.

Zádušních účty z let 1650-1655 umožňují učinit malou sondu do hospodaření tehdejších kostelníků.²⁵⁵ Nejdůležitější roli v zádušním hospodaření v této době hrál starší kostelník Vojtěch Marek, který tehdy zařizoval naprostou většinu potřebných záležitostí. Překážkou mu nebyla ani vzdálenost od kostela; bydlel totiž v poměrně vzdálené Krasejovce. Soupis jeho vydání během pěti let obsahuje celkem 47 položek. Kupoval pro kostel víno, kadidlo, mýdlo, svíčky. Vyplácel řemeslníky za drobné opravy na faře a v kostele, kominíka, místnímu faráři předával pravidelnou finanční odměnu o pouti a podobně. Při jeho služebních cestách do Českého Krumlova dělaly nutné útraty za pět let 51 krejcarů. Ostatní tři kostelníci osobně zařizovali mnohem méně záležitostí. Zejména přiváželi či přinášeli další potřebné věci a vypláceli řemeslníky při opravách kostela. Jejich výdaje tvořily dohromady pouze 17 položek.²⁵⁶ Kostelní peníze do ruky běžně nedostával ani tehdejší kantor Tomáš Malešický, jenž za celé období vykazoval pouze pět výdajů. Z nesplacených dluhů kostelníků vyplývá, že tímto způsobem se označovaly dluhy, které měli kostelníci za povinnost vybrat pro kostel. Nejčastěji šlo o poplatky z kostelních krav. Pokud je lidé nechtěli splatit, mohli být pozůstalé dluhy v zápisích vedeny jako dluhy kostelníků.²⁵⁷ Na jiném místě účtů zase stojí, že kostelníci peníze od lidí vybrali, ale dosud je nesložili.²⁵⁸

²⁵⁴ Srov. poznámku v kostelních účtech v roce 1740: „Anton Šebelka von Rančic alt und schwach ist vorlanget entlassen zu werden. Statt einer tangete der Sponhardt Hegra zu Freyles oder der Kotek auf den Einsamb zu Hohenfurth bericht.“

²⁵⁵ Srov. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 3Kalfa, kart. 23, účty farního kostela v Kamenném Újezdě, zádušní počet od 22. 4. 1650 do 21. 6. 1655 (nefol.). Vydání v tomto zádušním počtu mají zcela výjimečnou podobu. Narozdíl od všech ostatních jsou rozdělena do šesti částí podle toho, kdo příslušné kostelní výdaje vyplácel. Čtyři části jsou nadepsány jako vydání jednotlivých kostelníků – například „Vydání staršího kostelníka Vojtěcha Marka z Krasejovky.“ Pátou částí jsou vydání místního kantora – „Vydání Tomáše Malešického, rectora oujezdeckýho“ (5 položek), šestá část vydání byla nazvána jako „Vydání z peněz zádušních, které se při důchodech krumlovských v depositu zůstávají“ (dvě položky).

²⁵⁶ Druhý kostelník Vít Paule z Kamenného Újezda obstaral deset zádušních výdajů – zejména za přivezené vápno, písek, dříví, panty k okenicím při stavbě školy, mzdy tesařům a opravu zvonu – v celkové sumě 11 kop grošů míšeňských. Třetí kostelník Ondřej Blahout z Rančic zařizoval úhradu jen tří věcí – vápna, šindele a vosku v celkové výši 5 kop 34 grošů. Čtvrtý kostelník Jonáš Pokorný z Kamenného Újezda zaplatil z kostelních peněz nové kachlíky do školy, železo k nim, novou troubu na faru a panty s hřebíky v celkové ceně 3 kop 12 grošů míšeňských. Tamtéž.

²⁵⁷ „Marek Vojta, starší kostelník, zůstává dlužen z krav kostelních, které od lidí neprodleně slučené a zvyupomínané býti mají dle rejstříku 24 kop 56 grošů, Vít Paule z Oujezda, druhý kostelník podobným způsobem zvyupomínati má 29 kop 26 grošů, Ondřej Blahout z 49 krav kostelních zvyupomínati má 29 kop, Dušek z Oujezda předešlej kostelník z 14 krav kostelních 5 kop 36 grošů.“ Tamtéž.

²⁵⁸ „Nedostává se, co kostelníci doplniti mají, poněvadž jsou peníze od osadních vybrali a z nich se nevypočítali, totiž Marek z Krasejovky 33 kop, Vít Paule 2 kopy, Ondřej Blahout 55 grošů.“

Ze sondy do hospodaření kostelníků v letech 1650-1655 vyplývá, že všichni čtyři tehdejší kostelníci vybírali od lidí poplatky ze železných krav a samostatně vypláceli peníze za účinné kostelní výdaje. Hlavní slovo při vydávání zádušních peněz měl ovšem starší kostelník, který zařizoval naprostou většinu věcí. Překážkou nebylo ani bydliště mimo obec, v níž se kostel nacházel.

III. 4. KANTOR

Mezi zaměstnance kostela patřil i školní učitel, který zde pracoval jako varhaník. Nejčastěji bývá v pramenech označován jako *kantor* (též *rektor*, *regenschori*, *školní mistr*). Svůj čas tak učitelé dělili mezi kostel a školu.²⁵⁹ Prvním učitelem v **Doudlebech**, kterého prameny zmiňují, byl Řehoř Suchan, který zapisoval v letech 1649-1654 zádušní příjmy a vydání do rejstříků. Školní budova byla nově vystavěna během let 1659-1662 nákladem doudlebského záduší.²⁶⁰ Její stav byl na pováženou již v roce 1690. V roce 1716 byla pak střecha nachýlena, kolem komína přšlo do kuchyně a zeď u kamen hrozila sesutím.²⁶¹ V roce 1718 se podařilo konečně postavit novou školní budovu. Výuka v ní probíhala ve světnici, ke které navíc patřila ještě kuchyně a komora. Zde žila kromě školního mistra většinou i jeho manželka a děti. Podle matrik bydlel ve škole v roce 1688 a 1715 navíc ještě „*školní podruh*“.²⁶² Světnice byla vyba-vena pro výuku jedním stolem a lavicí. V roce 1716 neměla ani pořádnou tabuli pro výuku a místo ní tu stál „*dubový štok*“.²⁶³ Ke škole patřil ještě chlívek, stodola a malá zahrádka. K tomu míval doudlebský učitel pronajaté políčko od třeboňské vrchnosti a kolem roku 1725 obdělával také zádušní pole.

Farářské relace z let 1676 a 1700 shodně uvádějí, že ve farnosti je sice škola, ale málo mládeže k vyučování. Z toho důvodu ji i zřídka navštěvoval místní farář.²⁶⁴ Práce kantora

²⁵⁹ Vzhledem k rozsahu této práce a charakteru užitých pramenů zde věnuji pozornost pouze postavení kantorů v rámci farnosti a zádušní správy, nikoliv celkovému stavu školství ve farnostech.

²⁶⁰ FÚ Doudleby, Počty zádušní 1628-1716.

²⁶¹ O dezolátním stavu školní budovy vypovídá list Vojtěcha Hanuse hejtmanu Adalbertu Zelenkovi z 7. 8. 1716. „*Škola je chatrná, do ní prší, střecha nachýlená, kol komínu do kuchyně prší, bylo poručeno koupiti došky, nestalo se tak.*“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 64.

²⁶² V roce 1688 žil ve škole Linhart Krytzer, „*ten čas ve škole podruh*“. V roce 1715 je v matrice oddaných zmiňován jako ženich Urbana Vzhlidnej „*ten čas podruh ze školy*.“ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, FÚ Doudleby, knihy č. 1, 2.

²⁶³ „*Při škole se vynachází na místě tabule jeden dubovej štok, kterej ani tabuli podobnej nejní.*“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 64, inventář z 3. 3. 1716.

²⁶⁴ Srov. farářskou relaci z roku 1676 NA Praha, APA I, sign. B 13/2, fol. 67 a relaci z roku 1700, tamtéž, sign. B 13/8, fol. 27. Podobně jako v případě církevní problematiky, chybí k tématu nižšího školství v Čechách v 17. a 18. století potřebná syntéza. Existují pouze dílčí studie. Srov. zejména práce Josef HANZAL, *Nižší školy v Čechách v 17. a 18. století*, Muzejní a vlastivědná práce 10, 1972, s. 152-170; TÝŽ, *K dějinám nižšího školství před rokem 1775*, Acta universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 6, 1965, s. 67-83; Ivana RAKOVÁ – Michal SVATOŠ, *Proměny vztahu pražské univerzity a nižšího školství v 16. a 17. století*, in: XI. mikulovské sympozium. Pokrokové proudy ve výchově a vzdělávání na jižní Moravě v uplynulých 350 letech, Praha 1982, s. 194-199. Hudební tematice věnuje příspěvek Jiří BERKOVEC, *Slavný ouřad učitelů. Kapitoly o kantorech a jejich hudbě*, Příbram 2001. Řada prací k tomuto tématu je regionálně zaměřena, např. Václav BARTUŠEK, *Vývoj školství na Podblanicku ve druhé polovině 17. století a v první třetině 18. století*, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 19, 1978, s. 185-210; Josef HEJNIC, *Jihočeské školství v 15. – 18. století*, JSH 43, 1974, s. 54-60; TÝŽ, *Škola v Kájově v 17. a 18. století*, JSH 51, 1982, s. 185-198; TÝŽ, *Škola v Kamenném Újezdě*, s. 77-122. Ze zahraničních prací zejména Helmut ENGELBRECHT, *Geschichte des österreichischen Bildungswesen II. Das 16. und 17. Jahrhundert*, Wien 1983. K městskému školství srov. Bernd MOELLER (Hrsg.), *Studien zum städtischen Bildungswesen des späten Mittelalter und frühen Neuzeit*, Göttingen 1983.

v kostele obnášela kromě hry na varhany a zpěvu při mších zejména pravidelné vyzvánění zvony ráno, v poledne a večer. Důležitým úkolem učitele bylo zapisování příjmů a výdajů zádušního majetku do makuláře. Někdy zanašel do matriky vykonané křty, oddavky a pohřby.²⁶⁵ O Vánocích obcházel všechny domy ve farnosti a společně s farářem a dvěma školními žáky vykonával koledu. O Velikonocích zapisoval jména všech osadníků, kteří byli povinni přistoupit ke svaté zpovědi. Kantor také doprovázel faráře, jenž šel zaopatřovat nemocné a umírající, na jakékoliv místo ve farnosti.

Podle arcibiskupské instrukce z roku 1697 měl být učitel skromný a poslušný. Žáky měl cvičit v literním umění i ve zbožnosti a poslušnosti k rodičům a vrchnosti. V praxi se v průběhu 17. a počátkem 18. století stával většinou učitelem každý, kdo uměl alespoň číst, psát a vedl relativně příkladný život. V Doudlebech přijímal kantora do služby farář se souhlasem třeboňského hejtmána.²⁶⁶ Důležitou podmínkou přijetí byla nepochybně schopnost hry na varhany. Protože měl učitel vštěpovat dětem základy katolického náboženství, byl povinen také složit tzv. tridentské vyznání víry. Ty, kteří tak učinili, měl farář nahlásit arcibiskupské konsistoři, aby je zapsala do knih zřízených k tomu účelu.²⁶⁷ Podobně jako na mnoha jiných místech nebyla tato povinnost ani v Doudlebech v roce 1676 splněna. Farář to odůvodnil tvrzením, že kantor se pro nedostatek důchodu nehodlá déle zdržet.²⁶⁸

Mezi hlavní příjmy kantora patřilo posnopné, odměna za hraní na varhany, kostelní štola a vánoční koleda. O nedělích a svátcích měl varhaník navíc na faře dostávat oběd. Posnopné bylo školní obdobou desátku, který dostával farář. Každý hospodář byl povinen odevzdat kantorovi určitý počet nevymláčených snopů ze všech druhů obilí. Počet snopů se pohyboval mezi šesti od plavských láníků a jedním od čtvrtláníků. Dvůr ve Stropnici poskytoval varhaníkovi čtvrt strychu žita, podle starých zvyklostí však posnopné neodevzdával dvůr ve Lhotě a hospodáři z Doudleb a Perného. Po vymláčení činilo posnopné zhruba 12 strychů obilí.

Proměnlivá byla roční výše štoly, protože záležela na počtu křtů, oddavek a pohřbů; vždy však měla tvořit třetinu odměny faráře. Průměrně činila roční příjem 7-8 zlatých. Farář měl školnímu mistrovi odevzdávat i třetinu koledy, která činila asi jeden strych obilí, několik pšeničných koláčů a určité množství lnu a hrachu. Odměna za hraní na varhany se vyplácela půl-

²⁶⁵ Z paleografického ohledání matrik nicméně vyplývá, že během 18. století zapisovali do doudlebských matrik především faráři.

²⁶⁶ Relace z let 1676 a 1700. Hejtmánovo slovo mělo v této otázce pravděpodobně větší váhu. Např. v roce 1716 vybral třeboňský hejtmán Draxler na přímluvu hejtmána z Hluboké Dvořáka mezi mnoha kandidáty na doudlebského kantora Jana Řepu „*an má pěkný rukopis a tedy dítky dobře cvičiti bude*“. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 67, list z 19. 4. 1716.

²⁶⁷ M. ZEMAN, *In sinu*, s. 101.

²⁶⁸ NA Praha, APA I, sign. B 13/2, fol. 66.

letně – vždy na sv. Jiří a sv. Havla 4 zl. 20 kr. Zisk dalších menších částek byl spjat s činnostmi v kostele, k nimž patřilo zpívání pašijí na květnou neděli (35 kr.), zapisování do maku-láře (35 kr.), zápis křtů (7 kr., „*od padlé osoby*“ však 20 kr.) a zápis oddavek (20 kr.). Odmě-nu za doprovod při zaopatřování dostával kantor pouze za cestu do vzdálených Branišovic (3 kr.).²⁶⁹

Tyto hmotné příjmy však učitelům nestačily a žádali u třeboňských úředníků jejich zvýše-ní. Proto se kantoři v Doudlebech také často střídali.²⁷⁰ Za hlavní příčinu nízkých příjmů kan-tora i faráře lze bezpochyby považovat malý rozsah farnosti.²⁷¹ V roce 1745 zaměstnávala práce v kostele tehdejšího varhaníka Ignáce Wagnera tak, že si musel dokonce najímat ve škole pomocníky, kterým platil odměnu a stravu, čímž se zadlužil.²⁷²

Doudlebský varhaník se snažil udržovat dobré styky s lidmi, kteří svým sociálním statutem převyšovali ostatní farníky. Pro své děti učitelé obvykle vybírali křestní kmotry z řad písařů, sládků a jejich manželek z nedalekých panských statků Plavnice a Komařice.²⁷³ Pro správný chod kostela byl důležitý dobrý vztah mezi kantorem a farářem. Ten v případě doudlebské fary dokonce dvakrát stvrdil sňatek kantora s farářovou příbuznou. V roce 1786 to byl sňatek učitele Václava Vobratanského s Dorotou Smetanovou, nepochybně blízkou příbuznou teh-dejšího faráře Ondřeje Smetany.²⁷⁴ K obdobnému sňatku došlo roku 1713, kdy si kantor Voj-těch Hanuš bral sestru faráře Jana Slavíka Johanu, která do té doby působila na doudlebské faře jako hospodyně.²⁷⁵

Život kantorů a školy v **Kamenném Újezdě** v 17. a 18. století podrobně zpracoval Josef Hejnic.²⁷⁶ Ve své studii došel k závěrům, že během 172 let působilo na škole v Kamenném

²⁶⁹ FÚ Doudleby, inventář z roku 1734.

²⁷⁰ Kantor Mikuláš Tomáš Zajíček přímo hejtmanu Adalbertu Zelenkovi píše: „*poněvadž u nás v Doudlebech jedna špatná, bídná a nuzná služba jest, že takový člověk aneb kantor jeden každý dlouho bydlení svého v Doudlebech míti nemůže, kde v nějakých čtrnácti letech já ten osmý jsem a všichni takoví kantoři pro veliké nedostatky a nouzi, kde řídké accidenti připadají, že ani na nějaké šaty mizerné sobě zachovati nemůže, mimo svého obživení, poněvadž nějakých 5 strychů žita posnopného dostává a toho na chléb dosti míti nelze, a tak ve velké bídě a těžkosti živ býti musí ...*“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 67, list z 18. 1. 1723. Zůstává otázkou, do jaké míry je toto líčení nuzných poměrů doudlebského kantora nadsazené či zda vystihuje realitu.

²⁷¹ Týž kantor píše témuž hejtmanovi o šest let později: „*... kdežto jenom čtyři vesničky vosadní máme a to malé pročez já se vsí pilností a v potu tváře své toho kus chleba vyhledávám a nic marně neutratím a přece ve veli-cích nedostatcích a nouzi postavený jsem, čehož jeden každý z vosady svědectví dáti může*“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 67, list z 28. 1. 1729.

²⁷² SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 67, nedatováno. Wagner uvádí, že je již třináctý rok na osadě, pravděpodobně tedy jde o list z roku 1745.

²⁷³ Jednalo se například o křest dítěte Pavla Dorazila ze dne 7. 8. 1683, Daniela Josefa Wolfa 7. 6. 1798 nebo Josefa Opekara 15. 2. 1705 a 12. 3. 1706.

²⁷⁴ Oddavek se jako svědci zúčastnili velešinský primátor Lukáš Vodňanský a soběslavský varhaník František Jaryška. Srov. SOA Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, Doudleby 1 NOZ (1670-1702).

²⁷⁵ Za svědky byli pozváni tři měšťané královského města Písku. SOA Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, Doudleby 2 NOZ (1702-1743).

²⁷⁶ J. HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě*.

Újezdě deset kantorů; každý z nich tedy průměrně 17 let. Učitelé, kteří pocházeli z vesnického prostředí, překonávali kantory narozené v městském prostředí délkou působení i morálními vlastnostmi. Byli i tvrdší, odolnější a vzdělanější. Za jejich působení se uvolnilo těsné spojení mezi školou a farou ještě před státními zásahy do nižšího školství z druhé poloviny 18. století. Kantor musel být nezbytným farářovým průvodcem při církevních úkonech v kostele i mimo něj (zaopatřování nemocných). Zajišťoval pořádek v kostele i ve škole. Učil děti základům vzdělanosti a cvičil je církevnímu zpěvu. Vybíral nejrůznější platy pro kostel, faru i školu. Na požádání prokazoval písařské služby poddaným.²⁷⁷

Školní budova stála v těsném sousedství kostela na farním pozemku a byla po třicetileté válce velmi chatrná. Ve školní světnici byla také pekárna na chleba a několik lavic. Děti při větším počtu sedávaly na zemi. Nad školní světnicí byla sýpka. Ke školní budově přiléhal chlév a stodola, kterou pokrývala šindelová střecha.²⁷⁸ Na přelomu 17. a 18. století působil ve funkci učitele místní gruntovník Matěj Křišťan, který mimo jiní zastával úřad kostelníka a pro své pohodlí vyučoval ve vlastním domě. O stavu školy a počtu žáků podává zprávu farářská relace z roku 1700, kterou vypracoval farář Václav Antonín Gruber. „Škola zde je, ale nedostává se žáků, poněvadž v letním čase pasou husy, v zimě jich dochází do školy devět nebo nejvýše deset. Školmistr, který je zároveň rolníkem, vyučuje proto ve vlastním domě.“²⁷⁹ Toto řešení vyhovovalo i vrchnosti, poněvadž se záduší nemuselo zatěžovat dalšími výdaji na péči o školní budovu. Ještě méně žáků bylo v roce 1677, kdy prý v létě nenavštěvoval školu nikdo, v zimě jeden až dva žáci.²⁸⁰ V době, kdy vyučoval děti rolník Matěj Křišťan ve svém příbytku, obýval školu hrobař. Českokrumlovské panství protestovalo proti tomu, že se tak stalo bez jeho vědomí.²⁸¹ Škola se dočkala důkladné přestavby až roku 1740. Náklad hradila českokrumlovská vrchnost, poddaní se podíleli na práci robotou. Stavba byla řešena tak, že se za vchodem rozkládala předsíň, z níž se vlevo vcházelo do velké místnosti – školní třídy. Vpravo byl vchod do stáje, za níž se rozkládal seník. Vzadu proti hlavnímu vchodu se nalézaly obytné místnosti pro učitele – ložnice, kuchyně a spíž.²⁸²

²⁷⁷ Tamtéž, s. 101. Nelze však souhlasit s autorovým tvrzením, že rektor v Kamenném Újezdě vedl správu záduší. Jeho spoluúčast na správě zádušního jmění spočívala v pouhém zápisu vydání a příjmů do rejstříků během roku. Při skládání počtů měl úlohu pouhého písaře. O „vedení správy záduší“ nemůže být vůbec řeč.

²⁷⁸ FÚ Kamenný Újezd, Jan Vavruška, Dějiny Kamenného Újezda a farní osady, s. 221.

²⁷⁹ Srov. NA Praha, APA I, sign. B 13/8, fol. 77.

²⁸⁰ Srov. NA Praha, APA I, sign. B 13/2, fol. 256.

²⁸¹ FÚ Kamenný Újezd, Jan Vavruška, Dějiny Kamenného Újezda a farní osady, s. 221.

²⁸² J. HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě*, s. 99.

Příjem školního učitele objasňuje svědectví bývalého kantora z roku 1719.²⁸³ Toto svědectví nechal zanést do pamětní knihy farář Jan Zavadil v době, kdy se domáhal vrácení tzv. kaplanských polí. Kaplan měl v Kamenném Újezdě v předbělohorské době totiž vlastní pozemky. Když ovšem zůstalo místo kaplana neobsazeno, připadla pole kostelu. Farář dal pozemky k užívání varhaníkovi, který je skutečně obdělával až do roku 1693. Tehdy byl přijat za učitele místní usedlík Matěj Křišťan, který obhospodařoval své vlastní pozemky. Proto byla kaplanská pole pronajata sedláku Mouchovi za roční nájemné 17 kr. 3 d.²⁸⁴

Kantoru náležel zádušní grunt zvaný Vršek o velikosti jednoho strychu nedaleko císařské silnice za farou. Kromě toho obdělával u školy malou zahrádku. Na desátcích dostával od každého sedláka ve farnosti jeden snop z každého druhu obilí – pšenice, žita, ovsu i ječmene. Pouze sedláci z Březí a Kamenného Újezda tak nečinili. V Březí platili celolánici místo desátků 6 kr., půllánici 3 kr. Sedláci v Kamenném Újezdě nemuseli platit nic, ale byli místo toho povinni pomáhat zvonit kantorovi proti bouřím. Celkem vynášely desátky 11 mandelů žita, pšenice, ječmene i ovsu. Jeden mandel se v Kamenném Újezdě však počítal po šestnácti snopech, nikoliv po patnácti, jak bylo běžné jinde. Ze štolových poplatků dostával učitel od faráře nejprve méně, později třetinu odměny stejně jako v Doudlebech. Z koledy na osadě utržil z každého domu 1 kr. V postě dostával učitel dvě kopy vajec a při velikonoční zpovědi od zapisování kajícíků také 1 kr. Při křtu obdržel 6 kr. a stejnou odměnu za účast při zpívané mši svaté. Od úvodu dostával 1 kr.²⁸⁵

Základ kantorova příjmu tak tvořilo vlastní zemědělské hospodářství, jež však mělo slabou oporu v pozemkové držbě. Rektor patřil v tomto ohledu mezi nejméně zámožnou vrstvu poddaných v Kamenném Újezdě. Výše učitelova příjmu v Kamenném Újezdě mnohdy záležela

²⁸³ „Já níže psaný ve známost uvozuji a k tomu přiznávám, kterak od dávných časů před 34 lety za Tomáše Maletšického, který v Oujezdě 40 let kantorem jest byl, já při něm za jeho živobytí a po smrti jeho jsem zas tu kantorem byl. Za jeho i za mých časův a zas jinších kantorův, bylo jest při té škole akcidenci následující: Předem jest od záduší krunt přináležející mu za farou, jménem vršek. Koledy po osadě i v Oujezdě z každého domu 1 krejcar. Ke třem králům, kdy se sůl světi, třetí díl. Když zapisuje ke zpovědi z každého domu jeden krejcar. Na Bílou sobotu, kdy se pokrmové světi a červená vejce dávají, třetí díl. Od nemocného v osadě i v Oujezdě 3 krejcar. Od funusu slavného když má farář 3 zlatý, kantor má 1 zlatý. Slovem, z velkého i z malého třetí peníz. Od kopulace, spravedlivou zprávu dávám, třetí peníz. Od mše zpívané třetí peníz. Čtení s muzikou 6 kr., bez muziky neb varhan 4 krejcar. Od křtu a ouvodu 7 krejcarů. Jakž se po osadě dává posnopný, z lánu mandel. Vesnice Březský z lánu 6 krejcarů. V Bartochově, od tý doby jak vrchnost ten dvůr koupila, ze třech lánu každého obilí 12 snopů. Také obědy na fáře v neděli a ve svátek, nebo 2 až 3 žbery žita za ně. Hrušky okolo krchova kantor strášal. Tak vědomost dávám spravedlivou, že vedle Lazny za Markoutojic jest gruntík pod půl strycha a druhý vedle stráně, jenž jest třicípý a jmenuje se Niva. Oba dva ke škole užívali, jakož přede mnou, za mnou i po mně. Tak spravedlivě vypovídám, že Tomáš Maletšický jest choval 3 krávy, 2 voly, 18 ovčí, 3 kusy staré. Že tomu tak jest a ne jinaké, mou vlastní rukou a pečetí toho potvrzuji. Datum 20. Septembris leta 1719. Vincenc Dvořák.“ FÚ Kamenný Újezd, Liber memoratorum parochiae Steinkirchensis, fol. 8, svědectví bývalého učitele Vincence Dvořáka z 20. 9. 1719.

²⁸⁴ Tamtéž.

²⁸⁵ FÚ Kamenný Újezd, Protocollum Velesinense, fol. 654.

na dobré vůli a solventnosti faráře i poddaných. Eggenberská i schwarzenberská vrchnost dbala především o to, aby učitelé i faráři nezatěžovali jejich poddané nadměrnými dávkami.²⁸⁶

²⁸⁶ J. HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě*, s. 110.

III. 5. FARNÍCI – HOSPODÁŘI

Sociální a majetkové poměry obyvatelstva obou farností bylo možné rekonstruovat za použití berní ruly.²⁸⁷ Okolnosti vzniku berní ruly a kritiku tohoto pramene podává úvodní pasáž k její edici od Karla Doskočila.²⁸⁸ V průběhu dvacátého století se problematikou tohoto a jiných katastrů ve svých pracích zabývala řada nejrůznějších autorů.²⁸⁹ Systém berní ruly rozdělil poplatníky do tří specifických kategorií.²⁹⁰ Kromě údajů o pozemkové výměře a množství chovaného dobytka udává rula i profese provozované mimo zemědělskou produkci.²⁹¹

²⁸⁷ Její edice pro Bechyňský kraj nebyla bohužel stále ještě vydána. NA Praha, Berní rula, inv. č. 3 a 5, Bechyňský kraj.

²⁸⁸ Během třicetileté války mimořádně vzrostly nároky na státní pokladnu a bylo třeba stanovit nové daně. Patříčné kroky pro její spolehlivější vybírání byly učiněny až na sněmu zakončeném 15. března 1652. K jeho závěrům patřilo mimo jiné ustanovení o nové berni, které by podléhaly všechny statky v Čechách. Vyňati byli pouze poplatníci, kteří se nově ujali pustých gruntů. Byly proto ustanoveny komise pro vytvoření nového úředního soupisu, který by dal k výpočtu daně spolehlivý základ. Práce probíhaly od června 1653 a do zimy téhož roku byla většina úkolů splněna. Protože byla většina zpráv doručena hlavní komisi během roku 1654, ujal se tento rok jako datum generální vizitace země. Berní rula byla pak ve své konečné fázi uspořádána do několika oddílů podle krajů. Jelikož základním měřítkem velikosti selského statku byla plocha orné půdy, komise se zajímaly především o rozlohy všech rolí a způsob jejich využití – kolik z nich bývá oseto na zimu a jaro, kolik zůstává ležet ladem, porostlých nebo pustých. Údaje o výsevu však nevykazují vysokou míru spolehlivosti a do značné míry zůstávají jen odhadem skutečného stavu věcí. Odhad berní schopnosti se neměl opírat jen o rozsah orných polí. Kromě půdy byl podroben soupisu i dobytek, jehož výčet závisel na konkrétní komisi. Společně s potahy (koně, hřibata, volí) podléhaly berním také krávy, ovce, svině a kozy. Karel DOSKOČIL (ed.), *Berní rula 1. K edici berní ruly*, Praha 1950; TÝŽ (ed.), *Berní rula 2. Popis Čech r. 1654. Souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule*, Praha 1953.

²⁸⁹ Srov. zejména práce Josef PEKAŘ, *Kniha o Kosti I-II*, Praha 1909-1911; Josef PEKAŘ, *České katastry 1654-1789*, Praha 1932; Josef ŠUSTA, *Nová kniha o českých dějinách hospodářských 17. a 18. věku*, *Obzor národohospodářský* 22, 1917, s. 207-214, 247-254, 295-301, 378-384; Otto PLACHT, *Co jest usedlost v l. 1567-1654*, *Agrární archiv* 6, 1919, s. 78-86; Otto PLACHT, *Lidnatost a společenská skladba státu v 16.-18. století*, Praha 1957; Kamil KROFTA, *Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě*, Praha 1920; Kamil KROFTA, *Dějiny selského stavu*, Praha 1949; Kamil KROFTA, *Začátky české berně*, Praha 1931. Pro oblast jižních Čech přispěla rekonstrukcí chybějící části berní ruly na základě její revizitace Anna Kubíková. Srov. Anna KUBÍKOVÁ, *Panství Český Krumlov ve světle berní ruly*, *JSH* 51, 1982, s. 88-101; TÁŽ, *Dodatek k berní rule na Českokrumlovsku*, *JSH* 54, 1985, s. 15-21; TÁŽ, *Panství Vyšší Brod a Zlatá Koruna ve světle berní ruly*, *JSH* 51, 1982, s. 199-210; TÁŽ, *Panství Třeboň ve světle berní ruly a její revizitace*, *JSH* 55, 1986, s. 144-160. Prostřednictvím mezinárodního projektu „Sociální struktury v Čechách v 16.-19. století“, který proběhl v devadesátých letech 20. století, byla analýza berní ruly provedena pro více regionů současně a její obsah byl konfrontován i s jinými typy pramenů. Přehled publikací vzniklých v rámci tohoto projektu uvádí Markus CERMAN – Eduard MAUR, *Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650-1750*, *ČCH* 98, 2000, s. 737-774.

²⁹⁰ Měly nahrazovat starší členění používaná v pozemkových knihách a urbářích. Původní láník byl označen jako *sedlák*, menší rolník, zvaný dříve zahrádník, dostal pojmenování *chalupník* a předrulový domkař naopak *zahrádník*. Za *sedláka* (v městě souseda) byl považován každý, kdo osíval více než polovinu polí o výměře 15-150 korců a zároveň poskytoval vrchnosti tažní robotu. Chalupníci potažní službu naopak nevykonávali, rozloha jejich polí se pohybovala v rozmezí 7-30 korců a bylo pravidlem je počítat čtyři za jednoho osedlého. Zahrádníci buď nevlastnili půdu žádnou, nebo maximálně osm korců; byli počítáni za osm, někde i 16 za jednoho osedlého. Množství korců se v literatuře rozchází, např. J. PEKAŘ, *Kniha o Kosti*, s. 316 uvádí pro sedláky minimum 30 korců, K. DOSKOČIL, *Berní rula 2*, s. 6 pouze 15 korců. Podobně je tomu i ostatních limitů.

²⁹¹ Konfrontace berních podkladů s matričními zápisy a soupisem poddaných podle víry ale naznačuje, že údaje o řemeslnických nebo obchodních aktivitách nejsou ve venkovském prostředí úplné. Druh přivýdělnku nebyl v berní rule často vůbec uveden, přestože majitel venkovského hospodářství zcela prokazatelně nějaké řemeslo vykonával. Pravděpodobně se jednalo spíše o příležitostné způsoby obživy než nějaký základní zdroj financí. Srov. Miroslava MELKESOVÁ, *In Dei Filios adoptamur. Křestní obřad a úloha kmotra ve venkovském prostředí raného novověku*, České Budějovice 2003 (rigorózní práce), s. 54. Berní rula uváděla i počet farních a filiálních kostelů, mlýnů, ovčáckých mistrů, pacholků a židů. Některé relace uváděly tyto údaje již v rámci

K jednotlivým údajům je tudíž potřeba zachovávat kritický přístup.²⁹² I přes zjevné nedostatky představovala berní rula značný pokrok státní správy v oblasti daní.²⁹³

Druhým důležitým pramenem pro rekonstrukci sociálních poměrů farností se ukázal být soupis poddaných podle víry z roku 1651. K snazšímu přístupu přispělo zejména jeho ediční zpracování.²⁹⁴ Vzhledem k obtížným organizačním podmínkám a krátkému termínu nebyla práce na soupisu na některých panstvích vůbec započata či jeho rozpracované části do Prahy odeslány.²⁹⁵ Evidence měla zachycovat veškeré usedlé obyvatelstvo Čech – kromě poddaných tedy i vrchnost a obyvatele měst.²⁹⁶ Záměrně nebyly do soupisu zapisovány děti, neboť z pohledu církve byla za počátek dospělosti všeobecně chápána zpověď a svaté přijímání, k němuž se nejčastěji prvně přistupovalo v jedenácti až dvanácti letech.²⁹⁷ Nepřesnost soupisu

rubrik jednotlivých vesnic, zatímco jiné až v závěru vedle tzv. „summy“. Ta měla pro větší přehlednost poskytnout součty všech hospodářů vesnice. Ne každá komise ji ale vypracovala. Rovněž i soupis veškerých berních objektů a židů nebyl ve všech lokalitách realizován v plném rozsahu. K. DOSKOČIL, *Berní rula 2*, s. 32-39.

²⁹² Určitá míra zkreslení byla někdy dána především absencí přímého kontaktu s poplatníkem, neboť zápisy mohly vznikat zprostředkovaně v panské nebo městské kanceláři na základě gruntovnic a urbářů. Dalším důvodem vzniku nepřesností mohla být všeobecná tendence přiznávat ke zdanění co nejméně movitého i nemovitého majetku či běžné omyly písařů v obsahu jednotlivých rubrik – podobně jako ostatních evidenčních pramenů. I přes zjevné nedostatky představovala berní rula značný pokrok státní správy v oblasti daní. Podařilo se tak zachytit velikost šlechtického pozemkového majetku bezprostředně po ukončení třicetileté války, během které došlo k rozsáhlým vlastnickým přesunům vyvolaným pobělohorskou konfiskací. K. DOSKOČIL, *Berní rula 2*, s. 32-39.

²⁹³ Podařilo se tak zachytit velikost šlechtického pozemkového majetku bezprostředně po ukončení třicetileté války, během které došlo k rozsáhlým vlastnickým přesunům vyvolaným pobělohorskou konfiskací. Tamtéž.

²⁹⁴ Zdeňka KOKOŠKOVÁ – Hana SEDLÁČKOVÁ – Magda ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Bechyňsko 1-3*, Praha 1997. Tento pramen vznikl s cílem zmapovat výsledky rekatolizačního úsilí po skončení třicetileté války. Konfrontace s jinými druhy pramenů však ukazuje, že první sčítání obyvatel nebylo zdaleka úplné a náboženský stav českých zemí byl podán v příznivějším světle. Vznik soupisu poddaných podle víry nařídil císařský reskript z 2. února 1651. Na většině území prováděli evidenci poddaných podle víry vesničtí rychtáři či městští písaři. Jejich záznamy byly ve vrchnostenské kanceláři dodatečně přepisovány a teprve potom je krajsí hejtmani postupovali na místodržitelství do Prahy. O vzniku soupisu poddaných podle víry roku 1651 srov. podrobně Eliška ČAŇOVA, *Soupis poddaných podle víry*, *Paginae historiae* 0, 1992, s. 69-81.

²⁹⁵ Soupis například nevyhotovilo královské město České Budějovice.

²⁹⁶ V soupise obyvatel jednotlivých vesnic se na předních místech nacházely nejvýše postavené rodiny nejbohatších sedláků (často rychtářů), střed evidence tvořili řemeslníci, někdy též vdovy, zatímco pastýřům či obecním slouhům náležela místa poslední. Podruzi a čeled' nebyli zpravidla uváděni zvlášť. Pro rozlišení jednotlivých domácností bylo u hlavního představitele rodiny uváděno příjmení, které písař někdy graficky zvýraznil nebo nepatrně předsadil před ostatní text. Soupis respektuje společenskou hierarchii domácnosti – za jménem hospodáře následuje jméno jeho manželky, synů, dcer, případně zeťů a snach či vdov po předchozím majiteli. U podruhů a čeledi se v soupise projevil soudobý zvyk označovat nižší společenské vrstvy pouze křestním jménem. Často i sám úředník poznamenal k takové osobě písmeno „N“, což znamenalo neznámé příjmení. Nebylo totiž obvyklé uvádět jejich vlastní příjmení, neboť dočasná příslušnost k rodině hospodáře byla pro identifikaci vnímána jako dostačující. Jelikož řada sourozenců i starších rodičů zůstávala na gruntu v podružství, lze se domnívat, že o generaci starší osoba označená v soupise jako podruh mohla být i otcem hospodáře. K problému příbuzenství podruhů a čeledi s rodinou hospodáře srov. Jan HORSKÝ – Miloš SLÁDEK, *Rodinné, sociální a demografické poměry v poddanských vsích na panství Třeboň v letech 1586 a 1651*, HD 17, 1993, s. 71-110.

²⁹⁷ Tato hranice nebyla přesně stanovena. Pražská synoda doporučovala jako nejvhodnější věk pro přijetí sv. přijímání dvanáct let. Možnost vykonat zpověď měly ale děti již v osmi až devíti letech. Srov. Jan SEDLÁK, *Některá zvláštní ustanovení pražské synody z r. 1605*, *Časopis katolického duchovenstva* 31, 1890, s. 606-613.

se objevuje zvláště v kategorii věku.²⁹⁸ Věk lze proto chápat spíše jako zařazení do určité kategorie než zcela pravdivý údaj. Evidované obyvatelstvo mělo být zařazeno do jedné ze tří kategorií – katolík, nekatolík s nadějí na obrácení nebo nekatolík bez naděje na obrácení. Na pravdivost informace o náboženském vyznání se v soupisu však nelze zcela spolehnout.²⁹⁹

Přes všechny zmíněné nedostatky a zřetel na motivy a okolnosti svého vzniku je využití berní ruly i soupisu poddaných podle víry neocenitelné pro poznání struktury venkovských společenství.

Farníci z Doudleb

Kromě vesnice Doudleby patřily ve sledovaném období do farnosti také Straňany, Plavo, Stropnice a Branišovice, dále samoty Perné, Lhota a část Plavnice. Ze všech těchto míst měli lidé pravidelně přicházet o nedělích a svátcích do svého farního kostela.³⁰⁰ První ucelenou zprávu o lidnatosti farnosti přináší farářská relace z roku 1676. Podle ní žilo na území farnosti 466 „duší“ – tedy obyvatel, do kterých se nezapočítávaly děti v tzv. předzповědním věku (přibližně do 10-12 let).³⁰¹ Poněkud zavádějící je zpráva druhé farářské relace z roku 1700. Tehdejší farář Suchetius v ní totiž zapomněl uvést osadu Straňany, která do farnosti v té době prokazatelně patřila, a relace proto udává, že farnost má pouhých 380 duší.³⁰² Podle zprávy duchovenské faze z roku 1713, jež se stala základem pozdějšího tereziánského katastru, počet duší vzrostl na 536. Vzdálenost většiny přiřazených míst odhadl tehdejší farář na čtvrt míle

²⁹⁸ Ke zkreslení docházelo jednak prostřednictvím zapisovatelů, jednak měla velký vliv i skutečnost, že znalost věku v životě řady lidí nehrála důležitou roli, a mnozí si datum svého narození tudíž nepamatovali. Zcela obvyklé bylo proto zaokrouhlování na desítky, méně často pětky či násobky šesti. Neznalost vlastního věku se výrazně odráží i v trestně právní agendě. Srov. Pavel HÍML, *Myšlení venkovských poddaných v raně novověkých jižních Čechách pohledem trestně právních pramenů*, OH 4, 1995, s. 153-191.

²⁹⁹ Vrchnost nejenže nemohla znát všechny nekatolíky na svém panství, ale neměla na jejich uvádění žádný zájem. Jelikož za každého kacíře musely vrchnosti platit pokutu, je přirozené, že hlásily jen minimum osob nekatolického vyznání. Navíc v době velkého nedostatku pracovních sil nechtěl žádný z majitelů panství vytvářet výrazně nábožensky netolerantní prostředí, kvůli kterému by poddaní svá bydliště hromadně opouštěli. Ekonomický faktor, zda uvést pravdivý stav či nikoliv, často pravděpodobně převážil. Počet uvedených nekatolíků tak představuje minimální hranici skutečných hodnot. Srov. Josef TICHÝ, *Ke kritice Soupisu obyvatelstva z roku 1651*, Časopis společnosti přátel starožitností 61, 1953, s. 118-121; Jan KUČERA, *Příspěvek k lidovému náboženství v 17. a 18. století*, SH 23, 1976, s. 5-27.

³⁰⁰ Zprávy o rozsahu farnosti poskytují již farářské relace z let 1676 a 1700, které však pomíjejí samoty, které se na území farnosti nacházely. Nejucelenější přehled rozsahu farnosti včetně tří samot podává edice Pavla BURDOVÁ – Dagmar CULKOVÁ – Eliška ČÁNOVÁ – Marie LIŠKOVÁ – František RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český 3. Dominikál*, Praha 1970. Podle jednoho pramene patřila do doudlebské farnosti v roce 1651 navíc ještě osada Nová Ves. Srov. Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 661. Žádné ostatní prameny, zejména matriky vedené od roku 1670, však příslušnost Nové Vsi do doudlebské farnosti nezmiňují. Buď jde o omyl vzniklý v soupisu obyvatel, nebo byly brzy po polovině 17. století Nová Ves i Hůrka odtrhnuty od Doudleb a připojeny k sousední farnosti Střížov. K tereziánskému katastru srov. Eduard MAUR, *Velikost českých městských obcí podle tereziánského katastru*, Historická demografie 19, 1995, s. 169-205.

³⁰¹ NA Praha, APA I, sign. B 13/2, fol. 66-67.

³⁰² NA Praha, APA I, sign. B 13/8, fol. 19-27.

daleko; pouze Branišovice ležely půl míle daleko a osada Straňany byla v těsném sousedství Doudleb.³⁰³

Nejlidnatějšími osadami byly Doudleby a Plavo, které měly stabilně kolem 120 duší, jen o málo méně měly obce Stropnice (95-114) a Straňany (76-99). Polovičního počtu (60) dosahovaly Branišovice. Počet farníků na samotách se v roce 1713 dohromady pohyboval kolem 20 duší. Poslední údaje o lidnatosti přináší až kanonická vizitace doudlebské farnosti z roku 1786. Počet farníků ve zpovědním věku se vyšplhal na 663, počet všech obyvatel farnosti byl však 861. Stejný pramen poprvé také jasně říká, že jazykem farníků je čeština.³⁰⁴

Rozloha farnosti odpovídala původní středověké farní organici Čech, kdy na jeden farní kostel připadalo v době před rokem 1420 v průměru 4-5 vsí. Na jednu farnost připadalo průměrně asi 849 farníků.³⁰⁵ Tento příznivý poměr, jenž umožňoval dobrý kontakt mezi duchovním správcem a věřícími, přetrval v Doudlebech až do 17. a 18. století. V roce 1700 měly v celém Bechyňském kraji ze 113 farností pouze tři méně duší než Doudleby – Dírná (367) ve vltavotýnském vikariátu a Hojná Voda (239) a Dolní Dvořiště (400) ve vikariátu Kaplice.³⁰⁶ Tak patřila doudlebská farnost svou rozlohou a počtem farníků k nejmenším v širokém okolí.

Mezi jednotlivými osadami doudlebské farnosti existovaly zřetelné sociální rozdíly. Nejnižší majetkové postavení měli obyvatelé vesnice **Doudleby**. Ta patřila od 16. století jednou polovinou k třeboňskému panství, druhá polovina náležela městu České Budějovice. Podle zpráv berní ruly tu žili celkem čtyři sedláci, jeden chalupník a třináct zahradníků.³⁰⁷ Kromě toho bylo označeno pět zahradnických gruntů jako pustých.³⁰⁸ Osada patřila pravděpodobně k místům citelně postiženým třicetiletou válkou. Čtyři třeboňští poddaní obhospodařovali podle urbáře z roku 1652 najednou dva grunty, v jednom případě i grunty tři. Přesto nepřesáhla celková výměra obdělávaných polí u žádného z nich 20 strychů.³⁰⁹

Sociální odlišnosti se projevovaly i v příslušnosti k vrchnosti. Všichni čtyři sedláci i jediný chalupník byli totiž poddaní třeboňského panství. V čele této části obce stál v roce 1651

³⁰³ NA Praha, APA I, sign. B14/20, Duchovní příznávací tabely 1713, Bechyňsko, vikariát České Budějovice, fol. 119-124.

³⁰⁴ Opis této vizitace je uložen v FÚ Doudleby, Visitatio beneficium parochialis Daudlebensis, 6. 11. 1786.

³⁰⁵ Srov. E. MAUR, *Problémy*, s. 168.

³⁰⁶ A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 29 an.

³⁰⁷ Pro část Bechyňska se originál berní ruly nedochoval. Počet osedlých na těchto panstvích byl rekonstruován z pozdějšího výpisu z této ztracené části berní ruly. Mezi ně patří i třeboňské a komaňské panství. Srov. K. DOSKOČIL, *Berní rula 2*, s. 39.

³⁰⁸ Označení pustý neznamená, že by šlo o rozpadající se dům a neobdělávaná pole, která zarostla trávou a změnila se v porostliny nebo i les. Nejlépe je možné vysvětlit označení „pustý“ jako usedlost, kde nebydlí hospodář. To ovšem vždy neznamenalo, že by v něm nebydleli lidé nebo že by pole nebyla obdělávána. O. PLACHT, *Lidnatost*, s. 84.

³⁰⁹ SOA Třeboň, Vs Třeboň, Urbář 1652, sign. IA 6Gbeta No 3h, fol. 37.

šestatřicetiletý rychtář Adam Šejhl, který platil podle obyčeje jako jediný z Doudleb faráři desátky.³¹⁰ Kromě vlastního gruntu s deseti strychy polí držel Šejhl v roce 1652 i kus řeky s „mlýništěm“.³¹¹ Ve službě zaměstnával v roce 1651 kromě pacholka, pohůnka a děvečky i desetiletou chůvu na hlídání malých dětí. Řemeslo provozoval pouze jediný třeboňský poddaný – tkadlec Václav Slabý. Celkem žilo v roce 1651 v třeboňské části Doudleb 47 farníků mezi 9-50 lety. Z těchto lidí bylo osmnáct v soupisu označeno jako svobodných, šlo však výhradně o podruhy nebo čeled', jež sloužila u sedláků.³¹² Žil tu jediný nekatolík, osmačtyřicetiletý podruh Jaroš Parkas.³¹³

Pro budějovickou část obce nelze počet obyvatel ani jejich vyznání určit. Životní poměry této části Doudleb byly však ještě skromnější. Podle berní ruly tu žilo deset zahradníků, kteří dohromady osívali pouze 19 strychů žitné půdy.³¹⁴ Největší z těchto hospodářů Jiřík Hamerník držel šest strychů. Tři hospodáři měli pouze po jednom strychu, dva zahradníci neobdělávali dokonce žádnou ornou půdu.³¹⁵ Všichni chovali pouze jeden nebo dva kusy krav, případně i stejné množství jalovic. Jen čtyři z deseti zahradníků používali vlastní potah tvořený jedním párem volů. Koně a ovce nechoval žádný, pouze dva poddaní drželi po jednom praseti.

Možnost obživy vylepšovala těmto zahradníkům některá provozovaná řemesla. Mezi místní řemeslníky patřil v době sepisování berní ruly tesař Václav Rouha, švec Jan Fux, koželuh a rovněž švec Vincenc Babka a krejčí Šimon Tomšů. Jejich sociální postavení tak shodně vystihuje i urbář sepsaný třicet let po berní rule, který udává, že se jedná o ves řemeslníků a nádeníků. V roce 1683 se počet držitelů gruntů nijak nezměnil, urbář však zmiňuje navíc i tři chalupy bezzemků. Jedna z nich – chalupa Matěje Kožišníka – sloužila jako hospoda, v níž se čepovalo pivo z městského pivovaru.³¹⁶ Kromě ní fungovala v obci i druhá hospoda třeboňská. V roce 1670 ji provozoval tehdejší rychtář Adam Šejhl.³¹⁷ Tak měla doudlebská osada i přes nuzné zemědělské poměry charakter centra farnosti, ve kterém byla kromě kostela, fary a školy soustředěna také řemesla a dvě hospody.

³¹⁰ V. PULEC, *Doudleby*, s. 51.

³¹¹ Pravděpodobně šlo o grunt bývalého mlýna. Stejně orné půdy jako doudlebský rychtář Šejhl držel v téže době chalupník Jan Chňava. Výměrou polí je v Doudlebech převyšovali dva sedláci – Kašpar Matýska (19 strychů) a Urban Czahel (20 strychů). Pouhé tři strychy půdy obhospodařovali Vít Chlemesta a Jaroš Parkas, jeden strych užíval Kryštof Žoček.

³¹² K problematice čeledi v soupisu poddaných z roku 1651 srov. Eduard MAUR, *Čeled' a tovaryši v Čechách v soupisu podle viny z roku 1651*, *Historická demografie* 23, 1999, s. 85-135.

³¹³ Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 118.

³¹⁴ NA Praha, Berní rula, inv. č. 5, Bechyňský kraj, fol.1662.

³¹⁵ Pole o výměře jednoho strychu obhospodařovali Marek Koželuh, Vavřinec Rouha a Jan Fux, dvou strychů Pavel Zwielpauer a Šimon Tomšů, tří strychů Ambrož Lupl, čtyř strychů Vavřinec Klíma a šesti strychů Jiřík Hamerník. Zcela bez orné půdy byli zahradníci Václav Křístal a Vincenc Babka. Tamtéž.

³¹⁶ SOkA České Budějovice, AM České Budějovice, sign. II-A-1286, urbář z roku 1683, fol 193.

³¹⁷ SOA Třeboň, Vs Třeboň, Urbář 1670, IA 6Gbeta No 3m, fol. 183.

Při pohledu od kostela byla vidět osada **Straňany**, kterou od Doudleb oddělovala pouze řeka Malše. Straňany byly rozděleny mezi panství českokrumlovského kláštera klarisek a panství města České Budějovice.³¹⁸ Podle berní ruly žilo v této vsi dohromady deset sedláků a čtyři zahradníci se svými rodinami. Všichni dohromady obdělávali 155 strychů půdy rovnoměrně rozdělené mezi obě panství. Možnosti straňanských osadníků označili komisaři za „skrovné“.³¹⁹

Čtyři sedláci poddaní klášteru drželi po 30 strychách půdy a dvou párech volů do tahu.³²⁰ O něco chudších bylo šest sedláků poddaných městu České Budějovice. Každý z nich vlastnil pole o výměře dvacet strychů a jeden volský potah.³²¹ Všichni sedláci chovali jednu až tři krávy na mléko a k tomu jednu až dvě jalovice. Každý straňanský sedlák měl také ovce (čtyři až šest kusů), které dávaly mnohostranný užitek. Rozdílný byl zájem o chov vepřů. Čtyři drželi po jednom praseti, tři hospodáři po čtyřech kusech. Koně nechoval nikdo. Zahradníci ve Straňanech obdělávali 2-6 strychů. Pouze jeden měl volský potah. Množstvím chovaných krav a jalovic se naopak nelišili od svých zámožnějších sousedů. Žádný grunt nebyl komisaři označen jako pustý, zato čtyři grunty byly během roku 1653 nově osazeny. Dva byly v době sepisování berní ruly dosud bez dobytka. V roce 1683 měly Straňany také svého kováře společného pro celou obec, kterého museli sedláci společně vydržovat.³²²

Na sever od Doudleb stála vesnice vyšebrodských cisterciáků nazývaná **Plavo**. Chůze pěšky odtud do farního kostela trvala přibližně půl hodiny.³²³ Kolem Plava se táhla z Českých Budějovic cesta do jezuitského poutního místa Římov. Byla zde dobrá, pšeničná a žitná půda. Všichni sedláci ji navíc dobře hnojili.³²⁴ V polovině 17. století zde žilo se svými rodinami čtrnáct sedláků. Chalupníci ani zahradníci tu nebyli žádní, rovněž žádný grunt nebyl v berní ruce označen jako pustý. Mezi sedláky patřil i plavský mlynář Sebestián Krumský, který vlastnil kromě mlýna o dvou kolech i osm strychů polí. Více než polovina sedláků (osm) obhospodařovala ornou půdu o výměře 45 strychů, šest ostatních se jich muselo spokojit s 20 strychy.³²⁵ K tahu

³¹⁸ Z matričních zápisů je však patrné, že zde žili také dva třeboňští poddaní Chlemesta a Bouba, kteří však byli svou vrchností evidováni jako součást osady Doudleby.

³¹⁹ Srov. NA Praha, Berní rula, inv. č. 3 a 5, Bechyňský kraj, fol. 899 a 1663.

³²⁰ K poddaným českokrumlovského kláštera patřili sedláci Ondřej Klivanda, Havel Václav, Václav Smrštíl, Jiří Zdrha a také zahradník Jiří Babka. Srov. NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, Bechyňský kraj, fol. 899.

³²¹ Sedláci Ludvík Želibor, Jiřík Menšík, Jakub Vávra, Jakub Had, Jakub Libáňský, Petr Kokeš; zahradníci Zachariáš Lybrman, Tomáš Dufl a Filip Jakubů. Srov. NA Praha, Berní rula, inv. č. 5, Bechyňský kraj, fol. 1663.

³²² SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, sign. II-A-1286, urbář z roku 1683, fol. 201.

³²³ K vzdálenostem jednotlivých farních vesnic od kostela srov. Johann TRAJER, *Historisch-statistische Beschreibung der Diöcese Budweis*, Budweis 1862, s. 106.

³²⁴ „Toto všichni dobře hnojí, půda dobrá, pšeničná a žitná.“ NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 862.

³²⁵ Pole o velikosti 45 strychů drželi Vincenc Krňák, Florián Márovec, Jan Brkal, Řehoř Hlach, Vavřinec Berka, Urban Čech, Josef Bartoš a Ctibor Vaclík; 20 strychů Petr Rybák, Šimon Rychtář, Bartoš Frlenda, Vít Vrána a Martin Kubata.

drželi Plavští 2-3 páry volů, pouze jediný – Ctibor Vaclík – choval na svém statku i dva koně. Počet chovného hovězího dobytka se pohyboval mezi třemi až pěti kusy krav a dvěma až dvanácti kusy jalovic (v průměru pět kusů). Všichni hospodáři v Plavě chovali určitý počet ovcí a prasat. Počet ovcí se pohyboval mezi dvěma až 16 kusy, průměrně připadalo tedy na jednoho hospodáře deset ovcí. Počet vepřového dobytka kolísal mezi dvěma až třinácti, průměrně bylo v jednom chlévě pět prasat.

Všech 74 místních katolíků spadalo v roce 1651 do věkové kategorie 10-50 let. Výjimkou byla pouze podruhyň Uršula, jejíž věk byl odhadnut na 80 let. Obyvatelstvo bylo společensky rovnoměrně rozvrstveno mezi sedláky, podruhy, jejich manželky, děti a čeled. Nejvíce služebné čeledi se vyskytovalo na usedlostech, kde neměli rodiče vlastní děti schopné zemědělské práce. Specifické postavení měli dva pastýři dobytka a kovář; všichni žili v Plavě i se svými ženskými protějšky. Kromě pastýře Baltazara a jeho manželky, kteří byli označeni za cizí poddané, podléhali všichni ostatní osadníci klášteru cisterciáků ve Vyšším Brodě.³²⁶ Plavští sedláci platili doudlebskému faráři nejvyšší desátky ze všech druhů obilí.

Mezi Plavem a Kamenným Újezdem stál panský dvůr **Plavnice**, jenž byl rozdělen mezi farnosti Doudleby a Kamenný Újezd. Do doudlebské farnosti patřila usedlost bednářství, kde se vyráběly sudy pro místní pivovar. V roce 1651 zde žil bednář Vít Tombsche s manželkou.³²⁷ Blízko Plavnice stála také samota **Perné**, přifařená do Doudleb. Její majitel, sedlák Perenský, byl poddaný Českých Budějovic.³²⁸

Nejvzdálenější přifařenou vsí byly **Branišovice** vzdálené asi hodinu cesty půl míle jihovýchodním směrem. Na dobré žitné půdě tu stálo sedm selských gruntů. Branišovice byly sice ze všech farních osad nejmenší, přesto patřily třem vrchnostem. Největším sedlákem v Branišovicích i celé doudlebské farnosti podle množství obdělávané půdy byl Matěj Žák – poddaný kláštera Zlatá Koruna, který osíval 60 strychů polí.³²⁹ Druhý sedlák Linhart Čuta patřil pod třeboňské panství,³³⁰ zbytek tvořili poddaní českokrumlovského kláštera klarisek. Jeden z nich – sedlák Marek Novák – hospodařil najednou na dvou gruntech o celkové výměře 52 strychů. Velikost ostatních gruntů se pohybovala mezi 30-45 strychy půdy.³³¹ Každý

³²⁶ Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 118.

³²⁷ Tamtéž, s. 318.

³²⁸ Perné bývalo původně samostatným statkem, podle kterého se v 14. a 15. století psali někteří členové rytířského rodu Doudlebských z Doudleb. Blíže V. PULEC, *Doudleby*, s. 24. Berní rula se o Perném však nezmiňuje, snad bylo omylem zapsáno pod jinou obec.

³²⁹ Množství chovného dobytka bylo ovšem průměrné – čtyři voli, čtyři krávy, devět ovcí a dvě prasata. NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 884.

³³⁰ Srov. Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 118; K. DOSKOČIL, *Berní rula 2*, s. 39.

³³¹ Jiří Petroušek vlastnil grunt o rozloze 40 strychů, Urban Podhola 30 strychů a Lorenz Marků 45 strychů orné půdy.

hospodář držel 2-3 páry volů, množství ostatního chovaného dobytka bylo obdobné jako u sedláků v Plavě. Kromě polí náležel ke každému gruntu i malý kousek lesa. Podmínky obživy branišovických sedláků byly podle zprávy berních komisařů dobré. Kromě zemědělství bylo důležitou součástí života této vsi i spřádání lnu nebo vlny.³³²

Na půli cesty mezi Doudleby a Branišovicemi stála **Stropnice**. Podle berní ruly zde hospodařilo deset sedláků a dva chalupníci. Další dva grunty byly označeny jako pusté.³³³ Pouze tři stropnickí sedláci – Čula, Zajíček a Janoušek – patřili k třeboňskému panství a podléhali pravomocím doudlebského rychtáře. Poddanou třeboňského panství byla i nekatolička Eva, podruhně u sedláka Zajíčka. Ostatní osadníci patřili k nedalekému komařickému statku, který náležel od roku 1623 řádu cisterciáků z kláštera ve Vyšším Brodě.³³⁴ Klášter měl ve Stropnici svůj hospodářský dvůr, z kterého platil místo desátku sud piva.³³⁵ Kromě panského dvora ve Stropnici patřil ke komařickému statku i **dvůr Lhota**, který se nacházel rovněž na území doudlebské farnosti nedaleko Plava.

Rozsahem nevelká doudlebská farnost tak zahrnovala pět vesnic a tři samoty.³³⁶ I tak byla rozdělena mezi sedm panství. Pouze jediná obec náležela celá pod jedno panství, všechny ostatní byly rozděleny mezi několik vrchností. Celé území mělo ryze venkovský a zemědělský charakter. I přes neúplnost pramenů lze mezi jednotlivými farníky vysledovat v polovině 17. století poměrně výrazné majetkové a sociální rozdíly. Nejnižší majetkové poměry byly v Doudlebech samotných, kde žili se svými rodinami převážně zahradníci. Někteří z nich si sice doplňovali obživu provozovaným řemeslem, jejich výdělek byl však sotva lepší, než tomu bylo u větších držitelů zemědělské půdy. V ostatních farních vesnicích převažovali sedlá-

³³² „Tito mohou dobře obstat, předivem se živi.“ NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 898.

³³³ Také pro komařické panství se berní rula nedochovala. K. DOSKOČIL, *Berní rula 2*, s. 39.

³³⁴ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze české III*, Praha 1995, s. 276.

³³⁵ Jelikož se nedochovala berní rula ani soupis obyvatel podle víry z roku 1651 pro komařický statek, nelze majetkové poměry stropnických farníků v polovině 17. století dost dobře rekonstruovat. Objasňuje je až seznam odvodu desátků ve fasi z konce 17. století. Podle fase patřili ve Stropnici k největším sedlákům Melichar Nožička, jenž vlastnil pole o velikosti jednoho lánu, a Ondřej Vojta a Stanislav Chromý, které označuje pramen jako tříčtvrtělániky. Sedláci Rehoř Zajíček, Martin Zmrzlej, Ondřej Rychtář a Vavřinec Bukač osívali pole o výměře půl lánu; Adam Nedorost, Šimon Mikeš, Matouš Juda a František Vaclík pouze čtvrt lánu. Srov. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 67, fase z 7. 2. 1697. Lze tedy usuzovat, že podmínky obživy byly pro většinu místních farníků spíše skromné, podobné jako například v sousedních Straňanech.

³³⁶ Kromě výše jmenovaných farních osad a samoty patřila do doudlebské farnosti dle soupisu poddaných podle víry z roku 1651 farnosti také osada Nová Ves na třeboňském panství. Na devíti usedlostech v Nové Vsi tehdy žilo 33 „duší“. Na jedné z usedlostí hospodařila vdova Lidmila Bínová, jejíž matka Anna nebyla katolického vyznání. V čele osady stál konšel Antonín Píbr, šest hospodářů označuje soupis jako chalupníky, jednoho jako „slouhu“. V celé osadě žil jeden podruh a pouze u jediného hospodáře sloužila děvečka. Podle stejného pramene náležel v této době do doudlebské farnosti také chalupník Jakub Janků ze sousední Hůrky se svou čtyřčlennou rodinou. Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 661. Žádné jiné prameny však příslušnost Nové Vsi a Hůrky k doudlebské farnosti nedokládají. Spíše jde o omyl vzniklý v soupise.

ci, i mezi nimi se však vyskytovaly výrazné rozdíly v množství chovaného dobytka a obdělávané orné půdy. Ti nejzámožnější žili v Plavě a Branišovicích; poněkud hůře na tom byli sedláci ve Straňanech. Výraznější sociální postavení měli ve farnosti pravděpodobně rychtáři a šafáři, kteří řídili chod panských dvorů ve farnosti. Na opačném konci žebříčku stáli naopak pastýři dobytka, čeledí, podruzi a podruhyně. Nejvíce služebné čeledi se vyskytovalo na usedlostech, kde neměli rodiče vlastní děti schopné práce. Majetkové a sociální rozdíly se promítaly nejen do každodenního života v jednotlivých vesnicích, ale i do farního benefícia doulebského správce a možností finanční podpory kostela ze strany farníků.

Katolické vyznání tvořilo na území farnosti naprostou většinu již koncem 16. století.³³⁷ Přesto neúplný soupis obyvatel podle víry z roku 1651 odhaluje, že zde žilo ještě dvacet čtyři let po uzákonění jediné povolené víry v *Obnoveném zřízení zemském* několik nekatolíků. Ve třech zaznamenaných případech se však jednalo o příslušníky tehdy nejstarší věkové kategorie (46-48 let). U všech byla zároveň zaznamenána i naděje na obrácení na katolickou víru. V opačném případě neměli podle arcibiskupské instrukce ze srpna 1624 ani nárok na pohřeb za účasti katolického faráře. Pouze jejich dětem se dovoľovalo dát zvonit zvony a za zpěvu je pohřbit na místě odděleném od hrobů zemřelých katolíků.³³⁸

Je pravděpodobné, že poslední nekatolíci zmizeli z farnosti brzy po polovině 17. století úmrtím staré generace. Ve zpovědních výkazech zasílaných od roku 1671 na pražskou konsistoř se nevyskytlo po celé období jméno ani jednoho nekatolíka.³³⁹ Pouze jednou se stalo, že několik farníků nepřistoupilo k povinné velikonoční zpovědi a farář je ohlásil konsistoři jako nekajícíníky.³⁴⁰ Pravděpodobně nešlo o zaryté nekajícíníky, spíše lze mít zato, že došlo k zanedbání pro jiné pracovní zaneprázdnění, neboť je nápadné, že ke zpovědi nepřistoupili dva hospodáři s manželkami i čeledí. Problémy s nekatolíky či nekajícíníky se dále nevyskytly. I po vydání tolerančního patentu císařem Josefem II. v roce 1781 vyznávali všichni doulebsští farníci nadále katolickou víru.³⁴¹

³³⁷ V roce 1595 napočítal tehdejší katolický farář v řídce osídlené farnosti 200 katolíků a 30 utrakvistů. Nekatolíci tvořili tedy již tenkrát ve farnosti pouhých 13 %. Srov. Václav BARTŮNĚK, *Jihočeské osady podle vizitace z roku 1595*, JSH 19, 1950, s. 45-49, 78-81, zde s. 79.

³³⁸ František ŠTĚDRÝ, *Počet far v době předhusitské a po Bílé hoře*, SHK 21, 1920, s. 24.

³³⁹ Srov. J. V. ŠIMÁK (ed.), *Zpovědní seznamy*, s.102.

³⁴⁰ Stalo se tak v roce 1700, kdy zpověď nevykonal Václav Šejhl s manželkou, čeledínem a služkou, jeho podruh Fridrich s manželkou a Jiljí Márovec s manželkou a čeledínem Pavlem. Srov. tamtéž.

³⁴¹ FÚ Doudleby, *Visitatio beneficium parochialis Daudlebensis*, 6. 11. 1786.

Farníci z Kamenného Újezda

Farnost se rozkládala ve zvlněné krajině, která sousedila s Českobudějovickou pánví. Podle vyhotovených částí soupisu poddaných z roku 1651 bylo všechno obyvatelstvo výhradně katolického vyznání.³⁴² Kromě vesnice Kamenný Újezd patřilo ve sledovaném období do farnosti dalších třináct menších vesnic a sedm samot. První ucelenější zprávu o lidnatosti farnosti přináší až farářská relace z roku 1700. Podle ní žilo na území farnosti 1 277 duší.³⁴³ Podle zprávy duchovenské faze z roku 1713, jež se stala základem pozdějšího tereziánského katastru, počet duší vzrostl během třinácti let na 1 351. Nejlidnatější obcí farnosti byl Kamenný Újezd. Počet jeho obyvatel v roce 1713 dosáhl 326 duší. Všechny ostatní vesnice nedosahovaly ani třetinu jeho obyvatel.³⁴⁴ Vzdálenost deseti přifařených vesnic odhadl tehdejší farář na čtvrt míle daleko; pouze čtyři vsi a dvě samoty ležely ve vzdálenosti půl míle.

O jazykově českém prostředí farnosti Kamenný Újezd svědčí stížnost místního faráře Jana Josefa Zavadila na svého kantora Martina Jana Jungbauera z roku 1730. Ve své žalobě na něj sděluje českokrumlovskému hejtmanu, že prý kantor mluví víc německy než česky, čímž by v ryze české farnosti mohl vyvolat pobouření.³⁴⁵ Kamenným Újezdem procházela tzv. Linecká silnice, jež spojovala České Budějovice s Rakousy. Tato obchodní cesta znamenala v době třicetileté války pro obyvatele přímé ohrožení spojené s drancováním buď z rukou nepřátel, nebo neukázněných císařských regimentů, které střídavě táhly proti Francouzům na Rýn nebo do Uher proti Turkům.³⁴⁶

Rozsáhlá vesnice Kamenný Újezd byla v polovině 17. století rozdělena mezi šest vrchností – českokrumlovské panství Eggenbergů, vyšebrodský klášter cisterciáků, českokrumlovský klášter klarisek, českokrumlovskou prelaturu, záduší kostela v Kamenném Újezdě a město České Budějovice. Celkem zde bylo 41 selských a zahradnických gruntů, z toho bylo však deset pustých. Na ostatních gruntech žilo 31 hospodářů – 24 sedláků a sedm zahradníků.

Naprostá většina vsi – 25 hospodářů – patřila k českokrumlovskému panství Eggenbergů (osmnáct sedláků, sedm pustých selských gruntů a pět zahradníků). Tato vrchnost zde měla svou rychtu, k níž patřily přifařené vsi Březí a Rančice i vzdálená Borovnice. V roce 1651

³⁴² Srov. Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*. Chybí údaje pro poddané kláštera Zlatá Koruna, českokrumlovského arciděkanství a záduší sv. Víta v Českém Krumlově.

³⁴³ NA Praha, APA I, sign. B 13/8, fol. 72.

³⁴⁴ Vesnice Rančice 46, Opalice 72, Čertyně 87, Zaluží 84, Chlumec 79, Radostice 24, Krnín 52, Kosov 69, Dolní a Horní Třebonín dohromady 143, Dolní Svinice 65, Krasejovka 59, Milíkovice 64, Březí 46; samoty Plavnice 37, Bartochov třináct, Pozděláz devatenáct, Kotek patnáct, Burda dvanáct, Rohan dvanáct, Otmanka 27. NA Praha, APA I, sign. B14/20, fol. 126.

³⁴⁵ Srov. J. HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě*, s. 93.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 80.

zastával úřad místního rychtáře Anton Fridrich.³⁴⁷ Ostatní vrchnosti zde měly mnohem menší zastoupení. Záduší kostela v Kamenném Újezdě patřili čtyři poddaní; dva sedláci (jeden grunt byl v době pořizování berní ruly pustý) a dva zahradníci.³⁴⁸ Českokrumlovská prelatura zde měla rovněž čtyři poddané, jeden z těchto čtyř selských gruntů byl rovněž pustý.³⁴⁹ Tři zbylé vrchnosti měly ve vsi zastoupení téměř zanedbatelné – pouze jediného poddaného. Význačnější pozici měl pouze poddaný města České Budějovice, sedlák Jan Netušil, který ve vsi provozoval krčmu a držel dva koně k tahu.³⁵⁰ Poddaný kláštera klarisek, sedlák Jiljí Beran, osíval naopak jen „*skrovný grunt*“ o výměře 20 strychů.³⁵¹ Nejhuře na tom byl klášter ve Vyšším Brodě, jehož jediný grunt v Kamenném Újezdě byl v roce 1653 již „*přes šedesát let pustý*“.³⁵²

Sedláci v Kamenném Újezdě hospodařili na polích o velikosti 20-60 strychů.³⁵³ Vyjma hostinského Netušila nechoval žádný sedlák koně, k potahu muselo posloužit volské spřežení. Počet krav se pohyboval od jedné do čtyř, podobně i jalovic. Většina sedláků chovala také ovce (nejvíce však deset kusů) a prasata (nejvíce šest kusů). Majetkové poměry sedmi místních *zahradníků* byly ještě skromnější; čtyři z nich drželi jeden strych orné půdy, tři zbylí neosívali půdu vůbec. Počty krav, jalovic, ovcí a prasat se pohybovaly od nuly do tří. Jediný zdejší zahradník měl také volský potah a zároveň provozoval hrnčířské řemeslo – Jonáš Hrnčíř. K obyvatelstvu zdejší obce patřili kromě hospodářů a jejich rodin také podruzi, čeledí a obecní pastýř s rodinou. U většiny hospodářů však žádná čeledí nesloužila, ani u ní nežili podruzi se svými rodinami.³⁵⁴ V roce 1653 berní komisaři charakterizovali Kamenný Újezd

³⁴⁷ V roce 1651 žilo na území této rychty celkem 170 osob (vyjma malých dětí). Srov. Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 747-751.

³⁴⁸ Srov. NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 917.

³⁴⁹ Pro poddané českokrumlovského arciděkanství se berní rula nezachovala, zmiňuje je však Aleš CHALUPA – Marie LIŠKOVÁ – Josef NUHLÍČEK – František RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český I. Rustikál*, Praha 1964, s. 131. V době jeho vzniku šlo o tři hospodáře s výměrou 15-30 strychů polí a jednoho s polem o velikosti 5-15 strychů. Srov. též. J. HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě*, s. 80.

³⁵⁰ Tento krčmář hospodařil na 20 strychách orné půdy, jeho poměry jsou označeny jako „*prostřední možnosti*“. Srov. NA Praha, Berní rula, inv. č. 5, fol. 1664.

³⁵¹ Tamtéž, fol. 898.

³⁵² Tamtéž, fol. 870.

³⁵³ Tři největší sedláci drželi grunty o velikosti 60 strychů a chovali čtyři až osm volů: Antonín Fridrich, Ignác Šebesta, Kryštof Staněk (všichni poddaní českokrumlovského panství); pole o rozloze 40 strychů měli Matěj Dušek, Mikuláš Kapoun, Jan Fux, Vít Koukal, Kašpar Vecáp, Kašpar Bárta, Petr Kovář, Urban Křišťan, Jiří Zahradka a Stanislav Andrlé (českokrumlovští poddaní), Vít Paule (poddaný záduší v Kamenném Újezdě); 20 strychů polí drželi Blažej Bartl, Jakub Bušta, Linhart Vaniček, Blažej Zátka a Adam Červenka (českokrumlovští poddaní), poddaný kláštera klarisek Jiljí Beran a českobudějovický poddaný Jan Netušil.

³⁵⁴ Podle soupisu z roku 1651 bylo na eggenberské části Kamenného Újezda, u zádušních poddaných a poddaného kláštera klarisek zaznamenáno celkem 27 rodin hospodářů a chalupníků. Čeledí však sloužila pouze v osmi rodinách, hlavně tam, kde nebyly starší děti. Nejvíce čeledi sloužilo v rodině rychtáře Antonína Fridricha. Podruzi a jejich rodinní příslušníci se vyskytují u jedenácti hospodářů. Jeden z podruhů, poddaný záduší v Kamenném Újezdě Filip Šalamoun, obýval s manželkou Alenou pustý grunt. Na eggenberské části obce byly dvě obecní chalupy, v jedné žil pastýř Urban s rodinou. Srov. Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 747-750.

slovy: „*Ves ležící na veliké silnici a v tom vojenském běhu velkou zkázu vzala, takže lidé na ní posavád vzniknouti nemohou. Půda hubená, kamenitá.*“ Kromě negativních následků třicetileté války trpěla obec v této době i zhoubnými požáry.³⁵⁵ V průběhu přibližně 60 let – od berní ruly do roku 1713 – se počet obyvatelstva Kamenného Újezda ve zpovědním věku zvýšil asi třikrát – ze 110 na 326, zatímco v celé farnosti se zvýšil přibližně čtyřnásobně ze 345 na 1 351 poddaných.³⁵⁶

Jedinou vsí, která ležela od Kamenného Újezda severním směrem, bylo **Březí** vzdálené asi půl hodiny cesty od kostela, blízko bývalého hradu Maškovec.³⁵⁷ Celá osada patřila k česko-krumlovskému panství Eggenbergů. Ze sedmi zdejších poddaných byli čtyři sedláci s ornou půdou o výměře 30 strychů, dva chalupníci a jeden zahradník Lukáš Maškovec.³⁵⁸ Obyvatelstvo této vsi tvořili výhradně hospodáři, jejich rodinní příslušníci a jediný pastýř s chotí; v Březí nežili žádní podruzi, ani zde nesloužila žádná čeleď.³⁵⁹ Mezi Březím a Kamenným Újezdem ležela samota „*u Burdů*“. Tehdejší majitel Jan Burda osíval žitná pole o výměře 30 strychů.³⁶⁰

Podobně blízko byl panský **dvůr Plavnice**, který stál též půl hodiny cesty pěšky, avšak na jihovýchod odtud. Místo bylo rozděleno mezi farnosti Kamenný Újezd a Doudleby. Již v roce 1564 jej nechal vystavět jako součást krumlovského panství rožmberský regent Jakub Krčín z Jelčan.³⁶¹ V roce 1651, kdy panství patřilo knížeti z Eggenbergu, žilo a pracovalo na tomto statku celkem 19 lidí. Chod hospodářství řídili šafáři – starší Ondřej, mladší Florián a šafářka Dorota. Zaměstnáno tu bylo pět pacholků ve staří 19-30 let, čtyři pohůnci ve věku mezi 16-19 lety a čtyři děvečky ve stejné věkové kategorii jako pohůnci. Kromě nich pracovala ještě zvláštní děvečka v kuchyni.³⁶² Při dvoře stál také pivovar zřízený rovněž Krčínem v roce 1566. Nejdůležitější funkci při něm zastával v roce 1651 jednatřicetiletý písař Jiří Riedl. Mezi význačné farníky patřil tehdy kromě něho i sládek Valentin Vítků s manželkou Dorotou. Na

³⁵⁵ Např. v roce 1651 vyhořelo pět selských gruntů z českokrumlovského eggenberského panství, o tři roky později vyhořelo dalších pět sedláků. NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 784-786.

³⁵⁶ Hynek GROSS, *Sčítání obyvatelstva podle vyznání náboženského v Čes. Krumlově r. 1653*, Sborník Historického kroužku 24, 1923, s. 118. K lidnatosti v tomto období a jejímu růstu srov. Lumír DOKOUPIL – Ludmila FIALOVÁ – Eduard MAUR – Ludmila NESLÁDKOVÁ, *Přirozená měna obyvatelstva v českých zemích v 17. a 18. století*, Praha 1999.

³⁵⁷ K vzdálenostem jednotlivých míst od Kamenného Újezda srov. J. TRAJER, *Historisch-statistische Beschreibung*, s. 102-103.

³⁵⁸ Sedláci Šimon Kotek, Pavel Hugs, Jakub Lexa a Matěj Smetana chovali čtyři až šest volů do tahu, dvě až čtyři krávy a jalovice, pět až osm ovcí a jedno až tři prasata. Chalupníci Florián Pantl a Jakub Blažek drželi pole o velikosti sedm až osm strychů, zahradník Lukáš Maškovec tři strychy půdy. Počet chovaných kusů dobytka byl o něco nižší. Srov. NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 788.

³⁵⁹ Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 750-751.

³⁶⁰ „*Dobře si stojí, půda žitná*“. NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 786.

³⁶¹ Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I- II*, Praha 1985, s. 246.

³⁶² Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 121.

vaření piva se svou prací podíleli tři zaměstnanci mužského pohlaví. Kousek od Plavnice na jih stála samota **Otmanka**. Na dobré, žitné půdě tu hospodařili dva sedláci, poddaní záduší sv. Víta v Českém Krumlově – Vít Janás, jenž obdělával 45 strychů půdy, a Urban Kamarejt s polnostmi o rozloze 30 strychů.³⁶³

Blízkým místem byly i **Rančice** vzdálené půl hodiny chůze na jihozápad. Tato malá víska, jež byla v polovině 17. věku domovem čtyř sedláků a jejich rodin, byla rozdělena mezi dvě panství; tři poddaní náleželi k českokrumlovskému panství Eggenbergů, jeden k českokrumlovské prelaturě.³⁶⁴ Největší hospodář ve vsi Kašpar Koudelka držel grunt o výměře 60 strychů, pole ostatních byla menší.³⁶⁵ U Koudelky sloužilo také nejvíce čeledi – dva pacholci, pohůnek a dvě děvečky, žil u něj i jeden podruh s manželkou.³⁶⁶ Podle berní ruly si sedláci v Rančicích při práci vzájemně pomáhali, proto mohli v hospodaření dobře obstát.³⁶⁷ Součástí venkovského společenství byl i pastýř se svou rodinou.³⁶⁸

Na návrší odděleném od Rančic rybníkem Punčochou ležela víska **Kosov** vzdálená půl hodiny cesty jihozápadně od Kamenného Újezda. Celá vesnice náležela ke statku a rychtě Zborov, který držel rytířský rod Kořenských z Terešova. Podle berní ruly tu žilo pět stejně zámožných sedláků, kteří osívali grunty o výměře 40 strychů.³⁶⁹ Všichni užívali k tahu volský potah a chovali hovězí dobytek. Větší stádo ovcí (16-20 kusů) chovali sedláci Šimon Krb, Matěj Rytíř a Matěj Otčenášek. Dva selské grunty v Kosově byly pusté; pole jednoho ležela ladem, z polí druhého nechala vrchnost udělat před lety rybník. Majetkové poměry Kosovských byly i díky úrodné půdě příznivé.³⁷⁰ V roce 1651 byl zdejší rychtářem čtyřicetiletý Jiřík Mleziva a žilo zde asi 30 obyvatel (vyjma malých dětí).³⁷¹ V roce 1651 provozoval jeden z místních osadníků také hostinskou živnost.³⁷²

³⁶³ NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 906.

³⁶⁴ Tamtéž, fol. 786. Poddaného českokrumlovské prelatury o výměře gruntu 58 strychů orné půdy zmiňuje A. CHALUPA – M. LIŠKOVÁ – J. NUHLÍČEK – F. RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český* 1, s. 130.

³⁶⁵ Dále tu žili Martin Koklar (20 strychů) a Rudolf Šebelka (30 strychů), jenž roku 1653 pohořel. Tři eggenberští poddaní chovali čtyři až šest volů do tahu, čtyři až pět krav, tři až šest jalovic, osm až jedenáct ovcí a tři až čtyři prasata. NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 786. Poddaného českokrumlovské prelatury o výměře polí mezi 30-60 strychy zmiňuje A. CHALUPA – M. LIŠKOVÁ – J. NUHLÍČEK – F. RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český* 1, s. 130.

³⁶⁶ Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 750.

³⁶⁷ „Jeden druhému na pomoc dobře ob stojí, půda dobrá žitná.“

³⁶⁸ Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 750.

³⁶⁹ Srov. NA Praha, Berní rula, inv. č. 5, fol. 1640. Jednalo se o sedláky Jiříka Mlezivu, Šimona Krba, Matěje Rytíře, Matěje Otčenáška, Vojtěcha Babku a Kateřinu Žižkovou.

³⁷⁰ „Tito obstáti mohou, půda hrubě dobrá, žitná.“ Tamtéž.

³⁷¹ Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 795. I tato osada měla svého pastýře.

³⁷² Soupis poddaných uvádí chalupníka a hostinského Matěje Vrabce. Srov. tamtéž.

Na jih od kostela ležely další vesnice – Milíkovice, Krasejovka, Dolní Svince, Horní a Dolní Třebonín. Vesnička **Milíkovice**, rozdělená mezi tři vrchnosti, se nalézala tímto směrem nejbližší, asi tři čtvrtě hodiny pěšky od farního kostela. Celkem tu žilo šest poddaných. Čtyři poddaní náleželi prelátovi z Českého Krumlova,³⁷³ jeden záduší kostela v Kamenném Újezdě³⁷⁴ a jeden českokrumlovskému klášteru klarisek.³⁷⁵

V sousedství Milíkovice se nacházela **Krasejovka**. Celá patřila českokrumlovskému klášteru klarisek. V polovině 17. století stálo v Krasejovce sedm gruntů – šest selských a jediný zahradník Jeroným Šmíd. Sedláci obdělávali pole o rozloze 30 strychů,³⁷⁶ pouze jejich zámožnější soused Řehoř Krčman měl o deset strychů více.³⁷⁷ Poměry poddaných v Krasejovce nebyly špatné, obživu navíc zlepšovalo spřádání lnu či vlny.³⁷⁸ Krasejovka byla zároveň sídlem rychty kláštera klarisek, do níž patřilo několik dalších vesnic. V roce 1651 byl rychtářem právě Řehoř Krčman.³⁷⁹ Nedaleko odtud stála jednota **Bartochov**. Zde žil svobodník Daniel Doktores. Hospodařil na polích o výměře 60 strychů, choval jednoho koně a větší množství hovězího dobytka než bylo ve farnosti běžné.³⁸⁰ K tomu vlastnil rybník a lán lesa, provozoval zde i krčmu.³⁸¹

Obec **Dolní Svince** patřila k nejvzdálenějším místům, cesta odtud do farního kostela trvala téměř půl druhé hodiny. Zdejší obyvatelé náleželi třem vrchnostem, žilo tu celkem dvanáct poddaných s rodinami. Polovina z nich patřila pod českokrumlovskou prelaturu.³⁸² Klášter

³⁷³ Poddané českokrumlovského arciděkanství zmiňuje A. CHALUPA – M. LIŠKOVÁ – J. NUHLÍČEK – F. RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český* 1, s. 131. V době jeho vzniku to byli tři sedláci s výměrou polí 30-60 strychů, jeden měl dokonce pole nad 60 strychů.

³⁷⁴ Sedlák Filip Šalamoun obhospodařoval dle berní ruly sice 60 strychů polí, zato dobytka choval poskrovnu: dva voly, dvě krávy, dvě jalovice, tři ovce a jedno prase. Srov. NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 917.

³⁷⁵ Linhart Varta držel grunt o velikosti 40 strychů polí a dva strychy lesa. Kromě toho choval čtyři voly, čtyři krávy, šest jalovic, sedm ovcí a tři prasata. Srov. tamtéž, fol. 900.

³⁷⁶ Pavel Martin, Tomáš Koptiš, Jiřík Švanků a Marek Trumda. Všichni vlastnili čtyři kusy volů, dvě až tři krávy, jednu až tři jalovice, čtyři až pět ovcí, jedno až dvě prasata a dva až tři strychy lesa. Srov. tamtéž, fol. 897.

³⁷⁷ Řehoř Krčman držel 40 strychů polí, osm volů, tři krávy, tři jalovice, sedm ovcí, šest prasat. Kromě toho je v berní rule uveden pustý grunt o velikosti ½ lánu, jenž „*Řehoř Krčman osívá*.“ Srov. tamtéž.

³⁷⁸ „*Tito dobře stojí, předivem se živí, půda dobrá žitná*.“ Tamtéž.

³⁷⁹ Do rychty v Krasejovce patřily i části vsí Straňany, Strážkovice, Branišovice, Zvíkov, Milíkovice a Kamenný Újezd. V roce 1651 zde žilo celkem 105 poddaných katolického vyznání. Srov. Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 283-287.

³⁸⁰ Srov. NA Praha, Berní rula, inv. č. 4, Bechyňsko, fol. 1832. „*Dvorové svobodní pod protekcí panství Krumlovského*.“ Daniel Doktores choval jednoho koně, osm volů, deset krav, dvanáct jalovic, dvanáct ovcí a pět sviní.

³⁸¹ „*Vaří a šenkuje. Jeden rybník pod šest kop, lesů a porostlin za jeden lán. Tento za ¼ svobodnického dvora obstátí může*.“ Tamtéž.

³⁸² Zmiňuje je A. CHALUPA – M. LIŠKOVÁ – J. NUHLÍČEK – F. RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český* 1, s. 131. V době pořizování tereziánského katastru šlo o šest větších sedláků s výměrou polí 30-60 strychů.

Zlatá Koruna měl pět poddaných – čtyři sedláky a jednoho zahradníka.³⁸³ Jeden sedlák – Matěj Janoch – náležel záduší sv. Víta v Českém Krumlově.³⁸⁴

Nejvzdálenějšími vesnicemi vůbec byly **Horní a Dolní Třebonín**, odkud trvala cesta do centra farnosti více než půl druhé hodiny. Obě tyto vsi patřily k českokrumlovskému panství Eggenbergů. V Horním Třeboníně žili podle údajů soupisu z roku 1651 pouze čtyři hospodáři s rodinami a čeledí, celkem 23 osob. Výrazně větší byl Dolní Třebonín, pro který uvádí týž pramen třináct hospodářů a 67 osob. Čeleď, podruzi a obecní pastýř tvořili v této době více než třetinu zdejších poddaných.³⁸⁵ V roce 1651 byl Dolní Třebonín sídlem rychty pro okolní vesnice tohoto panství – Čertyně, Horní a Dolní Třebonín, Chlumce, Krnín, Opalice, Radostice a Zaluží. Na území tehdejší rychty žilo tak celkem 232 poddaných kromě dětí předzповědního věku. Úřad rychtáře zastával tehdy pětapadesátiletý sedlák Jiří Vítek z Horního Třebonína.³⁸⁶

Na jihozápad od Kamenného Újezda se nacházela oblast zvaná Kouty. Na mírně zvlněné planině, poměrně vysoko položené, stály nedaleko od sebe přífařené vsi Opalice, Radostice, Čertyně a Zaluží. Severně a západně odtud se rozkládalo hluboké zalesněné údolí Vltavy, jižně se tyčil kopec Věncová hora. Vesnice v Koutech prošly na sklonku středověku a v období renesance velkým stavebním rozvojem, neboť zde vznikla řada mohutných dvorců ovlivněných vyspělou rožmberskou architekturou z blízkého Českého Krumlova i Českých Budějovic.³⁸⁷

Opalice měly z těchto čtyř vesnic k farnímu kostelu nejbližší – asi tři čtvrtě hodiny cesty. Celkem tu žilo šest zámožných sedláků. Pět poddaných z Opalic patřilo pod panství českokrumlovské prelatury.³⁸⁸ Pouze jeden patřil k českokrumlovskému panství Eggenbergů. V době vzniku berní ruly se tento zámožný poddaný jmenoval Havel Dvořák, vlastnil pole o výměře 108 strychů půdy, ale na jaro i zimu osíval pouze necelou polovinu.³⁸⁹ V roce 1651 bylo Havlu Dvořákovi čtyřicet let, jeho choť Zuzaně devatenáct. Sloužila zde jediná děvečka

³⁸³ Největší sedlák, Valentin Moravec, držel 60 strychů orné půdy, Ondřej Loyda 45 strychů, Martin Jíška a Urban Novák po 30 strychách. Počty kusů chovaného dobytky nijak výrazně nevybočovaly z poměrů v ostatních přífařených vsích. Zahradník Vít Klasser nevlastnil žádnou ornou půdu, pouze jednu krávu, jalovici a prase. NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 879.

³⁸⁴ Hospodařil na poli o velikosti 45 strychů, choval osm volů, sedm krav, pět jalovic, 25 ovcí a deset prasat. „*Hrubě dobře stojí*“. Srov. tamtéž, fol. 906.

³⁸⁵ Dohromady 25 lidí z 67 poddaných. Srov. Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 710-712.

³⁸⁶ Srov. tamtéž, s. 710-715.

³⁸⁷ Srov. Jan PEŠTA, *Encyklopedie českých vesnic II. Jižní Čechy*, Praha 2004.

³⁸⁸ Poddané českokrumlovského arciděkanství zmiňuje A. CHALUPA – M. LIŠKOVÁ – J. NUHLÍČEK – F. RAJTOŘAL (edd.), *Tereziánský katastr český 1*, s. 131. V době jeho vzniku to byli čtyři velcí sedláci s výměrou polí nad 60 strychů a jeden drobný hospodář s výměrou 5-15 strychů.

³⁸⁹ Dvořák osíval 25 strychů na zimu a stejné množství i na jaro. Choval šest volů, šest krav, osm jalovic, 28 ovcí a šest prasat. Podle berních komisařů „*hrubě dobře stojí, půda dobrá, žitná a pšeničná*.“ Dne 18. 8. 1654 však Dvořák vyhořel. Srov. NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 783.

Anežka. Na statku žil také šedesátiletý otec hospodáře Alexandr a dva dospělí bratři – Jiří a Pavel. Posledně zmiňovaný provozoval ševcovské řemeslo a měl při sobě i jednoho učedníka.³⁹⁰

Blízko ležela malá víska **Radostice**, cesta z Opalic sem trvala čtvrt hodiny. Žili zde pouze tři sedláci. Nejzámožnější z nich patřil pod českokrumlovskou prelaturu,³⁹¹ zbylí dva k českokrumlovskému panství Eggenbergů.³⁹² Z Radostic bylo možné dojít do **Čertyně**. Cesta odtud do Kamenného Újezda trvala více než hodinu. Celou tuto ves tvořilo sedm sedláků. Šest patřilo pod českokrumlovské panství Eggenbergů a jeden náležel záduší farního kostela v Kamenném Újezdě.³⁹³ Majetkově byli opět rozvrstveni – třem největším sedlákům patřila pole o výměře 48 strychů, třem poloviční (24 strychů) a zádušní poddaný Ondřej Pečenka vlastnil pole o velikosti 30 strychů.³⁹⁴ Jeden ze sedláků byl označen jako na živnosti zkažený. Celkové poměry byly příznivé.³⁹⁵ V roce 1651 udává soupis poddaných na většinové, eggenberské části vsi 36 osob, třetinu z toho tvořila čeleď a podruzi. Pastvu dobytka zajišťovali hned dva obecní pastýři, kteří žili v Čertyni se svými manželkami.³⁹⁶

Na jihozápad od Kamenného Újezda se v těsném sousedství Koutů nalézaly vesnice **Krnín** a **Chlumec**. Od sebe je oddělovala hluboká strouha, kterou protékal Třebonínský potok. Krnín, vzdálený hodinu cesty, tvořily čtyři selské statky a byl rozdělen mezi dvě vrchnosti. Dva větší sedláci byli poddanými českokrumlovského preláta.³⁹⁷ Českokrumlovskému panství Eggenbergů byli poddáni sedláci Diviš Machura a Václav Suka, kteří obhospodařovali svá pole o velikosti 40 strychů.³⁹⁸ Chlumec, vzdálený hodinu a čtvrt chůze, patřil celý k českokrumlovskému panství Eggenbergů. Tato vrchnost zde měla šest poddaných – pět sedláků a jednoho zahradníka. Poměry k hospodaření zde byly dobré, nacházela se tu totiž úrodná

³⁹⁰ Srov. Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 713.

³⁹¹ Poddaného o velikosti gruntu 71 strychů 2 větele zmiňuje A. CHALUPA – M. LIŠKOVÁ – J. NUHLÍČEK – F. RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český* 1, s. 130.

³⁹² Sedláci Martin Krátký a Ambrož Čížek obhospodařovali každý svých 30 strychů orné půdy. Také množství chovaného dobytka bylo stejné: čtyři voly, dvě krávy, dvě jalovice, šest až sedm ovcí, dvě prasata. „*Dobře obstojí, půda dobrá, žitná*“. Srov. NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 784.

³⁹³ Tamtéž, fol. 783 a 916.

³⁹⁴ Sedláci Stanislav Staněk, Matouš Bartoš a Linhart Drštka 48 strychů, Vincenc Haláček, Blažej Tuschl a Blažej Trs 24 strychů polí. Počet tažných volů i jalovic se pohyboval v rozmezí čtyři až šest kusů, krav tři až čtyři kusy, ovcí pět až jedenáct. Výjimkou byl na živnosti zkažený sedlák Pavel Trs, u něhož byl počet chovaného dobytka nižší.

³⁹⁵ „*Podobně dobře stojí, půda dobrá, žitná a pšeničná*.“ NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 783.

³⁹⁶ Srov. Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 713-714.

³⁹⁷ Poddané českokrumlovské prelatury o velikosti gruntu nad 60 strychů orných polí (oba grunty dohromady 166 strychů 2 větele) zmiňuje A. CHALUPA – M. LIŠKOVÁ – J. NUHLÍČEK – F. RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český* 1, s. 130.

³⁹⁸ Každý z nich choval čtyři voly k tahu, tři až čtyři krávy, čtyři jalovice, jedenáct až čtrnáct ovcí a jedno prase. Srov. NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 784.

žitná i pšeničná půda.³⁹⁹ Největší sedlák ve vsi a konšel, Václav Kříž, vlastnil jednoho koně k tahu a 96 strychů orné půdy, na jaro a zimu však osíval jen polovinu. Ostatní chlumeční sedláci měli zhruba poloviční výměru jeho orné půdy. Koně choval kromě Kříže také sedlák Matěj Houdek. V roce 1651 žilo v Chlumci 43 osob, více než třetinu z nich tvořila čeleď, podruzi s rodinami a dva pastýři s rodinami.⁴⁰⁰

K vzdáleným osadám patřilo **Zaluží**. Cesta pěšky odtud do farního kostela v Kamenném Újezdě trvala hodinu a půl. Celkem jedenáct zdejších poddaných bylo rozděleno mezi tři vrchnosti. Podle berních komisařů byly možnosti obživy ve všech částech obce příznivé. Českokrumlovské panství Eggenbergů tu mělo sedm poddaných – čtyři sedláky a tři zahradníky. Největším sedlákem v Zaluží vůbec – s poli o výměře 80 strychů – byl Václav Cába.⁴⁰¹ K záduší kostela v Kamenném Újezdě patřil sedlák Tomáš Jedlan a zahradník Petr Czycarz.⁴⁰² Poslední poddaný náležel záduší kostela sv. Víta v Českém Krumlově.⁴⁰³ Blízko Zaluží stála samota **Pozděřaz**, jež byla součástí českokrumlovského panství Eggenbergů.⁴⁰⁴

Farnost v Kamenném Újezdě tak zahrnovala vedle samotné rozsáhlejší obce Kamenný Újezd dalších čtrnáct menších vesnic a sedm samot. Do území farnosti zasahovalo celkem devět panství. Pouze tři vesnice nebyly rozděleny mezi více vrchnostenských majitelů, všechny ostatní naopak ano. Prvenství v tomto směru držel Kamenný Újezd, jenž byl rozčleněn dokonce mezi šest panství. Mezi jednotlivými vrchnostmi však mělo co do počtu poddaných jednoznačnou převahu českokrumlovské panství. Farnost měla venkovský a zemědělský charakter. Obyvatelstvo vsi Kamenný Újezd utrpělo během třicetileté války kvůli své poloze na rušné silnici výrazné ztráty na majetku. Řada gruntů byla proto v době vzniku berní ruly pustých. Tyto ztráty se naopak příliš nedotkly přifařených vesnic. V mnohých z nich žili sedláci

³⁹⁹ Zdejší sedláci Václav Kříž, Matěj Houdek, Vavřinec Mertl, Dorota Talířka, Tobiáš Paleček drželi od 40-96 strychů orné půdy a chovali dva až šest volů k tahu, tři až pět krav, dvě až tři jalovice, osm až sedmáct ovcí a jedno až osm prasat. Zahradník Václav Hudeček hospodařil na třech strychách. „*Dosti dobře stojí, půda dobrá žitná a pšeničná.*“ Srov. tamtéž, fol. 782.

⁴⁰⁰ Srov. Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 712-713.

⁴⁰¹ Czába choval osm volů, pět krav, pět jalovic, čtrnáct ovcí a sedm prasat. Ostatní tři sedláci – Ondřej Zalavec, Adam Syrovej a Matěj Rypota chovali přibližně poloviční počet jeho dobytka a drželi polovinu orné půdy jeho výměry – 40 strychů. Místní zahradníci Jan Tkadlec, Blažej Krčín a Řehoř Chalupník měli 2-3 strychy polí a menší množství dobytka. „*Dobře stojí, půda dobrá žitná a pšeničná.*“ NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 782.

⁴⁰² Tomáš Jedlan obhospodařoval 60 strychů polí a tři strychy lesa, Petr Czycarz jen pole o šesti strychách. „*Tito dobře stojí, půda žitná*“ tamtéž, fol. 916.

⁴⁰³ Šlo o Jiřího Korčáka, který držel 66 strychů polí, šest volů, čtyři krávy, dvě jalovice, osmáct ovcí a tři prasata. Jeho poměry byly ohodnoceny příznivě – „*hrubě dobře stojí, půda žitná*“ NA Praha, Berní rula, inv. č. 3, fol. 906.

⁴⁰⁴ V roce 1601 daroval Pozděřaz Petr Vok svému komorníkovi Janu Hagenovi. Ten v roce 1628 prodal statek v Pozděřazi, pivovar, mlýn a chalupu českokrumlovskému panství. Srov. J. TRAJER, *Historisch-statistische Beschreibung*, s. 102.

s poměrně vysokou výměrou polí. Nejméně úrodná půda byla v Kamenném Újezdě, v přifařených vesnicích byly poměry výrazně lepší a berními komisaři ohodnoceny jako příznivé. Důsledky války také pravděpodobně způsobily, že podle berní ruly zde provozoval řemeslo pouze jeden hrnčíř. V porovnání s majetkovými poměry doulebských farníků, převažovali v újezdské farnosti selské rodiny větších držitelů zemědělské půdy i dobytka. U nich zároveň bylo obvykle zaměstnána čeled' a podruzi. Minimální byl počet zahradníků a chalupníků. Výraznější sociální postavení měli ve farnosti písaři, šafáři a sládci ze panského statku v Plavnicích. Již koncem 16. století ve farnosti údajně žili pouze katolíci.⁴⁰⁵ Také soupis poddaných z roku 1651 jinověrce nezmiňuje, což ovšem neznamená, že se nemohli ve farnosti vyskytovat. Výsledky rekatolizačního úsilí v dalším období dokládají dále zpovědní seznamy z let 1671-1725 i farářské relace z let 1677 a 1700. Žádný z těchto pramenů nezmiňuje přítomnost nekatolíka ani veřejného hříšníka ve farnosti po roce 1671. Vyskytli se ovšem nekajícníci; v roce 1671 nepřistoupilo k zpovědi osm farníků, o rok později čtyři, v roce 1701 dva a v roce 1704 jeden. Většinou nešlo o lidi ze vzdálených farních osad, ale přímo ze vsi Kamenný Újezd, kteří měli do kostela blízko.⁴⁰⁶

⁴⁰⁵ Vizitace z roku 1595 uvádí, že ve farnost čítá 300 katolíků a narozdíl od sousedních farností nezmiňuje žádné farníky jiného vyznání. Srov. V. BARTŮNĚK, *Jihočeské osady*, s. 79.

⁴⁰⁶ V roce 1671 k zpovědi nepřistoupili Bartoloměj Šebesta se sestrou Marianou, Jiljí Žižka, sládek Šimon z Plavnic s manželkou, jeho tovaryš Tomáš, Jan Netušil a Havel Dvořák z Opalic; 1672 znovu Bartoloměj Šebesta, Salomena Šmejkalová, podruh Matěj a Václav Čalka ze Zaluží; 1701 Jakub Krčín ze Zaluží, Žofie Beránková z Kamenného Újezda; 1704 Matěj Moucha z Kamenného Újezda. Srov. J. V. ŠIMÁK (ed.), *Zpovědní seznamy*, s. 109.

III. 6. LIDÉ VÁŽENÍ

Venkovská společnost měla své představitele, kteří se těšili obecné vážnosti. Zpravidla disponovali určitým majetkem a zároveň zastávali významné postavení v místní venkovské samosprávě. Jejich společenské postavení se pravidelně zvýrazňovalo u příležitosti církevních obřadů, zvláště křtů a svateb. Náleželi tedy k osobám, které byly během rodinných slavností nepostradatelné. Tyto obřady se tak neustále řadily k významným událostem náboženského, společenského i osobního charakteru. V poměrně omezeném venkovském prostředí umožňovaly zvýraznění místních společenských špiček a jejich formálních vazeb ostatním rodinám farnosti.⁴⁰⁷ Spolehlivý pramen k poznání vážených osob venkovského kolektivu poskytují matriky, na jejichž základě lze vysledovat nejčastější a nejoblíbenější kmotry narozených dětí.⁴⁰⁸ Instituce kmotrovství představovala v raném novověku velmi důležitou formu společenského vztahu. Nejpřínosnější se v ohledu poznání kmotrovství se staly práce Miroslavy Melkesové.⁴⁰⁹

K poznání vážených jedinců z doulebské farnosti byla použita metoda sondy. Pro kmotry bylo zvoleno desetileté období (léta 1675-1684),⁴¹⁰ z něhož byly vyexcerpovány všechny zápisy o udělených křtech (celkem 264 křtů). Cílem bylo stanovit osoby, které zastávaly roli kmotra nejčastěji, a dohledat k nim další údaje – o jejich socioprofesioním zaměření, výši majetku, postavení k vrchnosti, případných vazbách ke kostelu apod. Tyto údaje pak umožňují zodpovědět na otázku, jaké nároky kladlo venkovské společenství na ideálního kmotra. Při této práci se mi jevilo vhodné srovnat nejoblíbenější kmotry a s osobami, jež se vyskytovaly v rolích svatebních svědků, a zjistit, zda se výběr těchto osob vesměs shodoval či nikoli. Pro sňatky bylo – vzhledem k jejich nízkému počtu – období prodlouženo na dvě desetiletí, tedy léta 1671-1690. Za tu dobu bylo v doulebském kostele oddáno 92 párů. Na základě takto

⁴⁰⁷ Srov. Josef GRULICH, *Životní cyklus a populační vývoj venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16.-18. století*, České Budějovice 2007, kapitola III. 2. *Narození a křest* (v tisku).

⁴⁰⁸ K problematice matrik např. Eduard MAUR, *Církevní matriky jako historický pramen (se zvláštním zřetelem k historické demografii)*, SAP 20, 1970, s. 425-457; TÝŽ, *O počátcích a vývoji církevních matrik se zvláštním zřetelem k českým poměrům*, HD 3, 1969, s. 4-19; TÝŽ, *Vývoj matričního zápisu v Čechách*, HD 6, 1972, s. 41-42; Eduard MAUR, *Matriky a další prameny pro historicko-demografický výzkum v centrálních a církevních knihovnách*, Historická demografie 29, 2005, s. 201-206.

⁴⁰⁹ Miroslava MELKESOVÁ, *Křtiny a úvod ve venkovském prostředí raného novověku*, Historický obzor 14, 2003, č. 11/12, s. 262-276; TÁŽ, *ADHIBERI SOLENT, QUI COMPATRES VOCANTUR. Kmotrovství ve venkovském prostředí raného novověku na základě výzkumu chýnovské farnosti*, HD 27, 2003, s. 63-122; TÁŽ, *Geografický horizont křtů v polovině 17. století na Chýnovsku*, HD 30, 2006, s. 205-241. Nejobširněji TÁŽ, *In Dei Filios adoptamur. Křestní obřad a úloha kmotra ve venkovském prostředí raného novověku*, České Budějovice 2003 (rigorózní práce). Zde i podrobný souhrn dosavadní literatury k problematice křtů, včetně etnografických prací.

⁴¹⁰ Bylo záměrně zvoleno nejstarší možné období – zápisy o křtech z let 1670-1674 jsou v matriční knize totiž místy poškozeny. Srov. SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, Doudleby I NOZ (1670-1702).

excerpovaných matričních zápisů bylo možné dohledat nejčastěji zapsané kmotry a svědky. Jejich volba nebyla jen záležitostí svátostného církevního života, ale především projevem života společenského, navázáním či stvrzením dobrých vztahů uvnitř venkovského kolektivu. Křestní kmotři i svatební svědkové (ceremoniáři) byli lidé známí, proslulí a svým způsobem slavní v mikrokosmu farnosti. Vzhledem k časové a technické náročnosti byl výzkumu matrik proveden pouze pro méně rozsáhlou doudlebskou farnost.

Kmotři

Církevní pojetí kmotrovství znamenalo vznik nového příbuzenství mezi kmotrem a dítětem, jeho matkou a otcem i křtící osobou. Závazek kmotrů k péči o duchovní blaho dítěte spočíval i v řadě dalších forem záštity, zejména materiální. Od kmotra se totiž očekávalo, že v případě úmrtí rodičů převezme kromě péče o duchovní blaho dítěte i jeho hmotné zajištění.⁴¹¹ Přestože církev v osobě kmotra spatřovala bohabojného jedince schopného zajistit duchovní vzrůst svého křtěnce, z praktického hlediska mohl být důvod jeho volby odlišný. Do role kmotrů tak byly voleny známé, pro místní křesťanské společenství důležité osoby, které zpravidla pocházely z místa bydliště rodičů křtěnce nebo z jeho nedalekého okolí.⁴¹² Křestní obřad byl zároveň příležitostí k osobní i společenské reprezentaci. Úloha kmotrů však nepříslušela pouze majetným osobám. Na základě rozboru matričních zápisů je patrné, že nebyla nikterak výjimečná ani u osob, které vzhledem k rozsahu svého majetku či společenskému postavení k venkovským elitám nemohly náležet. V mnohých případech byly na bázi kmotrovství prohlubovány dobré sousedské vztahy a vazby, které již dlouhodobě existovaly na osobním nebo profesním základě.⁴¹³ Role kmotra měla tak mnohdy spíše formální charakter, neboť nábožen-

⁴¹¹ Přesná charakteristika církevních nároků na kmotra byla stanovena na počátku 17. století pražskou synodou. Kmotři měli být svým životem a chováním vzory křesťanského života. Morální bezúhonnost měla být samozřejmostí, ke kmotrovství rozhodně neměli přistoupit veřejní či nenapravitelní hříšníci. Nesměly se jimi stát osoby nevěřící, kacíři, exkomunikovaní a děti mladší 14 let; rovněž řeholníkům se přijetí této role zakazovalo. Kněžím se kmotrovství nezapovídalo, nicméně se k této službě neměli ochotně propůjčovat. Srov. M. MELKESOVÁ, *In Dei Filios adoptamur*, s. 149-150.

⁴¹² Od kmotra se především očekávalo, že v případě úmrtí rodičů bude schopen zajistit život nezletilého křtěnce až do doby jeho dospělosti. Zpravidla šlo o movité osoby – sedláky, řemeslníky, představitele místní samosprávy či jejich partnerky, od nichž se dal kromě zajištění nezletilých sirotků očekávat i kmotrovský dar. J. GRULICH, *Životní cyklus a populační vývoj* (v tisku).

⁴¹³ Ať už volba určitého kmotra souvisela s možností jeho reprezentace či pouze s potvrzením stávajících rodinných a přátelských vazeb, církevní představa kmotra, který by svého křtěnce již od dětských let až do dospělosti duchovně povznášel, byla v praxi nereálná. Zvláště v případech mnohanásobných kmotrů i svědků svatebních obřadů je nepředstavitelné, že by všem křtěncům mohli věnovat odpovídající péči, když si je mnohdy všechny ani nemuseli pamatovat. Zároveň lze předpokládat, že jednotliví kmotři z řad zámožnějších i chudších vrstev venkovské společnosti neměli moc velký zájem aktivně pomáhat místnímu faráři v plnění jeho náboženského poslání. Role kmotra se tak pravděpodobně mnohdy omezovala pouze na předání kmotrovského daru. To následovalo okamžitě, jakmile byl ukončen církevní obřad. Křtěnec zpravidla ještě před oltářem dostával do peřinky zlatou či stříbrnou minci s ouškem, aby mohla být časem zavěšena na krku. Tamtéž.

ská výchova u nepříbuzných osob byla málo pravděpodobná. Stejně tak i ztráta obou rodičů či jenom otce, která by si vyžádala hmotné zaopatření dítěte, byla výjimečnou událostí. V životě venkovské společnosti však bylo kmotrovství vnímáno jako určitá sociální pojistka ve vztahu ke zcela nepředvídatelné budoucnosti.⁴¹⁴ Vždy záleželo pouze na rodičích, koho si za kmotra pro své dítě zvolili. Požádání o kmotrovství se považovalo za obecný projev úcty, jehož odmítnutí bylo vnímáno jako poměrně velký společenský i náboženský prohřešek.⁴¹⁵ O možnosti nechat se při křtu zastupovat jinou osobou se církevní nařízení nezmiňují. Zvyk pověřit tímto posláním jiného člověka, obvyklý ve šlechtickém prostředí, pronikal na venkov jen výjimečně.⁴¹⁶

Farář měl dítě pokřtít za účasti hlavního kmotra zvaného „levans“, druhého označovaného jako „patrinus“ a případně dalších svědků – „testis“. Po dobu křtu jej na rukou choval hlavní kmotr „levans“, který byl stejného pohlaví s dítětem. Druhý kmotr „patrinus“ mohl držet rozžatou svíci a společně s „testis“ odpovídat.⁴¹⁷ V oblastech, kde panoval obyčej přibírat ke křtu více osob, měl duchovní správce považovat za kmotry a následně uvést do matriky pouze osoby v roli „levans“ a „patrinus“. V praxi byli do matrik přesto běžně zapisováni také „testes“.⁴¹⁸ V sledovaném období byli zaznamenáni u pětiny křtů v doulebské farnosti. Pražská synoda doporučovala zvolit za kmotry v roli levans a patrinus muže a ženu, kteří však nesměli v žádném případě tvořit manželský pár. Tato zásada se o sedmdesát let později v doulebské farnosti porušovala a mezi kmotry se vyskytovaly manželské páry, v kombinaci „levans“ – „patrinus“ u 40 z 264 křtů (15,5 %).⁴¹⁹ Častěji ovšem zastával jeden z manželů roli „levans“ či „patrinus“ a druhý „testis“, o níž církevní předpisy nic neříkaly.⁴²⁰ Zásada, podle níž měl

⁴¹⁴ Tamtéž.

⁴¹⁵ O kmotrovství bylo v případě společensky významné rodiny žádáno písemně, ve venkovském prostředí chodila jménem rodičů zvat na křtiny obvykle porodní bába. Hluboko do 18. století se stávaly kmotry osoby nepříbuzné a obyčej přijímat příbuzné za kmotry se začal prosazovat mnohem později. M. MELKESOVÁ, *In Dei Filios adoptamur*, s. 152.

⁴¹⁶ Tamtéž. Během sledovaného období se vyskytly dva křty v zastoupení. První při křtu Augustina Šimánka (26. 8. 1679), kdy urozeného kmotra pana Kořenského ze Zborova zastupoval jeho krejčí Martin Tusařík; druhý při křtu Zuzany, dcery doulebského kantora Pavla Dorazila (9. 8. 1693), kdy je uveden „*kmotr Gregor Lachowitz, písař z Komařic, na místo jeho pak jest v kmotrovství stál rychtář Matoušek z Komařic.*“

⁴¹⁷ M. MELKESOVÁ, *In Dei Filios adoptamur*, s. 151.

⁴¹⁸ Tamtéž.

⁴¹⁹ Srov. přílohu č. 22 *Počet kmotrů při křtech v doulebské farnosti v letech 1675-1684*. Narozdíl od chýnovské farnosti, v níž byla v letech 1645-54 tato zásada striktně dodržována – za celých deset let se mezi kmotry vyskytl jen jeden pár, a to ještě v roli patrinus a testis.

⁴²⁰ Domněnku M. Melkesové, že osoby v roli „testes“ patřily spíše k rodinným přátelům, kdežto první dva kmotři patřili spíše k místní „elitě“, nelze tak pro doulebskou farnost prokázat. K těmto závěrům vedla autorku skutečnost, že zjištěný věk „levans“ a „patrinus“ byl průměrně o čtyři roky vyšší než otců a o devět let než matek, zatímco věk „testes“ byl z větší části totožný s věkem rodičů. Srov. M. MELKESOVÁ, *In Dei Filios adoptamur*, s. 158.

být první kmotr „levans“ stejného pohlaví s dítětem a „patrinus“ opačného se ovšem dodržovala. „Testis“ býval stejného pohlaví jako „levans“ a křtěnec.⁴²¹ Všichni oblíbení kmotři doudlebské farnosti se běžně vyskytovali ve všech třech rolích. Do sestaveného přehledu nejoblíbenějších kmotrů⁴²² byly proto zahrnuty osoby ve všech třech kmotrovských rolích najednou.⁴²³

Nejčastějším kmotrem farnosti byl během sledovaných let 1675-1684 Matěj Podhrbný z Doudleb. V průběhu deseti let se stal kmotrem třicetkrát.⁴²⁴ Narodil se kolem roku 1633 a zemřel v roce 1713 ve věku 80 let. Jeho příjmení i příjmení jeho manželky kolísá v matričních zápisech mezi Podhrbný, Podvrchný, Schmidgirk, Rouha, Rouha-Podhrbný apod. Nejčastější podoba příjmení Podhrbný či Podvrchný vznikla podle toho, že jeho dům stál pod kopcem u řeky Malše.⁴²⁵ V roce 1670 koupil chalupu s gruntem od Tomáše Lupla a hospodařil zde až do své smrti v roce 1713. Cena gruntu byla odhadována na 110 kop grošů míšeňských.⁴²⁶ Svým majetkem tedy nevykonal nad průměr farnosti ani vsi Doudleby. Matěj Podhrbný zastával funkci rychtáře českobudějovické části vsi.⁴²⁷ V roce 1673 se oženil s Markétou, dcerou Jana Brkala z Plava. Markéta Podhrbná chodila za kmotru také, i když ne tak často, během sledovaných deseti let sedmkrát, ostatně ani Brkalova rodina, z níž pocházela, nepatřila k proslulým kmotrovským rodinám. Věhlas rodiny Matěje Podhrbného dokládá naopak i kmotrovství v sousedních farnostech – Kamenném Újezdě a Střížově; rovněž jeho předkové, respektive dřívější majitelé jeho gruntu, patřili k oblíbeným kmotrům. Je též zajímavé, že právě největšaslnejší kmotr doudlebské farnosti žádal mít pro své vlastní děti kmotry ze sousední farnosti ve Střížově.⁴²⁸ Zápis v matrice zemřelých prozrazuje, že Podhrbný zemřel bez udělení svátosti posledního pomazání, ačkoliv byl nedlouho předtím u zpovědi i svatého

⁴²¹ Stejně jako v chýnovské farnosti i třicet let dříve. M. MELKESOVÁ, *In Dei Filios adoptamur*, s. 154.

⁴²² Srov. přílohu č. 14 této práce *Nejčastější kmotři doudlebské farnosti v letech 1675-1684*.

⁴²³ Teprve od března 1697 byli v matričních zápisech křtů doudlebské farnosti striktně odděleni „kmotři od dalších „svědků“ křestního obřadu.

⁴²⁴ Rozsahem nevelká doudlebská farnost vykazovala pochopitelně mnohem nižší četnost kmotrovství i u těch nejoblíbenějších kmotrů. Jinak tomu bylo v chýnovské farnosti, kde někteří kmotři absolvovali i více křtů do měsíce.

⁴²⁵ „...die untern Berg Deindles liegende chalupen...“. V roce 1666 je tento dům označen zase jako „chaluppe bey m Vasser“ SOKA Č. Budějovice, AM Č. Budějovice, Kniha trhových smluv pro poddanské vsi města 5, fol 67r.

⁴²⁶ Tamtéž.

⁴²⁷ Označení rychtář se objevilo v mnoha matričních zápisech ze sedmdesátých a osmdesátých let, naposledy při křtu 25. 4. 1689. Podle zápisu z 31. 7. 1689 se v tomto roce stal novým rychtářem Vít Hamerník. I on se později vyskytuje jako častý kmotr. Není bez zajímavosti, že úřad rychtáře zastával i dřívější majitel domu „pod hrbem“ – Ambrož Lupl, který byl rychtářem například v roce 1634. Byl to pravděpodobně nevlastní otec Matěje Podhrbného.

⁴²⁸ Všem čtyřem dětem Matěje Podhrbného byl za kmotra Jakub Kouba ze Střížova.

přijímání.⁴²⁹ Také jeho žena Markéta, jež zemřela o dva roky později, odešla na věčnost bez udělení svátostného pomazání. Farář tuto skutečnost připsal nedbalosti ostatních členů rodiny.⁴³⁰

Druhým nejčastějším kmotrem byl Ondřej Klivanda ze Straňan, který šel ve sledovaném období za kmotra 26 dětem. Narodil se kolem roku 1621, takže mu v roce 1651, když se pořizoval soupis poddaných, bylo kolem 30 let. Když v roce 1695 zemřel a 2. února byl pochován, bylo mu kolem 75 let. Ocenění Klivandova gruntu nelze pro toto období stanovit, ale v roce 1715, kdy na něm hospodařil jeho syn Jakub, byl oceněn pouze na 80 kop grošů míšeňských.⁴³¹ Také údaje berní ruly z roku 1653 potvrzují, že Klivanda svým majetkem nevynikal nad poměry ve Straňanech ani v okolí a v porovnání s plavskými osadníky si stál ještě výrazněji níže. Obdělával tehdy 30 strychů polí. Nemajetnost dosvědčuje i skutečnost, že v roce 1651 nežila na jeho hospodářství žádná čeleď ani podruzi, přičemž neměl ani žádné starší děti schopné náročnější zemědělské práce. V soupise poddaných podle víry pro českokrumlovskou část Straňan však stojí jeho jméno na prvním místě. Zastával také od roku 1658 úřad kostelníka, pravděpodobně až do roku 1675.

Ondřeje Klivandu těsně následoval Stanislav Nuska, který měl za deset let 25 kmotřenců. Jako mlynář měl svébytné postavení, neboť jeho práce byla nezastupitelná.⁴³² Mlýn stál na řece Stropnici v těsné blízkosti vesnice téhož jména. Přesto Nuska nenáležel do doudlebské farnosti, ale do Střížova, kde se obvykle odbývaly i křty jeho dětí.⁴³³ Byl poddaným kláštera ve Vyšším Brodě. Stanislav Nuska patřil k nejmovitějším kmotrům v doudlebské farnosti; v roce 1663, kdy mlýn převzal, byla jeho cena se vším příslušenstvím odhadnuta na 400 kop grošů míšeňských.⁴³⁴ Stejnou cenu měl i v roce 1701, kdy Stanislav Nuska vzhledem k svému stáří podstoupil mlýn synu Matějovi. Zemřel v roce 1706. Součástí mlýna bylo i zemědělské hospodářství, neboť dobytek, který mladý mlynář tehdy po otci zdědil, měl cenu 110 zl. Nusková manželka se jmenovala Dorota, („*Dorna*“), za kmotru šla v doudlebské farnosti šestkrát během deseti let.

⁴²⁹ „14. 6. 1713 pochován dle křesťanského obyčeje při chrámu Páně Matěj Rouha, stáří okolo 80 let, kterýž z neopatrnosti domácích beze vsí svátosti umřel, však nicméně před tím nedávno zpověď svatou vykonal a velebnou svátost přijal.“ SOA Třeboň, Sbirka matrik Jihočeského kraje, Doudleby 2 NOZ (1702-1744)

⁴³⁰ „11. 10. 1715 pochována Markéta, stará Rouhová, stáří okolo 70 let, kterážto k svatě zpovědi došla ten den před smrtí, ale pro neopatrnost domácích bez přijímání velebné svátosti umřela.“ Tamtéž.

⁴³¹ Po smrti Jakuba Klivandy byl oceněn na tuto sumu. Nacházel se zde jeden kůň, jedna kráva a různé hospodářské nářadí. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I5AU83, pozemková kniha kláštera sv. Kláry z let 1690-1783, fol 29.

⁴³² Srov. C. GINZBURG, *Sýr a červi*, s. 153-154. Dobové inventáře ukázali, že peněžní hotovostí i vybavením domácností mlynáři zpravidla převyšovali běžnou vesnickou úroveň. J. PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 382. Podrobná analýza evidence pokřtěných na Chýnovsku v polovině 17. století vyvrátila domněnku o sociální uzavřenosti mlynářů a jejich rodin. Srov. M. MELKESOVÁ, *In Dei Filios adoptamus*, s. 172.

⁴³³ Pouze 6. 10. 1675 nechal v Doudlebech pokřtít syna Františka. Důvod je nabíledni – kmotrem v roli „levans“ se totiž stal sám místní farář Vavřinec Ferdinand Král.

⁴³⁴ SOA Třeboň, Cisterciáci Vyšší Brod, pozemková kniha č. 454, fol. 110r.

Na dalších místech pomyslného žebříčku kmotrovské popularity se umístily čtyři ženy z doudlebské farnosti – Alžběta Klivandová ze Straňan (23 kmotřenců za deset let), Anna Vaclíková z Plava (dvacet), Žofie Mikešová ze Stropnice (osmnáct) a Justýna Šejhlová z Doudleb (osmnáct). Alžběta Klivandová byla manželkou Ondřeje Klivandy, jehož majetkové poměry byly rekonstruovány již výše. Vzhledem k věku a rozlišení byla v matrice nazývána jako „*Běta, stará Klivandka*“. Žila v letech 1626-1695. Klivandovy vlastní děti byly v sedmdesátých letech již starší – v roce 1671 se vdávala dcera Lidmila a roku 1678 dcera Marjánka. Syn Jakub zůstal s rodiči na hospodářství. Jakubova žena se jmenovala rovněž Marjánka a měli v letech 1675-1684 tři děti.

Anna Vaclíková patřila naopak k nejzámožnějším rodinám z farnosti. Byla dcerou plavského sedláka Vincence Krňáka, který je v roce 1651 doložen jako místní rychtář.⁴³⁵ Anna se vdala v roce 1674 za vdovce Ctibora Vaclíka. Jeho grunt, který převzal již v roce 1651, byl oceněn na 481 kop grošů míšeňských, po jeho smrti v roce 1694 činila cena 567 zlatých.⁴³⁶ Vynikal i tím, že v polovině 17. století choval jako jediný sedlák ve farnosti koně. Sám Ctibor chodil za kmotra během sledovaných let pouze zřídka (dvakrát). Během sledovaných deseti let porodila Anna Vaclíková čtyři děti.⁴³⁷

Žofie Mikešová byla manželkou stropnického rychtáře Jiřího Mikeše.⁴³⁸ Ani on svými majetkovými poměry pravděpodobně nevynikal nad průměr své vsi, ba naopak.⁴³⁹ Také Mikeš byl zřídka žádán o kmotrovství; za kmotra šel na rozdíl od své ženy ovšem jen pětkrát. Vlastní děti Mikešovi v této době pravděpodobně neměli, respektive o nich matrika nic nevypovídá.

Život čtvrté oblíbené kmotry Justýny Šejhlové ztěžovaly komplikované rodinné poměry – byla třikrát vdaná a třikrát ovdověla. Justýna Šejhlová měla v letech 1674-1684 sama šest dětí. Grunt zdělila po svém dědečkovi Adamu Šejhlovi, který zastával v roce 1651 úřad rychtáře. Jejím prvním manželem byl Kašpar, který převzal po gruntu příjmení Šejhl a hospodařil v letech 1669-1676. Hospodářství bylo tehdy oceněno na 100 kop grošů míšeňských.⁴⁴⁰ Kašpar Šejhl zemřel v listopadu 1676 a v lednu následujícího roku se mu narodila dvojčata –

⁴³⁵ Mimo jiné také vystupoval jako svědek při ohledávání pozemků kostelního lesa. V inventářích z let 1734 a 1739 je připomenuto vyznání Vincence Krňáka z Plava, že les kostelní „*jde až pod mostnici starou*“. FÚ Doudleby, inventář z roku 1734.

⁴³⁶ SOA Třeboň, Cisterciáci Vyšší Brod, pozemková kniha č. 454, fol. 171v.

⁴³⁷ Všech křtů se kromě jiných účastnil Jakub Papoušek, sládek v Plavnici.

⁴³⁸ Srov. poznámku v matričním zápisu ze křtu dne 15. 1. 1677 – „*Žofie Mikešová, ten čas rychtárka stropnická*.“

⁴³⁹ Ve fasi z roku 1697 je jeho nástupce Šimon Mikeš označen jako čtvrtlánik, zatímco ostatní hospodáři ve Stropnici byli většinou půllánici nebo osívali i pole o větší rozloze. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 67, fase z 7. 2. 1697 (nefol.).

⁴⁴⁰ K velikosti Šejhlova gruntu srov. pozemkovou knihu v SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 5AU 9, pozemková kniha rychty Doudleby, 1600-1707, fol. 32.

pohrobci Jakub a Potenciána. V únoru 1677 se k ovdovělé Justýně přiženil Václav Šejhl. Ocenění gruntu se nezměnilo, kromě páru volů choval Václav Šejhl i tři koně, což bylo výjimečné.⁴⁴¹ Přestože grunt v této ceně neznamenal velký majetek, byl Šejhl v Doudlebech považován za velkého sedláka.⁴⁴² Václav Šejhl vykonával také v letech 1678-1684 úřad kostelníka. V roce 1687 zemřel. Půl druhého roku hospodařila Justýna Šejhlová sama, až se v listopadu 1688 vdala potřetí za Pavla Burdu z Krnína. Třetí manželství zůstalo již bezdětné. Pavel Burda (Šejhl) zemřel v září 1690 a Justýna hospodařila na statku další více než tři roky bez manžela až do své smrti v lednu 1694. Kromě složitých rodinných poměrů zkomplikovaly život Justýny Šejhlové i dva požáry hospodářství – první v létě 1675, druhý v červenci 1684.⁴⁴³ Ani ty však nedokázaly zabránit tomu, aby se na ní sousedé obraceli se žádostí o kmotrovství.

Mezi další, o něco málo méně frekventované kmotry lze dále zařadit Václava Jakla z Doudleb (sedmnáct kmotřenců), Kateřinu Šejhlovou (dvanáct) a Marii Heimbingerovou (dvanáct). Václav Jakl byl povoláním švec a náležel mu grunt na doudlebské návsi naproti Šejhlům a v blízkosti rychtáře Matěje Podhrbného. Jeho hospodářství bylo v letech 1635-1695, kdy na něm hospodařil, oceněno na 85 kop grošů míšeňských.⁴⁴⁴ I Václav Jakl zastával úřad kostelníka, dokonce ve dvou obdobích po sobě 1658-1675 a 1675-1678. Zemřel v roce 1704. Jeho manželka se jmenovala Marie, v matričních zápisech se užívala nejčastěji podoba Mařenka či Marjánka. Případné děti byly patrně již starší, dcera Dorota se vdávala již v roce 1673.

Kateřina Šejhlová byla v sledovaném období výměnkářkou, vdovou po bývalém rychtáři Adamu Šejhlovi z Doudleb. Pocházela z nedalekého městyse Velešína a byla patrně již druhou ženou Adama Šejhla. V roce 1669 si vymínila užívat společně se svým manželem byt v zadní světnici domu. U žádného křtu však nevystupovala jako kmotra zároveň s mladou hospodyní Justýnou – svou (vzhledem k věkovému odstupu pravděpodobně nevlastní) vnuč-

⁴⁴¹ Tamtéž. Ještě v polovině 17. století nechoval podle dochovaných částí berní ruly v celé farnosti koně nikdo vyjma Ctibora Vaclíka z Plava.

⁴⁴² Svědčí o tom spor mezi třeboňským rychtářem z Doudleb Hansem Heimbingerem a tehdejším farářem Vavřincem Ferdinandem Králem z přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 17. století. Farář na rychtáře mimo mnoho jiného žaloval v Třeboni u hejtmana, že když se svázely cihly na stavbu kaple sv. Barbory, rychtář sedlákům lál a políčkoval je. Rychtář však ve svém dopise vysvětlil, že ten den do Doudleb právě přijelo 80 jezdců regimentu Montecuculi, a bylo třeba je ubytovat. Václav Šejhl, ačkoliv je prý největší sedlák, nechtěl ubytovat dva jezdce, ale pouze jednoho, přitom i Heimbinger, třebaže je chalupníkem, má u sebe dva. Proto rychtář ušetřil Šejhlovi políček. Srov. dva nedatované dopisy z této doby v SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 64.

⁴⁴³ V. PULEC, *Doudleby*, s. 22.

⁴⁴⁴ „Václav Kratochvíle poddaný zdejší řemesla ševcovského koupil s povolením urozeného pana primátora od Jakuba Kochjakle jinak Fuxa v Doudlebech chalupu s gruntem k ní ležícím vedle Vincence Tomáška gruntu a podle cesty ležící ujal za cenu 85 kop grošů míšeňských“. Srov. SOKA Č. Budějovice, AM Č. Budějovice, Kniha trhových smluv pro poddanské vsi města 6, fol. 335r.

kou. Vzhledem k staršímu věku a rozlišení byla v matrice označována jako „*Kateřina, stará Šejhlová*“. Zemřela v lednu 1689.⁴⁴⁵

Marie Heimbingerová byla manželkou rychtáře třeboňského panství a zároveň šenkýře Hanse Heimbingera. Ten pocházel z nedalekého Říмова, kde rovněž původně vlastnil hospodu. V roce 1674 se sám dal v poddanství na třeboňské panství.⁴⁴⁶ Jeho dům s výčepem (jinak Slabova hospoda) stál proti kostelu. Někdy je tato kmotra v zápisech označena též jako „*Marie, šenkýřka z Doudleb*“. Narozdíl od své ženy byl rychtář Heimbinger kmotrem pouze v jednom případě. Vinu lze připisovat jeho obecné neoblíbě mezi sousedy i sporům s doudlebským farářem Vavřincem Ferdinandem Králem. Žádné děti se Heimbingerům v sledovaném období nenarodily, pouze matrika oddaných se zmiňuje o sňatku syna Josefa, „*polního pixmeistra*“ v roce 1691.

Při propočtu kmotrovství na jednotlivé rodiny se ve sledovaném období těšila největšímu věhlasu rodina Klivandova ze Straňan – Ondřej či Alžběta Klivandovi se stali kmotry 42 dětem za deset let, Alžběta Klivandová byla během sledovaných deseti let nejčastější kmotrou ze všech žen doudlebské farnosti vůbec. Pouze v sedmi případech je v matrice doložena společná účast obou manželů, jednou byla kmotrou Klivandova dcera Marjánka a dvakrát syn Jakub. Je pozoruhodné, že Ondřeje Klivandu žádali za kmotra nejčastěji lidé z Plava a ze Stropnice, zatímco jeho manželku Alžbětu převážně sousedé ze Straňan a sousedních Doudleb. Oba manželé Klivandovi zemřeli ve stejnou dobu a měli pohřeb týž den.⁴⁴⁷ Teprve po Klivandově rodině následovaly v oblíbě další kmotrovské rodiny – manželé Matěj a Markéta Podhrbných a Václav a Marie Jaklovi.⁴⁴⁸

Zjištěná movitost nejoblíbenějších kmotrů doudlebské farnosti – pokud ji bylo možné ze stručných pramenů dopátrat, nebyla rozhodně tím nejdůležitějším hlediskem, podle něhož se rodiče při volbě kmotra rozhodovali. Být oblíbeným kmotrem zde obvykle znamenalo náležit

⁴⁴⁵ „1689, 8. ledna pohřbena Kateřina stará Šejhlová, z městyse Doudleb, dej jí Pán Bůh odpočinutí lehké [!]“. SOA Třeboň, Sbíрка matrik Jihočeského kraje, Doudleby INOZ (1670-1702).

⁴⁴⁶ V roce 1685 prodal Heimbinger chalupu Tomáši Slabému a vymínil si zde doživotní byt pro sebe a manželku. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 5AU 9, pozemková kniha rychty Doudleby, 1600-1707, fol. 40.

⁴⁴⁷ „1695 dne 2. February pochován jest Ondřej starý Klivanda ze Straněn. Dne téhož pochována jest Alžběta stará Klivandka.“ SOA Třeboň, Sbíрка matrik Jihočeského kraje, Doudleby INOZ (1670-1702).

⁴⁴⁸ V druhé polovině osmdesátých let a v devadesátých letech 17. století chodili stále častěji za kmotry manželé Matěj a Brigita Kožišníkovi z Doudleb, poddaní města České Budějovice, kteří od roku 1683 ve svém domě provozovali výčep piva. Brigita Kožišníková byla rovněž porodní bábou. Pozoruhodné je, že ani jeden z manželů nebyl původem z doudlebské farnosti. Oba manželé pocházeli z blízké Nedabyle (farnost Střížov) a byli oddáni v doudlebském kostele 6. 11. 1672, tehdy ještě pod příjmením Kramanovi. Být přistěhovalcem z jiné vsi nebyla tedy překážka, aby se člověk nemohl stát oblíbeným kmotrem farnosti. Srov. SOKA Č. Budějovice, AM Č. Budějovice, Kniha trhových smluv pro poddanské vsi města 6, fol. 293. – „*Matěj Kraman, syn z Nedabyle, poddaný města Budějovic, ujal se krčmy, jež se slově Kožešníkovicou ve vsi Doudlebech od vrchnosti nově vystavěnou k pravému jmění a držení, též dědičnému vládnutí a to za sumu 160 kop grošů míšeňských.*“

k rodině rychtáře, kostelníka, mlynáře či šenkýře, ale zároveň mít potřebné osobní vlastnosti, z nichž obliba kmotrů vyplývala.⁴⁴⁹ Rodiny oblíbených kmotrů se vyznačovaly i vzájemnými vazbami mezi sebou.⁴⁵⁰ Lidé v jedné farnosti se jak vidno dobře znali osobně a výběr kmotrů mohli přesně podříditi svým kritériím. Zda tato kritéria vyhovovala církevní představě ideálního kmotra, nelze z pramenů dopátrat.⁴⁵¹ Kmotrovské rodiny doudlebské farnosti by bylo možné patrně zařadit pod pojem „venkovská elita“, pokud lze ovšem v prostředí venkova vůbec o elitě mluvit.⁴⁵²

Sít' kmotrovských vazeb

Na základě provedené sondy křtů v letech 1675-1684 lze odhalit vážené osobnosti z řad místních farníků a na jejich základě je možné též rekonstruovat společenské vazby mezi obyvateli všech vesnic jedné farnosti. Rekonstruované vazby mezi rodiči, respektive jejich dětmi na jedné a kmotry na druhé straně, dokládají, že dobré mezilidské vztahy stály nad pomyslnými „hranicemi“ jednotlivých vesnic farnosti. Dokazuje to poměrně častý výběr kmotra ze sousední vesnice v průběhu sledovaných deseti let, například: Ve vsi Doudlebech byl v letech 1675-1684 nejoblíbenějším kmotrem sice Matěj Podhrbný z téže vsi, jenž se ze stal kmotrem třinácti zde narozeným dětem, ale v oblibě ho rychle následovaly Alžběta Klivandová ze Straňan (poddaná kláštera v Českém Krumlově) a Anna Vaclíková z Plava (poddaná kláštera ve Vyšším Brodě), které se zúčastnily jako kmotry každá deseti křtů dětí rodičů poddaných k panství Třeboň či městu České Budějovice.⁴⁵³ Rodiče dětí ze vsi Straňany volili pro své děti jednoznačně nejraději kmotry z okolních vsí – Matěje Podhrbného z Doudleb, který se stal

⁴⁴⁹ V devadesátých letech 17. století připisoval kantor v matričním zápise o úmrtí některých, patrně váženějších osob poznámku typu: „Dej mu Bůh [!] lehké [!] odpočinutí“ či „Dej mu Bůh [!] slávu.“ Vyskytly se u Kateřiny Šejhlové (1689), Jana Heimingra (1690), Pavla Šejhla (1690), Petra Rybáka (1691) a Brigity Kožišnickové (1696); přesto tyto poznámky nelze brát jako důkaz o významu dotyčného zemřelého, neboť mohlo jít o subjektivní názor zapisovatele.

⁴⁵⁰ Prokazatelně se navzájem přátelsky stýkaly rodiny Podhrbných, Šejhlů a Klivandů, které si chodily vzájemně za kmotry a za svědky při oddavkách. Například sňatku Matěje Podhrbného v roce 1673 se zúčastnil Ondřej Klivanda jako starosta; křtů tří z jeho dětí se zúčastnila Kateřina Šejhlová. Dětem Jakuba Klivandy (Ondřejeva syna) šli v letech 1679 a 1681 za kmotry Matěj Podhrbný a Justýna Šejhlová. Když v roce 1678 vdával Ondřej Klivanda svou dceru Marjánku za Martina Tomáška, zastávala při svatbě Justýna Šejhlová roli svatbí, podobně jako při sňatku Lidmily Podhrbné v témže roce. Martin Tomášek, který bydlel rovněž na doudlebské návsi jako Šejhlovi, chodil zase za kmotra dětem Justýny Šejhlové. Podobné vazby mezi těmito rodinami by bylo možno pravděpodobně odhalit v dalších zápisech.

⁴⁵¹ M. Melkesová dochází k závěru, že ideální pojetí kmotrovství nebylo v praxi realizováno, neboť v polovině 17. století se v chýnovské farnosti ujímal role kmotrů nemalý počet nekatolíků bez naděje na obrácení. M. MELKESOVÁ, *In Dei Filios adoptamur*, s. 158.

⁴⁵² Definováním a vývojem užívání tohoto pojmu se zabývala Helena PEŘINOVÁ, *Od patriciátu k elitě. Definice horní měšťanské vrstvy raného novověku v posledních padesáti letech*, ČČH 104, 2006, č. 1, s. 111-122.

⁴⁵³ Na pomyslném čtvrtém místě se umístil Jakub Kouba ze sousedního Střížova, který šel za kmotra osmi dětem, Kateřina Šejhlová (sedmi) a Stanislav Nuska ze Stropnice (šesti).

kmotrem třinácti novorozencům, Justýnu Šejhlovou z Doudleb (deseti) a Stanislava Nusku ze Stropnice (devíti).⁴⁵⁴ V nejzámožnější přífařené vsi Plavě – poddané vyšebrodskému klášteru – byl během sledovaného období nejčastějším kmotrem poddaný českokrumlovského kláštera klarisek ze sousední vsi – Ondřej Klivanda ze Straňan, jenž se stal kmotrem devíti dětem. Teprve na dalších místech se umístili plavští sousedé Jakub Kubata a Alžběta, šafářka z Bartošova dvora, kteří se stali kmotry v osmi případech. Ostatní oblíbení kmotři místních dětí pocházeli rovněž z míst mimo Plavo.⁴⁵⁵ Ve vsi Stropnici žila naopak nejoblíbenější kmotra přímo v místě. Byla jí Žofie Mikešová, jež se během deseti let stala duchovně spřízněnou s třinácti z 50 zde narozených dětí, tedy více než čtvrtinou.⁴⁵⁶ Také obyvatelé vsi Branišovic žádali za své kmotry nejčastěji místní sousedy. Zatímco rodiče z ostatních farních vesnic si brali pro své děti nezřídka tři kmotry, v Branišovicích bylo zvykem mít pouze dva.⁴⁵⁷ Nejoblíbenějším kmotrem byl zdejší sedlák Matěj Petroušek, jenž byl kmotrem šesti (tedy čtvrtině) zde narozených dětí. Těsné vazby měli Branišovičtí na nedalekou obec Římov, která tehdy patřila do farnosti Velešín.⁴⁵⁸ Je zajímavé, že nikdo z Branišovických osadníků nevybral pro své dítě za kmotra člověka ze sousední Stropnice (ani naopak), přestože cesta z Branišovic do farního kostela v Doudlebech vedla právě přes Stropnici a obyvatelé obou vsí tak byli v častém kontaktu.

Naznačené vazby kmotrů k rodinám kmotřenců ze sousedních farních vesnic dokládají kontakty, jež byly součástí široké sítě společenských vztahů. Ta se v druhé polovině sedmdesátých a první půli osmdesátých let 17. století převážně omezovala právě na vnitřní svět farnosti. Různá poddanská příslušnost k jednotlivým vrchnostem ani ostrý sociální předěl nebyl překážkou k dobrým vztahům a sousedským vazbám jejich obyvatel. Kmotrovství bylo pevným poutem, které spojovalo obyvatele jednotlivých vesnic doudlebské farnosti.

⁴⁵⁴ Vhodnou kmotrou z téže vsi se tak rodičům zdála častěji být pouze Alžběta Klivandová, jež se zúčastnila sedmi křtů. Dalšími kmotry se pak už stávali jen další členové Klivandovy rodiny – ve třech případech hospodář Ondřej, jednou syn Jakub a dcera Marjánka.

⁴⁵⁵ Byli jimi Václav Jakl z Doudleb a šafář Vavřinec Reikl ze Lhoty, kteří měli v Plavě sedm kmotřenců, jejich manželky Marjánka Jaklová a Barbora Reiklová, jež byly obě za kmotry pětkrát, a sládek Jakub Papoušek z Plavnice (rovněž pětkrát). Mimo okruh doudlebské farnosti pocházelo jen šest kmotrů plavských dětí. Ve dvou případech se stala kmotrou Lidmila Chalupka ze Střížova, dva kmotři pocházeli z Kamenného Újezda, kmotra Anna z Třeboně, jejíž příjmení nebylo v matrice uvedeno, a Marie Alžběta Rassová, žena hejtmana z Českého Krumlova.

⁴⁵⁶ V oblíbě ji následoval mlynář Stanislav Nuska ze Stropnice (devět kmotřenců); dále pak bednář Jakub Jungwirth z Plavnice a jeho manželka Anna, mlynář Matěj z Hamru, rychtář Jiří Mikeš ze Stropnice a Mariána Nožičková ze Stropnice, kteří byli za kmotry vždy pěti dětem. Rodiče ze Stropnice tak zůstávali při volbě kmotrů pro své děti „věrní“ sousedům ze své obce.

⁴⁵⁷ Během sledovaných deseti let bylo v doudlebském kostele pokřtěno 24 dětí z Branišovic, jimž šlo za kmotry 48 lidí.

⁴⁵⁸ Z Říмова chodili branišovickým dětem za kmotry šafářka Alena (čtyřem), mlynář Jiří Flokr a jeho manželka Kateřina (oba třem) a další římovští sousedé. Vedle nich si rodiče z Branišovic přáli mít za kmotry i osadníky ze Straňan – Marjánu Chlemestovou (čtyři případy) či Ondřeje Klivandu a jeho ženu Alžbětu (oba ve třech případech).

Svatební ceremoniáři

Sňatek byl v raném novověku jedním z nejdůležitějších přechodových rituálů.⁴⁵⁹ Pozvání a účast na svatebním obřadu byla podobně jako kmotrovství důležitou společenskou vazbou, jež náleží do kategorie „přátelství“.⁴⁶⁰ Vzhledem k zaměření a rozsahu této práce se pozornost zaměří pouze na osoby, které se svateb účastnily, respektive zastávaly úlohu tzv. ceremoniářů či funkcionářů. Jejich problematice zatím nevěnovala historiografie pozornost.⁴⁶¹ Podle nařízení Tridentského koncilu měli být svědci dva až tři a katolíci. Církev ovšem podle nařízení z roku 1672 uznávala i manželství uzavřené před nekatolickými svědky. Ženám se svědčit nezakazovalo, ale faráři upřednostňovali muže jako svědky, podle zásady římského práva, že ženy svědčit nemohou. Zapisování ceremoniářů do matrik namísto svědků bylo zakázáno až na konci 18. století.⁴⁶² Záznamy jmen v nejstarších matrikách prokazují však velký význam ceremoniářů a dokládají, že s nimi počítala i katolická církev. Lidové obřady, jež svatební obřad doprovázely, lze hluboko do 17. století považovat za svrchovaně důležité, v očích prostých venkovanů dokonce rozhodující pro platnost manželského spojení. Z toho plynoucí účast osob, které zastávaly během svatebních obřadů osobité role, byla na venkově nadmíru významná.⁴⁶³ Označení rolí jednotlivých svatebních ceremoniářů mělo ovšem své regionální i vývojové odlišnosti.⁴⁶⁴ Během 16. a 17. století pomalu ustupoval obřadnický význam funkce

⁴⁵⁹ Sňatek jako důležitý přechodový rituál rozpracoval Arnold van GENNEP, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997. Obecně k problematice sňatku Jean BOLOGNE, *Svatba. Dějiny svatebního obřadu na západě*, Praha 1997. Měšťanské a venkovské prostředí zahrnuje Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století) I. Dům a jeho lidé*, Praha 1999. K sňatkům v šlechtickém prostředí v raném novověku Beatrix BASTL, *Tugend, Liebe, Ehre. Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*, Wien 2000.

⁴⁶⁰ Označení „přítel“ se v raném novověku užívalo zejména pro vyjádření příbuzenských vztahů. Na důležitost „pánů a přátel“ upozornil v českém prostředí Václav BŮŽEK, „Páni a přátelé“ v *myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku*, ČČH 100, 2002, s. 229-264. Kategorie „přátelství“ se ovšem neomezovala pouze na nejvyšší vrstvy. Podobné vztahy existovaly nepochybně i v měšťanském a venkovském prostředí, kde jsou bohužel hůře doložitelné kvůli nedostatku pramenů osobní povahy. Označení „přítel“ se v raném novověku užívalo zejména pro vyjádření příbuzenských vztahů.

⁴⁶¹ Ani v české etnologii není dosud práce, která by se problematice svatebních ceremoniářů (funkcionářů) samostatně věnovala. Základní informace na základě komparace z literatury podává Karel FOJTÍK, *Svatba na střední a západní Moravě v 16. a 17. století*, ČL 52, 1965, s. 332-343; Iva HEROLDOVÁ, *Uzavírání sňatků a svatební obyčaje v Čechách ve 2. pol. 18. a v 1. pol. 19. století*, ČL 62, 1975, s. 125-129.

⁴⁶² Josef PETERKA, *Cesta k rodinným kořenům. Praktická příručka občanské genealogie*, Praha 2006, s. 115.

⁴⁶³ Celkové popisy svatebních obyčejů včetně drobných údajů o družbech, starosvatech, starosvatkách, mládencích a družičkách z 19. století lze nalézt v regionálních a vlastivědných časopisech a v samostatných národopisných pracích věnovaných svatbě, např. Čeněk ZÍBRT, *Staročeská svatba. Národopisná scéna o 10 oddílech*, Praha 1930; František BARTOŠ, *Moravská svatba*, Praha 1892; Beneš M. KULDA, *Svatba v národě česko-slovanském*, Olomouc 1890; František VYKOUKAL, *Česká svatba*, Praha 1893 aj. Z širšího pohledu například Ján KOMOROVSKÝ, *Tradičná svadba u Slovanů*, Bratislava 1976.

⁴⁶⁴ Například označení starosta pro se užívalo také ve Slezsku, a to ještě v 19. století. Zde se účastnili svateb dokonce dva starostové, jeden z ženichovy a druhý z nevěstiny strany. Jejich úkol spočíval v řečnických zá-

mužských ceremoniářů, které nabývaly služebný až zábavný ráz. Tento jev byl patrný hlavně v městech a městečkách; v odlehlých vesnicích postupoval tento vývoj pomaleji a společenská vážnost ceremoniářů se udržela do 19. století.⁴⁶⁵ Výzkumy výslechových protokolů třeboňského panství provedené Jaroslavem Dibelkou potvrzují, že svatební ceremoniáři byli pověstní znalostí pověřených praktik během obřadu, které mohli zajistit štěstí či naopak neštěstí sezdaného páru.⁴⁶⁶ Znalosti těchto praktik si předávali jednotliví ceremoniáři mezi sebou.⁴⁶⁷

K poznání svatebních ceremoniářů v doudlebské farnosti byla zvolena metoda sondy. Na základě nejstarší dochované matriky bylo vyexcerpováno 92 zápisů o oddavkách z let 1671-1690. V první polovině sedmdesátých let se v těchto zápisech objevuje výčet nejčastěji tři jmen mužů jako svatebních svědků s dovětkem „*a mnoho jinších dobrých lidí*“. Změna nastala v zápisech vedených v letech 1676-1682, kdy se u jmen svědků pravidelně objevuje označení *starosta, družba, družička a svatbí*.⁴⁶⁸ Jiné osoby mimo ceremoniářů – další svědkové oddavek – do matriky tehdy zapisovány nebyly.⁴⁶⁹ Celkem se v matričních zápisech podařilo dohledat 265 jmen svatebních svědků; z toho 125 jmen bylo označeno některou rolí ceremoniáře a u 140 nebyla funkce uvedena. Příčinu této nejednotné praxe lze spatřovat v tehdy ne-

pasech. Družba – stejně jako jinde nejstarší mládenec – oproti tomu doprovázel nevěstu do kostela a staral se o obsluhu a obveselení svatebčanů, podobně jako na Doudlebsku. Ženské osoby se ve Slezsku nenazývaly svatbí, ale starosvatky a družičkám se říkalo družky. K tomu Josef VLUKA, *Zvyky svatební ve Slezsku*, ČL 8, 1899, s. 369-375. V Řeporyjích u Prahy se na konci 19. století nazýval svatební mluvčí starosvat. Musel umět nazpaměť všechno závazné svatební říkání a písně, nechtěl-li si užít ostudu. Tuto funkci zde zastával místní kostelník, který měl všechny potřebné vlastnosti a schopnosti, jakými prý podle tehdejších měřítek byly „dobrota srdce, veselá mysl a výborný hudební sluch“. Srov. Čeněk ZÍBRT, *J. Š. Baar, farář ořechovský, na svatbě v Řeporyjích u Prahy*, ČL 26, 1926, s. 140-148, zde s. 140. Na Plzeňsku se nazýval mluvčí při svatbě tlampač, zatímco družba vodil nevěstu k oltáři. Jarmila SKŘIVÁNKOVÁ-ŠIMERKOVÁ, „*Plzeňská svatba*“ v *přírodním divadle u Všenor 5. června 1870*, ČL 27, 1927, 193-205, zde s. 200. Na Žďársku se v 19. století při svatbách brával se ženichův nebo nevěstin kmotr za „smluvčího“, kmotra za „starou svatbí“. K tomu Vlasta PITTNEROVÁ, *Ze žďárských hor*, ČL 1, 1898, s. 198-200.

⁴⁶⁵ K. FOJTÍK, *Svatba*, s. 338.

⁴⁶⁶ Vyslýcháný družba z třeboňského panství Jan Kratochvíl v roce 1672 na otázku, zda při svatbách užíval nějaké pověry, odpověděl: „*Mnie ge gesstie nikdy czo gsem giż asy přzj 66 pařzich slaużył nicz nepřzyhodilo ale sleychawam to, że kiedy nowy małżele pan pater wodawa, a onj przzy sobie nekleczegj, że ge muże prohlidnaut, aby tu niekdo (halské) magiczy zamek zamknul, że żenich hned začzne beyt smutney, a skutku tielestneho nemuże myt, dokud se ten zamek neodewrže... Pomahagi sobie, że skrz ten wienecz kterege u oltarze na hlawie miwagi, a neb skrz bud żenicha a neb niewiasty kossyly wino třezebas na postely piwagi.*“ Srov. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IB5BC6, výslech Jana Kratochvíla, fol. 6-7. Za poskytnutí tohoto pramene děkuji Mgr. Jaroslavu Dibelkovi.

⁴⁶⁷ Srov. opověď téhož vyslýchaného družby na otázku, kde tyto znalosti získal: „*Ga to sleychal od neboż. znamenaniho drachowskyho kterege taky na swadbach slaużywal za družbu.*“ Tamtéž, fol. 8.

⁴⁶⁸ V těchto letech chybělo označení ceremoniářů pouze v několika málo případech. Pravděpodobně to souviselo s charakterem obřadu, kdy jeden z novomanželů byl vdovec či vdova a šlo o jeho druhý sňatek; některé lidové obřady tak odpadly (například čepení nevěsty, odprošování rodičů atd.) a funkce některých ceremoniářů tak nebylo třeba. K tomu i I. HEROLDOVÁ, *Uzavírání sňatků*, s. 137, pozn. 53.

⁴⁶⁹ Od roku 1683 se u jmen svatebních svědků označení ceremoniářů opět nevyskytuje. Kantor, jenž v této době zapisoval do matriky narozených i oddaných, neuváděl však, zda svědkové při oddavkách zastávali rovněž úlohu ceremoniáře či šlo jen o „přátele“ snoubenců. Mezi jmény svědků nejsou v této době zaneseny ženy; mužské ceremoniáře lze hledat mezi ostatními svědky. V letech 1689-1690 bylo označení svatebních ceremoniářů zapisováno nepravidelně.

přesných instrukcích k matričním zápisům. Každý farář, případně kantor jako zapisovatel do matriky, tedy připisoval větší význam buď účasti lidových ceremoniářů, nebo ostatních svědků. Mezi jmény svědků, jež nejsou označena žádnou rolí ceremoniáře, nevyniká žádná osoba nadprůměrnou četností. Je zřejmé, že šlo spíše o opravdové přátele a příbuzné snoubenců než o jedince, kteří se těšili ve venkovském kolektivu všeobecné známosti a vážnosti. Oblíbení kmotři farnosti Matěj Podhrbný a Stanislav Nuska byl zaneseni jako svědci pětkrát, neméně věhlasný kmotr Ondřej Klivanda však pouze jednou. Účast příbuzných a sousedů, či dokonce celé malé vsi, byla na raně novověkých venkovských svatbách samozřejmá; zato se vyskytly i svatby bez ceremoniáře.⁴⁷⁰

Hlavní úlohu mezi ceremoniáři zastával „*starosta*“, který se nazýval v jiných oblastech českých zemí též orator, vejmluvčí, družba, paranympus, tlampač či starosvat, v jednom případě byl v doudlebské matrice označen jako „*prokorátor*“.⁴⁷¹ Musel být především dobrým řečníkem.⁴⁷² Tato role byla v doudlebské farnosti v sedmdesátých a osmdesátých letech 17. století vyhrazena Matěji Křístalovi z Doudleb. Jeho účast lze doložit na 37 svatbách v letech 1671-1687, z toho ve 23 případech je v matričním zápise označen jako starosta a ve čtrnácti případech není jeho funkce mezi ostatními svědky uvedena. Jeho majetkové poměry byly pravděpodobně velmi skrovné, neboť ke Křístalovu gruntu nepatřila podle berní ruly žádná orná půda.⁴⁷³ Křístal byl ženat, jeho manželka se jmenovala Lidmila. Ta je také uvedena jako držitelka gruntu podle urbáře z roku 1683, ani tehdy ke gruntu orná půda nepatřila.⁴⁷⁴ Během let 1675-1684 se Křístalům narodily tři děti, pro které vybrali osvědčené kmotry ze sousedních vsí doudlebské farnosti – Stanislava Nusku, Annu Vaclíkovou a Alžbětu Klivandovou. Sám Křístal byl ovšem během sledovaného období přizván za kmotra společně s manželkou jen jedinkrát – to lze považovat za jasný důkaz toho, že oblíbený starosta se nezdál být svým

⁴⁷⁰ Srov. zápis o svatbě vdovce Pavla Kováře ze Stropnice s Lucií Chromou z 13. 5. 1679 s poznámkou „*starosty a družby nebylo*“, zatímco družička i svatbí jsou jmenovitě uvedeny.

⁴⁷¹ Jeho úlohu na Doudlebsku na konci 19. a začátku dvacátého století charakterizuje Jan Štěpán: Byl zvláštním řečníkem během celého obřadu. Zachovával všechny vážné i žertovné obřady. Modlil se před svatební hostinou, vybíral během hostiny peníze na rozličné účely. Po druhé prohláše chodil zvat všechno příbuzenstvo z obou stran na svatbu. Měl oblečený sváteční modrý nebo černý kabát, ozdobený pestrou pentlí, ozdobený klobouk i hůl. Do každé rodiny se uváděl zvláštním říkáním. Před odchodem svatebčanů do kostela na svatební obřad musel jménem nevěsty odprosit její rodiče a požádat je o požehnání. Opakovaně kropil celý svatební průvod svícenou vodou při odchodu z domu ženicha i nevěsty i při příchodu do kostela. Jan ŠTĚPÁN, *Svarby na Doudlebsku*, České Budějovice 1978, s. 4-12.

⁴⁷² Například na Chrudimsku býval jeho proslov před požehnáním dojemný a trval jako malé kázání i čtvrt hodiny. Chodili si jej poslechnout i nezvaní sousedé, během něj utichl všecken hovor kolem a brzy se všude okolo ozýval přítlumený vzlykot. Vincenc PAULUS, *Svatba v okolí Chrastí. Dle vypravování mé milé matky, roku 1807 narozené, a jiných starších osob*, ČL 3, 1894, s. 103-111, 484-493.

⁴⁷³ Předchozí držitel Václav Křístal v roce 1653 vlastnil pouze dvě krávy. Srov. NA Praha, Berní rula, inv. č. 5, Bechyňský kraj, fol.1662.

⁴⁷⁴ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, sign. II-A-1286, urbář z roku 1683, fol 193.

sousedům dost dobrým kmotrem. Matěj Křístal zastával funkci svatebního starosty ještě necelý měsíc před svou smrtí v únoru 1687. Jako Křístalova náhradníka a nástupce je možné považovat ševce Václava Jakla, rovněž z Doudleb, jenž figuroval na devíti svatbách, z toho šestkrát s označením „starosta“⁴⁷⁵. Jakl byl naopak zároveň oblíbeným kmotrem. V roli svatebního starosty vystoupil dvakrát Matěj Petroušek z Branišovic a dalších pět mužů, kteří ovšem vykonávali tuto funkci jen v jednom případě a vždy šlo o hosty z jiné farnosti.⁴⁷⁶

Druhým mužským účastníkem byl *družba*. Narozdíl od starosty šlo o svobodného mladíka. Dokládá to i způsob zápisu v matrice, kdy za křestním jménem následuje označení „syn“ a příjmení rodiny v druhém pádě. Družba byl starostovým pomocníkem, který však nikdy nedosahoval takové vážnosti jako starosta.⁴⁷⁷ V pozdější době byl na Doudlebsku nazýván jako „starší mládenec“, zatímco označení „družba se užívalo pro „starostu“.⁴⁷⁸ Třebaže starostové, svatbí i družičky pocházeli z doudlebské farnosti, družbové byli nejčastěji z jejího okolí – obvykle ze sousední střížovské farnosti. Do ní náležel i nejoblíbenější družba sledovaného období – Tomáš Škopek z Pašínovic, jenž byl v této funkci pozván nejméně na pět svateb do doudlebské farnosti, třebaže ani jeden z novomanželů do střížovské farnosti nepatřil. Z devatenácti doložených družbů pocházelo šest přímo ze vsi Střížova. Nejoblíbenějšími byli selští synkové z rodu Třetinů, kteří se vyskytli na doudlebských svatbách dohromady v pěti případech. Jediný družba ze vsi Doudleby byl za celých dvacet let „*Tomáš, syn Slabů*“, který byl pozván na čtyři oddavky v letech 1678-1679. V té době mu bylo kolem dvaceti let a učil se tkalcovskému řemeslu na třeboňském panství. Nabízí se otázka, jaké požadavky byly kladeny na ideálního družbu. Zámožný selský původ a majetkové zajištění nebyly podmínkou, jak dokládají hned dva případy, kdy úlohu družby zastávali služební pacholci.⁴⁷⁹

Nezastupitelnou funkci měly při svatebních obřadech ženy ve funkci svatbí a družiček. Svatbí měla vůdčí místo v nevěstině družině a tato úloha byla vyhrazena vdaným ženám.

⁴⁷⁵ Funkci starosty zastával v Doudlebech v letech 1671, 1672, 1674, 1681 a 1688; již v roce 1658 dělal starostu na svatbě ve Velešíně.

⁴⁷⁶ Při třech svatebních obřadech, kdy pocházel jeden z novomanželů ze sousedního Střížova, si pozvali svatebníčané též tamějšího svého „starostu“ – Jakuba Koubu, Jakuba Hlacha či Kryštofa Zajíčka ze střížovské farnosti. Dalšími dvěma starosty byli Blažej Třešňák ze vsi Branná a Řehoř Trakra ze Svince.

⁴⁷⁷ Na střední a západní Moravě družba v této době především řídil správný chod svatební hostiny a obsluhoval hosty. Družboval, dokud se neoženil a dokud se podrobně neseznámil se všemi potřebnými zvyklostmi. Potom se sám stával řečníkem. K. FOJTÍK, *Svatba*, s. 338.

⁴⁷⁸ Starší mládenec seděl cestou do kostela s nevěstou a jejím otcem na posledním voze, pokud se jelo vozy. V kostele obvykle vedl nevěstu, někdy tak činil nevěstin otec. Mládenec a družba obsluhovali při svatební hostině. V přestávkách mezi stolováním všichni mládenci sborově zpívali a družičky jim odpovídali. J. ŠTĚPÁN, *Svarby na Doudlebsku*, s. 12-15.

⁴⁷⁹ Při svatbě Jílka Márovce s Anízkou, dcerou plavského mlynáře Řehoře Cziehgrossera, 27. 1. 1682 šel za družbu Řehoř, „*pacholek u Krňáků*“ v Plavě; 29. 1. 1679 zase Bartoloměj, „*panský pacholek*“ ze Stropnice, zastával úlohu družby při oddavkách Josefa Chalupy ze Stropnice s Anízkou Babkovou ze Straňan.

Hlavní úkol svatbí tkvěl při tzv. zavíjení neboli čepení nevěsty.⁴⁸⁰ Svatbí pocházely přímo z území farnosti; pouze ve dvou případech ze sousedního Střížova a jednou z nedalekého Zborova. Jeden ze zápisů v matrice objasňuje příbuzenský poměr mezi konkrétní nevěstou a svatbí – šlo o sestry.⁴⁸¹ Během sledovaných dvaceti let se v roli svatbí vystříдалo devatenáct žen, z toho čtrnáct zastávalo tuto funkci pouze jedenkrát a jedna dvakrát. Za osvědčené a oblíbené nositelky této tradiční role lze považovat tři ženy, doložené v této funkci vždy čtyřikrát – Justinu Šejhlovou a Salomenu Šimánkovou, obě z Doudleb, a Rozinu, šafářku ze Stropnice. U žádné z nich nevyplývalo toto postavení z nadprůměrné zámožnosti.⁴⁸² Zastávání úlohy svatbí patrně záviselo na osobních vlastnostech a schopnostech či zkušenostech. Všechny tři lze tak považovat za výrazné ženské osobnosti v mikrokosmu doudlebské farnosti.

Druhou ženskou osobou mezi svědky, jejíž jméno se v souvislosti se svatebním obřadem zapisovalo do matriky, byla *družička*. Narozdíl od svatbí šlo o svobodnou dívku.⁴⁸³ Svatby se pravděpodobně účastnil větší počet družiček, výsadní postavení měla však pouze jedna z nich – ta nejstarší.⁴⁸⁴ Během sledovaných dvaceti let uvádí prameny jmenovitě 25 družiček. Až na

⁴⁸⁰ Tento obřad popsal pro oblast Doudlebska v pozdější době J. Štěpán: Po skončení hostiny v domě nevěsty se odjelo do domu ženicha. Svatbí společně s dalšími vdanými ženami si vyžádala od ženicha nevěstu s cílem poučit ji, jak se má k muži chovat, jak mu má ustlat postel atd. Tyto vdané ženy si daly zahrát a střídavě tancovaly s nevěstou za divokého zpěvu a tance. Poté odvedly nevěstu „do vejstupku“ nebo komůrky. Za zpěvu dojemných písní jí sundávaly věneček a upravovaly vlasy. Na hlavu jí dávaly čepeček, který ona po třikrát z hlavy odhodila na znamení, jak jí byla drahá a vzácná svoboda. Dále jí sundávaly pentlík, tedy kotouč s hřebíčkového koření, postříbřený s pentlemi, který měla ve vlasech během svatby. Nakonec jí na hlavu nasadily čepec s křížovým šátkem uvázaným kolem a vystrojily nevěstu jako ženu. Ženy tancovaly sólově s nevěstou a ženichem, ostatní se točily v kolečku kolem. Když se vše uklidnilo, přinesla svatbí věneček nevěsty a za zpěvu zvláštní písně, v níž odevzdávala nevěstu ženichovi a prosila ho, aby s ní dobře zacházel a byl na ni hodný. J. ŠTĚPÁN, *Svarby na Doudlebsku*, s. 20. Také na Chrudimsku vodila svatbí nevěstu po ukončení hostiny za pomoci některých starších sousedek do přístěnku nebo do komory, kde byla čepena. Srov. V. PAULUS, *Svatba v okolí Chrasti*, s. 103-111, 484-493. V okolí Litomyšle se svatbí nazývala „svarde“. Součástí její výbavy byla zvláštní kytice z barevného papíru, látek a pozlátka, jež sloužila k ozdobě stolu. Obyčejně brávána za starou „svarde“ taková žena, která kytici měla, a zároveň byla zámožná a „od huby“. Srov. TERÉZA NOVÁKOVÁ, *O rozličném nádobí a nářadí na Litomyšlsku*, ČL 2, 1893, 391-402, zde s. 399.

⁴⁸¹ Při svatbě Pavla, kováře ze Stropnice s Lucií Chromou z téže vsi dělala svatbí „Markyta, sestra nevěsty“.

⁴⁸² Justýna Šejhlová i Salomena Šimánková chodily zároveň ke křtům za kmotry. O majetkových poměrech Justýny Šejhlové srov. výše. Salomena Šimánková žila podle sdělení svého bratra Mikuláše Zajíčka, který ji v roce 1699 daroval podíl na otcovském gruntu, ve veliké chudobě. Srov. SOkA České Budějovice, AM České Budějovice, kniha trhových smluv pro poddanské vsi města č. 6, fol. 311: „... vidouce ji však v chudobě veliké postavenou...“

⁴⁸³ Dokládá to opět formální podoba zápisu v matrice – mezi jménem a příjmením se objevuje označení „dcera“, např. „Anižka, dcera Babkova“.

⁴⁸⁴ Družičky splétaly před svatbou pro sebe a pro nevěstu věnečky. Jedinečná byla ozdoba hlavy nevěsty i družiček. Přípravovaly rozmarýnu, kytičky, „svatební roucho“, klobouky formanům a mládencům, ženichovi i družbovi. Výsadní postavení měla tzv. nejstarší družička (též starší či první), která vítala přítomné svatebčanky a mládence v domě ženicha. Dále přiváděla s družbou nevěstu ze zamčené komory, když si pro ni ženich přijel. Cestou do kostela seděla s ženichem na předposledním voze a v kostele vedla ženicha k oltáři. Během obřadu snoubencům dvakrát sundávala a dávala věnečky, jedenkrát tak činil mládenec. J. ŠTĚPÁN, *Svarby na Doudlebsku*, s. 10-12.

čtyři výjimky pocházely z některé z vesnic doudlebské farnosti.⁴⁸⁵ Pouze šest z nich zastávalo tuto funkci opakovaně – pět dívek dvakrát, jediná Hedvika Dudová byla družičkou na třech svatbách. Ze dvou zápisů lze doložit příbuzenský vztah družičky k novomanželům – jednou šlo o sestru nevěsty, podruhé o sestru ženicha.⁴⁸⁶

Družičky a svatbí tak pocházely z řad ženichových a nevěstinych přátel (příbuzných) či známých, neboť v sledovaném vzorku se konkrétní osoby neopakovaly příliš často. Výběr družičky a svatbí byl pravděpodobně stvrzením existujících dobrých vztahů uvnitř venkovského společenství. Možnost zastávat roli družbů a družiček byla také ukončena uzavřením vlastního sňatku. Počestná venkovská dívka, která úlohu družičky zastávala, se vzhledem k omezené roli žen ve venkovském společenství ani nemohla těšit takové proslulosti jako mužští ceremoniáři, jejichž věhlas šel přes hranice sousedních farností. Svatební ceremoniáře lze považovat za typické nositele lidových tradic. Zjištěné údaje o svatebních ceremoniářích z doudlebské farnosti dokládají, že předpokladem k vykonávání těchto funkcí nebylo dostatečné majetkové zázemí nebo podíl na lokální moci, ale dnes již nezjistitelné osobní vlastnosti, znalosti a dovednosti. Mohlo jít třeba o dovednosti z dnešního pohledu zcela banální, například zpěv. Jak upozornil i Peter Burke – v rámci každé vesnice někteří lidé lépe vyprávěli nebo zpívali než ostatní, a lze je tak považovat za nositele lidové tradice.⁴⁸⁷

⁴⁸⁵ Pocházely z Českých Budějovic, Habří, Střížova a Zborova.

⁴⁸⁶ 14. 2. 1677 šla za družičku Lidmila, sestra nevěsty Justýny Šejhlové, 6. 2. 1678 zase Eva, sestra ženicha Tomeše z Vesce.

⁴⁸⁷ Peter BURKE, *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha 2005, s. 109.

III. 7. SPORY VE FARNOSTECH

Mezi jednotlivými subjekty farností – faráři, patronátní vrchností, kostelníky, kantory a poddanými – docházelo pochopitelně k nejrůznějším sporům a rozepřím. Jejich poznání může upozornit na kvalitativní změny v mentalitě jednotlivých zúčastněných stran. Spory jsou zároveň specifickým druhem mocenského vztahu. Právě konflikty uvnitř společnosti mohou pomoci odkrývat samotný proces vzniku a proměny dobové kultury.⁴⁸⁸ Spory uvnitř vesnického společenství však mohly být vyvolány i prudkou povahou konkrétních aktérů. Cílem rekonstrukce několika sporů v této kapitole není proto přinést zobecnění, ale spíše představit každodenní život farností optikou konkrétního prožitku.⁴⁸⁹

Konflikt mezi patronátní vrchností a újezdskou farou vyvolala v devadesátých letech 17. století otázka daní ze zádušních poddaných.⁴⁹⁰ Záduší v Kamenném Újezdě mělo osm poddaných.⁴⁹¹ Dávky odváděné od těchto poddaných patřily faráři. Za působení Jana Floriána Hammerschmidta se spor kvůli odvodu daní ze zádušních poddaných vyhrotil. Zemské úřady totiž určovaly daně pro celé českokrumlovské panství včetně poddaných záduší v Kamenném Újezdě. Eggenberští úředníci pak propočítávali z celkové částky podíly drobnějších poplatníků, často v jejich neprospěch. Faráři v Kamenném Újezdě však tuto praxi odmítali a chtěli peníze odevzdávat přímo v Praze. V roce 1693 se kníže Jan Kristián z Eggenbergu rozhodl udělat ve sporu jasno a někdy mezi 26. srpnem a 3. zářím 1693 poslal svého pivovarského písaře z Plavnice na faru s rozkazem, aby přinesl na zámek zádušní gruntovnici. Narazil však na odpor. Farář Hammerschmidt prohlásil, že je poddaným pražského arcibiskupa, bez jehož vědomí gruntovnici nevydá. V této věci se cítil být vázán souhlasem pražské konsistoře. Gruntovní knihu pak odeslal na pražské arcibiskupství a vzápětí se rozhodl z Kamenného Újezda odejít.⁴⁹²

Spory o daňovou otázku však pokračovaly dále. Českokrumlovští hejtmané Jan Tobiáš Prix a Šebestián z Liebenhausenu žádali arcibiskupskou konsistoř, aby Hammerschmidtův

⁴⁸⁸ Srov. Michel FOUCAULT, *Myšlení vnějšku*, Praha 1996, s. 226; Jacques LE GOFF, *Středověká imaginace*, Praha 1998, s. 312. K politickým konfliktům v aristokratické společnosti srov. Zdeněk VYBÍRAL, *Politická komunikace aristokratické společnosti na počátku novověku*, České Budějovice 2005 (= MH 6), zejména s. 119-207.

⁴⁸⁹ K tomu srov. Pavel HIML, *Die „armen Leute“ und die Macht. Die Untertanen der südböhmischen Herrschaft Český Krumlov/Krumau im Spannungsfeld zwischen Gemeinde, Obrigkeit und Kirche (1680-1781)*, Stuttgart 2003. Studie se zabývá vztahy a spory mezi poddanskými obcemi, vrchností a církví na panství Český Krumlov.

⁴⁹⁰ J. HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě*, s. 82.

⁴⁹¹ V roce 1734 šlo o láníky Paule a Šmejkalu a chalupníky Uliáše a Flödlu v Kamenném Újezdě, láníka Šalamouna v Milíkovcích, láníka Bedlána a chalupníka Brázdu v Zaluží a půlláníka Koubu v Čertyni. Srov. FÚ Kamenný Újezd, *Protocollum Velesinense*, fol. 656.

⁴⁹² K tomu srov. Jaroslav KADLEC, *Dějiny kláštera Sváté Koruny*, České Budějovice 1949, kde je vylíčen obdobný postup knížete Eggenberga proti zlatokorunskému a vyšebrodskému klášteru.

nástupce farář Jan Zavadil vydal panství gruntovní knihy poddaných. Zavadil však na dotaz z konsistoře odpověděl, že farář v Kamenném Újezdě je v nepřetržitém držení sporných pozemků. Kostelní účty byly prý vedeny vždy bez žádaných pozemkových knih, které nejsou v žádném spojení s knihami kostelními. Sami žadatelé konečně jmenují ony knihy farními pozemkovými a nikoliv kostelními, proto farář knihy vydat nemůže. Arcibiskupská konsistoř rozhodla, že farní knihy se nemají vydat a farář zůstane nadále v jejich nerušeném držení, čímž se měl patron řídit.⁴⁹³

Tím spor ovšem ukončen nebyl. Bylo nutné ještě vyřešit otázky hospodářské, jež rozhodlo místodržitelství 16. srpna 1718. Faráři podle něj náleželo člověčenství a poddanství, robota, pozemková i domovní dávka, poplatky za propuštění z poddanství, povolení k sňatku, odúmrtí a dědictví po zběhlých poddaných. Dotčení poddaní odebírali sůl od knížecího rychtáře, avšak pouze žejdlík. Farář i poddaní mohli mlít obilí v některém z okolních mlýnů – zvláště v Březí, Pozdřazi nebo poddanském mlýně na eggenberském panství, případně též ve vyšebrodském Plavě, jezuitském Římově či mlýnech na třeboňském panství. Vrchnost poddaným uložila zaplatit do kontribuční kasy 45 zl. 3 d., aniž by je jednotlivě rozvrhla.⁴⁹⁴

Na zádušním panství však ještě vázl dluh 162 zl. 48 kr. jako mimořádná daň. Po dalším jednání rozhodl kníže 13. srpna 1721 z Vídně, že se faráři minulé neplacené dávky odpouštějí. Měl ještě u sedláků vybrat 127 zl. 13 kr., které se tak měly odečíst.⁴⁹⁵ Po skončeném jednání vyhlásil farář Zavadil svým poddaným jejich povinnosti a zanesl je do pamětní knihy.⁴⁹⁶ Z rekonstruovaného konfliktu o zádušní poddané v Kamenném Újezdě vyplývá snaha církevní i světské vrchnosti zachovat si co nejvyšší kontrolu nad svými poddanými a nenechat si v žádném případě zasahovat do vnitřních záležitostí.

⁴⁹³ FÚ Kamenný Újezd, Jan Vavruška, Dějiny Kamenného Újezda a farní osady, s. 64.

⁴⁹⁴ Tamtéž.

⁴⁹⁵ FÚ Kamenný Újezd, Protocollum Velesinense, fol. 656; Tamtéž, Liber memoratorum parochiae Steinkirchensis, fol. 35. Farář Zavadil též poznamenal, že rozhodnutí knížete přivezl písař večer a měl zakázáno přijmout jakékoliv občerstvení na faře.

⁴⁹⁶ Poplatky poddaných stanovil Zavadil následujícím způsobem: za propuštění poddaného se platilo podle dohodnutí 6-10 zl.; za svolení k sňatku podle starého zvyku 1 zl. 30 kr.; za písemná zakročení u jiného panství 1 zl. 30 kr.; za povolení k řemeslu a živnosti 4 zl.; při představování sirotků a připsání čeledě - byl-li připsán poddanému vlastnímu 3 kr., cizímu poddanému 6 kr.; při představování sirotků platil podruh 7 kr., svobodný řemeslník 7 kr.; při představování nevěsty z každé vyplacené kopy 2-3 kr.; pokud některý poddaný propadl do odúmrtí, stal se farář jeho právoplatným dědicem. Do odúmrtí z provinění propadl majetek muže či ženy, kteří porušili čistotu, spáchali zločin či zběhli z domova. Za připsání domu odváděl majitel podle ceny domu z každé kopy 2 kr. 2 d. Sůl si poddaní obstarávali sami. Farář měl vydávat pouze glejt pro povoz a náklad soli, za něž také ručil. O robotě mohl farář sám rozhodovat, zda chce, aby se vykonávala, nebo, aby za ní poddaní odváděli peníze. Pokud by chtěl, aby se robota vykonávala „in natura“, mohl poddané zavázat k robotě, jako se konala na okolních panstvích. Po oboustranné úvaze uzavřel s poddanými smlouvu tak, že každý sedlák odváděl ročně 8 zl., chalupník 3 zl. a podruh 1 zl. 30 kr. Srov. FÚ Kamenný Újezd, Jan Vavruška, Dějiny Kamenného Újezda a farní osady, s. 65-66.

Dlouhodobým sporem mezi farářem a učitelem v Kamenném Újezdě bylo právo učitele dostávat ve svátek obědy na faře.⁴⁹⁷ Konflikt se rozhořel okolo roku 1669, kdy farář Jan Ignác Libertinus přestal zvat kantora Tomáše Petra Malešického na faru k nedělním obědům a také odmítl nahrazovat je přiměřenou naturální dávkou, jak bylo odedávna zvykem. Malešický si proto vyžádal svědectví pamětníků o dřívější existenci tohoto obyčeje. Podobná svědectví pamětníků dokazují velký význam paměti v každodenním životě venkovské společnosti v době, kdy na venkově vládlo především mluvené slovo a i jeho kultura se přenášela a dědila především ústní formou.⁴⁹⁸ Farář však přesto znovu odmítl oběd poskytovat. Odůvodnil to tím, že nejde o povinnost, ale dobrou vůli. Žádal písemný doklad, který kantor neměl, neboť šlo o starobyrou nepsanou tradici. Malešický se obrátil o pomoc na svou českokrumlovskou vrchnost. Farář se pomstil učiteli použitím násilí a zmlátil jej karabáčem. Malešického tak vážně poranil a ten na následky zranění zemřel. Ještě před smrtí sepsal závěť, v níž zanechal o celém případě svědectví. Závěť přinesl zakrátko do českokrumlovské kanceláře Vincenc Dvořák – zeť Malešického, který na škole vypomáhal a po smrti svého tchána se ujal školní správy.

Také Dvořákovy vztahy s farářem byly napjaté, Libertinus jej proto z funkce sesadil k sv. Jiří roku 1676. Novým rektorem se stal Jiří Lentz Kaplický, jenž se však neosvědčil a na podzim roku 1677 ze školy svévolně utekl. Opuštěnou školu převzal o havelském termínu znovu Dvořák. Krátce nato jej duchovní správce však opět suspendoval a na škole prozatím ponechal jen proto, že neměl po ruce jinou náhradu. Dvořák skutečně zůstal ve škole do konce roku 1677 nebo do prvních měsíců roku 1678. Jeho hmotné postavení bylo svízelné, neboť mu farář odmítal vyplácet štolu, takže si kantor šel v polovině března 1678 znovu stěžovat na českokrumlovský zámek. Vrchnost napomenula faráře Libertina, aby nenechal dojít věci tak daleko jako v případě Malešického. Farář odpověděl rozsáhlým dopisem. Dvořáka prý přijal pouze prozatím, ostatně by takového osla nemohl ve škole dlouho snášet. Žádný plat nepřichází v úvahu, jde jen o příležitostné dávky. A pokud jde o nedělní obědy na faře, na něž vznesl nároky již zemřelý Malešický, byla vina na jeho straně, poněvadž sám nechtěl na faru chodit a ještě faráře pomlouval. Proto prý na něho 26. července 1675 vztáhl ruku a udeřil ho dvakrát nebo třikrát příruční hůlkou, nikoliv karabáčem.⁴⁹⁹

⁴⁹⁷ Prameny k tomuto sporu jsou uloženy v SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 3S alfa 1g, výtah z testamentu Tomáše Petra Malešického z 3. 8. 1675; tamtéž i relace českokrumlovského vrchního hejtmána Viléma Ossborga z 16. 4. 1678, nedatovaný list Jana Ignáce Libertina z doby po 26. 5. 1678, v němž se odmítají Dvořákovy nároky. Případ popsali J. HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě*, s. 84-86.

⁴⁹⁸ K tomu např. P. BURKE, *Lidová kultura*, s. 109.

⁴⁹⁹ J. HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě*, s. 85.

Spory obou však tímto vysvětlením faráře Libertina neskončily. Dne 16. dubna 1678 o nich informoval krumlovský vrchní hejtman Vilém Ossborg ve své relaci knížete Jana Kristiána z Eggenbergu. Kantoru Dvořákovi v ní vytýkal, že nerozuměl latině, nebyl tudíž nic platný v kostele, a nemohl ani vychovávat mládež k ministrování. Také farář Libertinus a jeho kaplan se stali předmětem jeho kritiky, neboť se prý v době velké bídy snažili nadměrně zvýšenými příjmy zlepšit své postavení na úkor farníků. Tím vyvolali odpor v Kamenném Újezdě i třebonínském rychtářství. Odpor musela českokrumlovská vrchnost urovnávat po celé léto 1678.

Znovu se spor o obědy rozhořel o třicet let později. Školmistr v Kamenném Újezdě Jan Pinter si stěžoval 15. ledna 1709 na českokrumlovském zámku, že jeho příjmy zkracují poddaní i farář Jan Zavadil. Farář by měl učitele zvát o nedělích a svátcích na oběd nebo by měl náhradou odvádět 2 džbery žita. Pinter však obědy nedostával a farář zkrátil náhradní dávku na polovinu. Farář si proto vyžádal svědectví svého předchůdce – netolického děkana Václava Antonína Grubera, který dříve působil na faře v Kamenném Újezdě a nyní se postavil za svého kolegu. Pokud jde o náhradu za obědy, Gruber si dobře pamatoval, jak kdysi farář Jan Seydl odmítl stejnou žádost kantora Křišťana slovy: „*Já vám nejsem povinen ničím.*“ Odměna za obědy existovala prý pouze potud, dokud rektor pracoval s poddanými na farních polích. Když již nebyla jeho práce třeba, odpadla podle děkanova názoru i odměna. Zavadil si stěžoval, že je učitel líný, neumí hrát na varhany a přepíná štolu. Vrchnost ještě vyslechla svědky, zvláště bývalého kantora Dvořáka. V témže smyslu jako Dvořák vypověděl i rychtář a celá obec potvrdila, že Pinter štolu přepíná. Proto jej prý vrchnost z funkce odvolala.⁵⁰⁰

Spory o oběd na faře nebyly problémem pouze v Kamenném Újezdě, ale také v Doudlebech. Farář Jan Slavík totiž zaznamenal v roce 1719 v kostelním inventáři, že kantor dostává třetí díl koledy a nedělní oběd na faře „*pouze z dobré vůle faráře*“. Toho využili jeho nástupci faráři Josef Springer a Josef Ryba a dávali učitelům jen to, co sami uznali za vhodné, což vedlo k sporům mezi nimi a kantorem Mikulášem Tomášem Zajíčkem.⁵⁰¹ Spory kantorů o právo dostávat oběd na faře tak dokládají, že některé odměny učitelů ve farnostech byly písemně nezajištěné a vydávané pouze podle tradičních zvyklostí. Snadno se tak mohly stát předmětem sporu mezi učitelem a farářem, třebaže nebyly místní zvláštností, ale vyskytovaly se i v sousedních farnostech. Jejich případné vyhocení až do násilného skutku, jako v případě

⁵⁰⁰ K tomu podrobně tamtéž, s. 102-103.

⁵⁰¹ Kantor Mikuláš Tomáš Zajíček píše hejtmanu Adalbertu Zelenkovi, že „*oběd a koledu dostávali od starodávna a nenašel by se na osadě jediný člověk, který by dokázal, že se tak děje z dobré vůle faráře*“. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 67, list z 28. 1. 1729.

Kamenného Újezda, lze připisovat povaze a charakterovým vlastnostem aktérů konkrétního konfliktu.

Prameny dokládají též spory mezi faráři a poddanými. K většímu konfliktu mezi farářem Janem Zavadilem a poddanými z Kamenného Újezda došlo v letech 1712-1713. V létě 1712 padla za obět' opakovaným bouřím a krupobití téměř celá úroda. Poddaní nemohli na faru odvádět obvyklé desátky. Farář je proto stíhal z kazatelny a při nedělních hodinách katechismu dal svůj hněv najevo i vůči dětem. Sedláci přestali děti a čeleď posílat do kostela a sdělili českokrumlovské vrchnosti, že se děti bojí do kostela chodit, protože je farář veřejně uráží.⁵⁰²

Situace se přiostrčila 3. prosince 1712, kdy farář poštvál svého psa na ovce souseda Fuxe, které působily škodu na farském osení, a pes přitom jednu z Fuxových ovcí potrhal. V obci proto vzniklo velké pobouření. Když se farář Zavadil druhý den ubíral do Doudleb na pout', lidé se seběhli ze všech stran a na veřejné cestě ho častovali urážkami, které prý by se neodvážil říci ani nejhoršímu vyvrhelovi.⁵⁰³ Českokrumlovská vrchnost nařídila vyšetřit farářovu stížnost ze 7. prosince 1712. Tímto úkolem byl pověřen písař z Plavnice, který podal hlášení až 8. ledna 1713. Většina podrobností vyplývala v neprospěch faráře, který byl při závěrečném jednání 7. února ochoten odpustit poddaným a nahradit Fuxovi uhynulou ovci. Fuxova žena, jež Zavadila v prosinci zvláště potupila, ho však musela veřejně odprosit. Ani v dalších letech se vztahy mezi farářem a poddanými příliš nezlepšily. Farář Zavadil s nimi vedl drobné i větší spory téměř po celý život.⁵⁰⁴

Do konfliktu s ostatními farníky se kvůli vykonávání svého úřadu mohl dostat také kostelník. To dosvědčuje případ Víta Klivandy ze Straňan i jeho syna z roku 1634. Když přišel jednou do kostelního lesa, přistihl tam doudlebského souseda a třeboňského poddaného Jana Matýsku při krádeži dříví. Matýska ho žádal, aby o celé věci nikde nemluvil, ale kostelník Klivanda ho neposlechl a sdělil vše ostatním kostelníkům doudlebského záduší. Matýska se mu proto pomstil. Když později přišel Klivanda v příčině vojenských záležitostí do domu rychtáře českobudějovického panství Ambrože Podhrbného v Doudlebech, kde byla zároveň hospoda, setkal se zde s Janem Matýskou. Ten prý navedl Davida, rychtářova pacholka ze vsi Střížova, aby vzal pivo a vlil je Klivandovu synovi, jenž zde byl rovněž přítomen, mezi oči, což pacholek opravdu udělal. Klivandův syn si to nenechal líbit a začal se s útočníkem prát. Vít Klivanda chtěl svého syna bránit; Jan Matýska, který až do té doby seděl za stolem, ho však napadl

⁵⁰² J. HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě*, s. 109.

⁵⁰³ Farářova relace zároveň podává svědectví o tehdejší bídě. Lidé prý v noci hlídali svá vlastní pole, aby jim nějaký zloděj nevyhrabal zaseté obilí. Tamtéž.

⁵⁰⁴ Srov. spory o desátky v kapitole věnované farnímu beneficiu.

a začal tahat za vlasy. Vzniklou rvačku přerušil majitel domu rychtář Ambrož Podhrbný. Jan Matýska Vítu Klivandovi ještě chvíli nadával a brzy odešel.⁵⁰⁵ Asi po hodině se Matýska vrátil v doprovodu svého třeboňského rychtáře Adama Šejhla z Doudleb. Mimo to přinesl do hospody více než jeden a půl libry těžký kámen, který bez příčiny hodil na Klivandova syna. Tím mu způsobil zranění na hlavě, na jehož léčení bylo prý nutné zaplatit lékaři značné finanční prostředky. Proto si Vít Klivanda šel stěžovat ke své vrchnosti, kterou byl klášter panen sv. Kláry v Českém Krumlově.⁵⁰⁶ O potrestání viníka se však prameny dále nezmiňují.

⁵⁰⁵ Srov. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 65, list českokrumlovské abatyše Evy Hojerové hejtmanovi třeboňského panství Janu Ekkerštorfovi z 9. 2. 1634.

⁵⁰⁶ Abatyše Eva Hojerová poslala ihned stížný list hejtmanovi třeboňského panství Janu Ekkerštorfovi, v němž žádala potrestat třeboňského poddaného Jana Matýsku. Tamtéž.

IV. KOSTELY A FARY – EKONOMIKA A HMOTNÁ KULTURA

IV. 1. EKONOMIKA ZÁDUŠÍ

Každý kostel musel při svém vzniku dostat do vínku určitý majetek, bez něhož by biskup stavbu nepovolil. Toto nadání mělo zajistit běžný provoz kostela i veškeré opravy či pořízení chrámového inventáře. Zádušní jmění se skládalo z movitého i nemovitého majetku a kromě udržování kostela a jeho zařízení bylo určeno i na farní budovu, hřbitov, případně i školu a další stavby ve farnosti. Stav zádušního majetku byl rozdílný od kostela ke kostelu, závisel na hospodářské situaci regionu a jeho obyvatel.⁵⁰⁷ K řádné kontrole příjmů a výdajů sloužilo tzv. skládání počtů. V pražské arcidiecézi se kostelní počty skládaly většinou každoročně. Místem konání bývala fara, radnice či sídlo patrona. Mezi přítomnými bylo možno nalézt patrona či jeho zástupce (hejtmana, důchodního písaře, rychtáře), kostelníky, faráře, či dokonce vikáře.⁵⁰⁸

Tato kapitola si proto klade za cíl rekonstruovat zádušní jmění, objasnit nejčastější zdroje příjmů a vydání obou záduší v první polovině 18. století. Právě v této době prošly oba kostely největším stavebním rozvojem, rovněž většina spisového materiálu z velkostatkových fondů obou kostelů se vztahuje k tomuto období. Jelikož většina nejdůležitějších příjmů i výdajů měla v případě obou záduší podobný charakter, byla jejich analýza zahrnuta do společných kapitol, aby bylo možné poměry v sousedních ihned porovnat.

⁵⁰⁷ Problematika kostelního jmění a záduší patří k nejméně probádaným. Základní literaturu a terminologii podává B. ZYLINSKÁ, *Záduší*. Základní informace pro toto období A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 484-528. Ze starších prací lze připomenout Jan HILLE, *Zádušní počet kostela Lnářského 1601-1659*, SHK 19, 1918, s. 171-176; TÝŽ, *Zádušní počet kostela Voleneckého u Strakonice (1635-41)*, SHK 23, 1922, s. 126-127. Nověji Pavla STUHLÁ, *Katolická duchovní správa na Prácheňsku na přelomu 17. a 18. století. Vikariát netolicko-prachatický*, Praha 1996 (diplomová práce); TÁŽ, *Prachatický vikariát*; Irena KRČILOVÁ, *Majetkové zajištění beneficí na Pelhřimovsku v 17. a na počátku 18. století*, Praha 1995 (diplomová práce); Michal ŘEZNÍČEK, *Záduší a jeho správa v Ledečském vikariátu v 17. a první čtvrtině 18. století*, ČNM-A 173, 2004, č. 1-2, s. 51-82; Z prací pro starší období např. Ladislav ŽILKA, *Příjmy a výdaje týnské farnosti koncem 16. a začátkem 17. století*, PSH 25, 1992, s. 40-61. Pozornost záduší z hlediska hospodářských dějin věnoval Vladimír PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách v 16. a 17. století*, Praha 1963. Problematikou zádušního hospodaření na jihočeských panstvích ve vztahu k patronátu se zabývala P. STUHLÁ, *Instrukce*. Konkrétnímu stavu hospodaření jihočeských kostelů v této době se nejsystematičtěji věnují práce Pavel PUMPR, *Hospodaření kostelů na hlubockém panství ve druhé polovině 17. a počátkem 18. století*, Brno 2001 (diplomová práce); TÝŽ, *Správa zádušního jmění na Hlubocku v druhé polovině 17. a počátkem 18. století*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university. Řada C-historická 53, 2004, č. 51, s. 89-128; dále též P. B. KŮRKA, „Urozenost, ctnost, krása i umění“, s. 93-126; Z. PROKOPOVÁ, *Každodenní život mariánského poutního místa Kájov*; J. HANSOVÁ, *Českokrumlovský kostel sv. Víta v 17. a 18. století*; Vlasta MAŘÍKOVÁ, *Hospodářské zázemí českokrumlovského kostela sv. Víta v předbělohorské době*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků, České Budějovice 1993 (= OH 3)*, s. 319-328.

⁵⁰⁸ Srov. J. V. BAYER, *Instrukce kostelníků ve vsi Luštěnicích r. 1679*, Agrární archiv. Časopis pro dějiny venkova 4, 1917, s. 118-122, zde s. 122.

Výchozím pramenem se staly kostelní účty dochované ve velkostatkových fondech. V případě Kamenného Újezda pokrývají záznamy celé období souvisle,⁵⁰⁹ u Doudlebských chybějí pouze údaje pro léta 1728 a 1732.⁵¹⁰ Formální podoba pramene je v obou případech shodná. Popisované účty („*počty*“) jsou poměrně přehledné, mají charakteristickou sumární podobu. Většinou převládají obecnější formulace, zároveň se objevují odkazy na podrobnější účetní materiál, tzv. „*makulář*“. Tento materiál, jenž byl podkladem pro sestavování zádušních počtů, se bohužel nedochoval. Účet začíná vždy nadpisem s údajem, ke kterému období se vztahuje. V příjmové části se na prvním místě uvádí zůstatek hospodaření za uplynulý rok, pak následuje přehled nových příjmů. Na něj navazuje oddíl, který uvádí výdajové položky. Účet zakončuje údaj o zůstatku ročního hospodaření, někdy i informace o aktivních a pasivních dluzích.

Movitý majetek doudlebského záduší spravovali patronátní úředníci v Třeboni, pouze malá část peněz se v první polovině 18. století ponechávala v Doudlebech kostelníkům na běžné výdaje. Podobná situace byla v sousedním Kamenném Újezdě. Po uzavření počtu se naprostá většina peněz odvezla do Českého Krumlova a kostelníkům se na nutná vydání ponechala jen drobná částka.⁵¹¹ Kromě toho mohli využívat hotové peníze z kostelních sbírek. Občas se hotových prostředků přece jen nedostávalo; kostelníci si museli jít vypůjčit ze sirotčí pokladny českokrumlovského panství.⁵¹² Někdy došlo při skládání počtů k drobným účetním nesrovnalostem.⁵¹³

V Doudlebech se skládaly „*zádušní počty*“ za účasti faráře, kostelníků a treboňských úředníků každý rok na místní faře. V letech 1744 a 1750 se doudlebské zádušní počty kontrolovaly na faře v Ledenicích. Tato osada totiž ležela na polovině cesty mezi Doudleby a Třeboní. Účetní období začínalo vždy 1. lednem a končilo 31. prosincem. Den účetní kontroly byl však různý, nejčastěji šlo o leden a únor, vyskytl se i květen či listopad. Někdy se skládaly počty o místní pouti na svátek sv. Vincence 22. ledna. Účastníky skládání počtů prozrazují podpisy na samém konci pramene. Na prvním místě se podepisoval farář, pak hejtman a důchodní

⁵⁰⁹ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 3Kalfa, kart. 23, účty farního kostela v Kamenném Újezdě 1625-1788 (nefol.). Dále v této kapitole cituji jen jako účty kostela a záduší v Kamenném Újezdě.

⁵¹⁰ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 14, účty farního kostela v Doudlebech 1698-1784 (nefol.). Dále v této kapitole cituji jen jako účty kostela a záduší v Doudlebech.

⁵¹¹ Srov. např. počet z roku 1702 v Kamenném Újezdě: „*Kostelníkům se na vydání zanechalo 12 fr.*“, „*Hotových peněz při tomto počtu se vynašlo a s sebou do Krumlova vzalo 126 fr. 10 kr.*“

⁵¹² Srov. položku v příjmech záduší v Kamenném Újezdě z roku 1709: „*Kostelníkům na kostelní vydání půjčil auřad sirotčí na hotovosti, které se zase za příjem berou 4 fr.*“

⁵¹³ Např. v účtech záduší Kamenného Újezda se objevují v roce 1705 poznámky: „*Item na předešlým počtu 9. Novembris zavřeným kostelníkům se nedostávalo a se dopočítati nemohou 29 fr. 37 kr.*“; „*Rovnaže tento vejkaz s předešlým restem, tak se vejkaz větší nežli rest vynachází a do budoucích počtů nového příjmu jest 3 fr. 7 kr.*“

písař třeboňského panství. Pouze jednou se v účtech vyskytl podpis příslušného vikáře – konkrétně českobudějovického děkana Jan Víta Schwantleho 30. 1. 1726. Po roce 1723 podpisy účastníků i datum počtu mnohdy chybějí, obvykle lze nalézt pouze podpis písaře, který počet přepisoval.

Jiná praxe v tomto ohledu panovala v Kamenném Újezdě. Zde se počty skládaly nejčastěji za tři léta najednou.⁵¹⁴ Dnem, kdy se na faře počty skládaly, vždy zároveň začínalo nové účetní období. I zde mohl být tento den různý, nejčastěji šlo o druhou polovinu října a listopad, vyskytl se však i prosinec a květen. Podpisy účastníků v počtech obvykle chybějí; podle těch, které se vyskytly, lze doložit účast důchodních písařů českokrumlovského panství a písařů z panského dvora a pivovaru v Plavnicích. Podpis faráře se zde naopak neobjevil.

K nemovitému majetku doudlebského záduší patřil kostelní les a nevelké pole u něj. Záduší mělo i své dva poddané německé národnosti ve vsích Kundrači a Bukvici u Trhových Svinů, kteří byli povinni v čase stavby kostela nebo fary přispět svou robotou. Malý majetek měl kostel uložený u svých dlužníků. Jednalo se většinou o staré, kdysi neodvedené poplatky kostelu – z železných krav apod. Na počátku sledovaného období, v roce 1701, činil majetek u nespifikovaných osob 260 zl. Kromě toho se jmenovitě uvádí čtyři osoby, které si od záduší vypůjčily peníze – dva kostelníci a dva bývalí faráři.⁵¹⁵ V roce 1709 byla většina dluhu zanesena do položky výdajů, protože nebyla žádná naděje na zpětný zisk peněz. Větší dluhy se od té doby nevyskytly. Pouze v roce 1723 zapůjčilo doudlebské záduší kapitál 500 zl. hraběti Černínovi z Chudenic. Ještě roku 1750 tak plynul kostelu z těchto peněz každoroční úrok 6 %, jenž činil 30 zl.

Nedostatečný majetek přinutil doudlebské záduší vypůjčovat si peníze jinde. Prvně si vypůjčilo v letech 1703 a 1704 celkem 54 zl. potřebných na stavbu nové farní budovy z knížecího důchodu. V roce 1709, kdy se stavěla nová věž, se záduší zadlužilo částkou celkem 518 zl. třem kostelům na třeboňském panství – ledenickému, suchdolskému a novosedelskému.⁵¹⁶ Znovu si záduší vypůjčilo v roce 1722 částku 346 zl. z jmění třeboňského špitálu. O rok později si na pořízení varhan půjčilo znovu od novosedelského záduší 105 zl. Poslední půjčkou byla částka 160 zl. na přelití nového zvonu od místního bratrstva v roce 1742.

⁵¹⁴ Zádušní účty Kamenného Újezda se ve sledovaném období první poloviny 18. století skládaly v termínech 10.11.1702-6.11.1705, 7.11.1705-29.11.1708, 30. 11.1708-19.5.1712, 20.5.1712-20.5.1716, 21.5.1716-10.11.1719, 11.11.1719-19.11.1722, 20.11.1722-29.11.1724, 30.11.1724-31.12.1725, 1.1.1726-19.12.1728, 20.12.1728-17.10.1731, 18.10.1731-22.10.1734, 23.10.1734-25.10.1737, 26.10.1737-20.10.1740, 21.10.1740-24.10.1743, 25.10.1743-25.10.1746, 26.10.1746-22.10.1749.

⁵¹⁵ V roce 1701 zůstal záduší dlužen farář Vostřešanský 36 zl., farář Suchetius 17 zl., kostelník Nedorost 17 zl. a kostelník Chlemesta 17 zl.

⁵¹⁶ Podle slov faráře Slavíka se záduší muselo zadlužit „*pro nevyhnutelnou potřebnost neb kostel hrozil zhroucením i těžkým ourazem lidu přítomného.*“ NA Praha, APA I, sign. B14/20, fol.120.

Záduší v Kamenném Újezdě vlastnilo pole zvaná „*Kaplanské*“ a „*Rejty zádušní*“, která se pronajímala. Kostelní louku pod Milíkoviciemi užívali kostelníci, kteří místo odváděného platu měli povinnost opatřit do kostela velkou svíci pro velikonoční svátky – „*paškál*“. Železných krav bylo 77 kusů.⁵¹⁷

Také kostel v Kamenném Újezdě měl část majetku u svých dlužníků. Na počátku sledovaného období v roce 1702 mělo záduší v Kamenném Újezdě na dlužích 339 zl. 13 kr. Naprostá většina dlužníků záduší v Kamenném Újezdě pocházela právě z místní vsi, dluhy z ostatních přiřazených vsí nebyly tak hojné, nejčastěji šlo o jednu až dvě pohledávky.⁵¹⁸ Většina pohledávek zaznamenaných v kostelních účtech však neuvádí způsob jejich vzniku; pouze udává, že jde o dluh „*dle předešlého vejkazu*“. Ve výkazech dluhů se někdy objevují marginální poznámky o jejich splacení.

Příjmy

V příjmové části účtů obou záduší se na prvním místě objevuje položka „*prosebné peníze*“, „*Sammelgeld*“ či „*prosby do pytlíčku*“. Šlo o peníze, které vybrali kostelníci od věřících v neděli a ve svátek v době kázání nebo mše.⁵¹⁹ Zjištěné částky se pohybovaly v Kamenném Újezdě v rozmezí 6-23 zl. za jeden rok, nejčastěji se vybralo 10-20 zl. Vyšší příjem mělo v tomto ohledu doulebské záduší, kde se díky hojným poutím vybralo obvykle 20-30 zl. (minimum 11, maximum 38 zl.). Farníci přispívali penězi také do kostelních pokladniček. V Doulebech se z nich ročně vybralo 2-17 zl. V Kamenném Újezdě se tento příjem vykazoval vždy za tři roky dohromady a pohyboval se od 2-54 zl.

Důležitou součástí zádušního hospodaření byl vosk a svíčky. Zvlášť se evidovalo, kolik vosku se darovalo, kolik přikupovalo a kolik získávalo od zádušních včel. Z vosku pak kostelníci vyráběli nové svíčky. Svíčky se přikupovaly také hotové nebo je kostelu darovali věřící. V Doulebech se kromě toho využívaly i tzv. „*odkapky*“ ze svíček, které vynesly většinou 1-2 libry vosku. Rozlišovaly se velké svíčky pořizované na oltáře a malé, které si věřící kupovali od kostelníků, aby je mohli v kostele sami rozsvítit. Příjem za ně zmiňují prameny každoročně. V doulebské farnosti se tento příjem pohyboval mezi 18 zl. v roce 1712 a 83 zl. v roce

⁵¹⁷ Srov. tamtéž, fol. 130.

⁵¹⁸ Konkrétně v roce 1702 zaznamenávají účty 29 pohledávek z Kamenného Újezda, sedm se sousedního Březi a pouze po dvou pohledávkách u poddaných ze vsí Zaluží, Třebonín, Střížov a jedné u poddaných z Rančic, Krnína, Chlumce a Kosova.

⁵¹⁹ A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 499. Autor uvádí i roční příjmy „*proseb do pytlíčku*“ 5-20 zl. v některých kostelech. Jiná situace byla na poutních místech, například v Kájově se vybralo až 50 zl. za jediný den. Srov. Z. PROKOPOVÁ, *Každodenní život*, s. 57.

1742. Je nápadné, že od počátku čtyřicátých let 18. století zde poklesl příjem z kostelních pokladniček na méně než 6 zl., naopak však vzrostl mezi lidmi zájem o koupi drobných svíček. Od roku 1718 se v účtech doudlebského kostela prvně vyskytuje rovněž příjem za „obětí oskovou“ [!], který se pak objevuje nepřetržitě až do roku 1750. Pohyboval se v rozmezí 1-3 zl. Prameny nevypovídají nic o tom, zda tyto voskové oběti měly podobně jako v jiných kostelech tvar dobytka, a souvisely tudíž s kultem sv. Linharta, jehož socha stála na postranním oltáři.⁵²⁰ Také v Kamenném Újezdě se příjem za prodané svíčky objevoval každoročně. Nejvíce v tomto směru záduší získalo v roce 1729 (29 zl. 49 kr.); nejméně v roce 1721 (4 zl. 17 kr.).

Zvláštním příjmem byly tzv. „železné krávy“. Tímto termínem se označoval poplatek, jenž trvale vázl na gruntu. Mohl vzniknout dvojím způsobem. V prvním případě odkázal hospodář kostelu krávu s tím, že si ji ponechá u sebe a bude z ní „věčně“ odvádět plat. Ve druhém případě byla kráva, kterou vlastnilo záduší, dána do užívání některému hospodáři. Uživatel se zavázal odvádět navždy ze svého majetku určitý roční plat. Tento závazek museli plnit i další držitelé příslušné usedlosti. I když kráva vzala za své, platební povinnost trvala stále. Hospodář mohl svou usedlost zbavit reálného břemene pouze tím způsobem, že navrátil kostelu stejné množství dobytka, jaké převzal.⁵²¹

V obou sledovaných farnostech byl majitel železné krávy povinen platit z každého kusu 4 kr. a 4 d.⁵²² K doudlebskému záduší jich patřilo celkem 84. Šlo o železné krávy z Doudleb (22), Plava (22), Straňan (dvanáct), Stropnice (šest), Branišovic (sedm) a Perného (jedna). Po dvou kravách patřilo také usedlíkům ze Střížova a Vidova, přestože majitelé nepatřili do doudlebské farnosti. Příjem za železné krávy se po celých padesát let neměnil a činil 5 zl. 9 kr. 3 d. Záduší v Kamenném Újezdě mělo 177 kusů železných krav, tedy více než dvojnásobek oproti Doudlebům. Tento neměnný roční příjem činil 13 zl. 46 kr.

Od železných krav je třeba odlišit nájem dobytka. V tom případě byla kráva někomu pronajata na určitou dobu.⁵²³ V letech 1743-1746 se v Doudlebech vyskytuje „ourok z jedné krá-

⁵²⁰ Výskyt zmíněných obětí byl častý zejména v německých obcích jižních Čech. K obětování voskových figurek dobytka docházelo mimo jiné i v pištínském kostele. P. PUMPR, *Hospodaření kostelů*, s. 76.

⁵²¹ Podrobně se touto problematikou zabývala Karolina ADAMOVÁ, *Tak zvaná věčná (železná) zvířata a jejich funkce v hospodářském zajištění církevních institucí se zaměřením na české země (14.-19. století)*, AUC-Iuridica, 1-2, 1972, s. 127-155. K tomu též B. ZYLINSKÁ, *Poddanské městečko Kozojedy*, s. 104-105.

⁵²² Jednotlivé kostely se mohly výrazně lišit ve výši platu z železných krav. A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 494-497 uvádí, že plat z jedné železné krávy se u různých záduší pohyboval od 4 kr. 3 d. do 46 kr. 4 d. V některých případech se za železné krávy platilo librou vosku nebo olejem. K. ADAMOVÁ, *Tak zvaná věčná (železná) zvířata*, s. 132.

⁵²³ Uživatel musel každý rok platit z živé krávy nájem. Ten byl sice výrazně vyšší než poplatek z železné krávy, ale uživatel jej nemusel platit věčně; pouze po dobu, kdy měl krávu skutečně v nájmu. K nájmu dobytka V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 355-356.

vy *zádušní*“, jenž činil 1 zl. Tuto živou krávu záduší darovala Kateřina Kubatová z Plava. V roce 1747 záduší krávu prodalo za 5 zl.

Typickým každoročním příjmem kostelů v tomto období byly poplatky za zvonění při pohřbech.⁵²⁴ Zemřelým dospělým bylo v Doudlebech zvykem zvonit všemi zvony za poplatek 6 kr., dětem se zvonilo pouze dvěma menšími zvony za poloviční taxu.⁵²⁵ Příjem se tak pohyboval mezi 1-3 zl. v závislosti na počtu zemřelých během roku. Nejméně peněz získalo záduší touto cestou v roce 1704 (16 kr.), nejvíce roku 1730 (3 zl. 3 kr.). Obdobou tohoto příjmu v Kamenném Újezdě byly poplatky „*od postavníků při pohřbech*“.⁵²⁶ Výše tohoto příjmu závisela na množství pohřbů během roku, od roku 1722 se v účtech vykazuje pro každý rok zvlášť. Nejvíce záduší tímto způsobem vydělalo 16 zl. 27 kr. (roku 1726), nejméně 3 zl. 45 kr. (roku 1723).

U obou záduší se po celé období objevuje také příjem nájmu z kostelních polí. Pole doudlebského kostela se pronajímala nejprve plavským sedlákům, posléze doudlebskému učiteli a faráři. Tento příjem činil však pouhých 1 zl. 24 kr. Více činil nájem z polí kostela v Kamenném Újezdě, která měl pronajata osadník Jan Burda – ročně 3 zl. 24 kr. Obě záduší měla své vlastní poddané, kteří místo roboty odváděli kostelu peněžitý plat. V Kamenném Újezdě dělal tento příjem 25 zl. ročně. Vedle toho odváděli na sv. Havla úrok 5 zl. 29 kr. 3 d. Od roku 1729 byli povinni odvádět peněžitý plat i oba zádušní poddaní doudlebského kostela. Řehoř Leimocher z Kundrače odváděl ročně 5 zl. a vdova Ludmila Kunágllová z Bukvice u Trhových Svinů 6 zl. Tento příjem se vyskytuje až do roku 1750.⁵²⁷

Obě záduší měla také „*příjem z vejrunků*“, jenž však nebyl nijak závratný. Jednalo se zde o tzv. gruntovní peníze – různé podíly váznoucí na poddanských gruntech na panství, které měli jejich majitelé splácet. Kostely je získávaly formou darů a odkazů, případně je mohly i samy skupovat.⁵²⁸ V účtech doudlebského kostela se tato položka objevuje od roku 1708. S výjimkou dvou let se pak vyskytuje i po zbytek sledovaného období. Maxima dosáhl příjem z vejrunků v roce 1739 (10 zl.), nejmenší byl v roce 1709 (1 zl. 45 kr.). V případě záduší v Kamenném Újezdě zmiňují účty tento příjem opět souhrnně za několik let. Maxima dosáhl v letech 1702-1705 (24 zl.), často se ovšem nevyskytoval vůbec.

⁵²⁴ A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 501.

⁵²⁵ FÚ Doudleby, inventář z roku 1734.

⁵²⁶ Německy „*von denen Stangen Leichtern ist geld einkommen*“ - např. v roce 1747.

⁵²⁷ V roce 1729 zaplatila Kunágllová jen polovinu částky „*z ohledu potlučení kroupami*“.

⁵²⁸ K tomu A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 487-499; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 347; Bronislav CHOCHOLÁČ, *Selské peníze. Sonda do finančního hospodaření poddaných na západní Moravě koncem 16. a v 17. století*, Brno 1999, s. 125-128; TÝŽ, *Poddanský úvěr na Moravě v 16. v 17. století*, ČČH 99, 2001, s. 59-84, zde s. 71.

Kromě gruntovních peněz odkazovali lidé oběma záduším i peníze na hotovosti. Tyto vnější projevy zbožnosti, kterými jednorázové dary či odkazy jsou, mohou vypovídat o osobní víře, stejně tak jako o společenské reprezentaci, nebo dokonce o určitých stereotypech ve skupinovém chování.⁵²⁹ U některých odkazů se neuvádí jméno dárce.⁵³⁰ Někdy pramen naopak přímo poznamenává, nač má být dar poskytnut.⁵³¹ K největším dobrodincům kostelů patřili jejich patroni a faráři. V roce 1703 odkázal kostelu v Doudlebech bývalý zdejší farář Vavřinec Ferdinand Král 100 zl. Kniže Adam František ze Schwarzenbergu zase daroval kostelu v letech 1706 a 1708 „z obzvláštní lásky k Matce Boží Doudlebské“ celkem 956 zlatých na stavbu nové věže. Újezdský farář Zavadil odkázal v roce 1725-1728 dohromady 1500 zl. na pokrytí oprav tamějšího chrámu, dalších 1 500 zl. věnoval ve své závěti na pořízení nového zvonu.

Mezi dárci drobných částek doudlebskému kostelu se objevují kromě farníků i lidé ze vzdálenějších míst (Dříteň, Český Krumlov, Hluboká, Mahouš, Praha, Prachatice, Řípec, Štěpánov), což souvisí s poutním životem místa.⁵³² V případě Kamenného Újezda se vyskytují drobné dary a odkazy lidí pouze z farnosti a Českého Krumlova. Výrazné zastoupení měly též dary místních duchovních, hospodářských úředníků a jejich rodin z panského dvora Plavnic.⁵³³

Zvláštním druhem odkazů byly *fundace*. Obvykle šlo o věnování určité části majetku – složením hotových peněz či odkazem nějaké nemovitosti – k určitému účelu. Nejčastěji šlo o sloužení zádušních mší a příspěvek na udržování a chod kostela. Věřící si chtěli prostřednictvím odsloužených mší získat osvobození z očišcových muk a věčnou spásu. Údaje o zbožných odkazech a nadáních vypovídají o náboženském životě a jeho praxi ve sledovaném období. Mezi dárci se obecně nejčastěji objevují zástupci šlechty, duchovenstva, popřípadě zámožnějších měšťanů či hospodářů.⁵³⁴ V případě mešních fundací dostával kněz přesně stanovenou finanční částku, obdobně i varhaník, kostelník či ministrant. Nadace pamatovaly i na

⁵²⁹ Srov. Jiří MIKULEC, *Pobělohorská rekatolizace a katolická zbožnost*, Dialog Evropa 21, 1996, č. 2, s. 3. K významu mecenátu v barokní době srov. O. JAKUBEC, *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, zejména s. 97-119.

⁵³⁰ Např. v Doudlebech v roce 1713 „od jednoho ctitele Rodičky Boží 1 fr.“

⁵³¹ Např. v Doudlebech v roce 1710 „od jednoho pana dobrodince na oltář sv. Jana Nepomuckého 1 fr.“ a ve stejném roce „od jednoho dobrodince na antipendium přijato 2 fr.“

⁵³² Srov. přílohu č. 9 této práce *Přehled mecenášů a dobrodinců kostela v Doudlebech*.

⁵³³ Srov. přílohu č. 10 této práce *Přehled mecenášů a dobrodinců kostela v Kamenném Újezdě*.

⁵³⁴ K problematice zbožných odkazů a testamentů pro šlechtické prostředí Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550-1650*, České Budějovice 2002. Testamenty a odkazy v měšťanském prostředí se zabývala Zdeňka FLAŠKOVÁ, *Měšťané 17. a 18. století ve světle testamentů*, České Budějovice 1996 (diplomová práce). Z duchovenských testamentů vycházejí např. M. SVOBODOVÁ, *Sociální, národnostní a majetková struktura*; Marie RYANTOVÁ, *Pozůstalostní spisy duchovních z let 1714 až 1730 a jejich počítačové zpracování. Příspěvek k poznání struktury nižšího duchovenstva pražské arcidiecéze v období vrcholící protireformace*, Praha 1986 (diplomová práce); TÁŽ, *Normativní vymezení*.

provozní výdaje kostela (svíčky, mešní víno). Fundace nesly název podle svých zakladatelů.
535

První fundace se objevuje v doudebském záduší až v roce 1720. Jejím zřizovatelem byl hejtmán Matěj Draxler, který kostelu odkázal 200 zlatých s přáním, aby se u oltáře „*záračné Panny Marie*“ každoročně v čase dvojích suchých dnů sloužily dvě bohoslužby za blaho schwarzenberského knížecího rodu a čtyřikrát do roka smuteční mše za duši fundátora, jeho manželky, rodičů a celého „*přátelstva*“. Z úroků nadačního kapitálu měl dostávat farář ročně 4 zl. a ministranti 4 kr.⁵³⁶ Roku 1721 pamatoval ve své závěti na kostel v Doudlebech i lišovský soused a sládek Jan Píberka. Odkázal záduší 300 zl. na každoroční sloužení jedenácti čtených mší – osm za svou duši a tři za své rodiče a všechny přátele – a jednoho zpívaného ročního „*anniversaria*“. Z úroků tohoto kapitálu měl farář dostávat každoročně 5 zl. 30 kr., kantor za zpěv a hudbu při mších 1 zl. 30 kr. a kostelník za zvonění a rozsvěcování světla 30 kr.⁵³⁷

V roce 1738 vešla v platnost i fundace Václava Bezděky, bývalého děkana v Písku a někdejšího doudebského faráře, který odkázal kostelu kapitál 100 zl. Každý kněz měl od té doby sloužit ročně osm mší svatých u oltáře „*Nejblahoslavenější Panny Marie*“ za duši fundátora, jeho rodičů a celého přibuzenstva za roční odměnu 4 zl. Jeden zbylý zlatý z obvyklého ročního úroku připadal kostelu na víno a světlo.⁵³⁸

Mimořádnou fundaci založil farář Zavadil v sousedním Kamenném Újezdě. Na sloužení mší jednou týdně odkázal v roce 1737 celkem 2500 zl. Tento kapitál byl uložen zčásti u městské rady v Českých Budějovicích (1500 zl.) a zčásti u městské rady v Českém Krumlově (1000 zl.) – v obou případech na úrok 4 %, který dohromady dělal 100 zl. ročně. Každý kněz dostával od té doby ročně 26 zl. (po 30 kr. týdně za každou mši), učitel 5 zl. 12 kr., kostelníci 1 zl. 16 kr. a mezi chudé se rozdělilo ročně 17 zl. 20 kr. Zbytek z úroku připadal na provoz kostela. Také Zavadilův nástupce farář Pavel Petr Zátka odkázal kostelu kapitál 100 zl. na zřízení mešní fundace. Od roku 1743 se v účtech objevuje příjem z úroku 5 % – 5 zl.

Správa záduší se obvykle neomezovala pouze na půjčování fundačních kapitálů, ale poskytovala úvěr i z vlastních prostředků kostela.⁵³⁹ Zádušní pokladny půjčovaly v této době peníze

⁵³⁵ K tomu R. ZUBER, *Osudy*, I, s. 197.

⁵³⁶ Srov. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 65, svědectví Marie Kateřiny Draxlerové z 26. 1. 1719 a poslední pořízení z 1. 12. 1717. Fundace potvrzena v arcibiskupské kanceláři v Praze 5. 2. 1720.

⁵³⁷ Fundaci stvrzuje rada městyse Lišova listem z 26. 9. 1721. Nadání potvrzeno arcibiskupskou kanceláři 26. 11. 1721. Srov. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 65.

⁵³⁸ Fundaci potvrdila arcibiskupská kancelář 24. 7. 1738. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 65.

⁵³⁹ Literatura zdůrazňuje význam zádušních a sirotčích pokladen při tvorbě úvěru ve venkovském prostředí raného novověku, které se vyznačovalo nedostatkem hotových peněz. V obou zmíněných institucích lze spatřovat předchůdce pozdějších záložen. Záduší však nepůjčovala peníze pouze poddaným, ale také městům a měšťanům, šlechtě a církevním hodnostářům. K tomu A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 485-486; V. PROCHÁZKA, *Česká*

na čtyřprocentní až šestiprocentní úrok.⁵⁴⁰ Například od roku 1720 se v příjmech doudlebského kostela objevují úroky z kapitálu 200 zl. uloženého u hraběte Černína z Chudenic.⁵⁴¹ Ročně tak záduší od té doby získávalo 12 zl. Podobně záduší v Kamenném Újezdě získávalo od roku 1722 roční úrok 14 zl. z blíže nespecifikovaného kapitálu 280 zl. uloženého v česko-krumlovské „*knížecí kase*“.

Po celé sledované období se v účtech doudlebského kostela objevuje položka „*příjem rozličný*“. Zde se uváděly nejružnější nepravidelné příjmy, k nimž patřily zbožné odkazy, zisk z prodeje darovaných věcí, vlny, lnu, medu, vosku, dříví, nepotřebných kostelních předmětů apod. Výše tohoto příjmu vykazovala v jednotlivých letech značné rozdíly. Pohybovala se řádově od několika málo zlatých (4 zl. v roce 1704, 5 zl. v roce 1715), až po stovky zlatých (697 zl. v roce 1706 a 655 zl. v roce 1722).

Téměř každoročně mělo doudlebské záduší zisk z prodaného lnu a vlny, které do kostela přinášeli dobrodinci. Nejvíce darované vlny se sešlo v roce 1726; za 71 liber se tehdy stržilo 18 zl. 30 kr. Záduší také prodávalo přebytečné máslo a lněné semeno. Tyto darované produkty byly původně určeny k udržování věčného světla před oltářem. Za lněné semeno se nejvíce stržilo v roce 1750 – 8 zl. 12 kr. V roce 1733 se prodalo i 35 žejdlíků již vylisovaného oleje za 2 zl. 35 kr.

Méně častý byl příjem za prodaný med od zádušních včel. Již v roce 1708 daroval doudlebskému kostelu jeden úl včel Šimon Vondrák ze Zalin.⁵⁴² V roce 1724 věnoval nejmenovaný dobrodinec témuž kostelu další dva úly. Ve třicátých letech účty zmiňují, že zádušní úly jsou umístěny v Doudlebech a v Kolenci. Nejvíce medu se urodilo v roce 1727 – za 32 žejdlíků utržilo záduší tehdy 8 zl. 12 kr. Obecně tento příjem však mnoho nevynášel. Stávalo se totiž – například v Doudlebech v roce 1729 – že „*včeličky pomrzly a zahynuly*“. Někdy se vyskytly naopak i výdaje za příkrmování včel v zimě.

Výjimečně někdo kostelu daroval i vosk, zcela ojediněle plátno a koudel. V letech 1710 a 1716 se objevuje také příjem za nepotřebný bílý plech, který kostelu zůstal ze stavby věže. V letech 1705-1708 prodávalo záduší i dřevo ze zádušního lesa. Nejvíce se ho prodalo v roce 1708, 16 kmenů za 2 zl. 8 kr. V průběhu dalších let se již tento příjem neobjevuje. Dřevo z kostelního lesa tak bylo v prvé řadě vyhrazeno pro potřebu zádušních staveb a jejich oprav,

poddanská nemovitost, s. 335; B. CHOCHOLÁČ, *Poddanský úvěr*, s. 59-84; R. ZUBER, *Osudy I*, s. 192-193, 199.

⁵⁴⁰ Na eggenberském patronátu se půjčovaly peníze před rokem 1700 na úrok 6 %, pak 5 % a po roce 1730 převládá úrok 4 %. Srov. P. STUHLÁ, *Instrukce*, s. 119.

⁵⁴¹ Křestní jméno účty neuvádějí.

⁵⁴² „*Šimonu Vondrákovi ze Zalin za opatření včel jednoho oulu, který sám dobrovolně daroval 1 fr.*“

nikoliv na prodej a následnému navýšení zádušního jmění. V roce 1708 prodalo záduší také 24 vozů „*strouhanky*“ z kostelního lesa za 1 zl. 36 kr. faráři do Kamenného Újezda. Třikrát za sledované období se v účtech doulebského kostela objevuje příjem z pokut od nejrůznějších hříšníků, které kostelu daroval patron.⁵⁴³ Jednou se vyskytuje příjem za prodanou starou mosaz, prodaná prkna a zisk z prodeje dvou obrázků.⁵⁴⁴

Podobný byl „*rozličný příjem*“ v Kamenném Újezdě. Také zde se do zmiňované kolonky vedle darů nejčastěji zapisovaly velmi nevyrovnané výnosy za darovanou vlnu a len,⁵⁴⁵ méně často za prodaný med od kostelních včel.⁵⁴⁶ V roce 1709 se v souvislosti s darovaným lnem objevila v účtech kostela poznámka, že se tak stalo ve spojitosti s kultem sv. Linharta.⁵⁴⁷ Narozdíl od Doudleb však kolonka „*rozličný příjem*“ občas chyběla a příjmy za darované produkty či odkazy zanesl písař do účtů samostatně.

Kostel v Kamenném Újezdě vykazoval ještě další příjmy, jež se v doulebském záduší v sledovaném období nevyskytly. Jedním z nich je příjem „*ze stolic kostelních*“.⁵⁴⁸ Tento příjem činil nejvíce v letech 1708-1712, kdy se ze 171 míst vybralo dohromady 67 zl. 12 kr.⁵⁴⁹ V některých letech se tento příjem neobjevuje vůbec, například v roce 1736 se vybralo jen 27 kr. Poplatek za jedno místo se pohyboval v rozsahu 6-35 kr. V letech 1726-1728 se objevuje poznámka, že žádný příjem z kostelních stolic není, protože chrám se přestavuje. Dále újezdské záduší dostávalo úrok z osady Březí – „*domovní činži*“, která činila 4 zl. 25 kr. 2 d. ročně. Příjem se objevuje nepřetržitě po celé sledované období.

Poslední dva druhy příjmu souvisely s propouštěním zádušních poddaných na jiná panství („*vejhostný peníze*“) a povolením k sňatku („*za povolení k stavu manželskému*“). Roční výnos z obou těchto příjmů byl značně proměnlivý. Poplatek za propuštění na jiné panství činil nejčastěji 4 zl.,⁵⁵⁰ největší zisk měl v tomto směru kostel v letech 1705-1708 (29 zl.). Méně platil

⁵⁴³ V roce 1706 to byla pokuta 80 zl. nařízená zaplatit šenkýři ze Ševětína za neoprávněné střílení zvěře. O dva roky později pokuta od Havla Bárty z Lužnice 3 zl. 3 kr. V roce 1729 byl nucen věnovat kostelu 1 zl. 10 kr. Matěj Krejčí z Doudleb „*za kradené dříví v lese zádušním*“.

⁵⁴⁴ Výjimečný je v doulebském záduší příjem v roce 1740 za „*půjčení dvou postavníků na funus 6 kr.*“

⁵⁴⁵ Například v roce 1723 „*vor verkaufte Opfer Flachs 4 fr. 5 kr.*“, 1724 „*vor verkaufte Opfer Woll 8 fr.*“

⁵⁴⁶ Např. v roce 1738 „*für verkaufte Honig von denen zur Kirche gehörigen Bienen Stock 3 fr. 23 kr.*“

⁵⁴⁷ „*Za prodaný len, který k sv. Linhartu obětován byl 6 fr. 4 kr.*“

⁵⁴⁸ V některých kostelech se tento poplatek neodváděl jednorázově, nýbrž pravidelně. V Kájově si věřící zakupovali místa v kostelních lavicích zaplacením částky 7 kr. Z. PROKOPOVÁ, *Každodenní život*, s. 55, 58. V Ostrově platili farníci za sedadlo 30 kr. na sedm let, po jejich uplynutí si museli místo zajistit odvedením 10 kr. A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 502.

⁵⁴⁹ V kostele bylo tehdy 84 „*mužských*“ a 84 „*ženských stolic*“, z nichž se platilo 24 kr. za jedno místo. Dále tu byla tři levnější místa, za něž zájemce zaplatil pouze po 6 kr. Muži a ženy tudíž seděli odděleně, každý na jiné straně lodi. K tomu srov. Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století II*, Praha 1895, s. 930.

⁵⁵⁰ Např. „*za Annu, Bartoloměje Špináčka z Oujezda dceru, která plavnickému bednáři za ženu propuštěna byla 4 fr.*“

ten, kdo se chtěl přiženit či přivdat na panství záduší v Kamenném Újezdě – 1 zl. 21 kr.⁵⁵¹ Ani tímto způsobem záduší příliš nezbohatlo; takové případy byly totiž nanejvýš čtyři během jednoho účetního období.

Celková suma ročního příjmu doudlebského záduší se v letech 1701-1750 pohybovala nejčastěji mezi 100-200 zl. Nejmenší příjem měl kostel v roce 1701 – 65 zl., maximální výše 776 zl. dosáhl v roce 1722. Obtížné je v tomto případě srovnávat příjmy záduší v Kamenném Újezdě, kde se zádušní počty skládaly obvykle jednou za tři roky. Celkové příjmy se pohybovaly nejčastěji mezi 200-500 zl. za účetní období. Při jejich průměrném přepočtu na jeden rok lze tak příjmy obou záduší považovat za srovnatelné. Nejmenší příjmy měl kostel v Kamenném Újezdě v letech 1734-1737 – 192 zl. Maximální příjmy vykazují účty za léta 1737-1740 – 4 497 zl. Tento neobvyklý nárůst však způsobuje výjimečný odkaz faráře Zavadila ve výši 4 000 zl. Založení fundace a uložení darovaných peněz na úrok způsobilo zřetelné navýšení příjmů tohoto záduší od počátku čtyřicátých let 18. století.

Výdaje

Narozdíl od příjmů nevykazují výdaje takovou členitost. Lze je podle svého účelu logicky rozdělit do několika skupin – náklady na budovu chrámu, chrámový inventář, budovu fary, potřeby k bohoslužbám, platy chrámových zaměstnanců apod. Zaznamenané náklady se naproti tomu někdy v účtech uvádějí dohromady, takže nelze stanovit výdaj za jednotlivou položku.⁵⁵² Skladba výdajů obou záduší se od sebe v zásadě příliš neliší.

Každoročně se opakují nezbytné výdaje na zajištění bohoslužeb. Patřilo k nim vydání za mešní víno.⁵⁵³ U obou záduší se toto vydání pohybovalo v rozmezí 3-10 zlatých ročně. Kromě toho kupoval kostel v Kamenném Újezdě i víno na svátek sv. Jana Evangelisty, které kněz posvětil a rozdával lidem. Tento každoroční výdaj činil 30 kr.⁵⁵⁴ Méně činil roční náklad za kadidlo – 7 kr.-1 zl.

Stálými výdaji byly platy chrámových zaměstnanců. Byli to kantor, kostelníci, kalkant a prادلena. Kantor v Doudlebech dostával každoročně plat za hraní na varhany (8 zl. 20 kr.),

⁵⁵¹ Např. v roce 1709 „od Řehoře Chalupy ze Strážova, který se k témuž záduší podal a Alžbětu, Vojtěcha Skolila dceru, k stavu manželskému pojal, přijato 1 fr. 21 kr.“

⁵⁵² Např. v Doudlebech v roce 1703 „za železo do krbu, prادلí, kadidlo a od dělání drobných svíček 44 kr.“

⁵⁵³ Kupované víno bylo kromě kněze určeno i pro komunikanty. Ti však přijímali pouze posvěcené víno, nikoliv konsekrovanou krev Páně. Srov. Zdeňka PROKOPOVÁ, „*Thaumaturga Cajoviensis*“ (*Život barokního poutního místa v letech 1660-1720*), in: Historie 1996. Sborník z vědecké studentské konference v Hradci Králové, Hradec Králové 1997, s. 123-147, zde s. 141, pozn. 110.

⁵⁵⁴ Např. v roce 1712: „Za víno na sv. Jana Evangelistu, které se lidem rozdalo 30 kr.“

za zpívání pašijí na květnou neděli (35 kr.) a za nesení makuláže do Třeboně (35 kr.). Od roku 1746 obdržel navíc každoročně přídavek 1 zl. 40 kr. V Kamenném Újezdě dostával učitel za psaní kostelních rejstříků nejprve po 15 kr., od roku 1740 se jeho odměna zvýšila na 40 kr. Odměnu za hraní na varhany prameny naopak nezmiňují. Pravidelně se vyplácel také kalkant, jenž obsluhoval měchy varhan. V Kamenném Újezdě vykonával tuto službu místní hrobař za roční mzdu 2 zl. V Doudlebech činila odměna pro kalkanta 2 zl. 20 kr. Kostelníci doudlebského záduší byli odměňováni drobnými částkami za nejrůznější služby kostelu. K nim patřilo pravidelné sbírání lněného semene mezi farníky (6-12 kr.), následné lisování oleje (7-12 kr.), cídění cínového nádobí (6-9 kr.), přinášení svatých olejů od vikáře (6 kr.) a sbírání pšenice po osadě, z které se potom pekly hostie (6 kr.). Snáze pořizoval hostie kostel v Kamenném Újezdě, který si je kupoval již upečené u českobudějovických kapucínů za roční poplatek 1 zl 30 kr. Také lněná semena na olej do lampy se obvykle kupovala, výdaj za jejich nákup byl někdy poměrně značný.⁵⁵⁵

K pravidelným ročním nákladům patřilo také praní kostelního prádla. Roční odměna pradeně v Doudlebech zůstala po celé období nezměněna a dělala 2 zl. 20 kr. Nepravidelně se naopak nakupovalo mýdlo a škrob na praní. V Kamenném Újezdě se částka za praní kostelních šatů společně s výdaji za škrob a mýdlo pohybovala v rozmezí 1-3 zl. ročně. Od roku 1704 se v účtech doudlebského záduší nepřetržitě objevuje také výdaj „*kominíkovi za smežčení komína na faře*“, který činil 1 zl. 30 kr. Stejnou odměnu dostával i kominík z Českého Krumlova za čištění školních a farních komínů v Kamenném Újezdě.

Další výdaje se objevují v souvislosti s konáním poutí. O pouti na den sv. Marka dostával farář v Kamenném Újezdě pravidelně 1 zl. 10 kr. Vyšší náklady na pohoštění hostů nesl kostel v Doudlebech. O poutích na sv. Vincence, sv. Barboru a pondělí svatodušní zde dostával farář celkem 10 zl. Zdejší kostelníci dostávali na pondělí svatodušní pravidelně 1 zl. a zvoníci za „*zvonění proti poutníkům*“ 12 kr.

Běžně se ve výdajích objevuje položka spojená s vedením zádušních účtů. V doudlebské farnosti dostával kantor za sestavování podkladového účetního materiálu – „*makuláže*“ – 35 kr. Písař, který zapisoval při skládání zádušních účtů (někdy to býval farář), 1 zl. 10 kr. Na pohoštění vrchnostenských úředníků při počtech dostával farář nejprve příspěvek 3-4 zl., po roce 1729 již jen 1 zl. 30 kr. V Kamenném Újezdě se výdaje při skládání kostelních počtů postupně vyšplhaly na 5 zl. 48 kr. Z této částky dostali kostelníci 1 zl. a písař účtů 1 zl. 30 kr.

⁵⁵⁵ Např. v Kamenném Újezdě se v roce 1714 kupovaly tři strychy a jeden věrtel lněného semene za 6 zl. a udělání oleje z něj vyšlo na 1 zl. 21 kr. Jen někdy se vykonávala sbírka. Srov. výdaj z roku 1702 „*od oleje lisování za žebnaná semena*“.

Zbytek připadl faráři na úhradu jídla a pití, jež se při skládání počtů zkonsumovalo.⁵⁵⁶ Tento stav byl ovšem v rozporu s instrukcí patrona z roku 1725, podle níž neměly výdaje za pohoštění při skládání zádušních počtů překročit 2 zl.⁵⁵⁷

Nepravidelně lze v účtech dohledat výdaje za pořizování nejrůznějších předmětů nutných pro chod kostela, jejichž množství však není nijak závratné. V Doudlebech šlo například o měděné ciborium, kamennou štoudev na svěcenou vodu, novou zповědnicí, kostelní lavice, měšeček na vybírané peníze, futrály na kalichy, cínové umyvadlo, novou truhlu, mošnu k nemocným, mandl k záduší, plechovou pixlu, kříž na příkrov nebo lopatu a motyku pro hrobníka. Z kostelních peněz se hradilo i pořízení dvou nových misálů a jednoho evangelia, jež záduší kupovalo v roce 1714 v Praze za 9 zl.

V Kamenném Újezdě se objevily navíc například náklady na matriku, antependium, kropáče, špendlíky, bavlnu na knoty do lamp, sklenice do lamp či hřebíky k božímu hrobu. Opakovaly se také náklady na koupi vosku a svíce na oltář. Pouze o rorátech se kupovaly lojové svíce. Na mazání zvonu bylo nutné kupovat špek – pokud se k jejich údržbě nepoužíval místo něj dřevěný olej jako v roce 1714 v Kamenném Újezdě. Doudlebské záduší hradilo i dvě nová lůžka na faru pro výpomocné kněze kapucíny v roce 1727 a dvě deky, které se pořizovaly až ve Vídni. Zvláštní výdaj neslo toto záduší v roce 1716 – poplatek kapucínům za zprostředkování odpustků 2 zl. V účtech se objevují i drobné odměny poslům za cestu při vyřizování nejrůznějších záležitostí.⁵⁵⁸ Výjimečně se objevuje i výdaj za práci se zádušními včelami.⁵⁵⁹

Účty obou kostelů se naopak téměř nezmiňují o pořizování a úpravě nových oltářů, obrazů a soch, jejichž vznik ve sledovaném období dokládají kostelní inventáře a korespondence s patronátními úředníky panství.⁵⁶⁰ Jejich původ je proto třeba hledat v darech mecenášů. Neobjevují se téměř ani náklady za textilie na kostelní šatstvo a prádlo. Pouze jednou za celých padesát let pořizovalo doudlebské záduší nový ornát.⁵⁶¹ Vyšší náklad neslo za nově pořízené varhany v roce 1722 (100 zl.) a za nový zvon v roce 1742 (240 zl.). Ani v Kamenném Újezdě si kostel nedovoloval vyšší výdaje na nákup chrámového příslušenství. Výjimkou bylo pořízení

⁵⁵⁶ Srov. např. výdaje v roce 1746: „*Bey Haltung dieser Kirchenrechnung vors Essen und Trunk dem Herren Pfarrer bezalt 3 fr. 18 kr., dem Kirchen Vättern einen Trunk 1 fr., von Einschreiben dieser Rechnung 1 fr. 30 kr.*“

⁵⁵⁷ P. STUHLÁ, *Instrukce*, s. 120.

⁵⁵⁸ Např. v Doudlebech v roce 1734 „*poslu od nesení portatily z Prahy 45 kr.*“

⁵⁵⁹ V Doudlebech v letech 1741 a 1742 „*za přihlížení včeličkám*“ 18 kr.“

⁵⁶⁰ Doudlebského záduší hradilo za celých 50 let pouze tři taková vydání – náklad z roku 1702 za několik anděličků k obrazu Panny Marie od českokrumlovského řezbáře Mayera 26 zl., roku 1709 za dřevěné sousoší umučení Páně s Pannou Marií, Maří Magdalenou, Martou a dvěma anděly před kostelem 24 zl. a roku 1734 za nové kostelní obrazy Panny Marie, sv. Josefa a sv. Vincence českobudějovického malíři 9 zl.

⁵⁶¹ Srov. výdaj v Doudlebech v roce 1707 „*Za kouponý ornát barvy černé 8 fr. 56 kr.*“

zvonu z odkazu faráře Zavadila v roce 1743 v ceně 1500 zl. a nová kazatelna v ceně 75 zl. v době rekonstrukce kostela.

V průběhu sledovaného období musela záduší financovat barokní přestavby kostelů. V Doudlebech to byla stavba nové věže v letech 1706-1709 a nová kruchta v roce 1722. V Kamenném Újezdě byla v roce 1726 postavena nová chrámová loď a věž celkovým nákladem 2 425 zl. Značné náklady si vyžádaly i farní domy. V Doudlebech se v letech 1703-1704 byla postavena nová obytná část budovy, 1712 nové maštale, 1727 stodola a 1729 nový sklep. Fara v Kamenném Újezdě prošla rekonstrukcí v roce 1740. Roku 1718 vznikla nákladem doudlebského záduší nová kostnice, zároveň záduší uhradilo i část výdajů na novou školu. Také v Kamenném Újezdě lze dohledat výdaje záduší za práci odvedenou na školní budově.⁵⁶²

Obě záduší tak proplácela mzdy řemeslníkům jako byli zedníci, tesaři, pokrývači, kováři, zámečníci, truhláři, sklenáři, bednáři a kameníci. Při nákladných stavbách v Doudlebech šlo v naprosté většině o řemeslníky z Třeboně, méně často z Ledenic a Českých Budějovic.⁵⁶³ V Kamenném Újezdě pocházeli zmiňovaní řemeslníci zpravidla z Českého Krumlova.⁵⁶⁴ Drobné opravy prováděli naopak spíše řemeslníci z místa farnosti. Objevují se výdaje za cihly (u doudlebského záduší z mysletínské cihelny), vápno, prkna od okolních mlynářů, kámen, prkenné hřebíky, skoby, kleště, háky, šindel, dlaždičky a škopky.

Zatížení pro zádušní hospodaření znamenala i údržba zádušních budov, které vyžadovaly časté opravy. Péče se věnovala zejména střechám fary a kostela. Například v Doudlebech se překrývaly a opravovaly celkem dvanáctkrát v průběhu sledovaných padesáti let. Na jejich překrývání se nejčastěji užíval šindel, v roce 1734 se objevují i prejzy na kostelní střeche. Střechy doudlebské školy, farní maštale a stodoly se běžně překrývaly prostou doškovou krytinou. Často se v obou farnostech také opravovala okna v kostele, na faře a ve škole. Opakovaně probíhaly i opravy kamen, pece a ohniště na faře a ve škole, hřbitovní zdi, dveří a okovu u farní studny. V účtech se opakují výdaje za opravu měchů varhan, cínových svícňů a konviček, stolic k sezení či za nové provazy ke zvonům. Mnohdy vyhledávala záduší služeb kováře – na opravy zámků kostelních a farních dveří, opravy klíčů k nim a opravy srdcí zvonů.

Celková roční vydání doudlebského záduší se v průběhu let 1701-1750 nejčastěji pohybovala mezi 100-200 zl. Maxima dosáhla roku 1709 (1 759 zl.), naopak nejméně činily celkové náklady v roce 1715 (55 zl. 34 kr). Výdaje obvykle nepřesahovaly roční příjem.⁵⁶⁵ Celková

⁵⁶² Např. v roce 1703: „Truhláři, co do školy dělal, totiž dvoje nové dveře 2 fr. 17 kr.“

⁵⁶³ Srov. přílohu č. 12 *Řemeslníci pracující pro kostel a faru v Doudlebech*.

⁵⁶⁴ Srov. přílohu č. 13 *Řemeslníci pracující pro kostel a faru v Kamenném Újezdě*.

⁵⁶⁵ Výjimkou byla léta 1709-1711 a rok 1713.

vydání záduší v Kamenném Újezdě vykazovala větší výkyvy, jelikož se zde počty skládaly obvykle za tři roky. Přesto jsou srovnatelná, řádově se pohybovala ve stovkách zlatých, pouze jedenkrát – během stavby kostela v letech 1726-1728 – překročila hranici jednoho tisíce zlatých a dosáhla maxima (2 567 zl.). Nejméně činily celkové náklady za rok 1725 (49 zl. 53 kr.).

V porovnání s městským kostelem sv. Víta v Českém Krumlově, poutním kostelem v Kájově i farním kostelem v Pištíně byly stálé příjmy a vydání obou záduší o něco skromnější a jednotvárnější.⁵⁶⁶ Záduší v Doudlebech si muselo peníze vypůjčit, aby mohlo nést nezbytné náklady spojené s barokní přestavbou a nutnými opravami. Obě záduší se téměř nepodílela na nákladech na barokní úpravu oltářů, kostelních rouch a chrámového mobiliáře, jejichž původ je třeba hledat v darech mecenášů. Největším mecenášem kostela v Kamenném Újezdě byl jeho duchovní správce P. Josef Zavadil.

⁵⁶⁶ Srov. diplomové práce Z. PROKOPOVÁ, *Každodenní život*; P. PUMPR, *Hospodaření kostelů*; J. HANSOVÁ, *Českokrumlovský kostel*.

IV. 2. FARNÍ BENEFICIA

Farní *beneficium* (*obročí, prebenda*) bylo jmění určené k zaopatření duchovního správce, jež dostával od farníků a patrona. Původně nerozlišené obvěnění kostela se ve středověku postupně rozdělilo v záduší a beneficium. Výše a forma beneficia prošla na jednotlivých místech dlouhodobým vývojem a výrazně se lišila podle místních zvyklostí.⁵⁶⁷ Příjmy duchovních z farního obročí se nezanášely do zádušních účtů. Pramenem k bádání výše farního příjmu mohou být farářské relace z let 1676/1677, 1700/1701 a duchovenské fase z roku 1713, případně i další zachované fase. Tyto prameny však bývají v tomto ohledu velmi stručné a mohou mnohé příjmy zamlčovat. Vhodnější je proto využít podrobnější soupisy obročí, jež zapisovali duchovní správci do pamětních knih a kostelních knih inventářů pro své budoucí nástupce.⁵⁶⁸

Hlavní část příjmu duchovních v obou farnostech tvořily desátky, které odváděli téměř všichni majitelé gruntů. Tento příjem tvořil původně desátý díl úrody odváděný knězi. Ovšem vlivem doby a různých událostí byla v 17. a 18. století faktická výše desátku obvykle podstatně menší.⁵⁶⁹

V doudlebské farnosti se desátek skládal z vymláceného obilí, které si musel farář svážet vlastním potahem.⁵⁷⁰ Jmenný seznam poddaných povinných odvádět desátek se vedl při vrchnostenském úřadě v Třeboni a byl také zapsán v knize kostelních inventářů.⁵⁷¹ Výše desátků se stupňovala podle rozlišení jednotlivých osadníků na láníky, třičtvrtěláníky, půlláníky a čtvrtláníky. Zvlášť se uvádělo, že se jedná o desátek „s vrchem“. Celkem vynášel desátek doudlebskému faráři 73 strychů a 3 věrtele obilí na „starou míru“. Na novou míru, podle níž se začal desátek odvádět od roku 1713, vynášel 82 strychů 2,5 věrtele. Nejbohatší desátek dostával farář ze vsi Plavo. Tamější sedláci odváděli všechny druhy obilí, navíc i po roce

⁵⁶⁷ Srov. *Ottův slovník naučný* III, Praha 1890, s. 745, heslo „beneficium“; tamtéž XVIII, Praha 1902, s. 568, heslo „obročí“. Této problematice nevěnuje současná literatura příliš pozornost, pro 17. a 18. století nejobširněji A. PODLAHA, *Dějiny*, zejména s. 347-479.

⁵⁶⁸ I arcibiskupská konsistoř nařizovala ve svých patentech farářům i vikářům mít poznamenané všechny příjmy far ve zvláštní knize. A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 147.

⁵⁶⁹ Vývoj desátku sledoval František VACEK, *Dějiny církevního desátku v Čechách a na Moravě*, Časopis pro dějiny venkova 22, 1935, s. 1-14. Velký vliv na podobu desátku i ostatních příjmů mělo husitství a reformace, silně negativní byl obecně dopad válečných událostí. Mnohde zabrala vrchnost desátek pro svou potřebu, ovšem takové případy se stávaly ještě i v 18. století. Srov. R. ZUBER, *Osudy* I, s. 194; A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 380. Nejnověji Jiří DOLEŽEL, *Dějiny desátků*, Ostrava 2002.

⁵⁷⁰ Na přelomu 17. a 18. století se v pražské arcidiecézi vyskytoval především obilní desátek. Soupisy desátků obsažené v duchovenských fasích tereziánského katastru zaznamenávají však kromě obilí i víno, hrách a dobytek. Někde byl také placen v penězích, obecně se přecházelo od naturálního desátku k peněžním poplatkům. Srov. A. CHALUPA – M. LIŠKOVÁ – J. NUHLÍČEK – F. RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český* 1, s. 7.

⁵⁷¹ FÚ Doudleby, *Knih inventářů 1706-1779, „Poznamenání desátků 1719“* (nefol.); též FÚ Doudleby, *inventář z roku 1734, fol. 54, „De Decimis“*

1713 „na starou velkou míru“. Ostatní farníci dávali pouze žito a oves. Ze vsi Doudleby platil desátek pouze sedlák Šejhl. Ostatní osadníci platili podle staré zvyklosti faráři místo desátku tzv. „podcibulné“ – třeboňští poddaní 30 kr. a budějovičtí 28 kr. Desátky byly povinny odvádět i panské dvory ve Stropnici a Lhotě, ale místo obilí dávaly faráři dva sudy piva.⁵⁷²

S celkovým množstvím odváděného desátku úzce souvisela otázka správné desáteční míry, kterou komplikovala nejednotná soustava měr a vah. Ve farní budově v Kamenném Újezdě se podle zápisu faráře Zavadila uchovávala odnepaměti desátková míra, lidově nazývaná „žber“, jež byla označena znakem českokrumlovského panství. Tato dutá míra však neobsahovala celý strych (korec), nýbrž pouze jeho čtvrtinu – tzv. „čtvrtku“. Farář Zavadil ve snaze o správnost nechal tuto míru porovnat na nedalekém panském statku v Plavnici 16. července 1734. Shledal, že desátková farní míra obsahuje 43 pražských žejdlíků, a celý „žber“ tedy pojme 172 žejdlíků.⁵⁷³ Všechno obilí se měřilo ve „žberu“ vrchovatě – tedy kolik nejvíce obilí se dalo do nádoby nasypat. Proto z ní vyčnívaly tři dýhy nad hořejší okraj, aby se obilí příliš nesesouvalo.⁵⁷⁴

Kamennoujezdští farníci odváděli faráři každoročně 119 farních „žberů“ vymláčeného žita a ovsa. Pouze tři farníci dávali ječmen – Kolouch z Opalic, Houdek a Mertl z Chlumce – dohromady čtyři strychy obilí. V přepočtu vynášel celkový desátek v Kamenném Újezdě 172 pražských strychů.⁵⁷⁵ V roce 1765 vynášely desátky v Kamenném Újezdě ročně 458 zl. 16 kr. a štola 98 zl.⁵⁷⁶

Čtyři farníci ve farnosti Kamenný Újezd předávali desáteční obilí hned po posečení nevymláčené.⁵⁷⁷ Tento „desátek ve slámě“ vynášel asi 20-24 mandelů zimního žita a ovsa.⁵⁷⁸ Právě s tvrdohlavými sedláky, kteří odváděli desáteční obilí nevymláčené, se dostal několikrát do sporu farář Jan Zavadil.⁵⁷⁹ Sedlák Janouch v Dolních Svincích rozoral louku a z nově vzniklého pole odepřel odvádět desátek s poznámkou, že nechá pole ležet ladem, bude-li se desátek

⁵⁷² Tamtéž.

⁵⁷³ FÚ Kamenný Újezd, Liber memoratorum parochiae Steinkirchensis, fol. 35. Újezdský „žber“ měl tak obsahovat 83,31 litrů. Českokrumlovský korec byl v porovnání s ním větší, protože měl 199,75 žejdlíků (96 litrů). Srov. Gustav HOFMANN, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Plzeň 1984, s. 51, 54, 87-88.

⁵⁷⁴ Farář vysvětloval smysl zápisu tím, že nechce, aby se tento obyčej snad v budoucnu nevykládal za farářovu zjištnost. FÚ Kamenný Újezd, Liber memoratorum parochiae Steinkirchensis, fol. 35.

⁵⁷⁵ Tamtéž.

⁵⁷⁶ Srov. fasi P. Matěje Illingera ze 17. 5. 1765 v NA Praha, APA I, sign. B 39/8, č. 175.

⁵⁷⁷ Janás z Otmanky, Janouch z Dolního Svince, Korčák a Beneš ze Zaluží. Tamtéž.

⁵⁷⁸ FÚ Kamenný Újezd, Protocollum Velesinense, fol. 553.

⁵⁷⁹ Případy, kdy se farníci snažili desátek zkrátit, byly poměrně časté. Rudolf Zuber přímo hovoří o nesčetných vesnických válkách. Liknavé odvádění desátků vyvolávalo kritiku z kazatelen, mohlo dojít i na fyzické násilí. Stížnosti farářů na přivlastňování desátků vrchnostmi řešil zase zemský soud. Srov. R. ZUBER, *Osudy*, s. 194; A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 380.

vymáhat.⁵⁸⁰ Beneš a Korčák ze Zaluží neplatili desátky z rozsáhlých zahrad u svých stavení. Jako jediný důvod udávali, že se z nich nikdy žádný desátek neodváděl, což stvrdila i celá obec.⁵⁸¹ Janás v Otmance odváděl desátek pouze 20 mandelů žita a 20 řádků ovsa z toho důvodu, že pole směrem k samotě Perné vzniklo z vykloučeného lesa. Teprve po zakročení konsistoře se uvolil dávat aspoň polovinu obvyklého desátku.⁵⁸² Jiří Korčák ze Zaluží neplatil desátek z jednoho kousku pole, o němž prohlásil, že patří Dítkovu ze Štětkře. Když byl usvědčen z nepravdy, faráře prý hrubě napadl. Tento spor se řešil v českokrumlovské primátorské kanceláři 25. srpna 1722. Korčák vypověděl, že pozemek osívá již 28 let a nikdy z něj desátek neplatil. Pole bylo původně menší, více než polovinu jeho rozlohy přioral Korčák z přilehlé louky. Také svědek Martin Rohan ze samoty nedaleko Zaluží dosvědčil, že dotčený pozemek užíval před čtyřiceti lety, ale nikdy z něj faráři desátek neodváděl. Primátor proto rozhodl, že Korčák z pole desátek odvádět nemusí, ale za hrubá slova a urážky proti faráři byl potrestán třídenním vězením v šatlavě.⁵⁸³ O osm let později byl Jiří Korčák předvolán při kanonické vizitaci 15. prosince 1730 společně s třemi starými sousedy – pamětníky na faru. Před nimi nakonec přislíbil desátek odvádět, a od roku 1731 svůj slib skutečně plnil.⁵⁸⁴ Všem čtyřem zmíněným farníkům také farář Zavadil vytýkal, že úmyslně sejí ozimého žita málo, aby měli menší desátek. V roce 1731 naopak k jejich chvále poznamenal, že tito osadníci odvedli desátek z obilí vysetého na jaře, neboť zimní obilí pro veliké mrazy vyhynulo.⁵⁸⁵

Při odvádění desátků bylo často zvykem dávat farníkům pivo nebo spropitné, které žádali někdy dosti zhurta.⁵⁸⁶ I doudebský farář musel odvádět spropitné osadníkům z Branišovic, Straňan a Stropnice, každé osadě 17-36 krejcarů. Tento „*neslušný zvyk*“ byl podle mínění faráře Slavíka zcela proti instrukcím pražské konzistoře a ani při kostelních knihách o něm nic nestálo. Nejvíce bylo faráři zatěžko poskytovat sud piva plavským sedlákům.⁵⁸⁷ O spropitném při odvádění desátků v Kamenném Újezdě se prameny nezmiňují.

⁵⁸⁰ FÚ Kamenný Újezd, Liber memoratorum parochiae Steinkirchensis, fol. 37-38.

⁵⁸¹ Tamtéž.

⁵⁸² Tamtéž.

⁵⁸³ Tamtéž.

⁵⁸⁴ Vizitace se účastnil velešínský vikář Riemeschopf, plavnický písař Puntzer jako zástupce patrona a pamětníci Jakub Beneš (80 let), Šebestián Bedlán (85 let) a Prokop Řičář (80 let). Tamtéž.

⁵⁸⁵ Tamtéž.

⁵⁸⁶ A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 183. Také na hlubockém panství dostávali farníci od duchovních spropitné – jednu husu a žber ovsa. Srov. P. PUMPR, *Hospodaření kostelů*, s. 47.

⁵⁸⁷ „*Však ale naproti tomu také proti vši instrukci naší veleslavné konsistoře pražské od starodávných předků neslušně uvedeným způsobem se týmž plaveckým sedlákům dáti musí celý sud piva. Však ale s farou při sběru obilí jednáno by se jim toliko ½ sudu dávalo, však ale tvrdošijnost selská v tom ustoupiti a svoliti nechtěla, od svého neslušného způsobu ustoupiti nechtějí, ale raději vše by uměnšili, dyby mohli.*“ FÚ Doudeleby, *Knih inventářů 1706-1779*, „*Poznamenání desátků 1713*“ (nefol.).

Druhým nejvýznamnějším příjmem byly výnosy z obdělávaných polí a luk. Fara v Doudlebech měla 46 strychů žitných polí, z nichž se pouze 10-11 strychů osívalo na zimu. Pole se rozkládala v blízkosti farního domu; jen malá část se nacházela u Nuskova mlýna nedaleko vsi Stropnice. Ta se obvykle pronajímala tamnímu mlynáři za roční nájem 6 zl. Louky měl farář dvě. Sklízelo se z nich kolem pěti vozů sena a dva vozy otavy.⁵⁸⁸

Více pozemků měla fara v Kamenném Újezdě. Pole měla dohromady výměru asi 70 strychů. Na čtyřech lukách se obvykle usušilo devět vozů sena a čtyři až pět vozů otavy. Farní pastviny měly dohromady rozlohu šest jiter a směl se na nich pást pouze farářův dobytek. Většina farních pozemků se rozkládala v samé blízkosti farní budovy.⁵⁸⁹

Část farních polí, které se rozkládaly podél „*císařské cesty*“ do Českého Krumlova, se nazývala „*Rejta zádušní*“. I přes svůj název byly rovněž součástí farního obročí, a tedy v užívání faráře. Za faráře Jana Ferdinanda Libertina (1664-1680), jenž onemocněl a přestal je obdělávat, zůstala však ležet ladem. Proto je českokrumlovský patron dal do nájmu a výtěžek připadl záduší v Kamenném Újezdě. Na zákrok energického faráře Jana Josefa Zavadila byla tato pole v roce 1721 navracena zpět k farnímu beneficiu náhradou za roční činži 3 zl. 24 kr., kterou se farář zavázal platit každoročně kostelu za sebe a své nástupce.⁵⁹⁰ Nejvzdálenější pozemek, jenž patřil faře v Kamenném Újezdě, se nacházel až u samoty *Rohan* v přifařené vsi Zaluží. Šlo o zalesněné pole, které pro neplodnost a vzdálenost farář Zavadil pronajímal farníkům ze Zaluží.⁵⁹¹

V roce 1677 měl farář Libertinus v Kamenném Újezdě ve stáji tři koně, několik krav, patnáct ovcí a dvě svině.⁵⁹² V roce 1713 dal farář Zavadil osít 55 strychů polí, přičemž jedna třetina všech polí ležela ladem. Sklízel sedm vozů sena a čtyři vozy otavy. Ve stáji byli dva koně, šest volů, šest krav, dvanáct ovcí a dvě prasata.⁵⁹³ Roku 1765 přiznal farář Illinger farní obročí ve výši 80 strychů a 3 věřtele orných polí; dva strychy byly pusté. Z luk získával celkem 16 vozů sena či otavy.⁵⁹⁴

Obtíže zemědělského hospodaření na doudlebské faře osvětluje farářská fase Ignáce Libry z roku 1751.⁵⁹⁵ Farář v ní uvádí řadu důvodů, jež činily hospodaření nevýnosným. V Doudlebech neexistoval obecní pastýř ani obecní pastvina. Dobytek se musel pást na „*přílohách*

⁵⁸⁸ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779, „*Consignatio agrorum et pratorum parochiae Daudlebensis*“ (nefol.)

⁵⁸⁹ FÚ Kamenný Újezd, Protocollum Velesinense, fol. 653.

⁵⁹⁰ FÚ Kamenný Újezd, Liber memoratorum parochiae Steinkirchensis, fol. 39-41.

⁵⁹¹ Tamtéž.

⁵⁹² Srov. částečně porušenou relaci faráře Jana Libertina z roku 1677, NA Praha, APA I, sign. B 13/2, fol. 255-256.

⁵⁹³ Srov. fasi, kterou zhotovil farář Jan Josef Zavadil v roce 1713, NA Praha, APA I, sign. B 14/20, fol. 126-133.

⁵⁹⁴ Srov. fasi P. Matěje Illingera z roku 1765, NA Praha, APA I, sign. B 39/8, č. 175.

⁵⁹⁵ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 67, fase z 16. 3. 1751.

farních polí“, jejichž orba a setba se tak musela pozdržet. Pro krávy bylo nutné kvůli nedostatku pastvy pěstovat v létě jetel, který na poli zase zabíral místo pro obilí. Koně a volí se museli krmit po celý rok suchou pící. Sena z farních luk bylo však málo a bylo prý kyselé tak, že ho volí a koně nechtěli konzumovat. Při nutném přikupování sena byl tak užitek z dobytka minimální. Navíc byl na faře nedostatek pramenité vody, takže ji bylo třeba každý den dovážet od řeky do vrchu k faře, čímž dobytek značně trpěl.⁵⁹⁶

Minimální výnos mohly farářům v obou farnostech poskytnout farní zahrady a rybníčky. Například v roce 1713 bylo na zahradě doudlebské fary pouze šest stromů, sloužila „*toliko pro trávu*“ a téměř žádný užitek z ní nebyl.⁵⁹⁷ Místní farní rybníček sloužil především jako zdroj vody pro dobytek. Někteří faráři v něm měli ovšem nasazené ryby.⁵⁹⁸ Také farář v Kamenném Újezdě mohl užívat vlastní rybníček, který se nacházel v těsném sousedství fary a hřbitova. Rybníček byl ovšem často bez vody, a tudíž bez užitku.

Obě fary měly i svůj vlastní malý les, určený pouze pro potřebu faráře, což nebylo v tehdejší pražské arcidiecézi příliš časté.⁵⁹⁹ V Doudlebech si mohl původně farář brát libovolně dříví i z lesa kostelního. Tuto výsadu však zrušila pražská konzistoř na žádost třeboňského patronátu v roce 1731.⁶⁰⁰ Naopak nadále si brali dříví z tohoto lesa někteří farníci, na které si faráři stěžovali u patrona.⁶⁰¹

Dalším příjmem byly štolové poplatky. Jejich celková roční výše přímo závisela na počtu udělených svátostí a dalších úkonů, při kterých byl farář přioděn štolou, odtud vznikl tento název.⁶⁰² Jednotlivé poplatky byly ovlivněny majetností farníků i okolností, zda odváděli desátky, či nikoliv. Poplatky poddaných bez desátku byly vždy o něco málo vyšší. Do štol se započítávala odměna za udělené křty, oddavky, odsloužené mše a pohřby. V doudlebské far-

⁵⁹⁶ Tamtéž.

⁵⁹⁷ Srov. fási z roku 1713, NA Praha, APA I, B14/20, fol. 124.

⁵⁹⁸ V roce 1751 zde měl P. Ignác Libra nasazeno 36 kaprů. FÚ Doudleby, protokol o rozdělení farního příjmu z roku 1751.

⁵⁹⁹ A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 379.

⁶⁰⁰ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 65, list z 5. 3. 1731.

⁶⁰¹ Srov. např. dopis faráře Václava Součka hejtmanu Augustinu Olbrichtovi z 3. 4. 1737: „...*lidé z lesa v krátkém čase 38 vejratů pobrali a mně takové, proti zaplacení do fary vésti že je nemožné, ve všech vesnicích se vymlouvali.*“ Tamtéž.

⁶⁰² Obecně srov. Ferdinand MENČÍK, *Taxa štolová v Čechách*, ČKD 36, 1895, s. 449-464. Podstatu štolových poplatků postihuje nařízení arcibiskupa Arnošta Harracha z 1. 7. 1641. Podle něj se měly svátosti a jiné duchovní milosti udělovat dobrovolně a bez toho, že by za ně kněží požadovali jakýkoliv zisk. Prodávání svátostí se mělo trestat jako svatokupectví. Ovšem věřící byli na druhou stranu povinni odvádět kněžím odměny a všechno, co se obvykle dávalo jako dar. Arcibiskup pak vydal zvláštní stupnici štolových poplatků, jež byla podle jeho slov určena „*pro dobu nehod, nikoli však navždy trvajících*“. Srov. F. KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach*, s. 457-485. Velikost štol byla tedy časově i místně proměnlivá. Stížnosti na vymáhání nemírné štol byly stejně časté jako na krácení desátku. Srov. R. ZUBER, *Osudy I*, s. 200.

nosti podle udání faráře Slavíka z roku 1719 vynesla celková výše štolý 25-30 zl. ročně.⁶⁰³ Štolové poplatky v Kamenném Újezdě byly velmi obdobné.⁶⁰⁴ Jejich celková výše byla vzhledem k několikanásobné rozloze farnosti, a tedy i vyššímu počtu udělených svátostí samozřejmě vyšší. Farářská relace z roku 1700 odhaduje výši roční štolý včetně vánoční koledy na 100 zl.⁶⁰⁵

Během roku dostávali duchovní správci farností další odměny, jež se vázaly k jednotlivým okamžikům církevního roku. Často šlo o nejrůznější potraviny.⁶⁰⁶ Nejvýznamnější takovou odměnou byla vánoční koleda. V doulebské farnosti vynášela jeden strych žita a ovsa, dva věrtele pšenice a ječmene a dvě mírky hrachu. Mnozí farníci přidávali i koláč, zemličku lnu nebo několik málo krejcarů – podle různých zvyklostí v jednotlivých vesnicích. Třetinu z toho obdržel učitel.⁶⁰⁷ V Kamenném Újezdě dostával farář při vánoční koledě z každého domu 3 kr., někdy také trochu lnu a obilí.⁶⁰⁸

V postním čase dostával duchovní správce od farníků vejce. Farář v Kamenném Újezdě dostával osm kop vajec (480 kusů) ze sbírky, kterou po osadě obstarával kantor.⁶⁰⁹ V Doudlebech dával každý hospodář nejvíce šest vajec, celkem se faráři sešlo asi 120 kusů.⁶¹⁰ Při velikonoční zpovědi odměňovali lidé doulebského faráře 1 kr. V křížové dny dostával za průvod do polí 20 kr. a 4 kuřata od doulebské osady. Také z Plava dostával za stejný úkon 1 zl. 10 kr.⁶¹¹

⁶⁰³ V Doudlebech se poplatek za křest běžně pohyboval mezi 27-36 kr. Osadníci, kteří odváděli desátek, platili 27-30 kr., ostatní však 30-36 kr. Podle místního obyčeje se mnohem více platilo za křest v nově požehnané křestní vodě. Za první křest v nové vodě se dávalo faráři 1 zl. 30 kr., za druhý křest v této vodě 1 zl. 15 kr. a za třetí již jen 45 kr. Při oddavkách dávali „bohatsí“ snoubenci faráři 3 zl. a „chudší“ 2-1,5 zl. Někdy k tomu dostával ještě odměnu od přátel ženicha a nevěsty až 1 zl. 30 kr. Zvlášť se platilo za ohlášky snoubenců 18 kr., za „svatební cedulku“ 45-30 kr. a za vyhotovení křestního listu 1-1,5 zl. Šestinedělka platila za „úvod“ 9 kr. nebo dávala faráři koblíhy. Podobně nevěsta dávala faráři při svatbě dva kohouty nebo slepice, případně šátek či koláč. Nejvyšší odměnu dostával farář za pohřeb se zpívanou mší svatou a celoročními prosbami (5-6 zl.). Za pohřeb bez ročních proseb odváděli „chudší“ 1,5-3 zl., pohřeb beze mše stál 1 zl. a pohřeb dětí 30 kr. až 1 zl. Za odslouženou mši svatou dostával farář 30 kr. Drobná odměna byla spojena s cestou při zaopatřování (6-9 kr.). Pouze sedláci z vzdálenějších Branišovic dávali 10-12 kr. FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779, „Specifikace rozdílného příjmu a užítku k doulebské faře přináležející“, 1719 (nefol.).

⁶⁰⁴ V Kamenném Újezdě činil poplatek za křest 24 kr. pro plátce desátků, pro ostatní 30 kr. Za křest nemanželského dítěte byla dvojnásobná taxa – 1 zl. Za křest v nově požehnané vodě také 1 zl. Za pohřeb dospělého 1 zl. 10 kr., za zpívané rekviem stejný poplatek, za tiché rekviem či pohřeb nedospělé osoby 1 zl. 35 kr. Za oddavky s prohláškami platili snoubenci 2 zl., za samotné prohlášky 18 kr., nevěsta dávala faráři 2 slepice a šátek. Za úvod šestinedělky dostával duchovní 6 kr. a k tomu koláče nebo 3 kr. navíc. Srov. FÚ Kamenný Újezd, Protocollum Velesinense, fol. 655.

⁶⁰⁵ Srov. relaci z roku 1700, NA Praha, APA I, sign. B 13/8, fol. 75.

⁶⁰⁶ A. PODLAHA, Dějiny, s. 385.

⁶⁰⁷ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779, „Specifikace rozdílného příjmu a užítku k doulebské faře přináležející“, 1719 (nefol.).

⁶⁰⁸ Srov. FÚ Kamenný Újezd, Protocollum Velesinense, fol. 554.

⁶⁰⁹ Tamtéž.

⁶¹⁰ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779, „Specifikace rozdílného příjmu a užítku k doulebské faře přináležející“, 1719 (nefol.).

⁶¹¹ Tamtéž.

Kolem letnic bylo zvykem odvádět farářům sýry – tzv. letníky. V mnohých farnostech se tato odměna změnila v peněžité plat, zpravidla 3 kr. z každé krávy.⁶¹² Tak tomu bylo i ve farnosti Kamenný Újezd, kde odevzdával každý hospodář faráři „sýrné“ 3 kr. z každé krávy.⁶¹³ V doudlebské farnosti se „podle vyznání starých sedláků“ dříve odvádělo po jedné libře sýra z jednoho kusu krávy, v roce 1719 dostával však beneficiát pouze po 2 kr. Letníky musely odvádět i panské dvory ve Stropnici a Lhotě. Dávaly doudlebskému faráři 12 liber sýra a v postním čase stejně vajec. Pouze sedláci Šejhl a Perenský odmítali letníky odvádět a ani jejich vrchnost je k tomu prý nechtěla přimět.⁶¹⁴

V předvečer sv. Tří králů, když se světila voda a sůl, přijímal duchovní správce v Doudlebech od každého osadníka po jedné lžici soli.⁶¹⁵ Na Bílou sobotu světil farář v Kamenném Újezdě po přifařených vsích beránky. Za tento úkon dostal z lánu 2 kr., z půllánu 1 kr.⁶¹⁶ V oktávu Božího Těla věnovali osadníci knězi v Kamenném Újezdě za zpívanou mši svatou 2 zl. 5 kr., dvě kopy vajec, máslo a dvanáct kuřat. Beneficiát musel zase při této události pohostit kostelníky a kantora obědem.⁶¹⁷

Faráři dostávali obvykle i vybrané peníze při některých sbírkách během roku.⁶¹⁸ V Doudlebech to byl výtěžek ze sedmi ofěr, který páter Slavík odhadoval na 1 zl. 45 kr.⁶¹⁹ Podle místního zvyku dostával doudlebský farář i peníze z míst v kostele vyhrazených k sezení. Každý osadník, který seděl v kostelní lavici, věnoval nově příchozímu knězi vždy 3 krejcare. Pokud se smrtí některého farníka uvolnilo jeho místo v kostele, bylo zvykem, že nový zájemce o toto místo zaplatil stejnou taxu.⁶²⁰ Tyto příjmy farář nikde nevykazoval a v kostelních účtech se tudíž pochopitelně neobjevují. Ve farnosti Kamenný Újezd připadaly poplatky z míst v kostelních lavicích naopak přímo do zádušního jmění.

Nevelký stálý zisk měl doudlebský farář z několika úroků na sedmi gruntech, jež ležely v Branišovicích, Bukvici, Doudlebech, Hůrce, Kondrači a Strážkovicích. Ten činil celkem 11 zl. 51 kr.⁶²¹ Plat z těchto gruntů dostával duchovní správce farnosti již v roce 1556. Šlo o bývalé poddané, kteří patřili faráři a kterých se musel v roce 1667 na přání patrona vzdát.⁶²²

⁶¹² Často se však letník odváděl v sýru nebo v másle, jinde bylo součástí této dávky i kuře či vejce. A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 391-395.

⁶¹³ Srov. FÚ Kamenný Újezd, Protocolum Velesinense, fol. 554.

⁶¹⁴ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779, „Poznamenání desátků“, 1713 (nefol.).

⁶¹⁵ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779, „Specifikace rozdílného příjmu a užítku k doudlebské faře přináležející“, 1719 (nefol.).

⁶¹⁶ FÚ Kamenný Újezd, Protocolum Velesinense, fol. 554.

⁶¹⁷ Tamtéž.

⁶¹⁸ A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 398.

⁶¹⁹ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779, „Specifikace rozdílného příjmu a užítku k doudlebské faře přináležející“, 1719 (nefol.).

⁶²⁰ Tamtéž.

⁶²¹ Tamtéž.

⁶²² V. PULEC, *Doudleby*, s. 50.

Některé produkty dostával farář na přilepšenou od patrona. V Doudlebech to bylo zvláště devět sudů piva z třeboňského pivovaru pro osobní potřebu. Další dva sudy piva, dva strychy žita, půl centýře kaprů a 6 zl. dostával na pohoštění výpomocných kněží kapucínů o nových nedělích. Na pohoštění hostů o poutích na sv. Vincence a sv. Barboru obdržel každý rok po 3 zl., na svatodušní pondělí ještě půl sudu piva a 4 zl. ze zádušní pokladny.⁶²³ Podobně i farář v Kamenném Újezdě dostával o pouti na sv. Marka podle starého obyčeje 1 zl. 10 kr.⁶²⁴

O některé požitky farní prebendy časem přišly. Podle udání faráře Smetany dostával doudlebský duchovní správce ještě v roce 1681 bečku soli, 2 sudy kaprů z Třeboně a džber ryb při lovení Hamerského rybníka. Dále užíval k rybolovu úsek řeky Malše „*od chalupy Nedorosta v Doudlebech až k znamenitý hrušce*“.⁶²⁵ Až do roku 1699 přijímal doudlebský farář od patrona každý rok fůru sena z panského seníku ve Vidově, ale toho roku mu bylo toto právo prvně upřeno.⁶²⁶ Nadále obdržel seno jen na zvláštní žádost podmíněnou souhlasem třeboňského hejtmána. Ještě v roce 1719 dostával farář nájem z pastvin při zádušním lese užívaných lidmi z Doudleb. Vždy na sv. Havla odváděli beneficiátovi 1 zl. 10 kr. V roce 1734 však již tento příjem neexistoval.⁶²⁷

Při vzájemném srovnání výnosnosti obou beneficí lze dospět k závěru, že jednoznačně lukrativnější bylo farní obročí v Kamenném Újezdě. Přestože fara v Doudlebech poskytovala svému držiteli pestřejší složení příjmu (více drobných příjmů za úkony během roku a požitků přímo od patrona), nejdůležitější příjmy byly v případě újezdského benefícia výrazně vyšší. Duchovní správce v Kamenném Újezdě vybral ročně na desátkách nejméně dvojnásobek a na štole dokonce čtyřnásobek než jeho kolega v sousedních Doudlebech. Také rozloha pozemků, které mohl obhospodařovat, byla přibližně o polovinu vyšší.

Uvedený přehled farních příjmů nemůže sám o sobě jednoznačně odpovědět na otázku, jaká byla výnosnost farních prebend vyjádřená finanční sumou.⁶²⁸ Lze ji na základě dochovaných fasí rekonstruovat pouze u doudlebského benefícia. Farář Vostřešanský uvádí v roce 1697 celkový příjem jen 190 zl.⁶²⁹ Druhá farářská fáse faráře Libry z roku 1751 udává celko-

⁶²³ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779, „*Specifikace rozdílného příjmu a užítku k doudlebské faře přináležející*“, 1719 (nefol.).

⁶²⁴ FÚ Kamenný Újezd, Protocolum Velesinense, fol. 554.

⁶²⁵ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 67, seznam farního příjmu z 7. 12. 1681.

⁶²⁶ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 64, koncept listu hejtmána Jana Jakuba Höflingera faráři Jakubu Suchetiusovi z 22. 3. 1699.

⁶²⁷ FÚ Doudleby, inventář z roku 1734, fol. 71.

⁶²⁸ Ani rekonstrukce výnosnosti beneficí nepostačuje k vyřešení problematiky majetnosti tehdejšího kléru. Při jeho studiu je totiž třeba sledovat i soukromý majetek duchovních, náklady na provoz farního hospodářství včetně vydržování čeledi a chovu dobytka i nutnost platit různé daně a dávky (zejména tzv. cathedraticum a seminaristicum). Opomenout nelze ani různá břemena, jež mohla z ekonomicky lukrativního benefícia učinit nevýnosný až prodělečný podnik. Srov. R. ZUBER, *Osudy*.

⁶²⁹ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 67, fáse z 7. 2. 1697 (nefol.).

vý příjem obročí 285 zl.⁶³⁰ Zároveň zmiňuje i vydání na stravu, oves dokupovaný pro koně a platy čeledi, která dohromady dělala 155 zl. Z toho vydával doudlebský duchovní správce jen na stravu pro svého kaplana 25 zl.⁶³¹ Dále zaměstnával kuchařku, pacholka, pohůnka, dvě děvečky a pasáka krav. Po odečtení všech těchto vydání za mzdy čeledi tak faráři zbyl údajně čistý zisk pouze 130 zl. I přes obvyklou snahu autora fase vylíčit vlastní hmotné poměry v co nejhorším světle, nelze tak obročí doudlebské fary považovat za výnosné. To jen vysvětluje častou migraci farářů v sledovaném období.

⁶³⁰ Tamtéž, fase z 16. 3. 1751 (nefol.) .

⁶³¹ Zdůvodnil to tím, že kaplan „*ne tak stravou selskou aneb chlebem jako selský lid, anýbrž masem s drůbeží a s jinší stravou lehkou sebe vyživuje.*“ Tamtéž.

IV. 3. HMOTNÁ KULTURA

Cílem této kapitoly je zrekonstruovat podobu hmotné kultury kostela a fary v barokním období. Prostor kostela a jeho okolí byl důležitým místem setkávání farníků. Baroko si obzvláště potrpělo na zasazení sakrálních staveb do krajiny.⁶³² Ráz bohoslužeb byl umělecky dotvářen kostelní architekturou, malířským uměním a hudbou. Ubohý stav některých venkovských svatyní a chatrnost jejich vnitřního vybavení naopak nevzbuzovaly u věřících oduševnělou zbožnost.⁶³³

Ke kostelu patřil neodmyslitelně i farní dům, který byl nejen farářovým obydlím, ale i místem, s kterým přicházeli farníci běžně do kontaktu. Svým rustikálním charakterem se venkovské fary s obdělávanými poli a chovným zvířectvem mohly často blížit více selským statkům než farním domům ve městech. Většinu jejich vybavení tvořil obvykle majetek jednotlivých duchovních správců.

V první části této kapitoly se pozornost zaměřuje na rekonstrukci vzhledu kostelů v obou farnostech. Vzhledem k dochovaným pramenům byl zvolen časový úsek první poloviny 18. století s cílem přiblížit stav přibližně kolem roku 1750. V případě doulebské farnosti umožnily prameny podrobněji zrekonstruovat i charakteristickou podobu okolí kostela a farního domu.⁶³⁴ Následuje vzájemné srovnání vybavení obou kostelů v barokní době. Zde převážil diachronní přístup, podkapitola se pokouší postihnout, zda se ve vybavení kostelů vyskytly nějaké podstatnější rozdíly, zda se množství bohoslužebných předmětů zvyšovalo, či stagnovalo. K hmotné kultuře farnosti patřilo i vybavení farního domu. Dvě poslední části rekonstruují vybavení farních domácností v první polovině 18. století na základě pozůstalostních inventářů dvou zvolených farářů.

Hlavními prameny pro rekonstrukci hmotné kultury se staly dochované kostelní inventáře. Inventáře sloužily duchovním i konsistoři ke zjištění reálného stavu všeho potřebného vybavení kostela a fary, byly zároveň i pojistkou k ochraně záduší. Například při úmrtí kněze pak neměl vzniknout problém oddělit církevní a privátní majetek.⁶³⁵ Pro kostel a faru

⁶³² Srov. Gustav SCHNÜRER, *Katholische Kirche und Kultur in der Barockzeit*, Paderborn 1937, s. 724.

⁶³³ R. ZUBER, *Osudy* I, s. 230.

⁶³⁴ K tématu barokní krajiny srov. Jiří SÁDLO – Pavel HÁJEK, *Česká barokní krajina: co to vlastně je?* I. *Kulturněantropologická východiska odpovědi*, *ĎaS* 26, 2004, č. 3, s. 29-33; II. *Jevy, procesy, interpretace*. *ĎaS* 26, 2004, č. 4, s. 45-49.

⁶³⁵ Problematice kostelních inventářů nevěnovala česká historiografie (vyjma prací o farních knihovnách) zatím potřebnou pozornost. K využití inventářů jako pramenů k dějinám každodennosti srov. Václav BŮŽEK (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (= OH 1); Václav BŮŽEK – Hana BŮŽKOVÁ – Jana STEJSKALOVÁ, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách (Prameny, metody, stratifikace)*, *JSH* 59, 1990, s. 65-79. Dále i Jiří PEŠEK, *Pražské knihy křařů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v předbělohorské době*, *PSH* 15, 1982, s. 63-93; TÝŽ, *Knihy a knihovny v křařtech a inventářích pozůstalostí Nového Města pražského v letech 1576-1620*, *FHB* 2,

v Doudlebech se zachovala řada latinských inventářů z let 1706-1779⁶³⁶ a dva české inventáře z let 1658 a 1716.⁶³⁷ V případě Kamenného Újezda jsem využil inventářů z let 1627, 1644, 1650, 1716, 1722 a 1783.⁶³⁸

Inventáře se většinou nezmiňují o samozřejmém a stálém vybavení kostela, jako byly zpočátku lavice, kropenky, kazatelna nebo chórová mřížka. Více než tvary předmětů a způsoby jejich výzdoby poznamenávali autoři inventářů druh užitého materiálu. Spíše výjimečně bylo možné předměty lokalizovat. Pouze inventář doudlebského kostela z roku 1716 neopomíná sochy a obrazy, které byly stálou součástí oltářů. Značný význam pro rekonstruování podoby kostela přinesla komparace užívaných českých a latinských ekvivalentů. Badatel tak došel k závěru, že latinským výrazem „imago“ označují prameny sochu, zatímco obrazy jako „picta“. Není-li uvedeno jinak, pocházejí údaje právě z jednotlivých inventářů. Vedle nich přináší z hlediska hmotné kultury leckdy zajímavé podrobnosti zádušní účty, využito bylo i korespondence farářů s patrimoniální správou. Kapitola si nečiní nárok na uměleckohistorické hodnocení, kterého se lze dopátrat v jiné literatuře.⁶³⁹

Okolí kostela v Doudlebech

Ves Doudleby s kostelem a farou se nacházela asi tři míle od zámku v Třeboni, ke kterému náležela svým patronátem již od roku 1575.⁶⁴⁰ Do Doudleb se zpravidla přijíždělo po cestě vedoucí z Třeboně přes Ledenice a Strážkovice. Na okraji vsi u této tzv. ledenické cesty stála kaple sv. Barbory se studánkou, u níž se sloužila nejméně jednou do roka mše. Ke kapli vedly schody se zábradlím.⁶⁴¹ Kapli sv. Barbory nechal postavit kolem roku 1680 doudlebský farář Vavřinec Ferdinand Král z odkazu důchodního písaře třeboňského panství Ferdinanda Matyáše Taychla.⁶⁴² Odtud to bylo ke kostelu už jen pár kroků.

1980, s. 247-282. K inventářům šlechtických sídel Michaela NEUDERTOVÁ, *Item ve velkém fraucimře před lusthausem se nachází... Příspěvek ke studiu inventářů pozdně renesančních residencí v severozápadních Čechách*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= OH 7), s. 163-199.

⁶³⁶ Srov. FÚ Doudleby, *Kniha inventářů 1706-1779*. Obsahuje latinské inventáře z let z let 1706, 1710, 1720, 1728, 1731, 1732, 1739, 1751, 1762, 1767 a 1777.

⁶³⁷ Inventář z roku 1658 je zanesen v knize zádušních účtů. Srov. FÚ Doudleby, *Zádušní počty 1628-1716*, inventář z 19. 3. 1658 (nefol.); SOA Třeboň, Vs Třeboň, kart. 64, inventář z 3. 3. 1716.

⁶³⁸ Inventáře z let 1716 a 1722 byly zapsány v knize zádušních účtů kostela SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 3Kalfa, kart. 23. Ostatní jsou uloženy tamtéž, kart. 50.

⁶³⁹ Srov. například Zdeněk WIRTH, *Umělecké památky Čech*, Praha 1957.

⁶⁴⁰ V. PULEC, *Doudleby*, s. 13.

⁶⁴¹ Srov. výdaj v kostelních účtech z roku 1723 „od udělání zábradel při kapličce sv. Panny Barbory i k tomu s udělanými schody 3 fr.“.

⁶⁴² FÚ Doudleby, *Zádušní počty 1628-1716*. Výdaje za stavbu se vyskytují v počtech z let 1678-1680 a 1680-1682. Staviteli Cypriánu z Velešína bylo za práci na této stavbě vyplaceno celkem 50 zl.

Kostel sv. Vincence s částí osady se vypínal na ostrohu, který ze tří stran obtékala řeka Malše. Z jižní a severní strany kostela a farních budov klesaly příkré stráně k řece Malši, na západě se rozkládal zbytek vsi. Níže pod kostelem byl farní dům s přilehlými hospodářskými budovami. V blízkosti kostela se nalézaly dvě hospody a škola. Hned prvním stavením pod farou byla Slabova hospoda. Její majitel byl poddaným třeboňské schwarzenberské vrchnosti; čepovalo se tu tudíž pivo z třeboňského pivovaru. Proti hospodě byla škola určená pro mládež ze všech přifařených osad. Ke škole patřilo také malé hospodářství a zahrádka.⁶⁴³ Za Slabovou hospodou pokračovala ulice několika staveními českobudějovických poddaných, z nichž jedno byla rovněž hospoda, do níž se přiváželo pivo z Budějovic. V roce 1653 byla tato hospoda v domě Matěje Kožišníka, který sousedil s třeboňskou hospodou.⁶⁴⁴ Na konci ulice začínala doudlebská náves u stavení chalupníka Jakla. Náves obcházel průvod farníků při některých významných svátcích během roku; odbývala se zde i část pohřebního obřadu.⁶⁴⁵

Kostelní les se rozkládal podél cesty z Českých Budějovic do Říмова a Českého Krumlova. Začínal nad straňanskou osadou u louky zvané Hadova strouha. Při té se nacházel hraniční kámen ozdobený pětilistou rožmberskou růží. Tento mezník stál na hranici čtyř panství – třeboňského, českokrumlovského, budějovického a panství českokrumlovského kláštera klarišek. V lese byly umístěny ještě v roce 1734 také dva úly kostelních včel, o které se měl starat určený včelař. V roce 1739 je však v inventáři poznamenáno, že včelí úly zanikly.⁶⁴⁶

Za kostelním lesem, nedaleko statku v Plavnici, se rozkládala farní louka na dva vozy sena. Od lesa ji odděloval potok, ve kterém bylo možné ještě v roce 1734 lovit ryby. U Plava ležela také kostelní pole, která se pronajímala plavským sedlákům. Hranice lesa, kostelních a farních polí a luk pravidelně ohledávali a ověřovali třeboňští úředníci za účasti a svědectví starých pamětníků, neboť povědomí o nich přecházelo z generace na generaci.⁶⁴⁷

Všechny cesty do kostela z přifařených i vzdálenějších míst se scházely u farní budovy před mírným návrším, na němž se vypínal farní i poutní kostel sv. Vincence. Před ním stálo od roku 1710 dřevěné sousoší ukřižovaného Krista s Pannou Marií, sv. Maří Magdalénou a sv. Martou. Již v roce 1734 byly však tyto sochy uloženy v kapli sv. Barbory za kostelem a v roce 1756 bylo před kostelem vztyčeno obdobné sousoší z kamene. O sedm let později byl

⁶⁴³ Srov. např. výdaje za stavbu „*kantorovy stodoly*“ z roku 1727 v kostelních účtech.

⁶⁴⁴ O budějovické krčmě se zmiňuje též František J. ČAPEK, *Doudleby*, Výběr 28, 1981, s. 167-168.

⁶⁴⁵ Podle zpráv farní kroniky bývala o pohřbech před Jaklovým stavením na návsi usazována rakev s mrtvým. FÚ Doudleby, Liber memorabilium, zápis z 18. 6. 1752 (nefol.).

⁶⁴⁶ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779, inventář z roku 1739.

⁶⁴⁷ Ve spisovém materiálu i inventářích z let 1734 a 1739 je řada konkrétních jmen starých svědků z Doudleb i jiných farních vesnic. Srov. Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II (2)*, Praha 1997, s. 399.

prostor doplněn ještě velkým dřevěným křížem s Kristem vymalovaným na plechu.⁶⁴⁸ Kdesi před kostelem byl roku 1719 zřízen také krámeček na prodávání kostelních obětí o poutích.⁶⁴⁹

Kolem kostela se rozkládal malý hřbitov obehnaný zdí, která vyžadovala časté opravy. Na hřbitov vedly dvě brány, k nimž stoupaly dvojce schody se zábradlím. Podle zprávy faráře Slavíka byly v roce 1721 dveře i zeď polámané tak, že se – zcela v rozporu s arcibiskupskou instrukcí – na hřbitově pásli hovězí i vepřový dobytek a ryl mezi hroby.⁶⁵⁰ Na hřbitově stála od roku 1717 nová kostnice, jež se uzamykala a ve které měly být podle instrukce z roku 1697 kosti dobře uspořádány. Byla zde uložena přenosná kazatelna užívaná o poutích, máry, *boží hrob* stavěný o Velikonocích a několik dřevěných svícňů. V roce 1751 zde mělo uskladněno některé věci také zbožné bratrstvo sv. Boží rodiny – trojici soch Ježíše, Marie a Josefa, které se nosily o poutních slavnostech, a trojici stejnojmenných menších sošek užívaných při bratrských pohřbech. V roce 1734 stál uprostřed kostnice dřevěný kříž.

Kostel sv. Vincence v Doudlebech

Počátkem 18. století se kostel sv. Vincence nacházel v nepříliš utěšeném stavu.⁶⁵¹ Ještě v roce 1707 stála na zpuchřelém kostelním krovu dřevěná zvonice, která se při zvonění kývala tak, že nebylo možné zvonit delší dobu dvěma většími zvony najednou. Proto byla podle návrhu Pavla Ignáce Bayera postavena nová zděná věž v chrámovém průčelí v letech 1707-1709. Věž stála na vlastních základech, dosahovala výšky jedenáct sáhů a byla zakončena barokní lucernou.⁶⁵² Z této věže se ozýval zvon Vincenc a další dva zvony. Navíc je doplňoval malý zvon „*sanktusáček*“ nad střechou kostelní lodi, jenž byl posvěcen na jméno Maria.

Do kostelní lodi bylo možné vejít dvěma vchody. Hlavním vchodem ze západu se vcházelo nejprve do malého prostoru pod věží (*kupky*) a dále dveřmi s gotickým ostěním do chrámové lodi. V kupce byla umístěna kamenná kropenka se svícenou vodou. Druhý vchod se nacházel

⁶⁴⁸ FÚ Doudleby, Liber memorabilium (nefol.).

⁶⁴⁹ Zřízení krámků „*s obrázky a růženci jako na Svatý hoře v ambitech*“ žádal farář Jan Slavík již listem adresovaným hejtmanovi Adalbertu Zelenkovi z 15. 7. 1717. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 66. V roce 1719 se pak v účtech skutečně objevuje položka „*od zhotovení krámků pro oběti 3 fr. 41 kr.*“

⁶⁵⁰ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 64, „*Poznamenání věci určených k napravení při chrámu Páně a faře v Doudlebech*“ z 27. 5. 1721.

⁶⁵¹ V duchovenské tabele z roku 1713 poznamenává farář Slavík, že záduší se muselo zadlužit „*pro nevyhnutelnou potřebnost, protože chrám hrozil zbořením i také těžkým ourazem lidu přítomného*“.

⁶⁵² Při opravě byla odstraněna i stará kostelní kaple svaté Barbory, která přiléhala k sakristii. Nad její klenbou býval původně malý kůr, který sloužil k úschově různých kostelních potřeb. Vycházelo se na něj po schodech zvláštním vchodem se sakristie. Druhý původní kůr se nacházel na pravé straně chrámové lodi a byl ze dřeva. V roce 1722 byla místo něj vystavěna nová zděná kručta ze západní strany proti hlavnímu oltáři. O barokní přestavbě srov. František MAREŠ, *Stavitel Pavel Ignác Bayer*, Památky archeologické a místopisné 24, 1913, s. 124-125.

z jižní strany. Nad pozdněgotickým ostěním byl štítek s pětilistou rožmberskou růží. Nad tímto vchodem byly vymalovány sluneční hodiny. Loď vystavěná roku 1494 měla v této době stále ještě plochý strop. Světlo do ní pronikalo ze dvou stran šesti velkými obdélnými okny prolámanými při barokní rekonstrukci kostela. V lodi byly umístěny lavice, ve kterých měli věřící přesně vyhrazena svá místa a podle starého zvyku z nich odváděli drobný poplatek přímo faráři.⁶⁵³ Pod nimi se v dlažbě nacházelo několik náhrobních kamenů, které byly již roku 1741 velmi ošlapané a těžko čitelné.⁶⁵⁴

Od lodi bylo triumfálním obloukem odděleno kněžiště s gotickou křížovou klenbou, jejíž svorník zdobila pětilistá růže. Ta byla i na svorníku podobné klenby v sousední sakristii. Do sakristie vedl z presbytáře vchod s gotickým ostěním. Vpravo od něj zůstal ve zdi zachován gotický sanktuář, jehož původní účel v této době již nahrazoval svatostánek hlavního oltáře. Před oltářní svátostí, která byla ve svatostánku uzamčena, hořela plechová lampa s věčným světlem. Celý prostor osvětloval velký cínový svícen s šesti svícemi zavěšený uprostřed kostela.

Po celou první polovinu 18. století byly v kostele sv. Vincence tři oltáře, u kterých se sloužily mše. Během stavebních úprav došlo k změnám na všech těchto oltářích.⁶⁵⁵ Hlavní oltář zasvěcený sv. Vincenci byl umístěn v kněžišti kostela. Od roku 1702 visel na tomto oltáři kromě vypodobnění sv. Vincence i gotický deskový obraz *Panny Marie Doudlebské*, který sem přitahoval četné poutníky z okolí.⁶⁵⁶ Brzy po přenesení obrazu na toto nové místo prošel oltář rekonstrukcí.⁶⁵⁷ Mariánský kult oltáře byl ještě podtržen přítomností soch sv. Jáchyma a Anny, rodičů Panny Marie. Na oltáři hořely během mše svíce upevněné v šesti cínových svícnech. Oltářní stupně byly překryty červeným kobercem.

Na obraze byly připevněny nad hlavami Panny Marie a Ježíška dvě stříbrné korunky. Od dvacátých let 18. století byl obraz ověnčen i korunou vyrobenou z různých druhů umělých květin a kaménků. V roce 1734 jej okrašlovalo také šest stuh různých barev. Tento obraz „*Doudlebské Divotvůrkyně*“ zdobily stříbrné votivní dary, které často zobrazovaly jednotlivé

⁶⁵³ Nezachovaly se bohužel žádné prameny, jež by umožnily rekonstruovat zasedací pořádek v kostele.

⁶⁵⁴ V této době se je snažil rozluštit i třeboňský archivář Petr Kašpar Světecký. SOA Třeboň, Rukopisy Třeboň, Paměti Petra Světeckého IV, fol. 541an.

⁶⁵⁵ Ještě na počátku století byl hlavní oltář zasvěcen sv. Vincenci, boční oltář na pravé straně patřil Panně Marii a třetí oltář sv. Barbory stál ve zmiňované kapli. Z pravého bočního oltáře byl přenesen v roce 1702 milostný obraz „*Panny Marie Doudlebské*“ na hlavní oltář sv. Vincence. Hlavní důvod byl možná prozaický, na oltář tekla totiž děravou střežou dešťová voda a mariánský obraz byl v nebezpečí poškození. A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 429.

⁶⁵⁶ K jejímu kultu podrobně v kapitole Duchovní život doudlebské farnosti.

⁶⁵⁷ Srov. vydání z roku 1705 „*od udělání kříže na kterým velký oltář připjat jest*“ nebo z roku 1706 „*jistým lidem, který z Budějovic nové kusy na oltář přinéstí museli*“

části lidského těla.⁶⁵⁸ V roce 1716 k nim patřily dvě stříbrné nohy, dvě ruce, dva prsy, stříbrná srdce, stříbrné řetízky s nejrůznějšími přívěsky a pět stříbrných očí. Bylo tu rozvěšeno i několik stříbrných votivních tabulí. Jedna zobrazovala Pannu Marii Doudlebskou s klečící pannou a rukou, na jiné stříbrné srdce, na další děvčátko, nebo jiný stříbrný obraz s Pannou Marií Budejovickou. Na jedné desce pověšené přímo u hlavního oltáře visely stříbrné nohy. V pokladu nechyběly dvě šňůry perel, červené korálky, stříbrné a zlaté mince. Některé předměty z mariánského pokladu se vystavovaly na odiv pouze o poutích. Množství votivních darů ze stříbra kolísalo nejen díky nově přicházejícím poutníkům, ale i kvůli krádežím z let 1702, 1723 a 1754.

V kněžišti viselo i mnoho dřevěných votivních desek, jejichž přesné množství nebylo do inventářů zaznamenáváno. Blízko hlavního oltáře visel další obraz svatého Vincence. V lodi stál po levé (evangelijní) straně oltář zřízený ke cti sv. *Boží rodiny*, který byl nově dokončen v roce 1716 „z *almužny a pomoci dobrodinců*“. Jeho výstavba trvala tři roky.⁶⁵⁹ V témže roce při něm vzniklo zbožné bratrstvo a oltář býval od té doby obvykle označován jako *bratrský*. Kromě obrazu *Jesus, Maria a Josef* byly na oltáři také sochy tří významných ochránců – sv. Václava jako hlavního ochránce Čech, sv. Floriána, ochránce před zhoubným ohněm, a sv. Linhart, ochránce hovězího dobytka, který se těšil ve venkovském prostředí jižních Čech zvláštní úctě.⁶⁶⁰ V roce 1751 byl na zdi u bratrského oltáře pověšen kříž se dvěma sochami. Na oltáři byly vyřezávané figurky mládětek betlémských a tři sošky vypodobňující útek Jezulátka s rodiči do Egypta. Bratrstvu patřilo i šest cínových svícňů, pár mešních konviček a antependium. Před oltářem stála bratrská pokladnice, na níž byla vymalována Panna Maria. Při oltáři na evangelijní straně stála kazatelna, nově pořízená v roce 1735, na kterou se vystupovalo po schůdkách ze sakristie. Při kazatelně visel obraz sv. Barbory, který byl rovněž označován za zázračný.

Třetí oltář sv. Barbory zůstal sice v chrámovém prostoru i po odstranění vlastní kaple roku 1709, ale v roce 1720 byl nově vystavěn na pravé (*epištolní*) straně. Jeho zhotovení trvalo čtyři roky.⁶⁶¹ Nad obrazem svaté Barbory byla posazena drátěná postříbřená korunka. Před oltářem nalezl v roce 1747 místo posledního odpočinku doudlebský farář Vavřinec Fürbitz.

⁶⁵⁸ K problematice votivních darů Hana DVOŘÁKOVÁ, *Me tibi dedico... .Votivní dary v okruhu lidové religiozity*, Brno 2000.

⁶⁵⁹ Po přemístění byl na původní mariánský oltář pořízen obraz v pramenech označovaný jako „*Jesus, Maria a Josef*“. Povoláním pražské arcibiskupské konsistoře z roku 1713 bylo dovoleno přenést tento oltář na jiné vhodnější místo. Srov. FÚ Doudleby, inventáře z let 1734 a 1739.

⁶⁶⁰ J. ROYT, *Lidová zbožnost v 17. a 18. století ve výtvarném umění*, s. 188; J. MIKULEC, *Kult svatého Izidora sedláka v českých zemích*, s. 64-85.

⁶⁶¹ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 66, list faráře Jana Slavíka hejtmanu Adalbertu Zelenkovi z 6. 8. 1720.

Po straně kostela stál v roce 1716 pozůstatek starého oltáře se sochami Panny Marie, svatých Petra a Pavla na dřevěném podstavci. V roce 1739 stála socha Panny Marie na starém oltáři nedaleko oltáře sv. Barbory.

Kostel byl vybaven i dalšími obrazy a sochami, které se nedají většinou lokalizovat. Kolem roku 1716 bylo do kostela pořízeno dvanáct velkých obrazů svatých apoštolů, které věnoval bývalý doudebský farář Václav Bezděka. Pod kruchtou visely v roce 1734 čtyři malé obrazy s náměty ze života sv. Vincence, dva obrazy Krista a Panny Marie. Po levé straně chrámu visel ještě v roce 1741 starý obraz s námětem vzkříšeného Krista a posledními dvěma pány z Rožmberka na památku někdejšího plavnického písaře, který byl v kostele kdysi pohřben. V téže době byly v kostele další čtyři obrazy Panny Marie, dva obrazy ukřižovaného Krista, obraz sv. Jana Nepomuckého, sv. Josefa, sv. Kateřiny a dřevěný obraz duše vysvobozené z očistcových muk. V chrámu se nacházely dvě sochy českých patronů, sv. Jana Nepomuckého⁶⁶² a sv. Vojtěcha. U sochy sv. Jana Nepomuckého pořízené v roce 1710 stála pětilibrová svíce, u sv. Vojtěcha malé jezulátko. V roce 1751 stála v kostele též socha „*Ecce homo*“.

Po celé sledované období uvádějí prameny existenci měděné křtitelnice. Ta byla pravděpodobně umístěna v kamenné křtitelnici darované v roce 1709 kostelu stavitelem Pavlem Ignácem Bayerem. V roce 1716 ji zakrývalo červené víko. Křtitelnice měla být vždy čistá, uzamčená a klíč měl opatrovat farář, aby nikdo nemohl brát křestní vodu k nedovoleným účelům.⁶⁶³ Na přechovávání svěcené vody sloužily dvě měděné nádoby a kamenná štoudev pořízená roku 1741. Zpovědnice, které měly být zřízeny na místě příhodném a patrném, aby kněží mohli zpovídat veřejně, byly v kostele tři.⁶⁶⁴ Zpovědnice byly navíc vyzdobeny obrázky, kterých bylo v roce 1738 na tento účel pořízeno sedm. Od všech oltářů bylo vidět na kruchtě pocházející z roku 1722. Ta se rozkládala přes celou šířku kostela a pojala velké množství lidu. Varhanní pozitiv, který zde stál, byl dlouho jediným hudebním nástrojem v kostele. V roce 1734 se na kruchtě nově objevily tři trubky a dvoje tympany. V roce 1751 k nim přibýly ještě housle. Pro zpěv písní tu byl uložen český kancionál.

Liturgické oblečení a jiné kostelní předměty měly být uschovány v sakristii s pevnými dveřmi a bezpečně zajištěnými okny. Doudebská sakristie byla ještě počátkem 18. století velmi vlhká, protože neměla dostatečně velké okno, které by tuto vlhkost vysušilo. To bylo prolámáno teprve při stavebních úpravách v roce 1709. Ze severní strany vedl do sakristie od hřbitova zvláštní vchod, který byl prolámán roku 1711 kvůli příchozím poutníkům.⁶⁶⁵

⁶⁶² Ještě před kanonizací i beatifikací je v inventáři z roku 1716 nazýván svatým.

⁶⁶³ Srov. instrukce pro vikáře a faráře vydané roku 1697 pro pražskou diecézi. A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 142-169.

⁶⁶⁴ Zmiňují je pouze inventáře z let 1734 a 1739.

⁶⁶⁵ Srov. žádost doudebského faráře Jana Slavíka z 15. 7. 1711 zaslanou hejtmanu Matěji Draxlerovi. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfá, kart. 66.

Kostel Všech svatých v Kamenném Újezdě

Kostel v Kamenném Újezdě byl zasvěcen Všem svatým.⁶⁶⁶ Stál na severním okraji obce Kamenný Újezd – přesně jednu míli daleko od kostela sv. Prokopa v Českých Budějovicích. Kolem kostela se rozkládal hřbitov obehnaný zdí, která vyžadovala časté opravy. Do chrámu se běžně chodilo dvěma vchody na jižní a západní straně. Na západní straně kostela stála věž, která byla postavena v roce 1690. Již v roce 1716 na ní visely čtyři zvony.

Nejdůležitější částí chrámu byl presbytář, který překrývala gotická křížová klenba rozdělená na dvě pole. Zde stál hlavní oltář zasvěcený Všem svatým. Jeho zřízení financoval patron kostela – kníže Adam František ze Schwarzenbergu. Podoba byla vytvořena podle vzoru oltáře v českokrumlovském kostele sv. Víta. Po stranách oltáře stály sochy apoštolů sv. Matěje a sv. Tadeáše. Vpravo od hlavního oltáře se ve zdi nacházel vysoký gotický sanktuář, v jehož výklencích bylo šest drobných sošek světců – Panny Marie Bolestné, sv. Máří Magdaleny, sv. Jana, sv. Petra, sv. Pavla a sv. Augustina. Na jeho vrcholu stála socha Krista. Kromě hlavního oltáře byly v kostele ještě další dva oltáře umístěné v chrámové lodi. Tu oddělovala od presbytáře kamenná mřížka, nad níž se zvedal tzv. vítězný oblouk. Nad kamennou mřížkou stála na zdi socha umučeného Krista.

Chrátová loď měla od roku 1727 půdorys obdélníka a rovný strop. Světlo do ní vnikalo pěti podélnými okny, jež nechal farář Zavadil brzy po barokní přestavbě chrámu opatřit drátěnou sítí. Ta měla chránit sklo před krupobitím, které prý často postihovalo okolní krajinu.⁶⁶⁷ Lavice v lodi byly rozděleny zvlášť pro muže a pro ženy.⁶⁶⁸ Některé lavice měly vlastní dvířka.⁶⁶⁹ Na levé (evangelijní) straně stál oltář Panny Marie, jehož obnovení v roce 1728 finančně podpořili zaměstnanci panského dvora v Plavnicích. Na oltáři visel deskový obraz Panny Marie z 15. století překrytý velkým čtvercovým sklem.⁶⁷⁰ Od roku 1706 bylo pod obrazem připsáno: „*Praeterando cave, ne sileatur ave!*“⁶⁷¹ Obraz byl v roce 1722 ozdoben stříbrnou korunkou s českými kameny. V horní části tohoto oltáře byl již roku 1720 umístěn obraz sv.

⁶⁶⁶ K zasvěcení kostelů srov. Zdeněk BOHÁČ, *Patrocinia v době předhusitské a barokní*, in: Z. Hledíková – J. V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství*, s. 164-178.

⁶⁶⁷ FÚ Kamenný Újezd, *Liber memoratorum parochiae Steinkirchensis*, fol. 18.

⁶⁶⁸ V kostele bylo podle zádušního počtu z let 1708-1712 celkem 84 „*mužských*“ a 84 „*ženských stolic*“, z nichž se platilo 24 kr. za jedno místo. Dále tu byla tři levnější místa, za něž zájemce zaplatil pouze po 6 kr. Muži a ženy tudíž seděli odděleně, každý na jiné straně lodi. Nedochovaly se bohužel podrobnější prameny, z kterých by bylo možné rekonstruovat zasedací pořádek v kostele.

⁶⁶⁹ Srov. výdaj z roku 1711 „*Truhláři od udělení dvířek ke stolicí kostelní 9 kr.*“

⁶⁷⁰ K původu tohoto obrazu a příbuznosti s podobným gotickým obrazem v sousedních Doudlebech. Ivo KOŘÁN, *K vývoji české gotické malby typu Madony Doudlebské*, *Umění* 27, 1979, s. 119-127 a nejnověji Milena BARTLOVÁ, *Poctivé obrazy*, Praha 2001, s. 195-198.

⁶⁷¹ [Kdykoliv jdeš kolem, nezapomeň na Zdrávas].

Barbory. Po stranách oltáře stály sochy sv. Kateřiny a sv. Doroty. U tohoto oltáře byla roku 1727 instalována dřevěná kazatelna. Pod ní stála kamenná křtitelnice. Její víko bylo v roce 1716 překryto zeleným sukem. Na pravé (epištolní) straně stál ještě v roce 1720 oltář zasvěcený sv. Linhartu se sochou téhož světce a sochou sv. Jana Nepomuckého, který tehdy ještě nebyl kanonizován. Za finanční podpory českokrumlovského hejtmana Jana Jiřího Löbla a opět dobrodinců z Plavnice byl místo starého oltáře pořízen nový zasvěcený sv. Janu Nepomuckému. Po stranách oltářního obrazu sv. Jana Nepomuckého stály sochy sv. Šebestiána a sv. Floriána. Kromě zmiňovaných soch se v roce 1738 v kostele ještě nacházela socha Panny Marie, jež stála v roce 1722 na zdi u sakristie, sv. Antonína a čtyř českých patronů – sv. Vojtěcha, Prokopa, Václava a Víta. Inventář z roku 1716 uvádí ještě sochy sv. Apoleny a sv. Doroty, jež byly umístěny nad kruchtou.

Ve výklencích zdí chrámové lodi byly zasazeny čtyři dřevěné zpovědnice pořízené roku 1737 nákladem faráře Zavadila, dvě se nacházely na jižní a dvě na severní straně. V zadní části lodi stála na dvou mohutných sloupech dřevěná kručhta. Na kručhtě byly umístěny nové varhany z roku 1731. U levého sloupu kručhty stála kamenná nádrž na svčenu vodu vytesaná do podoby kalicha. Z presbytáře vedly jednoduché dveře do sakristie, které byly v roce 1716 pobity plechem. Také sakristie byla postavena v gotickém slohu a kryla ji křížová klenba. Ještě v roce 1720 měla dvě okna a dalo se do ní vejít pouze vchodem z kněžiště.⁶⁷² V roce 1727 byl do sakristie zřízen zvláštní vchod ze hřbitova, dosavadní okna byla zvětšena a pořízeno třetí okno.

Kolem kostela se rozkládal hřbitov. Při vizitaci českobudějovického vikáře Jana Schwantla si farář Zavadil stěžoval, že rolník Fuks z Kamenného Újezda chytá vodu, která dosud tekla na farní trávník, a odvádí ji na svou zahradu. Tím byl však podmáčen hřbitov, jenž byl i tak dost vlhký, a v hrobech mnohdy stála voda.⁶⁷³ Na hřbitově rostlo několik hrušní, jejichž plody každoročně sklízel místní kantor. V roce 1722 byly stromy pokáceny, aby se hřbitov poněkud vysušil.⁶⁷⁴ Na hřbitově stála také kostnice.

⁶⁷² Vizitační správa z roku 1724 uvádí, že dveře do sakristie zvenku jsou velmi potřebné, aby přístup do ní byl v době návalu lidí snazší a rychlejší. Opis této zprávy uvádí FÚ Kamenný Újezd, Liber memoratorum parochiae Steinkirchensis, fol. 11.

⁶⁷³ Vikář nato upozornil úředníka českokrumlovského panství jako zástupce patrona, aby takové odvádění zakázal a obnovil původní stav. Ten slíbil, že se tak stane. Tamtéž.

⁶⁷⁴ FÚ Kamenný Újezd, Jan Vavruška, Dějiny Kamenného Újezda a farní osady, s. 211.

Vybavení kostelů

Nejvzácnější kostelní předměty byly vyrobeny ze stříbra. V obou chrámech jich však bylo pouze malé množství, které se téměř neměnilo. Pro vystavení Nejsvětější svátosti oltární se po celé sledované období užívalo v obou kostelech jediné stříbrné monstrance, k jejímu uchování rovněž jediného ciboria. Kostely naopak vlastnily několik kalichů na proměňování vína v Kristovu krev.⁶⁷⁵ Drobnějším stříbrným předmětem byla cestovní krabička (*pyxis*), ve které se nosily svaté oleje a velebná svátost k nemocným. Další bohoslužebné předměty byly vyrobeny z cínu, železa nebo mědi. Patřily k nim kadidelnice s lodkou, měděný relikviář, konvičky na mešní víno a vodu, pohár pro komunikanty, láhev na mešní víno, nádobka na svaté oleje, kropáč na svěcenou vodu, schránka na omytí prstů pro kněze při mši, „*pytlíček*“ na vybírání peněz, stojany na podložení misálů, nádoby na olej do lamp, umyvadlo v sakristii. Počet těchto předmětů se prakticky neměnil a jejich množství v obou farnostech se výrazně neodlišovalo.

K vzácnému kostelnímu vybavení patřila mešní roucha – ornáty (kasule). Kněz je obměňoval podle liturgických barev konkrétního církevního období. Jejich počet se v případě obou kostelů zvyšoval. V Doudlebech vzrostl počet kasulí v roce 1732 na třináct z původních šesti v roce 1658 a osmi v roce 1706. Ještě vyšší nárůst lze zaznamenat v Kamenném Újezdě, kde byly krátce po skončení třicetileté války v roce 1650 pouze dvě kasule. V roce 1716 jich patřilo kostelu již jedenáct a v roce 1783 dokonce osmnáct. Poznámky o původu mešních rouch v inventářích naznačují, že si je kostely obvykle nepoživovaly samy, ale věnovali je dobrodinci. Tak tomu bylo v Doudlebech, jež byly poutním místem, i v Kamenném Újezdě, který jím nebyl.⁶⁷⁶ Nárůst však pravděpodobně souvisí i s nutností obměňovat postupně opotřebovaná paramenta. To alespoň vysvětluje i jejich pokles v Doudlebech do roku 1779, čtyři opotřebované ornáty byly jednoduše vyřazeny. Stejně liturgické barvy jako kasule (bílou, zelenou, červenou, černou a fialovou) měly i mešní bursy na kalichy. Těch byl v Doudlebech i Kamenném Újezdě vždy obdobný počet jako mešních ornátů.

K mešním oděvům uloženým v sakristiích obou kostelů patřily dále alby, humerály, superpelice, cingula a birety. Bursy ke kalichům doplňovaly korporály a purifikatoria. Jejich množ-

⁶⁷⁵ Inventář z roku 1658 zmiňuje v majetku doudlebského kostela dokonce čtyři stříbrné kalichy a jeden měděný. Po krádeži v roce 1698 zbyly už jen dva. Třetí kalich darovala kostelu v roce 1727 kněžna Eleonora ze Schwarzenbergu. Tento počet se už dále nezměnil. Inventář kostela v Kamenném Újezdě z roku 1650 dokládá existenci tří stříbrných kalichů, stejně jako inventář z roku 1722. Mezi léty 1722-1783 přibyl čtvrtý stříbrný kalich.

⁶⁷⁶ Například z jedenácti ornátů, které tamní kostel vlastnil v roce 1716, zmiňuje inventář u šesti z nich konkrétní jména dárců. Dva další jsou označeny jako staré a u jednoho je poznamenáno, že „*od něj nepřátelští vojáci paramenty odpárali.*“

ství se v obou farnostech též příliš neodlišovalo. Pro ministranty byly určeny červené a modré komže. Kostelní paramenta se ukládala ve skříních či truhlách v sakristii.

Některé kostelní předměty zmiňují inventáře v souvislosti s oltáři. Uvnitř nich byla umístěna konsekrovaná „*portatilia*“ s ostatky svatých. Oltáře se prostíraly velkými a malými ubrusy. Jejich počet během sledovaného období narostl.⁶⁷⁷ Oltářní mensy kryla také různobarevná antependia, jichž bylo v obou kostelech nejvýše sedm. V postním čase se zakrývaly oltáře černým plátnem. Na oltářích stály svíce, jež byly vyrobeny převážně z cínu, jen několik bylo mosazných či dřevěných. Stály tu také tabulky, na kterých byly vypsány zvláštní modlitby. Před oltáři se nacházely oltářní stupně. Každý z oltářů měl i vlastní zvonky, kterými zvonili ministranti během mše svaté. Jiný zvonek, jenž visel u sakristie, ohlašoval začátek bohoslužeb.

Z bohoslužebných knih vlastnily kostely několik misálů, jednu knihu svatých obřadů zvanou „*Rituál*“ a jedno české a německé evangelium.⁶⁷⁸ Hudební produkci obou kostelů zajišťovaly varhany, jež byly v Kamenném Újezdě také jediným hudebním nástrojem po celé sledované období. V Doudlebech přibýly v roce 1734 k varhanům tři tuby a dva tympány, v roce 1751 navíc ještě housle. Oba kostely měly už v polovině 17. století hned několik zvonů, jejichž pořízení bylo finančně náročné. V roce 1783 visely na věži v Kamenném Újezdě čtyři a pátý byl umístěn v samostatné věžičce nad presbytářem. V Doudlebech bylo v téže době o jeden zvon méně než v Kamenném Újezdě.

Řada předmětů v kostele se používala jen při některých slavnostech během liturgického roku. O Vánocích se stavěly v kostelech skládací betlémy. K doudlebskému betlému byly stavěny sošky sv. Josefa a Panny Marie, jež se oblékaly do zvláštních „šatečků“. Betlém byl navíc ozdoben „*firhánky*“ s krajkou. O Velikonocích se v kostelech stavěl „*boží hrob*“. Boží hrob v Doudlebech doplňovalo v roce 1716 šest skleněných koulí. K němu byla pravděpodobně stavěna dřevěná socha zmrtvýchvstalého Spasitele, kterou prvně dokládá inventář z roku 1720. Při pohřbech se rakev nosila na márách, které se zakrývaly černým soukenným příkrovem. V čele smutečního průvodu se nosil zvláštní kříž. Jiný krucifix se užíval při různých liturgických obřadech. Při konání procesí do sousedních farností s sebou nosili farníci korouhve. V jejich počtu nebyl mezi poutním kostelem v Doudlebech a kostelem v Kamenném Újezdě žádný výrazný rozdíl.⁶⁷⁹ Při slavnosti Božího Těla se nad knězem s monstrancí

⁶⁷⁷ Zatímco například v Doudlebech v roce 1706 jich bylo pouhých dvanáct, roku 1734 se jejich počet vyšplhal na padesát čtyři.

⁶⁷⁸ Vyšší počet misálů vlastnil kostel v Kamenném Újezdě, jejichž počet na konci sledovaného období v roce 1783 dosáhl devět kusů.

⁶⁷⁹ Už v roce 1627 vlastnil kostel v Kamenném Újezdě osm korouhví a v roce 1650 kostel v Doudlebech deset korouhví. Nadále se jejich počet příliš neměnil.

nosila nebesa. Podobnou funkci měly i dvě umbely, jež se nacházely pouze v Doudlebech. Při slavnostech tamějšího bratrstva je nosili kostelníci oblečení ve zvláštních komžích ušitých pro tento účel z červené a modré látky.

Na základě chrámových obrazů a soch lze v obou farnostech shodně doložit kult Panny Marie, českých patronů sv. Jana Nepomuckého, sv. Václava a sv. Vojtěcha; dále sv. Barbory a sv. Linharta, jenž je typický pro venkovské prostředí. Obě záduší vlastnila krátce po skončení třicetileté války srovnatelný počet stříbrných předmětů stejně jako na sklonku barokní doby a v době josefinských reforem. Šlo zejména o kalichy, monstrance a ciboria. Inventáře obou kostelů dokládají přítomnost řady praktických předmětů potřebných k liturgickým úkonům, jejichž počet se výrazně neměnil a celkové množství se v obou farnostech výrazně neodlišovalo. Inventáře kostela v Kamenném Újezdě naopak nezmiňují přítomnost předmětů typických pro poutní místa, jako byly stříbrné votivní dary v Doudlebech. U obou kostelů se vyskytly předměty používané při konkrétních slavnostech liturgického roku (jesle, boží hroby, nebesa, korouhve) či třeba pohřebních obřadech (příkrovy). Jejich nákladnost a cenu však nelze z pramenů určit.

Množství nákladnějšího vybavení jako byla mešní roucha, bursy na kalichy, stříbrné kalichy, monstrance a ciboria nijak závratně během barokního období nenarostlo. Zdánlivý nárůst a poznámky v inventářích o špatné kvalitě některých předmětů spíše dokazují, že mnohé věci časem dosloužily a musely se postupně obměňovat. V porovnání s jinými kostely se nezdá, že by si oba kostely dopřávaly nějaký přepych, jak by se v období baroka dalo očekávat.

Farní budovy

Narozdíl od kostela měla fara v **Doudlebech** daleko skromnější podobu. Obytný dům tvořil s hospodářskými budovami uzavřený komplex, uprostřed něhož byl prostorný dvůr. Počátkem 18. století byl stav farní budovy na pováženou. Podle farářské relace z roku 1700 „*byla fara na spadnutí a tak bídna, že farář měl sotva, kam by hlavu položil, i sedláci měli prý obydlí lepší.*“⁶⁸⁰ K opravě a výstavbě části nové budovy došlo v letech 1703 a 1704. Fara byla obílena vápnem a ozdobena černým lemováním.⁶⁸¹ Střechy budov byly kryty obvykle šindelem, pouze stodolu překrývala ještě v roce 1705 došková střecha.

Do farního dvora vedla brána s velkými dřevěnými vraty pro vjezd povozů. V těchto vratech byla pro příchozí zabudována ještě malá dvířka. Za vraty vlevo visel na zdi stáje malý zvonek, kterým bylo možné ohlásit svůj příchod. Ve dvoře byla studna, která měla trvale málo

⁶⁸⁰ A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 410.

⁶⁸¹ V roce 1704 bylo vyplaceno „jednomu, který faru černou barvou obštrejchoval 1 fr.“

vody. K vytahování vody sloužilo dřevěné okované vědro. V roce 1735 byla ke studni pořízena pumpa, nedostatek vody se tím ovšem neodstranil. Stáj vlevo od brány byla rozdělena na levou část pro koně a pravou pro hovězí dobytek. Zvláštní místo s korytem bylo vyhrazeno pro koně hostů.⁶⁸² Vedle stájí stála stodola s dvěma dvoukřídlými vraty. Za stodolou měl farář malou zahrádku „*toliko pro salát a petržel.*“⁶⁸³ Vedle stodoly stály v koutě dvora čtyři prasečí chlívky, nad kterými byl umístěn kurník pro drůbež. Dále pokračoval dvůr dřevěným kolníkem na dřevo. Naproti byla další malá stáj, ve které se pravděpodobně chovaly ovce nebo skladovalo krmivo pro ostatní dobytek. Sousedila s otevřenou kolnou na vůz, kterou se dalo vjet i do farní zahrady. Hned vedle byla sýpka s pěti větracími okénky bez skleněné výplně. Pod sýpkou se nacházel sklep.

Jednopatrová obytná budova měla dvě křídla. Při vstupu do dvora stála po pravé straně směrem ke kostelu. Obýval ji farář s čeledí, popřípadě s kaplanem a svými příbuznými.⁶⁸⁴ Ve středu obytné budovy v přízemí se nacházela chodba, jež spojovala obě křídla. Z chodby se vcházelo rovněž do dvou spíží a vycházelo do zahrady. V pravém křídle budovy byla větší světnice určená pro zdržování čeledi. Tato „*čelední světnice*“ byla vybavena kamny, železným kotlem a několika kusy stálého nábytku, jako byly skříň, stůl a židle. Vedle čeledníku se nacházela komora s vlastním vchodem na dvůr. V levém křídle byla velká kuchyně. Tady se vařilo na otevřeném ohništi a pekl chléb v peci. Kuchyně byla propojená i se sousední spíží a sýpkou. Podlahy místností v přízemí pokrývala cihlová dlažba. Okna zde byla tak nízko u země, že je bylo třeba zavírat na noc okenicemi.⁶⁸⁵

Z dolní chodby se vystupovalo po čtrnácti dubových schodech do předsíně v prvním patře. Zde se nacházely celkem čtyři pokoje. Tři byly větší, malý pokojík s oknem byl umístěn hned u schodů. Z horní předsíně se vcházelo také na dřevěnou pavlač, z níž bylo vidět do dvora a dalo se po schodech vyjít až na půdu. Všechny pokoje v patře měly prkennou podlahu a ve všech byla kamna. Nejprostornější z pokojů měl tři okna a nepochybně sloužil k přijímání větších návštěv o poutích. Další sloužil faráři jako ložnice. Zvláštní pokoj se dvěma okny byl vyhrazen českobudějovickým kapucínům, kteří pravidelně přicházeli do Doudleb o poutích

⁶⁸² Např. kostelní účty z roku 1736 se zmiňují o přivezení jednoho koryta pro „*hostinské koně.*“

⁶⁸³ Srov. duchovenskou fási z roku 1713 v NA Praha, APA I, sign. B14/20, fol. 123.

⁶⁸⁴ Např. farář Jan Slavík žil na faře se svým starým strýcem a farářova sestra zde pracovala jako hospodyně, jak sděluje týž v dopise třeboňskému hetmanu Adalbertu Zelenkovi z 18. 9. 1721. Srov. SOA Třeboň, Vs Třeboň, kart.66.

⁶⁸⁵ Farář Václav Bezděka prosí dopisem z 16. 10. 1703 důchodního písaře v Třeboni „*aby dovolil truhláři vokeničky k voknům neb vokna sou při samé zemi, ani Bůh bezpečně by usnouti nesměl.*“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart.64.

jako duchovní výpomoc.⁶⁸⁶ Tento pokoj byl vybaven dvěma lůžky a příkrývkami zakoupenými v roce 1727 ve Vídni.⁶⁸⁷

Farní dům byl nastalo vybaven pouze několika málo kusy nábytku. Patronát dbal zejména o vybavení fary velkým stolem a židlemi, které byly třeba při skládání zádušních počtů a o poutích.⁶⁸⁸ Tento skrovný nábytek, který podchycují kostelní inventáře, zůstával totiž na faře i při výměně jednotlivých duchovních pastýřů.⁶⁸⁹ Stejně tak tomu bylo i s farní desátkovou mírou (*věřtelem*), která se však v roce 1731 ztratila.⁶⁹⁰ Na faře byly uloženy také důležité zádušní předměty.⁶⁹¹ Kromě matrik a dalších písemností to byla v roce 1734 zvláštní truhla na zádušní peníze, kterou bylo možno otevřít pouze s použitím tří klíčů. Ty byly v Doudlebech rozděleny mezi faráře a kostelníky. Proto se peníze ukládaly během roku ještě do jedné truhly, na jejíž odemknutí stačil klíč pouze jeden. Ve zvláštní skříni byly také uloženy tištěné knížky, regule, obrázky a modlitby místního bratrstva.

Za domem se rozprostírala farní zahrada. Sousedila s farní budovou, částí hřbitova, polem a příkrrou strání. Zahradu ohrazoval dřevěný plot. Její údržba záležela na péči a zájmu jednotlivých farářů. V roce 1713, za času faráře Slavíka, na ní bylo pouze šest stromů, sloužila „*toliko pro trávu*“ a téměř žádný užitek z ní nebyl.⁶⁹² Naopak v druhé polovině 18. století zde vzniklo pařeniště pro pěstování zeleniny.⁶⁹³ Na zahradě stála i „*včelanka*“ (včelín) s několika zádušními úly, z nichž byly v roce 1734 tři prázdné a jen ve třech byly včely. Stálou součástí byl i dřevěný „*lusthaus*“ (besídka), který se nacházel v horní části zahrady.⁶⁹⁴ Do zahrady z něj bylo možné vyhlížet třemi malými okny. Jako jediný nemovitý objekt na doudlebské faře neměl ryze praktický účel a sloužil spíše k rozptýlení faráře a hostů.

Hned za zahradou začínala farní pole. Ta se táhla kolem kaple sv. Barbory a stoupala dále na východ až k hranicím se sousední střížovskou farností. Pole byla rozlišena podle svých

⁶⁸⁶ Účty se často zmiňují o opravách „*kapucínské sednice*“ či „*kapucínského pokoje*“.

⁶⁸⁷ V roce 1727 bylo zapláceno za „*ve Vídni zakoupený deky pro pátery capucíny 3 fr.*“

⁶⁸⁸ Srov. dopis faráře Václava Bezděky hejtmanovi Janu Jakubu Höfflingerovi z 9. 1. 1704. „*Přišel za mnou z Třeboňe truhlář a chtěl míti ode mne dosvědčení, že na faru doudlebskou dělal nověj stůl jeden a 12 židliček. Ten už je dávno udělanej, avšak já ani sem nic o tom nevěděl, nýbrž mimo nadání mého se to na faru přineslo.*“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 64. Podobně v roce 1752 udávají počty, že byla pořízena „*nová tabule pro hosty*“ a opravena stará.

⁶⁸⁹ Např. v roce 1734 zde bylo pět stolů, dvanáct židlí, skříní v čeledníku a skříní u kuchyně. FÚ Doudleby, inventář z roku 1734.

⁶⁹⁰ Farář Adam Poscher píše v dopise třeboňskému hejtmanovi z 1. 8. 1731, že „*...desátek se uváděl na míru farní, ale ta se nyní ztratila*“. SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 3Kalfa, kart. 67.

⁶⁹¹ V roce 1708 byly vyplaceny 3 zl. 15 kr. „*zámečníkovi od okování jedné komory, která pro bezpečnost zádušních věcí připravena jest*“.

⁶⁹² NA Praha, APA I, sign. B14/20, fol. 123.

⁶⁹³ Pařeniště mělo skleněná okna, které po smrti faráře Františka Holého v roce 1786 kdosi ukradl. FÚ Doudleby, Liber memorabilium (nefol.).

⁶⁹⁴ Lusthaus je prvně doložen listem z 22. 3. 1699, kdy páter Jakub Josef Suchetius žádá hejtmana Jana Jakuba Höfflingera o potřebnou opravu. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 64.

názvů na dvanáct částí, podle osevu ovšem vždy na ozim, jař a úhor. Mezi poli se nacházel malý borový les, který byl v roce 1713 samé křoví.⁶⁹⁵ Níže pod lesem byla louka a farní rybníček, který sloužil především jako zdroj vody pro dobytek.

Farní budova v **Kamenném Újezdě** stála padesát kroků od kostela a ještě v první třetině 18. století byla přízemní. Dům obýval farář, obvykle i jeho osobní kaplan a čeleď, která na faře sloužila. Například v roce 1651 pracovalo při farním hospodářství faráře Melichara Girkoryho pět lidí – čtyřicetiletá hospodyně, osmadvacetiletý pacholek, patnáctiletý pohůnek, šestnáctiletá děvečka a jedenáctiletý chlapec.⁶⁹⁶ Farář obýval jeden pokoj, který měl tři okna – dvě vedla na dvůr a jedno na jih do zahrádky. Vedle pokoje byla komora. Přes dvůr byl umístěn čeledník, z něhož vedly dveře do dalšího pokoje s dvěma okny. Tento pokoj vedle čeledníku sloužil obvykle za příbytek kaplanovi. V roce 1740 povolil patron faráři Matěji Illignerovi zřídit na faře nový pokoj pro hosty. První patro budovy bylo přistaveno teprve v roce 1778, kdy tak na faře vznikly tři nové pokoje. V roce 1787 byla farní zahrada obehnána plotem.⁶⁹⁷

Vybavení farního domu zachycují pouze dva totožné inventáře z let 1643 a 1650.⁶⁹⁸ Většinu jeho položek tvoří běžné součásti budovy – panty, řetězy ke dveřím, skla v oknech, krb, měděnec v kamnech a koryta ve chlévech. Dále inventář zmiňuje skromný nábytek, kterým zůstal dům vybaven při příchodu nového faráře Jiřího Maxmiliána Štědrovského. V domě byly tři stoly, tři židle, lavice s opěradlem, v kuchyni nová almara, dřevěná spižirna a misník na nádobí. Zato mohl farář spát v nové posteli s nebesy.

Na jih od farní budovy se nacházela malá zelinářská zahrádka a druhá, v níž rostly roku 1734 třešňové a švestkové stromy. Na východ od farní budovy se rozkládal suchý trávník, dále za ním se nalézala farní pole nazývaná *Farní grunty*, která částečně sousedila se sadem sedláka Fukse. Tento soused byl povinen kolem pole pod farou u zahrady udržovat plot, aby jeho dobytek a drůbež neudělala na farním pozemku nějakou škodu. Podél cesty do Českých Budějovic byly pozemky zvané *Klíny*. Pod touto silnicí na západ byly farní louky, pastvina jménem *Pašinec* a také farní les. V těsném sousedství fary a hřbitova byl farní rybníček, jenž byl často bez vody, a tudíž bez užitku.

⁶⁹⁵ NA Praha, APA I, sign. B14/20, fol. 123.

⁶⁹⁶ Srov. Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis*, s. 752.

⁶⁹⁷ FÚ Kamenný Újezd, Jan Vavruška, *Dějiny Kamenného Újezda a farní osady*, s. 208.

⁶⁹⁸ Oba inventáře obsahuje kniha zádušních účtů. Srov. SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Vs Třeboň, sign. I 3Kalfá, kart. 23, inventáře z 12. 12. 1643 a 22. 4. 1650. Mimo to byly ve farních stájích v roce 1643 dva tažní voly, tři dojně krávy a tři prasata. Nemilé důsledky válečných tažení přes Kamenný Újezd dokládá i pozdější nedatovaný přípis v inventáři u zmiňovaných krav „*Jsou od nepřitele vzaty*.“

IV. 4. VYBAVENÍ FARNÍCH DOMÁCNOSTÍ

Pro rekonstruování hmotného vybavení farní domácnosti v **Doudlebech** byl zvolen majetek jednoho z duchovních správců – Vavřince Fürbitze.⁶⁹⁹ Doby jeho působení ve farnosti lze přesně ohraničit daty 4. 9. 1739, kdy započal svoji pastýřskou činnost v Doudlebech, a 30. 3. 1747, kdy zde zemřel. Pocházel z Bystřice u Benešova – jeho sociální původ ani přibližná výše věku nejsou známy.⁷⁰⁰

Šest dní před smrtí sepsal závěť za účasti svého kaplana a dalších dvou hodnověrných svědků. Univerzální dědičkou svého majetku ustanovil svoji neteř Kateřinu Lhotkovou, která byla povinna vyplatit menší podíly vzdálenějším farářovým příbuzným a přátelům. Nezapomněl ani na kostel v Doudlebech, svého kaplana, sousedního faráře v Kamenném Újezdě a velešinského vikáře jako vykonavatele závěti. Mezi farníky, kteří se zúčastní jeho pohřbu, přikázal rozdělit 5 zl., chléb napečený ze dvou měric mouky a sud piva. Pochován byl před oltářem sv. Barbory v místním kostele. Za dva týdny po Fürbitzově smrti sepsal vikář Theofil Hostounský inventář pozůstalého majetku. Jeho celková výše byla odhadnuta na 930 zl. 36 kr. Po zaplacení dluhů a nutných výdajů za pohřeb zbyl dědicům majetek v nevelké ceně 565 zl.⁷⁰¹

Značná část farářova majetku spočívala v chovném zvířectvu. Nejcennějšími kusy byla dvě tříletá hříbata. Z hovězího dobytka choval Fürbitz ve farní stáji pět krav, tři telata a tři páry volů do tahu. Dalších pět párů volů pronajímal různým venkovským hospodářům v Doudlebech, Stropnici a Boršově. Toto vlastnictví šestnácti kusů tažného dobytka bylo v porovnání s domácnostmi jiných farářů v první třetině 18. století výjimečné.⁷⁰² Mnohostranný užitek přinášely faráři ovce, kterých choval třináct kusů. V roce 1747 měly ovce navíc osm jehňat. Dále Fürbitz držel dvě kozy a jednu chovnou prasnici. Pravděpodobně choval i drůbež v kur-níku nad prasečími chlívkami. Ta se však v inventáři neobjevuje, neboť se pravděpodobně zkon-zumovala o pohřební hostině.⁷⁰³

K osobní přepravě sloužil kočár, jenž byl v době farářovy smrti už rozbitý. V zimě jej nahrazovaly saně. Samozřejmě součástí hmotného vybavení doudlebské fary byly především předměty spojené se zemědělskou prací. Ke svážení sklizně z polí sloužily tři vozy. Jeden se

⁶⁹⁹ NA Praha, Archiv pražského arcibiskupství I, Testamenta 1747, sign. E 14/ 1-12, kart. 3001, inventář z 14. 4. 1747.

⁷⁰⁰ Do matriky zemřelých nebylo jeho úmrtí vůbec zaneseno. SOA Třeboň, Sběrka matrik jihočeského kraje, Doudleby 4 Z (1737-1783).

⁷⁰¹ NA Praha, Archiv pražského arcibiskupství I, sign. E 14/ 1-12, kart. 3001, testament z 24. 3. 1747 a inventář z 14. 4. 1747.

⁷⁰² Z. KOKOŠKOVÁ – M. RYANTOVÁ, *Sociální a kulturní úroveň*, s.159.

⁷⁰³ Tamtéž.

zapřahoval za koně, dva za voly. Mezi zemědělské náčiní patřily dvě ohlávky pro dobytek, dva pluhy, dvoje vidle na hnůj, dvě kosy na trávu a dvě na obilí. Mezi důležitější pracovní nástroje patřilo například kladivo, dva nebozezy nebo železná lopata. Zbylé nástroje byly v inventáři označeny jako jiné železné a dřevěné nářadí. Na sýpce zůstaly v dubnu 1747 uloženy dva druhy obilí – 17 strychů žita a 6 strychů ječmene. Seno ani sláma pro dobytek nezůstala kupodivu žádná.

Mezi předměty užívané při každodenní práci, kterou se zabývala čeleď a farářova hospodyně, patřily dva džbery k nošení vody, velké a malé necky na praní prádla a mandl. Na spřádání ovčí vlny a lnu sloužily tři kolovraty. Kuchyně byla vybavena převážně cínovým a měděným nádobím a různými nástroji užívanými při vaření. K tomu sloužily tři měděné kotlíky a dvě plechové pánve. Maso se opékalo na rožni. Mezi další kuchyňské nástroje patřil například hmoždíř, struhadlo na sůl nebo hoblík na krouhání zelí. Chléb se zadělával ve dvou dížích. Mouka se ukládala do truhel ve spíži či na sýpce. Na stůl se jídlo nosilo v měděných mísách, ke stolování se mohlo použít celkem 38 cínových talířů. Příbory byly vyrobeny z cínu, pouze tři lžice byly postříbřeny. Při stolování na faře bylo zvykem užívat osmnáct látkových ubrousků. Mezi nápoje, které bylo zvykem pít na faře, v této době nepochybně patřilo pivo a káva. Piva dostával farář každoročně deputát devět sudů od patrona z třeboňského pivovaru. Také inventář se zmiňuje o několika různých sklenicích a koněvce na jeho nalévání. K mletí kávy se užívalo mlýnku, k jejímu podávání vlastnil farář šest kávových šálků.

Příbytek, který páter Fürbitz obýval, byl vybaven jednoduchým nábytkem – tři skříně, čtyři různé stolky, sedm kusů židlí nebo křesel k sezení, klekátko. Kněz měl dvě postele, jen jedna byla opatřena matrací. K dvěma velkým a třem polštářům měl pouze čtyři kusy povlečení. Intimní část pokoje byla podle dobových zvyklostí oddělena španělskou stěnou.⁷⁰⁴ Do oken pokojů se věšelo pět malých záclon. Stůl býval prostírán ubrusem. K osvětlení užíval farář dvou mosazných svícnů a skleněnou lampu. Na stěnách visely dvoje dřevěné hodiny. Z uměleckých předmětů vlastnil farář pouze předměty s náboženskou tematikou. Jeho byt zdobily tři větší malované obrazy – sv. Petra, sv. Pavla a obraz Ježíše, Marie a Josefa. Kromě nich měl osmnáct papírových obrazů nevelké ceny. Fürbitz vlastnil i mosazný krucifix a sochy sv. Jana Nepomuckého a sv. Anny.

Velmi skromné bylo oblečení, jež po faráři zůstalo, neboť jeho cena byla odhadnuta na pouhých dvanáct zlatých. Základním kusem oděvu, který Vavřinec Fürbitz každý den nosil, byla černá obnošená klerika. Pod ní oblékal košili, spodky a na nohy dva páry punčoch. Na

⁷⁰⁴ Srov. V. BŮŽEK – A. KUBÍKOVÁ – J. ZÁLOHA, *Baroko v Českém Krumlově*, s. 4.

kleriku navlékal podle potřeby černou kazajku nebo obnošený kabát, na hlavu malou čepici. Nazouval se do dvou párů bot nebo dvou párů domácích pantoflí. V zimě se přiodíval ještě do kožichu podšitého ovčím rounem, zimní čepice, mohl použít i rukávník. Součástí nočního úboru byly vedle noční košile i dvě čepice na spaní.⁷⁰⁵

Zesnulý duchovní správce patřil k té chudší části barokního kléru, která po sobě nezanechala téměř žádné předměty ze vzácných kovů nebo klenotů. V jeho pozůstalosti byly nalezeny pouze dvě stříbrné lžičky a dva stříbrné knoflíky. Z hotových peněz se v pozůstalosti našlo 198 zlatých. Každý kněz měl podle konzistoriálních nařízení vlastnit nějaké knihy.⁷⁰⁶ Fürbitzova knihovna obsahovala dohromady 52 svazků, z toho inventář jmenovitě uvádí 28 titulů. Zbytek je označen jako malé knihy, značně opotřebované a roztrhané. Podle názvů šlo o knihy s náboženskou tematikou – bible, teologické spisy, sborníky kázání a životopisy svatých. Jedinou výjimkou byla kniha velkého formátu s názvem *Geographia universalis vetus et nova*. Všechny knihy farář odkázal v závěti doudlebské faře a knihovna se tak stala součástí jejího stálého vybavení. Počtem svazků nebyla knihovna v porovnání s knihovnami jiných venkovských farářů sice až tak malá, ale podle ocenění 6 zlatých byla kvalitativně velice podprůměrná. Literatura tak pravděpodobně nebyla výrazným prvkem Fürbitzova myšlenkového světa.

Poslední okruh hmotných předmětů farářovy domácnosti tvořily ryze osobní věci, jež vyjadřují často různé lidské záliby a vlastnosti. K těmto předmětům patřila dýmka, dvoje brýle, jezdecká taška a cestovní kufřík bez zámku. Stejně jako řada správců odlehlých venkovských far vlastnil farář zbraň, v tomto případě jednu pistoli. Ze zálib Vavřince Fürbitze jsou patrné dvě – hudba a lov. Zanechal po sobě celkem pět hudebních nástrojů – dvě flétny, dvoje housle a kontrabas. Tyto nástroje pravděpodobně zaštiťovaly hudební produkci o významných svátcích a poutích. K lovu mohly faráři sloužit čtyři pušky a taška na patrony. Loveckou trofejí či sbírkovým předmětem, ne zcela zanedbatelné ceny, byla vlčí kůže, kterou farář také vlastnil.⁷⁰⁷

Spíše skromné vybavení domácnosti faráře Fürbitze odpovídá nevelkým příjmům z doudlebského benefícia. Rozhodně nelze říci, že by si tento muž žil nějak výrazněji nad tehdejší poměry.

Představu o vybavení farní domácnosti v **Kamenném Újezdě** nabízí pozůstalý majetek faráře Jana Josefa Zavadila.⁷⁰⁸ Páter Zavadil zemřel 1. října 1737 ve věku šedesáti dvou let.

⁷⁰⁵ S výjimkou sedmi košil se všechny ostatní části oděvu vyskytují v pozůstalostním inventáři pouze v počtu jednoho nebo dvou kusů. Je pravděpodobné, že část oblečení, které za života vlastnil, byla upotřebena na oblečení mrtvého těla před pohřbem, pokud nebylo užito zvláštního pohřebního rubáše.

⁷⁰⁶ Z. KOKOŠKOVÁ – M. RYANTOVÁ, *Sociální a kulturní úroveň*, s. 158.

⁷⁰⁷ „Eine roche Wolfhaut“ byla oceněna na 1 zl.

⁷⁰⁸ NA Praha, Archiv pražského arcibiskupství I, Testamenta 1737, sign. E 12/ 1-11, kart. 2977, testament z 8. 10. 1736 a inventář pozůstalosti z 10. 10. 1737.

Necelý rok před smrtí sepsal závěť. Podle ní odkázal svou duši Bohu a tělo zemi, pohřeb si přál bez velké okázalosti. Jeho tělesné ostatky měly spočinout na hřbitově místního kostela u chrámového vchodu pod náhrobním kamenem rodičů, jejichž ostatky se pod ním nacházely. Vysvětlil to tím, že si přeje, aby po něm všichni přicházející a odcházející šlapali.⁷⁰⁹ Svým dědicem ustanovil kostel v Kamenném Újezdě, který v testamentu nazývá svou nevěstou.⁷¹⁰ Z kapitálu 1 500 zl. žádal pořídit zvon. Dále nechal zřídit mešní fundaci za spásu své duše, duší svých rodičů, příbuzných a duší v očistci. Z uloženého kapitálu měli být po odsloužené bohoslužbě odměňováni též faráři, učitelé, kostelníci, kostel a přítomní chudí. Každý týden se měla sloužit jedna mše.⁷¹¹ Po své smrti žádal také sloužit mše v okolních kostelech. Za tuto službu odměnil finančními částkami faráře v Doudlebech, Velešíně, Boršově, Hosíně, Borovanech, kaplana v Trhových Svinech, kapucíny v Českých Budějovicích a minority v Českém Krumlově.

Přestože Zavadil odkázal majetek kostelu, nezapomněl ani na rozsáhlé příbuzenstvo. Svým dvěma bratrům – Petru a Matějovi – zanechal každému po 150 zl. Dcera bratra Matěje měla dostat 100 zl. a veškeré peřiny, syn druhého bratra Petra rovněž 100 zl. a všechno nádobí z cínu. Dětem své zemřelé sestry – Kašparu Kamarejtovi a jeho sestře Kateřině Goldnáglové, odkázal voly, vůz a všechno hospodářské náčiní ze železa. Bratranec Jakub Beran měl zdědit krávu. Knihovnu měl obdržet farář v nedaleké Křemži. Také na patrona, knížete Josefa Adama ze Schwarzenbergu, pamatoval Zavadil částkou 30 zl. Vykonavatelem vůle se měl stát vikář ve Velešíně. Dluhy za neodvedené desátky Zavadil svým farníkům odpustil. V době Zavadilovy smrti zaměstnávala fara v Kamenném Újezdě sedm osob – kuchařku Dorotu, tři čeledíny, děvečky Marii a Alžbětu pro zemědělskou práci a děvečku Žofii, jež pomáhala v kuchyni.

Celková výše zanechaného majetku nebyla právě malá, ba naopak – 5 741 zl. 57 kr. 9 d. I po odečtení nezbytných výdajů za pohřeb a platy čeledi 405 zl. 17 kr. zbylo kostelu více než 5 335 zl. Podle výše majetku tak lze zemřelého faráře Zavadila zařadit k nevelké skupině dobře situovaného kléru pražské arcidiecéze tohoto období. Je však pravděpodobné, že nastřádané jmění pocházelo i z jiných zdrojů – z dědictví, než jen z příjmů farního obročí v Kamenném Újezdě.⁷¹² Naprostá většina Zavadilova majetku spočívala v penězích zapůjčených na úrok

⁷⁰⁹ „Mortuo fuero in medio coemetarii et sub sepulchrati lapide meorum parentum, quorum oscicula si ad huc aliqua inventi fuerint. Sin vero alibi? Sepeliatus ad fores coemetarii ab omni intrante et exeande conculcandum.“ Tamtéž, testament z 8. 10. 1736.

⁷¹⁰ „...sponsam meam parochialem Ecclesiam Steinkirchensis“ Tamtéž.

⁷¹¹ Při těchto mších se měla číst prosba, jež závěť cituje v českém jazyce: „Prosba se činí za dvojí cti hodného kněze P. Jana Zavadila, někdejšího faráře zdejšího, za rodiče a všechny příbuzné, item za všechny duše pozůstávající v očistci.“ Tamtéž.

⁷¹² Srov. Z. KOKOŠKOVÁ – M. RYANTOVÁ, *Sociální a kulturní úroveň*, s. 162.

měštům České Budějovice a Český Krumlov – dohromady 4 000 zl. Ani hotových peněz neměl Zavadil u sebe právě málo, podle inventáře se našlo 592 zl.

K dobytku patřili dva koně, čtyři páry volů, sedm krav, tři telata, dva jednorocní „vejřezci“, chovná svině s šesti prasátky, dvě prasata na výkrm a stádo ovcí o 28 kusech. Dohromady byla cena chovného zvířectva odhadnuta na 298 zl. 54 kr. Cena nalezeného obilí společně se 152 džbery žita a ovsa z dlužných desátků činila 152 zl. Obilí se dalo uchovávat ve čtyřiceti pytlích. K předmětům nezbytným pro zemědělské hospodaření patřil pluh, řetězy, troje vidle, dvě stará jezdecká sedla, čtyři chomouty a postroje. K přepravě sloužily dva vozy a dva kočáry – jeden nekrytý a jeden polokrytý.

Kuchyně byla vybavena převážně obvyklým cínovým nádobím – mísami, konvicemi, přístroje a sklenicemi, i drobným dřevěným nádobím. Počet jedenácti cínových talířů a stejného množství lžic, vidliček a nožů napovídá, že jejich majitel nemíval ve zvyku pořádat hostiny pro větší počet strážníků než právě jedenáct. Vybavení Zavadilova bytu bylo podle zanechaného inventáře jednoduché. Jeho příbytek byl vybaven čtyřmi „špatnými“ stoly, šesti „starými“ židlemi, jedním křeslem, jednou černou a dvěma bílými truhlami. Vlastnil tři postele s dvěma slavníky, dvanáct kusů peřin či polštářů s nezbytným povlečením. Inventář zmiňuje pouze čtyři cennější obrazy, kterými byl příbytek vyzdoben – obraz Panny Marie, čtyř sv. Evangelistů, sv. Petra a sv. Pavla. Podobně skromné bylo i pozůstalé oblečení. Po knězi zbyla pouze stará klerika, kamizola, dva kabáty a čtyři košile. Z textilií uvádí inventář ještě šest špatných ručníků, devět ubrusů, tři kapesníky a devět stolních ubrousků.

Újezdský farář Zavadil nezanechal žádné předměty, které by prozrazovaly osobní záliby či vlastnosti.⁷¹³ Lze usuzovat, že nebyl ani velkým milovníkem knih, neboť po sobě zanechal knihy s výhradně náboženskou tematikou v počtu pouhých 31 kusů nevelké ceny.⁷¹⁴ Neokázalé vybavení farní domácnosti, která obsahovala jen nejnútnejší vybavení s často kritickým stavem některých předmětů, rozhodně neodpovídá nadprůměrnému jmění zemřelého kněze. Prozrazuje však leccos o hospodárnosti a spořivém životním stylu.

⁷¹³ Oddíl inventáře označený jako domácí věci obsahuje pouze výčet několika kusů nábytku a potřeb pro domácnost, jako dvě struhadla na zelí, vidle, pět lahví, řetězy apod. Celkem jsou tyto věci oceněny na 89 zl. 29 kr.; největší položkou z toho jsou přitom tři staré hospodářské vozy za 23 zl.

⁷¹⁴ Cena knih byla odhadnuta na pouhých 41 zl. 15 kr. Nejcennější byla latinská bible za 2 zl. 30 kr., dále různá kázání a teologické příručky.

V. DUCHOVNÍ ŽIVOT

Baroko bylo v dějinách evropské kultury epochou, v níž došlo k specifickému nárůstu zbožnosti. Výrazný rozdíl byl ovšem ve zbožnosti příslušníků vyšších vrstev – panovníka, šlechty a vyššího kléru – a zbožnosti lidových vrstev – obyvatel měst a venkova. Zatímco první okruh představoval oficiální učení hláсанé duchovní a světskou mocí, druhý okruh obsahoval množství pověřených praktik a magických rituálů, které vycházely z každodenní zkušenosti prostých věřících.⁷¹⁵ Mezi oběma okruhy zbožnosti nelze vymezit přesné hranice, mezi lidovou zbožností a zbožností vyšších vrstev docházelo naopak k vzájemné interakci.⁷¹⁶ Zbožnost nejvyšších okruhů panovnického dvora pronikala prostřednictvím šlechtické obce i do českého prostoru.⁷¹⁷

Katolická církev se snažila v době baroka prvky lidové zbožnosti podchytit a využít. Proto existovala v této době řada rozličných pobožností, modliteb a žehnání. Oblíbeny byly zejména návštěvy poutních míst.⁷¹⁸ Projevem zbožnosti bylo i členství ve zbožných bratrstvech, která

⁷¹⁵ Starší etnografická literatura zdůrazňovala v této souvislosti především pronikání starých pohanských praktik do myšlení věřících. Současné bádání považuje tento vliv za nadsazený. Srov. Karl VOCELKA, *Feste in der frühen Neuzeit in der österreichischen Geschichtsschreibung*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Slavnosti a zábavy*, s. 21-36; R. van DÜLMEN, *Volksfrömmigkeit*, s. 14-30.

⁷¹⁶ Srov. Karl VOCELKA, *Habsburská zbožnost a lidová zbožnost. K mnohovrstevnatosti vztahů mezi elitní a lidovou kulturou*, FHB 18, 1993, s. 225-239; Klaus GANZER, *Das Konzil von Trient und die Volksfrömmigkeit*, in: H. Molitor – H. Smolinski (Hrsg.), *Volksfrömmigkeit in der frühen Neuzeit*, s. 17-26; R. van DÜLMEN, *Religion und Gessellschaft*; Václav BŮŽEK – Josef HRDLÍČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených*, Praha 2002. K obdobné situaci ve středověku srov. Aron GUREVIČ, *Nebe, peklo, svět. Cesty k lidové kultuře středověku*, Jinočany 1996; Jacques Le GOFF, *Kultura středověké Evropy*, Praha 1991.

⁷¹⁷ Hlavními pilíři habsburské zbožnosti byla úcta k eucharistii, úcta k Panně Marii a úcta ke kříži. Srov. A. CORETH, *Pietas Austriaca* a K. VOCELKA, *Habsburská zbožnost. K problematice barokní zbožnosti v českém prostředí též Ivana ČORNEJOVÁ – Petra NEVÍMOVÁ, Chrám a klášter. Ideál a skutečnost „svatých Čech“*, in: *Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost 17. a 18. století. Katalog centrální výstavy*, Praha 2001, s. 291-293; Jiří MIKULEC, *Vestigium Bohemiae Piae Albrechta Chanovského - krajina zázraků z časů pobělohorské rekatolizace*, in: *Husitství – Reformace – Renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela*, Praha 1995², s. 767-779; Martin GAŽI, *K hierarchii mariánské úcty na počátku 18. století. Přemítání na okraj souvislostí zemských a prácheňských*, in: *300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci, Vodňany 2005*, s. 93-101.

⁷¹⁸ K problematice poutí srov. Norbert OHLER, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha 2002; Zdeněk BOHÁČ, *Poutní místa v Čechách*, Praha 1994; Z. KALISTA, *Česká barokní pout'*; Marie-Elizabeth DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, ČČH 95, 1997, s. 585-620; Markéta HOLUBOVÁ, *Svatohorské poutě*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1997 (= Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et Historica 3, Studia Historica 2), s. 315-322; Zdeňka PROKOPOVÁ, „*Cultores Deiparae Cajoviensis*“. *Vazby dvora Jana Kristána z Eggenberku k poutnímu místu*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Aristokratické rezidence*, s. 597-616; TÁŽ, *Každodenní život mariánského poutního místa Kájov v letech 1656-1725*, JSH 66-67, 1997-1998, s. 51-63; TÁŽ, „*Thaumaturga Cajoviensis*“ (*Život barokního poutního místa v letech 1660-1720*), in: *Historie 1996. Sborník z vědecké studentské konference v Hradci Králové 1997*, s. 123-147; TÁŽ, „*Virgo potens*“. *Zázraky a zázračná vyslyšení na barokních mariánských poutních místech v jižních Čechách v 17. a 18. století*, České Budějovice 2003 (rigorózní práce); Jan ROYT, *České nebe, topografie poutních míst barokních Čech*, Praha 1993; TÝŽ, *Poutě a poutní místa*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1997 (= Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et Historica 3, Studia Historica

měla sloužit k duchovnímu růstu svých členů.⁷¹⁹ Duchovní život věřících ovlivnily i důsledky prožitých válečných hrůz – právě v nich lze spatřovat kořeny barokního kultu smrti.⁷²⁰ Pro baroko je též charakteristický nebývalý nárůst kultu světců, zejména Panny Marie.⁷²¹ Odvrácenou tváří barokní víry v zázraky byl nárůst víry v pověry, čáry a magii.⁷²²

Náboženský život určoval liturgický rok, jehož základem byl temporál – tedy svátky spojené s narozením, životem, smrtí, vzkříšením a nanebevstoupením Krista. Vedle temporálu doplňoval liturgický rok tzv. sanktorál – svátky jednotlivých svatých.⁷²³ Vyvrcholením církevních svátků byla mše s kázáním. Slavnostní ráz bohoslužeb byl umělecky bohatě dotvářen kostelní architekturou, hudebním doprovodem a zpěvem. Není pochyb, že velká frekvence slavností, jejich dekor a jas měly za úkol vytrhnout člověka z leckdy tíživých starostí všedního života. Ve venkovském prostředí se musely slavnosti obejít naopak bez velké pompy, umělé architektury a ohňostrojů.⁷²⁴ I tak pro tradiční venkovskou společnost platí, že lidé stále žili ve vzpomínkách na jednu slavnost a v očekávání další. Slavnosti byly protějškem všedního dne, protože všední den byl časem úzkostlivého šetření a svátky naopak.⁷²⁵

Cesta do kostela, okamžiky před a po nedělní či sváteční bohoslužbě byly vhodnou příležitostí k setkávání lidí z farnosti. Farníci si mohli sdělovat různé novinky, mohlo dojít

2), s. 309-314. Ze zahraniční práci například Klaus SCHREINER, „*Peregrinatio laudabilis*“ und „*peregrinatio vituperabilis*“. *Zur religiösen ambivalenz des Wallens und Laufens in der Frömmigkeitstheologie des späten Mittelalters*, in: G. Jaritz – B. Schuh (Hrsg.), *Wallfahrt und Alltag in Mittelalter und früher Neuzeit*, s. 133-163.

⁷¹⁹ K náboženským bratrstvům srov. J. MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*; Ve studii TÝŽ, *Piae confraternitates*, s. 269-337 se autor zaměřil na činnost a zasvěcení jednotlivých bratrstev. Jejich hmotnému zázemí se věnuje TÝŽ, *Zbožná bratrstva a jejich majetkové zázemí před josefinskými reformami*, s. 171-219.

⁷²⁰ Obecně k problematice smrti srov. Philippe ARIES, *Dějiny smrti I-II*, Praha 2000. Problematikou smrti ve šlechtickém prostředí se ve svých pracích zabýval Pavel Král. Srov. např. Pavel KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004 (= MH 4). K všudypřítomnosti smrti v době baroka rovněž např. Z. KALISTA, *Tvář baroka*, s. 45. Příprava na dobrou smrt byla neodmyslitelnou součástí barokní mentality, srov. M. SLÁDEK (ed.), *Vítr jest život člověka*, s. 105. Nejnověji k tématu smrti srov. sborník příspěvků Martin HOLÝ – Jiří MIKULEC (edd.), *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, Praha 2007.

⁷²¹ Josef HANZAL, *Mariánský kult v barokních Čechách*, in: J. Fracek (ed.), *Rekatolizace v českých zemích*, s. 17-28.

⁷²² K tomu Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve II*, zejména s. 308-336.

⁷²³ K problematice svátků a slavností v raném novověku srov. již citovaný sborník příspěvků V. Bůžek – P. Král (edd.), *Slavnosti a zábavy*, zejména příspěvky Josef VÁLKA, *Homo festivans*, s. 5-19; Lenka BOBKOVÁ, *Velikonoční slavnosti v Klementinu*, s. 575-592; Jana OPPELTOVÁ, *Příspěvek k typologii barokních klášterních slavností na příkladu premonstrátské kanonie Klášterní Hradisko u Olomouce*, s. 505-536; Karel ČERNÝ, *Liturgický rok ve světle zápisníků ministrů klatovské koleje*, s. 555-574; Hedvika KUCHAROVÁ – Jan PAŘEZ – Pavel R. POKORNÝ, *Slavnosti v českých premonstrátských kláštorech. Nástin problematiky*, s. 537-553. K tomu i Josef VÁLKA – Miloš ŠTĚDRŮN, *Svátky a slavnosti v dějinách kultury*, Opus musicum 17, 1985, s. 155-213.

⁷²⁴ Josef VÁLKA, *Barokní slavnosti*, in: Z. Hojda (ed.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, s. 53-60.

⁷²⁵ P. BURKE, *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, s. 193-194.

k navázání kontaktů mezi mládeží apod. Někdy však k podobným kontaktům docházelo i během bohoslužeb, jak si stěžují doboví kazatelé.⁷²⁶

V. 1. CÍRKEVNÍ ROK V DOUDLEBSKÉ FARNOSTI

Důležitý pramen pro poznání duchovního života doudlebské farnosti vytvořil v roce 1723 farář Jan Václav Ignác Slavík. Před svým odchodem z farnosti sepsal v latině pořádek všech obvyklých církevních svátků udržovaných během jeho šestnáctiletého působení. Zápis je nazván „*Diarium*“ a byl pořízen do knihy inventářů.⁷²⁷ Přesné zachování či změnu v navyklém pořádku ponechal farář Slavík na vůli svým nástupcům. Zápis si kladl za cíl informovat o tradičně vykonávaných procesích, způsobu slavení jednotlivých svátků a s nimi spojených pobožností, svátostin a obyčejů. Právě oblíbené svátostiny (úvody žen po porodu, pohřby, různá svěcení a zažehnávání) nebyly jednotlivě regulovány a lišily se podle jednotlivých oblastí. Ve zvýšené míře se v nich mísila lidová mystika s pohanskými praktikami, jež ani křesťanství zcela nevymýtilo.⁷²⁸

Ústředním dnem duchovního života svatovincenské farnosti byla neděle. V letním čase začínala nedělní mše svatá okolo deváté hodiny, v zimním zpravidla o půl hodiny později. Kázání následovalo obvykle až po mši. Odpoledne vyučoval farář v kostele mládež katechismu. To bylo zakončeno modlitbou některé litanie a požehnáním Nejsvětější svátostí. Kromě nedělí nařizovala pražská konsistoř faráři sloužit mši svatou i ve všední dny, a to nejméně dvakrát nebo třikrát v týdnu.⁷²⁹

Větší pozornost se tradičně věnovala všem tzv. novým nedělím, které bylo zvykem udržovat jako poutní slavnosti.⁷³⁰ Již v roce 1676 přicházelo v tyto „*nové neděle*“ do Doudleb množství ctitelů obrazu doudlebské Divotvůrkyně.⁷³¹ Kromě slavnostní mše svaté a litaní za zemřelé členy bratrstva sv. Boží rodiny vodil farář zástup na hřbitov ke kostnici, kde žehnal kosti na památku zemřelých věřících. Následující všední den po nových nedělích sloužil zpívanou mši za zemřelé. Všechny slavnosti během roku zasvěcené Matce Boží bylo zvykem začínat modlitbou u sochy Panny Marie Bolestné před kostelem.

⁷²⁶ Srov. například kázání Valentina Bernarda Jestřábského, který se ústy sedláka pohoršuje nad chováním některých věřících v kostele během bohoslužeb. Srov. Milan KOPECKÝ (ed.), *Valentin Bernard Jestřábský, Vidění rozličné sedláčka sprostného*, Uherský Brod 1973, s. 88.

⁷²⁷ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779, „*Diarium curatura mea in annum 16 Doudleby exercita*“, 1723 (nefol.).

⁷²⁸ R. ZUBER, *Osudy I*, s. 241. K nim srov. Čeněk ZÍBRT, *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní*, Praha 1889; Týž, *Seznam pověr a zvyklostí z VIII. věku*, Praha 1895.

⁷²⁹ A. PODLAHA, *Dějiny*, s. 155.

⁷³⁰ Šlo vždy o první neděli v měsíční fázi „novu“.

⁷³¹ Srov. farářskou relaci z roku 1676 v NA Praha, APA I, sign. B 13/2, fol. 66.

Cyklus slavností v doulebském kostele začínal Novým rokem (1. 1.), jehož slavnost se obětovala ke cti Boží Rodičky. Po mši svaté a kázání skládali farníci se svými rodinami ofěru. Odpoledne bývalo svátostné požehnání. Pokud tento den připadl na novou neděli, začínala celá slavnost průvodem k studánce u kaple sv. Barbory, kde se posvětila voda, kterou farář celý průvod osadníků symbolicky pokropil.

Den před svátkem sv. Tří králů světil kněz vodu, sůl a křídou. V den samého svátku (6. 1.) posvětil také zlato, kadidlo a myrhu pro kostelní potřebu. Po mši požehnal lidu Nejsvětější svátostí.

Slavnosti sv. Vincence (22. 1.), hlavního patrona doulebského kostela, se účastnilo několik okolních farářů i pozvaných hostů z řad třeboňských úředníků. V předvečer slavnosti se konaly nešpory s vystavením Nejsvětější svátosti. Ráno kolem šesté nebo sedmé hodiny se mohli osadníci zúčastnit malé a posléze i zpívané mše svaté. Také měli možnost přistoupit k svaté zpovědi, při níž vypomáhal jeden člen řádu kapucínů, případně i některý z okolních farářů. Odpoledne slavnost končila litaniami a svátostným požehnáním.

V den Očišťování Panny Marie (2. 2.) světil farář farníkům svíce hromničky. Potom obešel průvod hřbitov kolem kostela. Během mše svaté obcházeli farníci se svícemi v ruce oltář a konali ofěru. Druhý den se slavil svátek sv. Blažeje (3. 2.) malou mší svatou se zvláštním požehnáním proti krčným nemocem. Na svátek sv. Agáty (5. 2.) rozdělával farář po mši lidem posvěcený chléb, vodu a cedulky, které měly chránit před zhoubným ohněm. Na svátek sv. Apoleny (9. 2.) odcházel doulebský duchovní správce na pouť do sousedního Střížova, aby zde pomáhal jako zpovědník při návalu kajcníků.

Poslední den masopustního období se vždy sloužila mše svatá s vystavením Nejsvětější svátosti oltářní. Zároveň měl farář proslov, v němž farníky varoval před rozmařilostmi masopustního času, a ještě odpoledne udělil mnoha hříšníkům rozhřešení.⁷³² Na Popelčnický středu označoval hlavy lidí popelem na znamení počátku čtyřicetidenního půstu. Během něj byl zpravidla slaven bratrský svátek svatého Josefa (19. 3.) s obdobným pořádkem bohoslužeb jako lednový svátek sv. Vincence. Do postního období připadala také povinnost faráře sloužit čtyři mše svaté na úmysl draxlerovské fundace.

Pašijový týden začínal Květnou nedělí, kdy se světily ratolesti, s nimiž se chodilo průvodem kolem kostela. Následovala mše svatá, při které se místo kázání zpívaly na kůru pašije. Na Zelený čtvrtek sloužil farář zpívanou mší a zajišťoval společně s učitelem postavení *božího hrobu* v kostele. Na Velký pátek a Bílou sobotu se konaly všechny obvyklé katolické ob-

⁷³² Z této zmínky je patrné, že i v době baroka přežívala v doulebské farnosti nadále lidová kultura karnevalového typu, kterou se snažila církev usměrňovat. Srov. J. VÁLKA, *Barokní slavnosti*, s. 55.

řady.⁷³³ Boží hod velikonoční začínal průvodem kolem kostela, v jehož čele byla od roku 1734 nošena slavnostní zelená korouhev. Farníci nosili s sebou tento den do kostela k posvěcení masité pokrmy a vejce. Odpoledne se držely slavnostní nešpory s požehnáním, litaniami a vystavením svátosti oltářní.

Jarní a letní období bylo v doudlebské farnosti ve znamení pořádaných procesí. Na svátek sv. Marka Evangelisty (25. 4.) vycházelo z Doudleb procesí na pouť do sousedního Kamenného Újezda a hned za týden nato – na sv. Filipa a Jakuba (1. 5.) – do Velešína. Kolem čtvrté neděle po Velikonocích vedl místní farář procesí na vzdálenou Svatou Horu u Příbrami.⁷³⁴ Několikadenní pouť byla spojena s nutnými výdaji.⁷³⁵ Za odsloužení mše svaté zaplatili poutníci faráři vždy v cíli putování. Na Nanebevstoupení Páně odcházelo každý rok procesí z Doudleb do Borovan. Kromě procesí na poutě vycházel o tzv. prosebných dnech na jaře farář také s průvodem svých oveček do polí doudlebských, straňanských a plavských osadníků.⁷³⁶

Nejvýznamnější poutní slavností doudlebské farnosti bylo tradičně svatodušní pondělí. Od roku 1457 byl kostel – vedle svátku titulního patrona kostela sv. Vincence – obdařen i na tento den plnomocnými odpustky. Již v roce 1700 přicházela podle starého obyčeje na tuto slavnost procesí z Boršova, Střížova, Kamenného Újezda, Velešína, Borovan a Trhových Svinů.⁷³⁷ Od roku 1716 začalo na svatodušní pondělí přicházet také procesí z Černice a od roku 1720 z Křemže. Začátek slavnosti na svatodušní neděli ohlásily zvony z kostelní věže odpoledne kolem třetí nebo čtvrté hodiny. V tom čase přicházeli první mariánští ctitelé, kteří přistupovali k zpovědi a společně se modlili růženec. Večerní nešpory trvaly do osmi nebo devíti hodin do večera. Následující den se od rána zpovídalo a postupně byly odslouženy tři mše svaté s požehnáními, litaniami, vystavením velebné svátosti, kázáním, exhortou a chvalozpěvem Panque lingua. Slavnost ukončovalo zpívané rekviem za zemřelé s rozloučením u kaple sv. Barbory.

⁷³³ K velkopátečním obyčejům srov. Vojtěch RON, *Velkopáteční pašijová procesí*, ČL 80, 1993, s. 293-304.

⁷³⁴ Oblibu poutí z jižních Čech na Svatou Horu v jarním období prozrazují i jiné farářské relace. Například podání orlického panství chodili každoročně na Svatou Horu šestou neděli po Velikonocích, Písečtí farníci o týden dříve, tedy již o páté neděli po Velikonocích. Srov. M. ZEMAN, *Locus*, s. 120.

⁷³⁵ Farář Jan Slavík žádá v dopise hejtmána Adalberta Zelenku o splacení dluhu od Němečka z Kundratce „*potřebující i nyní peněz pro pouť svatohorskou, doufám, že mi k spomožení takového dluhu upomoženo bude*“. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 67, list z 23. 4. 1716.

⁷³⁶ K procesím do polí obecně Bohumil F. HAKL, *Liturgika o posvátných dobách svaté katolické Církve, čili Slavnostní kruh v roce církevním*, Praha 1895, s. 787-788; obdobně též Walter HARTINGER, *Christliche Wallfahrt*, in: Franz Mader (Hrsg.), *Wallfahrten in Bistum Passau*, Passau 1986, s. 13-16; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Slavnosti církevního roku v kostele i na ulici*, in: Jiří Pešek (ed.), *Pražské slavnosti a velké výstavy*, Documenta pragensia 12, 1995, s. 57.

⁷³⁷ Srov. relaci z roku 1700 v NA Praha, APA I, sign. B 13/8, fol. 23.

Za týden po letnicích putovalo procesí do Trhových Svinů oslavit svátek sv. Trojice. Brzy poté následovala slavnost Božího Těla, při které obcházel kněz s monstrancí a zelenými nebesy čtyři vyzdobené oltáře rozmístěné po doulebské osadě. Svátek blahoslaveného Jana Nepomuckého (16. 5.) byl podle zápisu faráře Slavíka okázale slaven v místním kostele od roku 1721.

Na začátek července připadal svátek Navštívení Panny Marie (2. 7.). Ráno se obvykle konala malá mše svatá a potom vedl místní duchovní správce procesí do blízkého Římova, což ovšem nebylo závazkem. Tím naopak bylo vést procesí do Boršova na svátek sv. Jakuba (25. 7.), patrona tamějšího kostela. Následující den byl v místním kostele slaven svátek sv. Anny zpívanou mší svatou. V domácím prostředí byl slaven i svátek Panny Marie Sněžné (5. 8.) a svátek Nanebevzetí Panny Marie (15. 8.). Ráno o svátku Nanebevzetí požehnal kněz lidem různé přinesené byliny.⁷³⁸ V průběhu srpna měli farníci možnost zúčastnit se s procesím dvou poutí. Na sv. Vavřince (10. 8.) to byla pouť v Ledenicích a na sv. Bartoloměje (24. 8.) v Komařicích ve střížovské farnosti.

Neděle po sv. Jiljí (1. 9.) se ve farnosti oslavovala jako „posvícení“ – výročí posvěcení chrámu. Druhý den po posvícení bylo výroční zpívané rekviem za zemřelé farníky. Svátek Narození Panny Marie (8. 9.) se ve farnosti od roku 1716 okázale slavil jako generální slavnost bratrstva sv. Boží rodiny. Již od večerních nešpor předchozího dne mohli věřící získat plnomocné odpustky. V den slavnosti se brzy od rána zpovídalo a sloužila se malá mše svatá. V devět hodin obcházel velký průvod po doulebské návsi. Potom následovalo kázání, zpívaná mše svatá a požehnání. Při mši obcházeli ofěrou kolem oltáře všichni členové bratrstva s rozsvícenými svíčkami v rukou. Zároveň farář předčítal a vysvětloval bratrské regule přítomnému lidu a kázal na téma vysvobození duší z očištnice. Odpoledne se konaly ještě slavné nešpory, průvod k soše Panny Marie Bolestné, vystavení Nejsvětější svátosti a modlitba Zdravas Královno. Toho dne farář světil také obilí určené k zimní setbě. Druhý den se konalo výroční slavné rekviem za všechny zemřelé členy bratrstva.

Nejméně svátků připadalo na podzimní měsíce. Na slavnost Všech svatých býval doulebský farář zván do sousedního Kamenného Újezda. Následující den na památku všech věrných zemřelých sloužil doma zpívanou mší svatou a modlil se litanie. Potom vyšel průvod ke kostnici, kde farníci drželi ofěru. Na svatého Linharta (6. 11.), ochránce dobytka, se sloužila zpívaná mše svatá u bratrského oltáře, na němž stála i socha zmíněného světce. Kromě svátostného požehnání lidu světil kněz také chléb a vodu pro dobytek. Brzy poté následoval svátek

⁷³⁸ Jejich vlastnictví mělo vyvolat různé ochranné účinky – před bleskem apod. Termín svěcení souvisel s tím, že mnoho bylin i obilovin dozrávalo teprve v tomto období. Srov. Adolf ADAM, *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe*, Praha 1998, s. 39.

sv. Martina (11. 11.), na který připadalo konání trhů v Českých Budějovicích. Podle Slavíkova zápisu se právě kvůli odchodu farníků na trhy konala v Doudlebech pouze malá mše svatá se čtením evangelia.

Na začátek adventu připadal svátek sv. Barbory (4. 12.). Stejně jako jiné slavnosti i tato začínala již v předvečer nešporami a svátostným požehnáním, pokračovala dvěma dopoledními mšemi s jedním kázáním a končila odpoledními litaniami a požehnáním. Ještě v roce 1700 byla v tento den mše sloužena i v malé venkovní kapli za kostelem.⁷³⁹ Celý den byla od ranního úsvitu až do večera příležitost k svatě zpovědi. Během celého adventu se konaly vždy brzy zrána zvláštní pobožnosti tzv. *roráty*. K osvětlení kůru se za ranního šera v kostele užívaly výjimečně lojové svíčky namísto obvyklých voskových.⁷⁴⁰

Čas adventu vyvrcholil vánočními svátky, které znamenaly pro doudlebského faráře velké pracovní vypětí. Podle starého obyčeje a navyklého pořádku se během Vánoc farář vydával s kantorem a několika školními žáky po koledě. V den vigilie Narození Páně (24. 12.) po ranní bohoslužbě navštěvoval, žehnal a vykuřoval kadidlem po zbytek dne stavení farníků z Plavnice, Perného, Straňan a Doudleb, kteří jej na oplátku podarovali obvyklým množstvím obilí, lnu, koláčů a peněz na hotovost. V noci před dvanáctou hodinou po třetím zvonění začal sloužit první zpívanou mši na oslavu Narození Páně (25. 12.). Po jejím skončení následovaly „*chvály*“ a kolem šesté nebo sedmé hodiny za úsvitu malá mše svatá („jitřní“). Dopoledne následovala třetí slavnostní mše s kázáním a požehnáním, po kterém drželi farníci ořeru. Odpoledne se konaly nešpory a požehnání. V následujícím dnu na svátek sv. Štěpána (26. 12.) se při slavnostní mši světilo obilí určené k jarnímu setí. Odpoledne obcházel farář po koledě domy osadníků v Plavě. Třetí den (27. 12.) se konala bohoslužba ke cti sv. Jana Evangelisty. Farář světil víno, které se potom rozdělovalo mezi farníky.⁷⁴¹ Odpoledne se ubíral na koledu do vsí Stropnice, Branišovice a do mlýna v Hamru. Koledu pak zakončil v kterýkoli příhodný den na přifařené samotě Lhota.

Mezi význačné slavnosti, které se neopakovaly s železnou pravidelností jako svátky liturgického roku, patřily například instalace a pohřby farářů. K slavnostním okamžikům hodným zaznamenání do pamětní knihy patřilo ale i posvěcení nově pořízených oltářů, mešních rouch a bohoslužebných předmětů, často za účasti vyšších církevních hodnostářů. Tak v roce 1761

⁷³⁹ Srov. relaci z roku 1700 v NA Praha, APA I, sign. B 13/8, fol. 20.

⁷⁴⁰ Lojové svíce nebylo dovoleno stavět na oltář, poněvadž „lůj jest z hovad“, kdežto voskové svíce „z čisté včeličky.“ K tomu Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století II*, Praha 1895, s. 929.

⁷⁴¹ Tento zvyk vznikl na základě legendy, podle které se sv. Jan napil otráveného vína, jež mu však nijak neškodilo. Víno posvěcenému v tento den byla pak připisována zázračná ochrana. Čeněk ZÍBRT, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha 1950, s. 528.

posvětil vikář Hostounský nový pluviál pořízený za 75 zlatých z peněz kostela.⁷⁴² Příští rok zase byla na svátek sv. Vincence za zvuku trubek a tympanů slavnostně posvěcena nová kasule od P. Florida, kvardiána kláštera českobudějovických kapucínů.⁷⁴³

Slavnostní posvěcení nového zvonu poledníku 9. září 1742 se zase odehrálo za hranicemi doulebské farnosti. Po svém zhotovení v Českých Budějovicích byl zvon převezen do komařického zámku, kde jej posvětil vyšebrodský prelát Candidus. Kmotrem zvonu se stal komařický administrátor Tobiáš Opitz. Teprve o dva dny později byl zvon vyzdvižen na věž doulebského kostela.⁷⁴⁴

K slavnostním okamžikům života ve farnosti patřilo i svěcení drobných sakrálních staveb, které věřící v době baroka rádi stavěli v otevřené krajině i v těsné blízkosti lidských obydlí. Například jen během roku 1757 vznikly ve farnosti dvě takovéto stavby. Jejich posvěcení bylo malou slavností v životě farnosti. Na svatého Víta toho roku posvětil doulebský farář Blažej za hojné účasti farníků novou kapličku s obrazem Matky Boží vystavěnou nad osadou Straňany při cestě vedoucí do Říмова a Českého Krumlova.⁷⁴⁵ Na svátek sv. Maří Magdalény posvětil tentýž kněz kapličku zasazenou ve zdi zahrady cisterciáckého dvora Lhoty, jenž stál v plavských lesích. Nechal ji postavit cisterciák Tobiáš Opitz, komařický administrátor, který také doulebského faráře odměnil za posvěcení sudem piva. Druhou neděli po Velikonocích roku 1767 posvětil farář Baumann nový dřevěný kříž s Kristem vymalovaným na plechu, jenž byl vztyčen před kostelem. Vznik všech těchto staveb musel předem schválit velešínský vikář.⁷⁴⁶

⁷⁴² FÚ Doudleby, Liber memorabilium (nefol.).

⁷⁴³ Tamtéž.

⁷⁴⁴ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779. Zápis o pořízení nového zvonu byl zanesen do inventáře z roku 1739 mezi nejrůznější poznámky pamětního charakteru.

⁷⁴⁵ FÚ Doudleby, Liber memorabilium (nefol.).

⁷⁴⁶ Tamtéž.

V. 2. SVÁTOSTI KŘTU A MANŽELSTVÍ

Tridentský koncil znovu potvrdil počet sedmi svátostí a jejich podstatu definoval jako viditelná znamení, jimiž se uděluje nadpřirozená milost. Svátosti měly poznamenat život člověka přijetím do společenství (křest), potvrzovat jeho zralost (biřmování), usmiřovat hříšného pokřtěného s Kristem (zpověď), aby se setkali spolu v přijímání (eucharistie). Pro svátostnou službu věřícím opravňovalo kněžské svěcení, stabilitu rodiny měla potvrzovat svátost manželství a k přípravě na setkání s Kristem na věčnosti sloužilo pomazání nemocných. Svátosti křtu, biřmování a kněžského svěcení měly vtiskovat duši nezníčitelné znamení, proto byly udělovány jen jednou v životě; manželství a pomazání nemocných se udělovalo příležitostně, zpověď a eucharistie nejhojněji. Udílení svátostí se stalo středem dění ve farnostech a hlavní náplní farářovy činnosti.⁷⁴⁷ Do matrik se zaznamenávalo udělování pouze dvou ze sedmi svátostí – křtu a sňatku. Obě byly zároveň důležitými přechodovými rituály.⁷⁴⁸ Průběh obou těchto svátostných obřadů na základě synody z roku 1605 zpracoval Josef Grulich.⁷⁴⁹ Na základě exerpce matričních zápisů křtů z let 1675-1684 a sňatků z let 1671-1690 použitých k rekonstruování kmotrovských vazeb bylo možno nashromážděné údaje využít při hledání odpovědi na další otázky – oblibu jednotlivých dnů v týdnu a ročních obdobích a obliby křestních jmen. Vzhledem k rozsahu a zaměření práce nelze věnovat pozornost demografické problematice – porodnosti, výběru partnera, rodinných cyklů apod., na které se v poslední době zaměřila řada jiných prací.⁷⁵⁰

Křest byl první a úvodní ze sedmi svátostí ustanovených Kristem. Byl specifickým přijetím narozeného dítěte do křesťanského společenství, potvrzoval přináležetost k církvi, a tím i k uznaným duchovním hodnotám. Znamenal znovuobrození – receptivní funkce se v něm spojovala s očištěním. Byl také aktem deklarace práv člověka na spasení a společenské uznání i potvrzením statusu rodiny ve farnosti. Kromě toho byl však také spojen s celou řadou pověřených praktik.⁷⁵¹ První ze svátostí měla probíhat ve farním chrámu, kde stála křtitelnice s vodou posvěcenou k tomuto účelu a měla být uložena matriční kniha narozených.⁷⁵² Přítomnost otce nebyla dlouho podmínkou a matka měla až do vykonání obřadného úvodu vstup do kos-

⁷⁴⁷ R. ZUBER, *Osudy I*, s. 217-218.

⁷⁴⁸ K nim Arnold van GENNEP, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997.

⁷⁴⁹ J. GRULICH, „*Slavnostní okamžiky*“.

⁷⁵⁰ Například Josef GRULICH, *Životní cyklus a populační vývoj venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16.-18. století* (v tisku). Zde i bohatý soupis použité literatury.

⁷⁵¹ Podrobný souhrn dosavadní literatury k problematice křtů, včetně etnografických prací podává M. MELKE-SOVÁ, *In Dei Filios adoptamur*.

⁷⁵² Přesto bylo udělování svátostí v soukromé oratoři, světnici na faře nebo domě rodičů v řadě případů praktikováno, především ve šlechtickém prostředí. Srov. Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002, s. 277-281.

tela přímo zakázán. Dítě přinášela zpravidla ke křtu porodní bába. Po dobu křtu jej na ruku choval hlavní kmotr „levans“, který byl stejného pohlaví s dítětem.⁷⁵³ Druhý kmotr „patrinus“ mohl držet rozžatou svíci a společně se svědky – „testis“ odpovídat.

Křestní obřad začínal částí nazývanou „catechismus“. Celá skupina příchozích čekala na uvítání knězem venku nebo v chrámové předsíni, protože novorozenec nebyl vzhledem k dědičnému hříchu součástí církve. Kněz se nejprve zeptal na pohlaví dítěte, na jméno, zda již nebylo dítě pokřtěno, a pak teprve přistoupil k svátostným obřadům a modlitbám. Nejprve přistoupil k rituálu zaklínání (exorcismu). Trojím dechnutím na obličej měl být novorozenec vypuštěn z nekřesťanského světa. Současně byl prováděn také obřad „Effata“ – akt dotknutí se uší a nosu prstem vlažnými slinami, jenž symbolizoval, že křtěnec bude povinen vždy ochotně slyšet slovo Boží a rozšiřovat kolem sebe vůni křesťanských ctností. Na jeho čele byl poté naznačen kříž jako ochrana proti zlým mocnostem. Vkládání rukou při následující modlitbě značilo přijetí člověka v ochranu a péči církve. Posvěcenou solí, která se křtěnci nakonec dávala do úst, bylo naznačeno, že vírou a milostí Boží bude ušetřen „hniloby“ hříchu. Po vykonání těchto obřadů položil kněz levý konec štolky na křtěncovy prsty a symbolicky jej uvedl z království hříchu do království Božího. Celá skupinka se poté odebrala ke křtitelnici, cestou se modlila Vyznání víry a Otčenáš.⁷⁵⁴

Následovala druhá část, zřikání se hříchu – tzv. „abrenuntio“ – vyznání pravé víry a žádost o křest. Křtěnec bral na sebe povinnost plnit sliby dané při tomto obřadu prostřednictvím kmotrů, kteří tak představovali svědky jeho přijetí do církve i rukojmí jeho závazku. Vlastní křest probíhal trojím litím křestní vody na hlavičku křtěnce, spolu s pronášením závazné formule.⁷⁵⁵ Poté následovaly další obřady, při nichž kněz pomazal pokřtěného na temeni hlavy a prsou svatým křížem na způsob kříže na znamení, že je učedníkem Krista pomazaného. Potom zažehnul duchovní od velikonočního paškálu svíci, symbolizující Krista, jenž pokřtěného osvětlil, a křestní obřad ukončil modlitbami a závěrečným požehnáním.⁷⁵⁶

Po křtu musel ještě následovat zápis do matriky. Ta byla v doudlebské farnosti založena během roku 1670.⁷⁵⁷ Zápis o průběhu vykonaného křtu a kmotrech činil zprvu doudlebský kantor, od sklonku 17. století a po celé 18. století zapisoval do matriky pouze farář.⁷⁵⁸ Za vy-

⁷⁵³ Dokládá to i zápis z počátku 18. století o křtu Marie Barbory, dcery kantora Josefa Opekara z Doudleb (z 15. 2. 1705), kdy je jako první z kmotrů označena „*kmotra, která na ruku držela*“ paní Marie Barbora Reindka.

⁷⁵⁴ M. MELKESOVÁ, *In Dei Filios adoptamur*, s. 92-95.

⁷⁵⁵ „*Ego te baptizo in Nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, Amen.*“ Tamtéž.

⁷⁵⁶ Tamtéž.

⁷⁵⁷ Srov. SOA Třeboň, Sbírkka matrik Jihočeského kraje, Doudleby 1NOZ (1670-1702).

⁷⁵⁸ Vyplývá tak z paleografického srovnání zápisů v matrikách se zápisy v ostatních pramenech. Do matriky začal prvně zapisovat farář Jakub Josef Suchetius v roce 1698, stalo se tak po uvěznění kantora Daniela Josefa Wolfa.

konaný křest se platil poplatek faráři, který dával třetinu učiteli, jenž při křtu asistoval. Výše poplatku byla v doudlebské farnosti ovlivněna okolností, zda otec dítěte odváděl či neodváděl pravidelné desátky, neboť pro farníky odevzdávající desátek byla taxa o něco nižší.⁷⁵⁹ V pověrečném venkovském prostředí se přikládá velký význam skutečnosti, kdy byla křestní voda posvěcena. Křest v nově požehnané vodě se pokládal za výjimečný a spojený s ještě příznivějšími účinky než by tomu bylo za normálních podmínek. Za křest prvního a druhého dítěte v takové vodě se proto doudlebskému faráři odváděl poplatek až třikrát vyšší.⁷⁶⁰

Pokud hrozilo nebezpečí, že by novorozenec mohl zemřít ještě před křtem v kostele, mohl pokřtít dítě i laik, a to nejlépe muž, který dobře znal příslušnou křestní formuli. Šlo o tzv. „křest v nouzi“. Většinou jej po narození neduživého dítěte provedla sama porodní bába, jež měla být podle církevních nařízení poučena od místního faráře o provedení křestního rituálu i o zákazu kombinovat církevní úkony s magickými praktikami.⁷⁶¹ Tento úzus v doudlebské farnosti dokládá zápis z 5. dubna 1690, kdy dítě pokřtila porodní bába Brigita Kožišníková.⁷⁶² Pokud pominulo nebezpečí smrti, měl být provizorní křest doplněn o všechny náležité obřady ve farním kostele.

Podle ustanovení pražské synody, platné pro českou katolickou církev od roku 1605, se měli faráři důsledně vyvarovat křtu zdravého dítěte, jehož rodiče nenáleželi do místní farnosti. Tento požadavek se však stal pro většinu farářů úplně nesplnitelný, neboť katolická církev trpěla nedostatkem světského kléru a jeden farář musel spravovat několik beneficíí zároveň. Tento nepříznivý stav se samozřejmě odrazil i na omezených možnostech udělování svátostí. V letech 1658-1660, kdy doudlebskou faru spravoval újezdský farář Ferdinand Gierkory, byli novorození farníci obvykle odnášeni ke křtu do sousedního Kamenného Újezda.⁷⁶³ Nařízení, udělovat křty pouze dětem farníků, se však nedodržovalo zcela ani v druhé polovině 17. století, kdy nabyla církevní správa jihu Čech výrazně lepší podoby. Například v roce 1680 byly během října a listopadu uděleny křty dětem narozeným ve vsi Hodějovice, které do farnosti

⁷⁵⁹ „Od křtin, kteří desátky dávají, povinni jsou dát 30, někdy i 27 kr., kteří [desátky] nedávají, dáti mají dle starýho obyčeje i vyznání některých po 45, 39 kr.; však ale nyní sotva skládají po 36 i 33 kr.“ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779, „Specifikace rozdílného příjmu a užítku k doudlebské faře přináležející“, 1719 (nefol.).

⁷⁶⁰ Srov. zápis faráře Slavíka: „Od nový [křestní] vody je zde obyčej dávat: první přicházející 1 zl. 30 kr., druhý od křtin 1 zl. 15 kr., třetí zase 45 kr.“ Tamtéž.

⁷⁶¹ Srov. M. MELKESOVÁ, *In Dei Filios adoptamur*, s. 97-98.

⁷⁶² „5. Aprilis 1690 okřtěno dítě Mariana batistavit obstrix probata Birigita Kožišníková, pareus infantis ignoratur mater Mariana, filia Georgi Klima ex Doudleb infans post baptismus mortuus est et sepultus.“ Podobně zápis 5. 4. 1685 dokládá, že pokřtěno „dítě Anna, otce Adama Nedorosta, baptismus in necessitate collatus.“

⁷⁶³ Svědčí o tom zápisy v nejstarší matrice narozených farnosti Kamenný Újezd. Srov. SOA Třeboň, Sbirka matrik Jihočeského kraje, Kamenný Újezd 1 NO, 1630-1670.

evidentně nepatřily.⁷⁶⁴ O tom, proč tomu tak bylo, matrika nic nevypráví. V roce 1683 nechal naopak plavský sedlák Ctibor Vaclík pokřtít své dítě v Českých Budějovicích, třebaže sama matka dítěte Anna Vaclíková náležela k oblíbeným kmotrům farnosti.⁷⁶⁵ Důvodem byla pravděpodobně přítomnost kmotrů z řad českobudějovických měšťanů.⁷⁶⁶

Datum křtin nebylo možné stanovit dlouho dopředu, jako tomu bylo například u svateb. Ve venkovském prostředí druhé poloviny 17. století nelze počítat s většími zásahy lidské vůle do počtu porodů. Rozložení křtů proto odpovídá průběhu porodnosti během roku. Nejvíce dětí se v letech 1675-1684 narodilo v měsíci lednu (15,5%), nejméně v měsících květnu, červenci až září, v listopadu a prosinci (6-7%).⁷⁶⁷ Tento stav odpovídá tehdejšímu průběhu porodnosti obecně.⁷⁶⁸

Průběh příprav na křest se plánoval až po porodu zdravého dítěte. Strategie venkovské rodiny, typická pro svatební veselí se mohla proto omezit alespoň na výběr dne v týdnu. Během let 1675-1684 se nejpříhodnějším dnem pro křest zdála být neděle, kdy bylo pokřtěno 27,6 % dětí. V neděli se nepracovalo a byla tak vhodná pro rodinnou oslavu. Také nedělní cesta kmotrů na mši do kostela mohla být spojená s křestním obřadem.⁷⁶⁹ Křty v ostatních dnech byly v doudlebské farnosti téměř rovnoměrně rozloženy zhruba mezi 10-15 %, přičemž horní hranice dosahuje úterý a sobota, ostatní dny se pohybují spíše na hranici spodní. Pátek ani středa nebyly přitom považovány jako nevhodné a vylučovány ke křestnímu obřadu.⁷⁷⁰ Na volbu dne v týdnu mohl mít však do značné míry vliv také právě probíhající křesťanský svátek.⁷⁷¹ Na Bílou sobotu, z pohledu církve nejvhodnější den k přijetí svátostného křtu, byla během let

⁷⁶⁴ Šlo přitom o děti různých rodičů: Kateřinu, dceru Bartoloměje Štětky, další Kateřinu, dceru Martina Šmicra, a Barboru, dceru Víta Portkristla.

⁷⁶⁵ Srov. nedatovaný zápis v matrice (mezi 22. 5. a 20. 6. 1683): „Z Plava Ctibora Vaclíka dítě křtěný jest v Budějovicích Českých, sem nepřišlo k zápisu.“

⁷⁶⁶ Srov. křest jednoho z dalších dětí Ctibora a Anny Vaclíkových, Matěje, pokřtěného v Doudlebech 7. 2. 1690, kdy jsou za kmotry zapsáni „Matěj Pekař od Bílého zvonu z Budějovic, druhý kmotr Bartoloměj Popst z Budějovic a kmotra Alžběta, paní jeho.“

⁷⁶⁷ Srov. přílohu č. 16 *Počty křtů ve farnosti Doudleby v letech 1675-1684 podle jednotlivých měsíců kalendářního roku.*

⁷⁶⁸ K tomu např. Ludmila FIALOVÁ, *Sezónnost demografických událostí v českých zemích v 17. až 20. století*, Demografie 37, 1995, s. 9-21, aj.

⁷⁶⁹ M. MELKESOVÁ, *In Dei Filios adoptamur*, s. 113.

⁷⁷⁰ Srov. Srov. přílohu č. 15 *Počty křtů ve farnosti Doudleby v letech 1675-1684 v závislosti na jednotlivých dnech v týdnu.* Výsledky analýzy chýnovské matriky z poloviny 17. století jsou ovšem odlišné od doudlebských poměrů. Také v Chýnově byla preferována neděle, kterou využila více než třetinu křtů. Hodnoty v pondělí a úterý byly vyrovnané, ve středu byl pokles, ve čtvrtek nepatrný nárůst a v pátek hluboký propad. Pátek jako den Kristovy smrti se totiž považoval za nevhodný pro oslavy vůbec. Sobota dosahovala úrovně středy a čtvrtek. Žádný z dnů v týdnu kromě neděle nedosáhl hranice 13 % všech křtů ve sledovaném období. Srov. M. MELKESOVÁ, *In Dei Filios adoptamur*, s. 113.

⁷⁷¹ Tamtéž, s. 115.

1675-1684 tato svátost udělena ve dvou případech. Následující neděli – na Boží hod velikonoční, byl křest udělen celkem třikrát a v pondělí velikonoční jednou.

Při křtu dostával novorozenec své jméno. Volba byla vždy ovlivněna především nejrůznějšími módními trendy. Z toho důvodu se obliba jmen v průběhu staletí neustále proměňovala.⁷⁷² V letech 1675-1684 převažovali mezi narozenými chlapci v doulebské farnosti především Jan, Pavel a Matěj. O něco méně se narodilo nositelů jmen Jiří, Tomáš, Matouš, Václav a Vincenc. Narozené dívky dostávaly nejčastěji jména Alžběta, Dorota, Kateřina, Mariána⁷⁷³ a Marie. Výraznější zastoupení měla i Anežka, Anna, Markéta, Rozina a Voršila.⁷⁷⁴ V porovnání s poměry na Moravě na konci 17. století se spektrum oblíbených mužských i ženských jmen z větší části shodovalo.⁷⁷⁵ U narozených dětí nemanželského původu nedocházelo při křestním obřadu ani volbě jména k žádným zvláštnostem.⁷⁷⁶ Pokud žena bez závazku přišla do jiného stavu se svobodným mužem, který byl znám, okolní venkovská společnost se jej snažila přesvědčit k vstupu do manželství. Jestliže však dívku měl na svědomí již dávno ženatý muž, ženě nezbývalo nic jiného než většinou doživotně zastávat úlohu svobodné matky.⁷⁷⁷ Posměšná označení otců v zápisech o nemanželských dětech, která vyjadřují opovržení okolní společnosti se objevují až na počátku devadesátých let 17. století a mohla být ovlivněna přísným mravním založením zapisovatele.⁷⁷⁸ Výběr kmotrů naopak dokazuje soucit a morální zodpovědnost, jež ostatní sousedé k těmto dětem cítili.⁷⁷⁹

⁷⁷² Až do počátku 14. století převládala v českém prostředí jména slovanská a germánská, jež postupně vystřídala jména biblických postav a svatých. Po Tridentském koncilu definitivně převládla jména z římské martyrologie. Humanisté spektrum českých jmen rozšířili o několik nových, původně latinských a řeckých. Výrazné změny přinesla doba barokní s rozšířením kultu Panny Marie, sv. Josefa a dalších světců. Literaturu k problematice oblíbených křestních jmen podává M. MELKESOVÁ, *In Dei Filios adoptamus*, s. 118.

⁷⁷³ Nositelky jména Mariána (Marjána) jsou v matrice doulebské farnosti často nazývány jako Marie a naopak. Ku příkladu manželka Václava Jakla z Doudleb je v matrice označována jako Mariána a Mariánka, ale i Mařena či Mařenka Jaklová. Narodil od chýnovského prostředí se však v této době jméno Mariána nezaměňovalo se jménem Anna.

⁷⁷⁴ Srov. přílohu 21 *Křestní jména dětí narozených ve farnosti Doudleby v letech 1675-1684*. Pokud lze Mariánu považovat za variantu jména Marie, je toto jméno ve sledovaném období pro novorozence ženského pohlaví absolutně nejoblíbenějším, zajisté i vlivem barokního kultu Panny Marie.

⁷⁷⁵ Oproti moravským poměrům se v doulebské farnosti netěšila v souvislosti s volbou jmen dětí příliš velké oblibě jména Martin a Mikuláš. Srov. R. ZUBER, *Osudy I*, s. 219.

⁷⁷⁶ V etnografické literatuře se objevuje názor, že nemanželské děti pokřtil farář neobvyklými jmény, jež je odsuzovala k zahanbení na celý život. Srov. např. A. NAVRÁTILOVÁ, *Narození*, s. 26-31.

⁷⁷⁷ Problematikou svobodných matek a nemanželských dětí se obecně zabývala Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004, s. 310-356. Na základě studia trestně právní agendy uvedenou problematiku v mikrohistorické rovině na příkladu jižních Čech analyzoval Jaroslav DIBELKA, *Reflexe a sebereflexe „zmrhané“ ženy na počátku novověku ve světle trestněprávních pramenů*, České Budějovice 2004 (diplomová práce), s. 13-74.

⁷⁷⁸ Například v zápise křtu nemanželského dítěte Marjány Klímové z Doudleb z 21. 3. 1691 je zapsáno „otec šel na houby do lesa“ nebo při křtu dítěte Magdaleny, slouhovvy dcery z Branišovic, z 28. 3. 1691 „otec se utopil za kamny v louči.“ Obdobné zmínky se objevují i v řadě jiných raněnovověkých matrik. A. NAVRÁTILOVÁ, *Narození*, s. 26-31.

⁷⁷⁹ Například nemanželskému synovi podruhně Lidmily Chlemestové byl při křtu 27. 12. 1672 za kmotra sám místní farář Vavřinec Ferdinand Král a jeho hospodyně Eva. Nemanželskému synu nejmenované ženy z pa-

Při volbě křestního jména v doudlebské farnosti stály na prvním místě náboženské motivy. Nešlo ovšem o přesné následování církevních nařízení, ale spíše o vliv liturgického kalendáře. Řada církevních svátků se slavila kromě mše i různými lidovými zvyky, což mohlo obecnou oblibu jména ještě zvyšovat. Z analýzy dnů narozenin dětí v letech 1675-1684 a komparace s tehdy užívaným juliánským kalendářem vyplývá, že systém pevných svátků světců se na volbě jména nejen odrazil, ba dokonce na něm byla volba jména v naprosté většině případů přímo závislá.⁷⁸⁰ Zhruba 84,3 % narozených dětí ze sledovaného vzorku mělo svátek nejpozději čtyři týdny ode dne křtu. Nejčastěji následoval svátek zvoleného světce do týdne (28,4%) nebo do dvou týdnů (23,7%); nebylo ani výjimečné zvolit jméno světce, jež měl svátek v den křtu (9%).⁷⁸¹ Shodu jména dítěte se světce, jehož svátek v blízkých dnech následoval, lze tak považovat pro prostředí zdejší farnosti za pravidlo, které se rodiče odvážili porušit jen výjimečně. Za pozornost stojí, že děti v doudlebském farním obvodu nebyly pojmenovávány jmény světců, jejichž svátek se slavil ještě před porodem.⁷⁸² To totiž znamenalo podle lidového podání smůlu.⁷⁸³ Nárůst počtu křtěnců stejného jména v určitém období neukazuje ani tak na intenzivní náboženské citění lidí, jako spíše na běžnou praxi vyplývající z respektování liturgického kalendáře. To potvrzuje i nepříliš výrazný vliv zasvěcení místního kostela a dalších zde tradičně oblíbených světců – počet dětí, jež nesly jména místních světců, nevybočoval z normálu obliby ostatních jmen.⁷⁸⁴ Touha zajistit dítěti ochranu místního světce nepředstavovala tak v místním prostředí příliš rozšířený jev.

Při volbě jména se mohly stát zdrojem inspirace i žijící osoby. Tento vliv byl však ze všech nejmenší.⁷⁸⁵ Ani jediný narozený chlapec nedostal během celých deseti let jméno po svém otci, pouze tři děvčátka dostala při křtu jména, která nosily jejich matky. Pouze osm z 264 narozených dětí (tedy 3,4 % případů) dostalo jméno shodné s některým kmotrem. V ohledu

stoušky v Plavě bylo 20. 11. 1694 za kmotry pět zámožných sedláků – Erhart Brkal, Řehoř Hlach, Jakub Kubata, Marjána, dcera Bicana Rybáka a Zuzana, šafářka, všichni z Plava.

⁷⁸⁰ Srov. přílohu č. 18 *Volba jmen dětí narozených v doudlebské farnosti v letech 1675-1684 v závislosti na průběhu svátků křesťanských světců*.

⁷⁸¹ Dny křtů jsem komparoval s církevním kalendářem na základě práce Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001.

⁷⁸² Za celé období let 1675-1684 se vyskytlo pouze pět takových případů. Miroslava Melkesová naopak dochází k názoru, že jméno bylo vybíráno již před narozením a i v případě, že se dítě narodilo o několik týdnů později, než bylo plánováno, zůstali rodiče u svého původního rozhodnutí. Srov. M. MELKESOVÁ, *In Dei Filios adoptamus*, s. 127.

⁷⁸³ Srov. A. NAVRÁTILOVÁ, *Narození*, s. 79.

⁷⁸⁴ Jménem kostelního patrona (Vincenc) bylo ve sledovaném období pokřtěno šest chlapců narozených v období krátce před jeho svátkem, Barbora se objevila za stejné období ve čtyřech případech. Například jméno Linhart, jehož kult lze ve farnosti prokázat, se neobjevilo ani jednou.

⁷⁸⁵ Zcela jinak tomu bylo dříve v chýnovské farnosti, kde jména po kmotrech nosila již o třicet let dříve téměř čtvrtina dětí. Většinou však šlo o jména obecně oblíbená a téměř polovina z nich byla současně určena i probíhajícím církevním svátkem. Srov. M. MELKESOVÁ, *In Dei Filios adoptamus*, s. 132.

módních trendů v souvislosti s volbou jmen vykazovala doudlebská farnost tak značnou konzervativnost. Ta se projevovala i v možnosti nechat pokřtít dítě dvěma jmény. Tento jev byl do počátku 17. století běžný pouze ve šlechtickém prostředí; postupně jej přebírali měšťané a pomalu i venkovské prostředí.⁷⁸⁶ Tento obyčej do doudlebské farnosti ve sledovaném období vůbec nepronikl a i v následujících letech byl něčím zcela výjimečným.⁷⁸⁷

Větší pozornost než křtům věnovalo venkovské obyvatelstvo udělování svátosti manželství, které mnohdy prožívala celá vesnice.⁷⁸⁸ Zatímco na počátku 17. století bylo v pražské arcidiecézi ještě běžné, že se manželství uzavírala bez přítomnosti kněze, pouze v okruhu příbuzných a známých, v sedmdesátých a osmdesátých letech 17. století se ujal svátostný obřad v kostele. Přijetí svátosti manželství bylo od té doby myslitelné pouze v přítomnosti kněze, který měl osobně znát snoubence i jejich rodiče. Tak byla omezena možnost uzavření tajného sňatku, který byl chápán jako ujma na rodinné cti. Snoubenci se před přijetím svátosti manželství museli vyzpovídat, aby při mši, která po obřadu zpravidla následovala, mohli přistoupit k přijímání.⁷⁸⁹ Úplné zredukování všech světských zvyklostí z období před Tridentským koncilem, bylo ovšem nemyslitelné, přesto církve usilovala o omezení jejich vlivu. Předběžné jednání rodin snoubenců i nadále směřovalo k uzavření svatební smlouvy, jež byla obdobně jako zasnuby pouze světskou záležitostí a musel po nich následovat svátostný obřad v kostele.⁷⁹⁰

Svátostný obřad se měl konat v přítomnosti kněze a dvou nebo tří svědků. Po obvyklém liturgickém pozdravu na začátku mše následovalo úvodní oslovení a mše pokračovala zpytováním svědomí až do homilie. Pak teprve probíhal svatební obřad, na jehož začátku byly kladeny otázky, jejímž prostřednictvím kněz ještě jednou ověřoval, zda si snoubenci nejsou vědomi žádných překážek, které by mohly stát v cestě uzavření sňatku. Kněz se však zároveň snoubenců ptal, zda vstupují do manželství dobrovolně. Jestliže dostal na všechny otázky uspokojivou odpověď, mohlo být provedeno vlastní stvrzení manželského svazku. Snoubenci si při

⁷⁸⁶ Například v chýnovské farnosti se tento jev projevoval velmi omezeně, jen u 3 % případů. Tamtéž, s. 127.

⁷⁸⁷ Do konce 17. století získali dvě jména při křtu pouze Anna Margaretha, dcera Matěje Kožišníka z Doudleb (17. 6. 1685), Mikuláš Tomáš, syn téhož Matěje Kožišníka (20. 4. 1697), Alžběta Brigita, dcera Václava Šejhla z Doudleb (18. 11. 1697) a Jan Antonín, syn kantora Daniela Wolfa (7. 6. 1699). Pouze u dvou zmíněných křtů se jedno z jmen křtěnce shodovalo se jménem kmotra.

⁷⁸⁸ Obecně k problematice sňatku Jean BOLOGNE, *Svatba. Dějiny svatebního obřadu na západě*, Praha 1997. Měšťanské a venkovské prostředí zahrnuje Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století) I. Dům a jeho lidé*, Praha 1999. K sňatkům v šlechtickém prostředí v raném novověku Beatrix BASTL, *Tugend, Liebe, Ehre. Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*, Wien 2000.

⁷⁸⁹ J. GRULICH, „Slavnostní okamžiky“, s. 71-72.

⁷⁹⁰ Na základě dekretu „*Tametsi*“ byla při stvrzování manželského svazku používána formule „*Ego vos in matrimonium coniungo*“, kterou oddávající vyslovil, jakmile z úst obou snoubenců vyslechl jejich kladné stanovisko k uzavření sňatku. Tamtéž, s. 74.

něm vzájemně podali ruce a před svědky pronesli slova: „Přijímám tě za svou ženu (muže).“ Pak kněz přiložil na spojené ruce štolu a následně manželský svazek požehnal slovy: „Já vás spojuji v manželství ve jménu Otce, Syna i Ducha Svatého.“ Následně si oba novomanželé navzájem vyměnili posvěcené prsteny a mše pokračovala modlitbou věřících. Závěrečné požehnání kněz uděloval prostřednictvím slavnostní, rozšířené formy. Pokud byla jedna nebo obě oddávané osoby ovdovělé, měl kněz na konci mše upustit od závěrečného požehnání. Manželství směl stvrzovat pouze farář, do jehož farního obvodu snoubenci patřili.⁷⁹¹ Za optimální den pro uskutečnění sňatku se pokládala neděle nebo jiný sváteční den tak, aby kněz mohl pronést sváteční kázání určené ženichovi a nevěstě. V letech 1671-1690 se v doudlebské farnosti právě v neděli konala téměř polovina obřadů (44,6 %) a za druhý nejoblíbenější den vhodný k sňatku se zde považovalo úterý (29,3 %).⁷⁹² V ostatních dnech se konaly svatby spíše výjimečně.⁷⁹³

Svatební obřady se neměly konat v době adventu a čtyřicetidenního postního období před Velikonocemi. Toto omezení nesouviselo s respektováním původních pohanských pověr, ale spíše s vlivem liturgického kalendáře, podle kterého se měli lidé věnovat spíše rozjímání než zábavám a veselí, jež zpravidla doprovázely každou svatební hostinu.⁷⁹⁴ I tento předpis se v doudlebské farnosti dodržoval. Téměř polovina oddavek se konala v masopustním období před postem, tedy v lednu (26,1 %) a únoru (20,7 %). Dalším oblíbeným měsícem byl listopad (16,3 %), dokud nenastal advent a skončila většina polních prací, a květen (9,8 %), dokud ještě nebyly v plném proudu. V ostatních měsících se konaly svatby výjimečně; v březnu, na který připadalo předvelikonoční postní období, se nekonala žádná.⁷⁹⁵

Jednotné vedení zápisů křtin i sňatků doporučovala v roce 1605 pražská synoda. Měla se do nich zapisovat vedle jmen novomanželů a míst jejich původu i jména svědků. Vedle dne sňatku měla být v zápisech uvedena i data všech tří ohlášek. Ve skutečnosti však záleželo pouze na osobě každého faráře, jakým způsobem budou jednotlivé matriční zápisy vedeny. Jejich jednotná podoba nebyla v druhé polovině 17. století v pražské arcidiecézi zachovávána, neboť jí ovlivňovaly především subjektivní faktory.⁷⁹⁶

⁷⁹¹ J. GRULICH, „*Slavnostní okamžiky*“, s. 78.

⁷⁹² Úterý se na Doudlebsku považovalo za vhodný den k sňatku ještě na konci 19. a začátku 20. století. J. ŠTĚPÁN, *Svarby na Doudlebsku*, s. 5.

⁷⁹³ Celkem bylo zaznamenáno 92 sňatků za dvacet let, z toho 41 obřadů se konalo v neděli, 27 v úterý, osm v sobotu, sedm ve středu, pět ve čtvrtek a tři v pondělí. Pouze jediný svatební obřad se konal v pátek, který byl pokládán za nešťastný. Srov. přílohu č. 19 *Sňatky ve farnosti Doudleby v letech 1671-1690 v závislosti na jednotlivých dnech v týdnu*

⁷⁹⁴ J. GRULICH, „*Slavnostní okamžiky*“, s. 79. K sezónnosti sňatků rovněž L. FIALOVÁ, *Sezónnost*.

⁷⁹⁵ Srov. přílohu č. 20 *Sňatky ve farnosti Doudleby v letech 1671-1690 v závislosti na měsících kalendářního roku*.

⁷⁹⁶ J. GRULICH, „*Slavnostní okamžiky*“, s. 80.

Uzavření sňatku bylo v případě poddaných podmíněno souhlasem vrchnosti. Pokud uzavření sňatku nesouviselo s odchodem z panství či s únikem gruntovních peněz, vrchnost je podporovala.⁷⁹⁷ Po překonání důsledků třicetileté války se vrchnost naopak snažila zamezit sňatku osob bez dostatečného existenčního zajištění. Povinný souhlas vrchnosti k sňatku platil na některých panstvích od 16. století a formálně vydržel až do roku 1781.⁷⁹⁸

⁷⁹⁷ K tomu Eduard MAUR, *Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století*, ČsČH 19, 1971, s. 852-858.

⁷⁹⁸ J. GRULICH, „*Slavnostní okamžiky*“, s. 75.

V. 3. ZBOŽNÉ BRATRSTVO SV. BOŽÍ RODINY V DOUDLEBECH

Duchovní život věřících utvářela v době baroka také zbožná bratrstva. Společenství věřících, kteří si umínili, že budou žít podle stanov schválených církví, zdokonalovat se ve zbožném životě a získávat odpustky pro sebe a pro duše svých zemřelých blízkých, existovalo i v doudlebské farnosti.⁷⁹⁹

Počátky doudlebského bratrstva sv. Boží rodiny (častěji označované jako bratrstvo Ježíše, Marie a Josefa) jsou doloženy opisem papežské buly vydané 7. října 1715 a potvrzené 20. února 1716.⁸⁰⁰ Bula s titulními slovy „*Cum sicut accepimus*“ dodržuje formulář známý z papežských písemností i pro jiná bratrstva.⁸⁰¹ Bratrstvo vzniklo při bočním oltáři stejnojmenného zasvěcení, jehož vznik povolila pražská konsistoř už v roce 1713, ale teprve v roce 1716 byl nově dokončen. Účelem sdružení bylo vysvobodit duše z očišcových muk a vyprosit si šťastnou hodinku smrti. Titul zasvěcení nebyl nijak výjimečný, ale zároveň nepatřil ani k nejčastějším.⁸⁰² Klíčovou úlohu při jeho založení sehrála pravděpodobně aktivita tehdejšího doudlebského faráře Jana Slavíka. Právě na bedra místního faráře, který měl titul bratrského protektora, připadla veškerá práce s vedením sdružení. On měl však zároveň z existence sdružení prospěch, neboť odměny za odsloužené mše zvyšovaly příjem z chudé doudlebské fary.

Brzy po svém založení si nechalo zbožné bratrstvo vytisknout své stanovy („*regule*“), zvláštní modlitební knížky a jednoduché tisky modliteb a obrázků.⁸⁰³ Povinnosti členů doudlebského bratrstva se skládaly z pravidelné modlitby, konání dobrých skutků a příležitostné účasti na bratrských slavnostech a procesích. Porušení stanov se rozhodně nechápalo jako hřích.⁸⁰⁴ Při vstupu za člena obdržel každý cedulku, na které byl poznamenán určitý den v týdnu. V ten den měl totiž každý spolubratr nebo spolusestra vykonat nějaký dobrý skutek a obětovat ho duším v očištcí. Zvláště se doporučovaly skutky obdařené částečnými odpustky

⁷⁹⁹ Srov. již zmíněné práce Jiřího Mikulce k barokním bratrstvům. Pro starší období např. Hana PÁTKOVÁ, *Bratrství ke cti Božie. Poznámky ke kulturní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000. Pro městské prostředí např. Michaela HRUBÁ, *Bratrstva a cechy z pohledu měšťanských testamentů královských měst severozápadních Čech v raném novověku*, in: *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům*, Praha 2000.

⁸⁰⁰ FÚ Doudleby, inventář z roku 1734, pars IV., „*De confraternitatis Jesus, Maria, Josef*“.

⁸⁰¹ J. MIKULEC, „*Piae confraternitates*“, s. 280.

⁸⁰² Koncem 17. století bylo v pražské diecézi evidováno sedm a v roce 1768 devět společenství tohoto zasvěcení. J. MIKULEC, *Zbožná bratrstva*, s. 183.

⁸⁰³ Je znám pouze jediný neúplný exemplář modlitební knihy doudlebského bratrstva, ve které jsou navíc otištěny i stanovy a podmínky získání odpustků. Původní název knihy dnes nelze určit, pravděpodobným autorem by mohl být doudlebský farář Jan Václav Ignác Slavík. Kniha je uložena v oddělení starých tisků Jihočeské vědecké knihovny České Budějovice ve Zlaté Koruně, Rozptýlené fondy, pod názvem *Weleslawne Bratrstwo pod titulem Swaté rodiny*, [Jindřichův Hradec 1752]. K tomu Lumír VÁCHA, *Neznámá knížka z Doudleb*, Jihočeské knihovny 20, 1986, s. 48-51.

⁸⁰⁴ „*K dosažení odpustků následující regule se zachovávati mají, které však pod žádným hříchem nezavazují nižádného, toliko to když takové povinnosti nevykoná aneb zapomenutím někdo vynechá, těch všech milostí se zbavuje.*“ *Weleslawne Bratrstwo*, s. 11.

na 60 dní. Na prvním místě se radilo vykonat pouť do doudlebského chrámu Páně a tam se pomodlit ranní nebo večerní klekání před obrazem Panny Marie nebo před bratrským oltářem Ježíše, Marie a Josefa. Dále se doporučovalo přijímat chudé do domu, působit pokoj mezi nepřáteli, napravovat hříšníky a učit nevědomé spasitelným věcem, udržovat půst a účastnit se křesťanských pohřbů. Rovněž se radilo doprovázet kněze nesoucího svátost nemocnému.⁸⁰⁵

Druhou povinností bylo pomodlit se jedenkrát týdně nebo nejlépe každý den za zemřelé duše pětkrát Otčenáš a Zdravas Maria, jedenkrát Věřím v Boha, případně se i pomodlit růženec. Vedle toho se měl každý modlit za zemřelé aspoň jednu celou hodinu v roce a obětovat jim vlastní přijímání oltářní svátosti. Nejlépe se tak mělo stát při zpívané mši svaté nebo při dvou malých mších. Kněží zapsaní do doudlebského bratrstva měli za zemřelé spolubratry a spolusestry sloužit mši svatou. Poslední povinností uvedenou ve stanovách byla příležitostná účast při pohřbech, procesích a bratrských slavnostech. Kromě uvedených povinností upozorňovaly regule na možnost zapsat do bratrstva také zemřelé, kteří nebyli za svého života jeho členy. Jejich členské povinnosti měli za ně ovšem vykonávat ti, kteří je nechali do společenství zapsat. Nakonec stanovy doporučují – v případě nemoci i dobrého zdraví – políbit zakoupený obrázek Ježíše, Marie a Josefa a odporoučet se do jejich ochrany.

Členství v bratrstvu bylo podmíněno zaplacením alespoň minimální částky 12 krejcarů v jeho prospěch a jednoho krejcaru učitelé za zapsání do členského alba. Hned po vstupu se měl každý člen vyzpovídat a přistoupit k svatému přijímání. Tak získal v onen den plnomocné odpustky, které bratrstvu propůjčil papež. Další plnomocné odpustky mohli spolubratři a spolusestry obdržet jen v den generální bratrské slavnosti na svátek Narození Panny Marie a v hodince smrti. Všichni věřící – nejen členové bratrstva – mohli kromě toho nabýt plnomocných odpustků v Doudlebech na sv. Vincence a pondělí svatodušní.⁸⁰⁶ Předpokladem k získání odpustků byla kromě vykonané zpovědi a svatého přijímání předepsaná modlitba.⁸⁰⁷

Počet členů bratrstva sv. Boží rodiny lze z pramenů sledovat pouze v průběhu prvních dvaceti tří let. Za prvních osm let existence sdružení zapsal kantor do členského alba 427 členů. V průběhu dalších devíti let, kdy se v Doudlebech vystřídali rychle za sebou tři faráři, zájem o členství poněkud poklesl a do alba přibylo pouze 103 nových jmen. Situace se zlepšila při-

⁸⁰⁵ „...nebo pokudž by pro své práce velebnou svátost k nemocným doprovoditi nemohli, tehdy takový když znamení zvonečkem uslyší, kleknouce na svá kolena jednou Otčenáš a Zdravas Maria nábožně se modlí anebo pětkrát Otčenáš a Zdravas za duše v očistci vyřikají.“ Tamtéž, s. 9.

⁸⁰⁶ „...netoliko členové bratrstva, ale i všichni jinší věrní a nábožní ctitelové mariánští poutníci a přicházející na dotčené dni a slavnosti k starožitému obrazu Marie Panny Daudlebské plnomocných odpustků též nabývají.“ Tamtéž, s. 7.

⁸⁰⁷ „...za rozmnožení církve svaté katolické a vyplenění pak všelijakých kacířských bludův i svornost knížat a potentátův křesťanských pětkrát Otčenáš a Zdravas Maria a jednou Věřím v Boha nábožně vyřikal a se pomodlil.“ Tamtéž, s. 8.

chodem nového kněze Václava Součka. Během jeho působení v Doudlebech v letech 1732-1739 vstoupilo do bratrstva 769 nových členů. Byl to tedy především místní farář, který dokázal přesvědčit věřící k vstupu do podobné organizace. Tak bylo v roce 1739 za 23 let existence družiny zaneseno v členském albu 1299 jmen spolubratrů a spolusester.⁸⁰⁸

Další údaj o členské základně pochází až z doby zániku bratrstva. Zachovaný soupis členů, kteří dobrovolně složili po 30 krejcarech na sloužení mší svatých za zemřelé spolubratry a spolusestry, registruje celkem 400 jmen s údajem místa bydliště.⁸⁰⁹ Přibližně dvě třetiny z toho tvoří ženy (264). Je zajímavé, že farníci zaujímali v tomto seznamu téměř zanedbatelnou menšinu 10 % (41 lidí). Ostatní členové pocházeli většinou z vesnic v okolních farnostech. Nevelký podíl mají města České Budějovice (10) a Český Krumlov (8). Tyto údaje o původu členů nelze ovšem zobecnit na celou členskou základnu, protože ne všichni museli složit zmíněný příspěvek na sloužení mší. Vypovídají však jednoznačně o tom, že sdružení přesahovalo horizont místní farnosti. Otevřenost bratrstva sv. Boží rodiny pro česky i německy mluvící obyvatelstvo dokládá skutečnost, že tištěné modlitby a modlitební knížky existovaly v českém i německém jazyce.⁸¹⁰

Bratrstvo Ježíše, Marie a Josefa se podílelo na pořádání církevních slavností v kostele i procesí. Při procesích vedených do sousedních farností a na Svatou Horu byly pravděpodobně nošeny sochy Ježíše, Marie a Josefa s červenou umbelou. Okázale se slavily pohřby jeho členů.⁸¹¹ Kolem roku 1734 se konaly průměrně tři do roka.⁸¹² V pohřebním průvodu, jenž procházel přes celou vesnici, se vedle rakve s nebožtíkem nosily i dvě dřevěné lampy se zapálenými svíčkami, černá umbela a tři menší sošky Ježíše, Marie a Josefa. K rakvi se kromě toho přiřkládalo ještě šest dalších obrazů.⁸¹³ Z pramenů není však jasné, zda se bratrstvo účastnilo i pohřbů na jiný než doudlebský hřbitov.

Kromě několika málo dalších, převážně bohoslužebných předmětů (svícňů, konviček, antependia, měděné formy obrazu Panny Marie Doudlebské apod.) patřil místní „*confraternitas*“ i kočár, na kterém byli přivázeni kapucíni z Českých Budějovic do Doudleb na pouť.

⁸⁰⁸ Členské album se bohužel nedochovalo. Uvedené údaje zanesl farář Souček do inventáře z roku 1739. FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779, inventář z roku 1739.

⁸⁰⁹ NA Praha, Náboženská bratrstva, sign. III/40, kart. 29, Doudleby, bratrstvo Ježíše, Marie a Josefa.

⁸¹⁰ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779, inventáře z let 1720, 1734, 1739 a 1751.

⁸¹¹ „*Pokudž bratrskéj funus někdo míti chce, přitom žaltář zpívanej a průvod přes celou ves doudlebskou s postavníkama a s lucernama s inscenací et cum insignis confraternitatis dá tuplovaně 6 i 7 zlatých ... kostelníci samotně od bratrského funusu od přibíjení bratrských obrazů, krucifixů, statue Ježíš, Maria a Josef, knihy bratrské a příkrovu dostávají 15 krejcarů.*“ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 67, farářská fase z 16. 3. 1751.

⁸¹² FÚ Doudleby, inventář z roku 1734, pars IV., „De cofraternitatis Jesus, Maria, Josef“.

⁸¹³ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779, inventáře z let 1720, 1734, 1739 a 1751.

Vzhledem k nedochovaným pramenům nelze přesně rekonstruovat hospodaření bratrstva. Inventář z roku 1734 udává, že majetek sdružení činil toho roku 52 zl. 40 kr. Až do roku 1728 pouze splácelo své dluhy. Největší část příjmu získávalo bratrstvo z dobrovolných příspěvků do pokladničky před bratrským oltářem, v které se kolem roku 1734 ročně sešlo asi 6 zlatých. Prodej knížek, obrázků, modlitbiček a růženců vynesl kolem 2 zlatých, stejně tolik bylo strženo za darovanou vlnu a len. Po připočtení průměrného příjmu z pohřbů činil celkový příjem bratrstva 13 zl. 30 kr. Roční výdaje se omezovaly na odměny doudlebskému faráři za odsloužené mše, kostelníkům a kantorovi. Při sedmi slavnostech během roku dostával farář po 30 kr. a na svátek sv. Josefa a Narození Panny Marie obdržel odměnu 1 zl. 30 kr. Kantorovi a kostelníkům se pravidelně vyplácelo za práci při titulární slavnosti 30 kr. Běžné roční výdaje se tak celkem pohybovaly kolem 7 zl.⁸¹⁴

V průběhu 18. století se majetek bratrstva sv. Boží rodiny postupně navýšil. V roce 1736 při něm vznikla zvláštní nadace, do které mohli členové dobrovolně skládat po 30 kr. na sloužení mší za zemřelé. Tyto peníze se měly po odsloužení mší zase postupně vyplácet doudlebskému faráři. Vznik této mešní nadace pravděpodobně způsobil nárůst bratrského jmění, neboť již v roce 1742 půjčilo bratrstvo doudlebskému záduší 140 zl. potřebných na přelití velkého zvonu.⁸¹⁵ V roce 1768 doznalo majetek 400 zlatých. I tak patřilo v té době do nejpočetnější skupiny méně movitých bratrstev.⁸¹⁶ V roce 1784, kdy bylo definitivně zrušeno, se jeho kapitál vyšplhal na 717 zlatých.⁸¹⁷

Dochované prameny nevypovídají nic o hloubce nebo naopak nedbalosti při plnění povinností a cílů, které si zbožné bratrstvo sv. Boží rodiny předsevzalo. Je ovšem nepochybné, že formovalo duchovní život farnosti i přilehlého okolí.

⁸¹⁴ FÚ Doudleby, inventář z roku 1734.

⁸¹⁵ SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3Kalfa, kart. 21, Účty farního kostela v Doudlebech, 1742.

⁸¹⁶ J. MIKULEC, *Zbožná bratrstva*, s. 200.

⁸¹⁷ NA Praha, Náboženská bratrstva, sign. III/40, kart. 29, Doudleby, bratrstvo Ježíše, Marie a Josefa.

V. 4. KULT OBRAZU PANNY MARIE DOUDLEBSKÉ

Neodmyslitelnou součástí duchovního života poutních míst byly v barokní době zázraky a vyslyšené prosby poutníků. Zázrak totiž většina barokní společnosti chápala jako sice zvláštní, ale zcela reálnou věc. Mnohdy vznikaly i zvláštní soupisy zázraků, jejichž cílem bylo zachování povědomí o získaných milostech na poutním místě a zvýšení jeho prestiže.⁸¹⁸ Základní zdroj údajů o zázračných vyslyšeních představovala pro duchovní správu poutních míst písemná svědectví doručená na poutní místo nebo přímo zde vykonané a zapsané ústní výpovědi. Tato svědectví se opisovala do vyhrazené části pamětní knihy nebo do klasické knihy zázraků. Obvykle bývala také doprovázena vykonáním slíbeného předsevzetí nebo obětováním votivního daru.⁸¹⁹

Zázraky a podivuhodné události byly v Doudlebech úzce vázány na milostný obraz Panny Marie v místním kostele.⁸²⁰ Jeho existenci dokládá poprvé inventář z roku 1658, v kterém je označen jako „*imago miraculosa*“.⁸²¹ Jednalo se o gotický deskový obraz Madony pocházející od neznámého pražského malíře, pravděpodobně z druhé poloviny třicátých let 15. století.⁸²² Právě středověké obrazy domácího původu dosáhly v době baroka největší obliby.⁸²³

Jako první začal zaznamenávat vyslyšené prosby k zázračnému obrazu Panny Marie až farář Slavík, pravděpodobně v roce 1716, do vyhrazené části knihy inventářů.⁸²⁴ Události datované do období před jeho příchodem do farnosti v roce 1708 se dozvěděl zprostředkovaně od starých pamětníků a svědků.⁸²⁵ Po Slavíkově odchodu z farnosti pokračoval v zápisech zázraků znovu Václav Souček (1732-1739). Jeho nástupce Vavřinec Fürbitz (1739-1747) založil na

⁸¹⁸ V poslední době se touto problematikou zabývali Markéta HOLUBOVÁ, *Zázračná uzdravení ve světle svato-horských knih zázraků*, Český lid 89, 2002, č. 3, s. 217-238; Z. PROKOPOVÁ, „*Auxilium Christianorum ora pro nobis!*“ *Barokní knihy zázraků jako dosud málo využitý pramen*, Kuděj 6, 2004, č. 1, s. 3-16; TÁŽ, „*Virgo potens*“; Martin GAŽI, „*K lékáře nebeskej*.“ *Poutní Podsrp a vnímání nemoci na českém venkově 18. století*, Kuděj 6, 2004, č. 1, s. 17-31. Ze zahraničních prací například Barbara SCHUH, „*Alltag*“ und „*Besondersheit*“ *spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Wunderberichte*, in: G. Jaritz – B. Schuh (Hrsg.), *Wallfahrt und Alltag in Mittelalter und früher Neuzeit*, s. 255-276.

⁸¹⁹ Z. PROKOPOVÁ, „*Auxilium Christianorum ora pro nobis!*“, s. 12.

⁸²⁰ K problematice milostných obrazů v době baroka srov. zejména práce J. ROYT, *Obraz a kult v Čechách v 17. a 18. století*; TÝŽ, *Křesťanská pout' po barokních Čechách*, ČL 79, 1992, s. 323-334; TÝŽ, *Lidová zbožnost*; Ivo KOŘÁN, *Kult mariánských obrazů a soch v předhusitských Čechách a v době Balbínově*, in: Zuzana Pokorná – Martin Svatoš (edd.), *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, Praha 1992, s. 127-128. Ze starších autorů např. Václav RYNEŠ, „*Imagines miraculosae*“ *doby pobělohorské*, ČL 54, 1967, s. 182-193. Dále i základní přehledy o poutních místech, např. Antonín PODLAHA, *Posvátná místa království Českého I-VII*, Praha 1907-1913.

⁸²¹ Srov. FÚ Doudleby, *Zádušní počty 1628-1716*, inventář z 19. 3. 1658 (nefol.).

⁸²² K historii obrazu srov. I. KOŘÁN, *K vývoji české gotické malby typu Madony Doudlebské*, s. 119-127 a nejnověji M. BARTLOVÁ, *Poctivé obrazy*, s. 195-198.

⁸²³ J. ROYT, *Obraz a kult*, s. 228.

⁸²⁴ FÚ Doudleby, *Knihy inventářů 1706-1779*, „*Consignatio seu notata miraculis conscripta*“ (nefol.).

⁸²⁵ Ke konkrétním pamětníkům patřili Jiří Velfl (stár 93 let), Matěj Nedorost (60 let), Bartoloměj Frlenda (99 let) a Vincenc Bouba (bez udání věku).

záznam zázraků zvláštní knihu „*Liber memorabilium*“.⁸²⁶ V druhé polovině 18. století počet zaznamenaných vyslyšení výrazně poklesl, zapsáno bylo pouze sedm případů z doby působení farářů Blažeje a Holého. Nejvíce (osm) se jich odehrálo v roce 1745. Záleželo tak i na postoji jednotlivých duchovních správců ke konkrétním případům zázračných vyslyšení a jejich ochotě tyto události zapisovat. Celkem je zaneseno 40 vyslyšených proseb na přímluvu místní Thaumaturgy datovaných do let 1685-1783. Jazykem všech těchto zápisů je latina.

Některých zápisů následně využil autor modlitební knihy místního bratrstva – pravděpodobně farář Slavík, jejíž vydání schválila pražská konsistoř 19. 3. 1716.⁸²⁷ Zprávy o zázracích tvořily totiž obvyklou součást poutních spisů – šlo o jakousi propagaci poutního místa na veřejnosti. Zde byl čtenář také upozorněn, že „*milostem Rodičky Boží Doudlebské na způsob zázraku majícím se nepřipisuje žádná větší jistota, než jaké mají jiné historie, jimž pouhou mírou lidskou věříme.*“⁸²⁸ Oficiální církevní kruhy měly k zázrakům, jež byly způsobeny prostřednictvím obrazů a soch, rezervovaný postoj. Podle Tridentského koncilu podléhal totiž zázrak úřednímu schválení. Od počátku 18. století měl proces schvalování úcty právní charakter. Konzistoř dbala na to, aby zázraky přezkoumala ustanovená komise, a to opakovanými výslechy svědků. Procesy se táhly mnoho let a konečný verdikt o zázračnosti obrazu či sochy a o úctě k nim si vyhrazoval pražský arcibiskup. Po polovině 18. století začal výrazně úctu k milostným obrazům omezovat stát.⁸²⁹

V knížce doudlebského bratrstva pod titulem „*Ježíš, Maria a Josef*“ se lze dále dočíst, že mnozí lidé byli na přímluvu doudlebské Divotvůrkyně vysvobozeni od hladu, moru a války, od nenadálé smrti a i v ta největší sucha si vyprosili hojný déšť. Jiní byli zase zproštěni „*od zimnic i všelijakých jiných nemocí a kouzlů i čar.*“⁸³⁰

V prvních dvou nedatovaných zápisech pořízených farářem Slavíkem se podle vyprávění pamětníků objevuje klasický motiv legend, v kterých obraz po svém přemístění z původního místa sám projevuje přání navrátit se na své místo do kostela.⁸³¹ Podle prvního vyprávění nechal nejmenovaný třeboňský gubernátor převézt zázračný obraz do svého domu v Třeboni a pověsit na zeď pokoje. V noci se však obraz dostal třikrát za sebou s velikým hřmotem a tlučením ze zdi dolů, aniž by se ho někdo dotkl. Proto navrátil gubernátor obraz zpět do kostela. Podle druhého zápisu si obraz Panny Marie nad jiné oblíbil místní farář Ambrož Silvány. Do-

⁸²⁶ FÚ Doudleby, *Liber memorabilium* (nefol.).

⁸²⁷ FÚ Doudleby, *Knih inventářů 1706-1779*.

⁸²⁸ *Weleslawné Bratrstwo*, s. 33, „*Kratičká zpráva o starožitném obrazu Marie Panny Doudlebské.*“

⁸²⁹ J. ROYT, *Obraz a kult*, s. 70.

⁸³⁰ *Weleslawné Bratrstwo*, s. 39.

⁸³¹ J. ROYT, *Obraz a kult*, s. 86.

konce jej nechal přenést z kostela do své ložnice na faře a na původní místo dal jiný obraz. Brzy však upozoroval, že z obrazu stékají slzy. Nechal proto obraz vrátit na oltář, kam od věků patřil. Zpráva o tomto zázraku se roznesla do okolí, takže k obrazu začalo přicházet stále větší množství lidu nejen z vesnic, ale i z okolních měst a městeček.⁸³²

Sociální skladba zaznamenaných prosebníků dokládá, že vesměs šlo o venkovské obyvatelstvo z okolí. Často pramen neudává ani konkrétní bydliště, pouze příslušnost pod určité panství. Méně se mezi prosebníky objevují kněží, kapucíni, měšťané, panští úředníci, vysloužilí vojáci, kantor nebo hospodyně na faře.⁸³³

Nejčastěji se mezi zázračnými vyslyšenými v Doudlebech vyskytují uzdravení z nejrůznějších chorob. Do těchto případů patří uzdravení nemocných nohou a jiných částí těla, navrácení zraku, vleklé bolesti hlavy, oteklá noha, kulhavost, tíživá bolest na prsou a zejména uzdravení z blíže neurčených chorob. Nechybí ani případ ochrnutí. Například jistá paní z Třeboně byla dlouhou dobu postižena ochrnutím rukou. Nemohla požit jídlo ani pít. Přispěním některých lidí se dozvěděla o Divotvůrkyni doudlebské, navštívila v roce 1713 Doudleby i se svým manželem a prosila Pannu Marii o pomoc. Při zpáteční cestě pocítila náhle ve Zborově, že její ochrnutí přestává.⁸³⁴

Časté byly případy uzdravení nemocných dětí. Kupříkladu Mikuláš Tomáš Zajíček, učitel v Borovanech a někdejší doudlebský kantor, nechal 27. září 1741 za uzdravení své nemocné dcerky sloužit mši svatou u hlavního oltáře. Po návratu z Doudleb našel dceru ihned zdravou. Proto následující den poslal děkovné psaní P. Vavřinci Fürbitzovi, v němž skládal díky Bohu za to, že skrze P. Marii navrátil zdraví jeho dcerušce.⁸³⁵ Dokonce několik záznamů se týká navráceného zraku. Ze záznamů je patrné, že k tomu mělo dojít přímo v chrámovém prostoru. Nejrychleji se údajně navrátil zrak paní Alžbětě Gregorové z města Netolic. Tato paní byla slepá a i přes podávání mnoha léků zůstávala bez zraku až do té doby, než se od některých lidí dozvěděla o doudlebské Panně Marii. Přicestovala v roce 1743 do Doudleb, po modlitbě se jí oči otevřely a zrak se jí vrátil.⁸³⁶ Zrak se navrátil i jisté Kateřině Kožíškové v roce 1735. Ta na jedno oko dosud nic neviděla. Učinila proto slib, že přijde třikrát za sebou o nových nedělích do Doudleb. A stalo se, že když po třetí do kostela vstoupila, oko se jí uzdravilo.⁸³⁷ Venkovští poddaní se obraceli k Panně Marii nejen s žádostí o zdraví své nebo svých dětí, ale

⁸³² FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779.

⁸³³ Srov. přílohu č. 11 *Sociální skladba prosebníků a zaměření vyslyšených proseb k obrazu Panny Marie*.

⁸³⁴ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779.

⁸³⁵ FÚ Doudleby, Liber memorabilium (nefol.).

⁸³⁶ Tamtéž.

⁸³⁷ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779.

i s prosbou o dobytek. V roce 1745 si uzdravení svého nemocného dobytka vyprosila v Doudlebech Kateřina Jakubová z vesnice Pořešín.⁸³⁸

Zvláštní ochranu projevovala Panna Maria též při nebezpečné jízdě na koni. V roce 1685 se vracel v noci domů (blíže nejmenovaný) urozený pan Kořenský (konkrétní jméno neuvedeno), když se mu náhle splašil kůň a chystal se skočit do řeky. Kořenský volal proto na pomoc Pannu Marii. V tom okamžiku spatřil svého psa, jehož předtím s sebou neměl, ten koně zastavil a zachránil svému pánovi život.⁸³⁹ O čtyři roky později to byl zase jakýsi velešínský farář, který volal pomoc Panny Marie Doudlebské a šťastně byl vysvobozen od smrti při nebezpečném pádu. Podobně roku 1715 farář Petrinus, který jel v zimním čase na koni po kluzké cestě k jakémusi městečku. U potoka pod horou spadl a válel se sám i s koněm, volaje však svatá jména Ježíš, Maria a Josef. Přičiněním této Trojice se on i kůň ve zdraví zachránili.⁸⁴⁰

Dalším typem podivuhodných událostí je zvláštní ochrana vojáků a jejich šťastný návrat domů. V roce 1719 přišel do Doudleb nejmenovaný vysloužilý voják, který bojoval tři léta ve Španělsku. Ze všech nebezpečí vyšel zdrav a neporušen díky ochraně Panny Marie Doudlebské.⁸⁴¹ Jiný voják jménem František Harina vyvázl ze všech života nebezpečí ve válce s Braniborskem. Roku 1745 přišel proto poděkovat Panně Marii Doudlebské a nechal zde sloužit mši svatou.⁸⁴² Zvláštní ochranu Panny Marie Doudlebské pociťoval i Josef Chlemesta ze vsi Straňany během své sedmileté služby ve vojsku.⁸⁴³

Záznamy vyslyšených proseb jsou kromě toho proloženy dalšími zápisy. Například v roce 1741 poznamenal farář Fürbitz, že nejmenovaná hraběnka z Fünfkirchenu, rozená z Chlumce, přicestovala do Doudleb a nechala sloužit několik mší svatých u obrazu Panny Marie s prosbou za své uzdravení z onemocnění kataru.⁸⁴⁴ Záznam o vyslyšení této prosby však již schází. O dva roky později vypovídá další zápis, že jistá Eva, dcera podruha Martina ve Stropnici, nechala sloužit mši svatou za duši zemřelé Veroniky Judové, jež skonala před čtyřmi lety. Když se jednou večer modlila růženec za spásu duší z očiště, zjevila se jí řečená duše Veroniky a přála si nechat sloužit mši svatou.⁸⁴⁵ Doudlebská Divotvůrkyně dokázala údajně i pře-

⁸³⁸ FÚ Doudleby, Liber memorabilium (nefol.).

⁸³⁹ FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779.

⁸⁴⁰ Tamtéž.

⁸⁴¹ Tamtéž.

⁸⁴² FÚ Doudleby, Liber memorabilium (nefol.).

⁸⁴³ Tamtéž.

⁸⁴⁴ Tamtéž.

⁸⁴⁵ Tamtéž. K renesanci víry v existenci očiště v době baroka Petr MAŘA, *Die Renaissance des Fegefeuers im barocken Böhmen*, in: Václav Bůžek – Dana Štefanová (edd.), *Menschen – Handlungen – Strukturen. Historisch-antropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften*, České Budějovice 2001 (= OH 9), s. 139-160.

svědčit nekatolíka o pravosti katolické víry, jak zaznamenal doudlebský farář Fürbitz. Roku 1740, dne 16. července, obrátil se k víře katolické a složil vyznání víry jakýsi Jan Saxo, který přiznal, že pravost a neomylnost víry katolické poznal, když navštívil Doudleby a spatřil divotvorný obraz Panny Marie.⁸⁴⁶

⁸⁴⁶ Tamtéž.

V. 5. ODVRÁCENÁ TVÁŘ DUCHOVNÍHO ŽIVOTA V KAMENNÉM ÚJEZDĚ

Dochované prameny bohužel neumožňují rekonstruovat duchovní život farnosti Kamenný Újezd jako v případě doudlebské farnosti. V Kamenném Újezdě nevzniklo v 17. a 18. století žádné zbožné bratrstvo, které by ovlivňovalo život farnosti. Pokud chtěli místní farníci vstoupit do podobného společenství, mohli se v druhé polovině 18. století stát členy některé sodalitty v sousedních farnostech – Doudlebech, Velešíně či Černici.⁸⁴⁷

Nedochovalo se ani žádné „*diarium*“, z něhož by se dal rekonstruovat průběh slavností během církevního roku. Lze mít za to, že probíhal v zásadě ve stejném rytmu jako v sousední doudlebské farnosti, ač jsou odlišnosti v případných místních zvyklostech velmi pravděpodobné. V roce 1713 sloužil farář denně mši svatou v letním čase v osm hodin, v zimě o hodinu později. V druhé polovině 18. století se mohli věřící o nedělích a svátcích zúčastnit dokonce dvou bohoslužeb. První sloužil kaplan časně zrána v šest hodin, druhou farář v devět hodin dopoledne.⁸⁴⁸

Farářská relace z roku 1700 zmiňuje příchod procesí z Boršova, Černice, Doudleb, Střížova a Velešína na svátek sv. Marka (25. 4.). Do těchto pěti farních osad vycházelo zase procesí o příslušných poutích během roku.⁸⁴⁹ Do všech pěti zmiňovaných okolních míst docházelo zároveň i procesí z Doudleb. Účastníci procesí z Doudleb a Kamenného Újezda se tak na poutích opakovaně potkávali. Vzájemný kontakt obou farností nebyl tedy omezen pouze na duchovní správu, ale týkal se i věřících z obou farností.⁸⁵⁰

Farářská relace z roku 1700 dokládá existenci milostného mariánského obrazu v kostele Všech svatých, který se těšil úctě zbožného lidu. Autor relace ovšem upozorňuje, že nejde o obraz zázračný.⁸⁵¹ Tato úcta však nikdy nepřerostla v kult, jenž by dal podnět k vzniku poutního místa, přestože středověký obraz pravděpodobně pocházel od stejného autora jako obraz Madony v Doudlebech.⁸⁵² Žádný z místních farářů také neprojevil v tomto směru nějakou aktivitu.

⁸⁴⁷ V těchto farnostech existovala bratrstva v roce 1768. J. MIKULEC, *Zbožná bratrstva*, s. 200.

⁸⁴⁸ Farář Matěj Illigner založil 19. 6. 1768 nákladem 100 zl. fundaci na svit svíček při těchto dvou mších. Srov. FÚ Kamenný Újezd, Jan Vavruška, *Dějiny Kamenného Újezda a farní osady*, s. 152.

⁸⁴⁹ Srov. relaci z roku 1700 v NA Praha, APA I, sign. B13/8, fol. 75.

⁸⁵⁰ Navštěvovat o poutích sousední farnosti bylo v této době zvykem i v jiných krajích. Také věřící v prachatickém (netolickém) vikariátu navštěvovali raději kostely v okolních farnostech, zejména o jejich titulárních slavnostech, než známá poutní místa. Srov. M. ZEMAN, *Locus*, s. 120-121.

⁸⁵¹ „*Imago miraculosa, aut pro tali habita, nulla est. Quamvis ad unam hic imaginem formosa Matris pientiosi affectu complures ferantur.*“ NA Praha, APA I, sign. B13/8, fol. 75.

⁸⁵² K vzájemné spojitosti a původu obou obrazů podrobně I. KOŘÁN, *K vývoji*, s. 119-127; M. BARTLOVÁ, *Poctivé obrazy*, s. 191-195. Zde i starší literatura k tomuto tématu.

Vedle rekatolizačních podnětů církve, jako byly mše, slavnosti, poutě či náboženská bratrstva z okolí, působily na farníky v Kamenném Újezdě i podněty opačné. Lze totiž doložit, že v první polovině 18. století ve farnosti Kamenný Újezd i jejím širším okolí kolovaly mezi lidmi zakázané knihy.⁸⁵³ Odvrácenou tvář duchovního života v Kamenném Újezdě osvětluje případ místního učitele Filipa Mikeše.⁸⁵⁴

Na jaře 1709 se stal novým učitelem v Kamenném Újezdě Filip Mikeš-Noháč, jenž pocházel z nedalekého Brloha. Českokrumlovská vrchnost jej však dosadila bez předběžné dohody s místním farářem Janem Josefem Zavadilem, který na toto místo prosazoval svého kandidáta. Téměř po celé dvacetileté Mikešovo působení v Kamenném Újezdě (1709-1729) jej doprovázely četné spory s farářem Zavadilem, při nichž padlo mnoho neuvážených slov. Příčina spočívala ve vznětlivé povaze obou mužů i v tom, že vrchnost ustanovila kantora bez ohledu na mínění faráře. Ten pokládal takový postup za porušení svých práv a snažil se při každé příležitosti Mikeše odstranit. Tak proběhly dlouhé spory v letech 1710, 1711 a 1717. Farář kantorovi například vyčítal, že ve škole přechovává podezřelé osoby a jeho žena se po celé dny toulá, jindy zase že okrádá záduší a nedbale vykonává kostelní povinnosti. V roce 1726 si dokonce opatřil souhlas svého českobudějovického vikáře, aby mohl přijmout nového školního správce, a 30. května prostě oznámil českokrumlovskému hejtmanovi, že úřadu školmistra se ujme Antonín Svoboda. Tím se pokusil obejít pravomoc vrchnosti, jež takový krok samozřejmě nenechala bez povšimnutí. Kníže Adam František ze Schwarzenbergu sdělil své stanovisko hejtmanovi Janu Jiřímu Löblovi v rezoluci z 3. července téhož roku. Pro farářovo podivínství nepropustí školmistra, který již v Kamenném Újezdě působí šestnáct let a s nímž je i obec spokojena. Kantor Mikeš tak ve svém úřadu zůstal.⁸⁵⁵

Kromě mnoha jiných sporů začal újezdský farář Jan Josef Zavadil podezřívát místního kantora Filipa Mikeše z kacířství. Povolal proto inkvizitora Bechyňského kraje – jezuitu P. Františka Kosmíka, který 18. května 1729 objevil při domovní prohlídce v Mikešově bytě v truhle na školní půdě několik zakázaných knih – Herbář, husitský zpěvník, táborský katechismus, Spangenbergovu Postillu, knihy od Havla Žalanského a Jiřího Dikasta, bylinář, planetář a jakési zaříkávací texty. O tři dny později proběhl výslech. Mikeš vypovídal obratně.

⁸⁵³ K problematice zakázaných knih v době baroka srov. zejména studie Marie-Elizabeth DUCREUX, *Čtení a vztah ke knihám u podezřelých z kacířství v Čechách v 18. století*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 32, 1992, s. 51-80; TÁŽ, *Knihy a kacířství, způsob četby a knižní politika v Čechách 18. století*, LA 27, 1994, s. 61-87. Tam i další starší literatura.

⁸⁵⁴ Případ analyzoval J. HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě*, zejména s. 89-94.

⁸⁵⁵ O sporech podává podrobné zprávy původní korespondence z let 1709-1710, 1717 a 1726 v SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, VÚ Český Krumlov, sign. IIA 3S alfa 2. K nim J. HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě*, s. 89.

Přiznal, že Spangenbergovu Postillu dostal od bývalého kantora Dvořáka z Opalic a tábořský katechismus od ženy boršovského rektora Racka, který prý knihu získal od již zemřelého pištínského školmistra Pavla. Zpěvník našel v kostele a zaříkávací texty koupil z pozůstalosti po rektoru Kalinovi z krumlovského Plešivce. Protokol naznačuje, že k prozrazení došlo v Římově u souseda Bindera, od něhož si Mikeš vypůjčil herbář. Ten si nyní tak oblíbil, že jej chtěl trvale získat výměnou za dojnou krávu.⁸⁵⁶

Výslech se znovu opakoval o dva dny později na českokrumlovském zámku. Ukázalo se, že Mikešova původní výpověď nebyla úplná a zcela pravdivá. Učitel byl však usvědčen, že přechovával kacířské knihy a že užíval i knih z oboru černé magie. Šlo o vážné delikty, za něž císařský patent z 29. ledna 1726 stanovil přísný trest – jednoroční nucené práce odbývané zpravidla na tureckých hranicích. To pravděpodobně očekával i farář Zavadil, který se 25. května 1729 znovu obrátil na vrchního hejtmána s žádostí, aby byl Mikeš sesazen.

Vylíčení výsledků vyšetřování podal hejtman Matyáš Arnošt Vávra knížeti Adamu Františku ze Schwarzenbergu. Jeho relace byla však více než umírněná – Mikeš je podezřelý z kacířství, ale nelze tvrdit, že by sám kacířem skutečně byl. Mezi zabavenými knihami je sice Postilla Jana Spangenbergova, která patří k první třídě tisků zakázaných Tridentským koncilem, ale nelze dokázat, že ji kantor skutečně četl. Ostatní podezřelé knihy jsou pouze v seznamech zakázaných pražskou konsistoří. To vše podle hejtmanova názoru neopravňovalo považovat Mikeše za heretika. Spíše mu vadilo, že byla nalezena „*Modlitba sv. Kryštofa*“ a jiné čarodějnické spisy, třebaže i obvinění z černé magie Mikeš odmítal. Hejtman knížeti nakonec navrhl propuštění Mikeše ze služby školního správce a kantora v Kamenném Újezdě. Kníže odpověděl 8. června 1729. Souhlasil s předloženým návrhem a k tomu nařídil, aby byl provinilec předán řádnému hrdelnímu soudu prostřednictvím krajského úřadu.

Mikeš zatím očekával vývoj budoucích událostí v českokrumlovském vězení. Dne 24. srpna 1729 hejtman knížeti navrhl, aby byl újezdský kantor z vězení propuštěn, dokud nedojde zpráva i rozhodnutí vyšších úřadů. Kníže s tímto řešením vyslovil souhlas, a tak byl krátce po

⁸⁵⁶ Seznam zabavených knih udává celkem patnáct položek, z nichž některé obsahovaly více než jeden kus. Nejpočetněji byla zastoupena teologická literatura, v níž se až na jedinou položku vyskytovaly nekatolické knihy. Četbou těchto knih si Mikeš a jeho přátelé mohli učinit poměrně celistvý obraz o konfesijní a politické situaci v předbělohorských Čechách. Mikeš jevil značný zájem i o odbornou literaturu, jak napovídá vlastnictví bylináře i okolnost, že za Mattioliho Herbář neváhal nabídnout dojnou krávu. Problematická je otázka zdrojů, z nichž Mikešovy knihy pocházely. Ve své výpovědi uvedl totiž dárce, kteří byli vesměs mrtví, většinou šlo o bývalé okolní kantory. Živí lidé byli zastoupeni pouze římovským sakristiánem a římovským sousedem Binderem. Tyto údaje je třeba posuzovat opatrně, pravděpodobně pouze nahrazovaly skutečná fakta. Nepochybné je, že kantor Mikeš si neponechával knihy pouze pro sebe, ale půjčoval je důvěryhodným jedincům dál a pravděpodobně od nich zase nové knihy získával. Farář Zavadil se v jednom dopise přímo zmiňoval o tom, že Mikeš právě knihami ničí jeho duchovní práci v Kamenném Újezdě i mnoha vesnicích této farnosti. Podrobně J. HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě*, zejména s. 113-117.

4. září 1729 Mikeš po více než tříměsíčním vězení osvobozen. Vrátil se ke své rodině do školy v Kamenném Újezdě, kdežto nový kantor Jiří Svoboda bydlel zatím na faře. Jeho další postih byl pravděpodobně zastaven, alespoň se o něm prameny nezmiňují.

Po návratu do Kamenného Újezda mu nastaly nové spory o vybírání posnopného, které se mělo podle nařízení vrchnosti rozdělit na polovinu mezi nového a starého kantora. Koncem roku 1729 Mikeš vyklidil školu. V obci však zůstal, protože se nakrátko stal rychtářským písařem. Zavadil ho znovu obviňoval ze zlodějství a z šíření kacířských názorů mezi lidmi – zčásti proto, že Mikeš trval na vyplacení obilní dávky dlužné prý od roku 1709 jako náhradu za neodváděné nedělní obědy. Celkem žádal 30 kop grošů nebo 240 strychů a 2 věrtele obilí.

Spory s farářem skončily až tím, že se během roku 1730 Filip Mikeš odstěhoval do své rodné vesnice Brloh. Ještě v roce 1739 žádal o místo učitele na brložské škole. V té době bydlel se ženou a šesti dětmi v naprosté bídě v jakémisi přístřešku. Zemřel 20. července 1748 ve věku 72 let.

Kantor Mikeš byl mimo jiné ovlivněn činností blouznivce Řehoře Škroba, který Mikeše navštěvoval již od roku 1709 a získával ho pro své názory. Tento „*stařeček Škrob*“ pocházel z nějaké samoty nade vsí Stupnou nedaleko Českého Krumlova a zemřel v roce 1727. Výroky blouznivce o tom, jak k němu chodily duše z očiště a žádaly o pomoc, o jejich trápení a naopak zase rajsých radostech, které ve svém vytržení spatřil, pronášené v citovém pohnutí si postupně získávaly Mikešovu důvěru. Škrob mu prý již v roce 1721 předpověděl, že v Kamenném Újezdě bude postaven nový chrám a Mikeš zakusí velké nesnáze a bude i vězněn, k čemuž pak skutečně došlo. Podle jeho předpovědi se měl také do rodného Brloha vrátit, což i učinil.

Případ kantora Mikeše dokazuje, že ve farnosti Kamenný Újezd i jejím širším okolí kolovaly mezi lidmi zakázané knihy. Existovala zde pravděpodobně čtenářská síť spojená vztahy vzájemné důvěry. Kromě kladných vlivů na myšlenkový svět farníků (potřeba poznání a vzdělání) mohly zjištěné knihy prohlubovat i pověrčivost.⁸⁵⁷ Kromě knih působily na utváření myšlenkového světa Filipa Mikeše a jeho současníků i další podněty. V širokém okolí újezdské farnosti působil blouznivec Řehoř Škrob, který posiloval víru lidí v neodvratnou, osudovou spravedlnost.⁸⁵⁸

⁸⁵⁷ Pověrčivost nebyla problémem jen u prostých vesničanů, mohli jí totiž v této době podléhat i vystudovaní kněží. Například ve stejné době, kdy v Kamenném Újezdě působil vzdělaný farář Jan Florián Hamerschmidt, spravoval sousední Černici farář Ondřej Hosínský. Ten si v roce 1681 stěžoval opatu ve Zlaté Koruně, že dvě ženy – pastýřka ze Žaltic a Řezanka ze Srnína – škodí dobytku a jeho voly očarovaly tak, že nemůže dokončit nutné potažní práce na poli. Srov. Jan PETR, *Černice. Dějiny a popis kostelíka*, Praha 1919, s. 11.

⁸⁵⁸ J. HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě*, s. 118.

VI. ZÁVĚR

Rozdělení farních vesnic mezi řadu vrchností dokládá složitou situaci badatelů, kteří chtějí poznat mikrokosmos, v němž venkovské obyvatelstvo žilo. Právě kostel, fara a škola život všech obyvatel farních vesnic úzce spojovaly. Také mezi oběma sousedními farnostmi lze doložit zřetelné kontakty. V době nedostatku kněžstva během třicetileté války a po ní spravoval doudlebskou farnost mnohdy farář z Kamenného Újezda. Farníci z Doudleb dokonce v letech 1658-1660 chodili k oddávkám i ke křtu do Kamenného Újezda. I po obnovení řádné duchovní správy v obou farnostech bylo běžné, že přechodně neobsazenou faru v Kamenném Újezdě administrovali kněží z Doudleb. O poutích přicházeli faráři do sousední farnosti se svými farníky. Účastníci procesí z Doudleb a Kamenného Újezda se šestkrát do roka mohli setkat na místě, kam právě připutoval jejich farní průvod na pouť. Oba farní obvody spojoval také panský dvůr a pivovar v Plavnici, jehož písaři a sládci měli blízký vztah k oběma farním kostelům. Vzájemný kontakt dvou sousedních farností nebyl tedy omezen pouze na duchovní správu, ale týkal se i věřících obou farností.

Třebaže pro obě sousední farnosti platily shodné instrukce pražské konsistoře a na obě dohlížel vždy stejný vikář, poměry v nich byly jen zdánlivě stejné. Bližší analýza prozrazuje odlišnosti nejen v rozloze farností, ale i ve správě zádušního jmění či v odměňování farářů a kantorů. Tyto odlišnosti byly dány rozdílnými místními zvyklostmi, na jejichž zachování venkovské obyvatelstvo velmi lpělo.

Nejkřiklavější rozdíly mezi oběma farnostmi se projeví v rozloze a majetkových poměrech jejich obyvatel. Do doudlebské farnosti náležely ve sledovaném období kromě vesnice Doudleby ještě čtyři malé vesnice a tři samoty v blízkém okolí. Farníci patřili celkem k sedmi panstvím. Počet farníků vyjma dětí v tzv. předzповědním věku se pohyboval na konci 17. a počátku 18. století kolem 500. Tento příznivý poměr umožňoval dobrý kontakt mezi duchovním správcem a věřícími a byl v té době výjimečný – v roce 1700 náležely Doudleby k nejmenším farnostem v Bechyňském kraji. Poslední nekatolíci zmizeli z farnosti brzy po polovině 17. století pravděpodobně úmrtím nejstarší věkové kategorie a od sedmdesátých let 17. století byla farnost relativně již zcela katolická. Tento stav pak trval po celé 18. století a i přes vydaný Toleranční patent v roce 1781 vyznávali všichni farníci nadále katolickou víru.

Farnost v Kamenném Újezdě zahrnovala vedle samotné rozsáhlejší obce Kamenný Újezd dalších čtrnáct menších vesnic a sedm samot. Do území farnosti zasahovalo celkem devět panství. Pouze tři vesnice nebyly rozděleny mezi více vrchnostenských majitelů, všechny ostatní ano. Prvenství v tomto směru držel Kamenný Újezd, jenž byl rozčleněn dokonce mezi šest panství. Mezi jednotlivými vrchnostmi však mělo co do počtu poddaných jednoznačnou převahu českokrumlovské panství. V roce 1713 měla farnost 1351 duší – oproti doudlebské farnosti byla tedy více než dvakrát lidnatější.

V čele farnosti stáli faráři. Doudlebští duchovní správci se narozdíl od farářů v Kamenném Újezdě často střídali a jen výjimečně setrvali na faře až do své smrti. Z korespondence s patronátními úředníky vyplývá, že téměř všichni faráři v obou farnostech užívali a ovládali vedle latiny a češtiny i němčinu. Komunikace s národnostně českými farníky, případně i s německy mluvícími poutníky (v Doudlebech) z jazykově smíšeného okolí, jim tedy pravděpodobně nedělala větší problémy. Život na obou farářích byl úzce spojen se zemědělstvím – životní podmínky farářů tak závisely v mnohém na velikosti úrody a přízní počasí pro polní hospodaření. V tomto ohledu se venkovští faráři odlišovali od movitějších duchovních z měst, měli však zároveň blíže ke svým farníkům a jejich každodenním starostem. I přes konflikty se faráři často museli podřizovat místním zvyklostem. V obou farnostech vypomáhali farářům osobní kaplani.

Patronát nad kostelem v Doudlebech drželi majitelé třeboňského panství, kterými byli od roku 1660 Schwarzenbergové. Na záduší v Kamenném Újezdě dohlížel po celé 17. a 18. století majitel českokrumlovského panství, jež patřilo nejprve Eggenbergům a od roku 1719 Schwarzenbergům. Patroni pečovali o kostely prostřednictvím svých úředníků, zejména hejtmana a důchodního písaře, kteří rozhodovali v otázkách zádušního hospodaření. Tito úředníci byli s faráři ve stálém písemném kontaktu. Vztah třeboňských úředníků k doudlebskému kostelu se mimo jiné projevoval účastí na slavnostních poutích v kostele a zbožnými odkazy místnímu záduší. Ve vzájemné komunikaci mezi patronátními úředníky v Českém Krumlově a farou v Kamenném Újezdě hrál důležitou roli panský dvůr v Plavnici. Vztah plavnických písařů a jejich rodin k místnímu kostelu se projevoval i častějšími zbožnými dary a odkazy.

Na provozu kostela se podíleli také kostelníci a školní kantoři. V obou farnostech se kostelníci ve svých funkcích ještě během 17. století poměrně často střídali. Jejich úřad byl prestižní záležitostí, neboť původně nedostávali žádný plat. Kostelníci patřili k různým vrchnos-

tem a žili nejen ve vesnicích, kde se kostel nacházel, ale i v okolních přífařených vsích. V obou farnostech byli nejčastěji čtyři. V Doudlebech se však z původně čestného úřadu kostelníků, kteří se podíleli na správě zádušního jmění, stala od počátku 18. století běžná chrámová služba dvou osob s ročním služným. Přesto byl chrámové službě připisován takový význam, že v roce 1722 byl starší kostelník osvobozen od povinné roboty na třeboňském panství, aby mohl lépe zastávat svou práci v kostele. Také v Kamenném Újezdě se postavení kostelníků od počátku 18. století proměnilo – prosadilo se jejich dlouholeté působení v úřadě. To pravděpodobně souviselo s poklesem jejich pravomocí a významu, kdy patronátní správa nepovažovala za důležité kostelníky častěji obměňovat. Ze sondy do hospodaření kostelníků vyplývá, že v polovině 17. století vybírali kostelníci od lidí poplatky ze železných krav a samostatně vypláceli peníze za učiněné kostelní výdaje. Hlavní slovo při vydávání zádušních peněz měl „starší kostelník“.

Kantoři zastávali v obou farnostech vedle učitelství i další práce. Byli zároveň varhaníky a zpěváky při církevních obřadech, nezbytnými průvodci farářů při církevních úkonech v kostele i mimo něj. K jejich každodenní práci patřilo též vyzvánění kostelními zvony, zajišťování pořádku v kostele i ve škole, vybírání nejrůznějších poplatků pro kostel i školu a společně s kostelníky i zapisování zádušních příjmů a výdajů. Vzhledem k tehdejšímu malému zájmu farníků o vzdělání patřila výuka dětí obvykle až na poslední místo.

I přes neúplnost pramenů lze mezi jednotlivými farníky vysledovat v polovině 17. století poměrně výrazné majetkové a sociální rozdíly. Nejméně příznivé majetkové poměry byly v Doudlebech samotných, kde žili se svými rodinami převážně zahradníci, kteří se zabývali někdy také řemeslem. V ostatních vesnicích doudlebské farnosti převažovali sedláci, i mezi nimi se však vyskytovaly výrazné rozdíly v množství chovaného dobytka a obdělávané půdy. Nejzámožnější sedláci žili v Plavě a Branišovicích; poněkud hůře na tom byli sedláci ve Straňanech. Výraznější sociální statut měli ve farnosti rychtáři a šafáři ze dvou panských dvorů. Na opačném konci žebříčku stáli naopak pastýři dobytka, čeledí, podruzi a podruhyně.

Obyvatelstvo vsi Kamenný Újezd utrpělo během třicetileté války výrazné ztráty na majetku kvůli své poloze na rušné silnici. Řada gruntů byla proto v době vzniku berní ruly pustá. Tyto ztráty se naopak příliš nedotkly přífařených vesnic. V mnohých z nich žili sedláci s poměrně vysokou výměrou polí. Nejméně úrodná půda byla v Kamenném Újezdě, v přífařených vesnicích byly poměry výrazně lepší. Důsledky války také pravděpodobně způsobily, že zde provozoval řemeslo pouze jediný poddaný. V porovnání s majetkovými poměry doudlebských

farníků převažovaly v újezdské farnosti selské rodiny větších držitelů zemědělské půdy i dobytka. U nich zároveň byla obvykle zaměstnána čeledí a podruzi. Minimální byl počet zahradníků a chalupníků.

Venkovská společnost měla své představitele, kteří se těšili obecné vážnosti. Spolehlivým pramenem k jejich poznání jsou matriky, na základě jejich sondy bylo možné vysledovat nejčastější a nejoblíbenější kmotry narozených dětí v doudlebské farnosti v druhé polovině sedmdesátých a první polovině osmdesátých let 17. století. Zjištěná movitost nejoblíbenějších kmotrů – pokud ji šlo z dochovaných pramenů dopátrat, nebyla rozhodně tím nejdůležitějším hlediskem, podle něhož se rodiče při volbě kmotra rozhodovali. Být oblíbeným kmotrem doudlebské farnosti znamenalo náležet k rodině rychtáře, kostelníka, mlynáře či šenkýře a zároveň mít potřebné osobní vlastnosti, z nichž společenská obliba vyplývala. Kmotrovské rodiny se vyznačovaly i vzájemnými vazbami mezi sebou. Rekonstruované vazby mezi rodiči, respektive jejich dětmi na jedné a kmotry na druhé straně, dokládají, že dobré mezilidské vztahy stály nad pomyslnými „hranicemi“ jednotlivých vesnic farnosti. Jev, kdy byl za kmotra žádán raději soused z jiné vesnice než z té, v níž dítě s rodiči žilo, je pro doudlebskou farnost charakteristický a dokládá úzké společenské vazby mezi lidmi v několika vesnicích jedné farnosti.

Zcela odlišné postavení od kmotrů měli tzv. svatební ceremoniáři – starosta, družba, družička a svatbí, kteří zastávali v poslední třetině 17. století během svatebních obřadů v doudlebské farnosti osobité role. Zjištěné údaje o nich dokládají, že předpokladem k vykonávání těchto funkcí nebylo dostatečné hmotné zajištění nebo podíl na lokální moci, ale dnes již nezjistitelné osobní vlastnosti a dovednosti. Výběr družičky a svatbí byl pravděpodobně stvrzením existujících „přátelských“ a sousedských vztahů uvnitř venkovského společenství. Větší proslulosti se těšili mužští ceremoniáři, jejichž věhlas šel přes hranice sousedních farností.

Hospodaření obou záduší bylo v první polovině 18. století poměrně skromné a jednotvárné. Hlavní příjmy kostelům plynuly ze sbírek, prodeje voskových svíček, darovaných naturálních produktů, zbožných odkazů a darů. Největší výdaje se pojily s nutnými náklady na bohoslužbu, platy chrámových zaměstnanců a údržbou budov. Ve sledovaném období se podařilo uskutečnit barokní přestavby kostelů. Na nákladnějších stavbách pracovali většinou řemeslníci z místa, kde sídlil kostelní patron. Oba kostely se téměř nepodílely na nákladech na barokní úpravu oltářů, na pořízení kostelních rouch a chrámového mobiliáře, jejichž původ je třeba

hledat v darech mecenášů. Největším mecenášem kostela v Kamenném Újezdě byl jeho duchovní správce P. Jan Josef Zavadil.

Řada farních i školních příjmů nebyla v obou farnostech stálá a neměla ani pevně stanovenou výši. Příjmy se skládaly hlavně z vlastního zemědělského hospodaření, desátků, štolových poplatků a dalších odměn za nejrůznější udělované svátostné úkony během roku. Většinou šlo o naturální platy, jejichž výše byla problematická při každé živelné pohromě či neúrodě. Některé z nich byli faráři a učitelé nuceni vybírat dům od domu či svázet z okolních vesnic. Mnohé platy byly písemně nezajištěné a vydávané pouze podle tradičních zvyklostí, a tudíž se stávaly často předmětem sporů mezi faráři, učiteli, vrchností i farníky. Ve srovnání s neúplnými údaji z farářských relací a z duchovenské fáse z roku 1713 uváděla svědectví o kostelních, farních i školních příjmech zaznamenaná v knihách inventářů mnohem podrobnější detaily i o místních zvyklostech. Právě zachovávání místních starobylých obyčejů v životě farnosti hájili poddaní a potvrzovali staří pamětníci.

Rozloha farností a majetkové poměry jejich obyvatel se promítaly do možnosti finančně podporovat kostel i do celkové výše farního obročí. Při vzájemné komparaci výnosnosti obou beneficí lze dospět k závěru, že jednoznačně výnosnější bylo farní obročí v Kamenném Újezdě. Přestože fara v Doudlebech poskytovala svému držiteli pestřejší složení příjmu (více drobných příjmů za úkony během roku a požitků přímo od patrona), nejdůležitější příjmy byly v případě újezdského benefícia výrazně vyšší. Duchovní správce v Kamenném Újezdě vybral ročně na desátkách nejméně dvojnásobek a na štole dokonce čtyřnásobek než jeho kolega v sousedních Doudlebech. Také rozloha pozemků, které mohl obhospodařovat, byla přibližně o polovinu vyšší.

Největší rozvoj hmotné a zároveň i duchovní kultury obou farností lze zaznamenat v první polovině 18. století (přestavby kostelů, far a školy, pořízení nových oltářů a chrámového vybavení). V obou kostelech byly zřízeny tři oltáře, některé obrazy a sochy byly i mimo ně. Na základě chrámových obrazů a soch lze v obou farnostech shodně doložit kult Panny Marie, sv. Barbory a sv. Linharta, jenž je typický pro venkovské prostředí. Obě záduší vlastnila krátce po skončení třicetileté války srovnatelný malý počet stříbrných předmětů jako na sklonku barokní doby a v době josefinských reforem. Šlo zejména o kalichy, monstrance a ciboria. Inventáře obou kostelů dokládají přítomnost řady praktických předmětů potřebných k liturgickým úkonům, jejichž počet se výrazně neměnil a jejich množství se v obou farnostech výrazně neodlišovalo.

Inventáře kostela v Kamenném Újezdě naopak nezmiňují přítomnost předmětů typických pro poutní místa, jako byly stříbrné votivní dary v Doudlebech. U obou kostelů se vyskytly předměty používané při konkrétních slavnostech liturgického roku či pohřebních obřadech. Jejich nákladnost a cenu však nelze z pramenů určit. Množství nákladnějšího vybavení nijak závratně během barokního období nenarostlo. Zdánlivý nárůst a poznámky v inventářích o špatné kvalitě některých předmětů spíše dokazují, že mnohé věci časem dosloužily a musely se postupně obměňovat. Také farní budovy se svým rustikálním charakterem podobaly spíše selským stavením. To potvrzují i rekonstruované podoby farních domácností v Doudlebech a Kamenném Újezdě. V porovnání s jinými kostely se nezdá, že by si obě farnosti dopřávaly nějaký přepych, jak by se dalo v době baroka očekávat.

Díky zachovaným pramenům se podařilo zevrubně rekonstruovat duchovní život doudlebské farnosti. Ten probíhal v cyklicky se opakujícím rytmu nedělí, církevních svátků, poutí, slavností a pobožností. Devětkrát do roka vodil farář procesí na pouť do některé z okolních farností a jednou na vzdálenou Svatou Horu. Z okolních farností přicházela vždy na oplátku procesí na svatodušní pondělí, které bylo největší slavností během roku. Poutní život nabyl ještě více na významu založením zbožného bratrstva Ježíše, Marie a Josefa v roce 1716. Toto společenství se podílelo na spolupořádání slavností v kostele a formovalo duchovní život farnosti i přilehlého okolí. Mnohé okamžiky církevního roku byly spojeny s lidovými obyčejí, v nichž se často mísila lidová mystika s pohanskými praktikami. Ještě pro počátek 18. století se podařilo v Doudlebech doložit svěcení cedulek na svátek sv. Agáty, které měly chránit před zhoubným ohněm, svěcení vody a chleba pro dobytek na sv. Linhartu, svěcení bylin na svátek Nanebevzetí Panny Marie, vína na svátek sv. Jana Evangelisty nebo obilí určeného k zimnímu a jarnímu osevu.

Středem duchovního života farností a hlavní náplní farářovy činnosti bylo udělování svátostí. Do matrik se zaznamenávalo udělování pouze dvou ze sedmi svátostí – křtu a sňatku, které byly zároveň důležitými přechodovými rituály. Strategie venkovské rodiny, typická pro svatební veselí se mohla proto omezit alespoň na výběr dne v týdnu. Ze sondy do matričních zápisů v letech 1675-1684 se jako nejvhodnějším dnem pro křest zdála být neděle, kdy bylo pokřtěna téměř třetina dětí. Při volbě křestního jména v doudlebské farnosti stál na prvním místě vliv liturgického kalendáře. Zhruba 85 % narozených dětí ze sledovaného vzorku mělo svátek nejpozději čtyři týdny ode dne křtu a nejčastěji následoval svátek zvoleného světce už do jednoho nebo dvou týdnů. Shodu jména dítěte se světce, jehož svátek v blízkých dnech

následoval, lze tak považovat pro prostředí zdejší farnosti za pravidlo, které se rodiče odvážili porušit jen výjimečně. Mezi narozenými chlapci převažovali v letech 1675-1684 především Jan, Pavel a Matěj. Dívky dostávaly nejčastěji jména Alžběta, Dorota, Kateřina, Mariána a Marie.

Větší pozornost než křtům věnovalo venkovské obyvatelstvo udělování svátosti manželství. Téměř polovina oddavek ve sledovaných dvaceti letech se konala v masopustním období před postem. Dalšími oblíbenými měsíci byly listopad a květen. Za optimální den pro uskutečnění sňatku se pokládala neděle, neboť právě v neděli se odehrávala téměř polovina obřadů. Druhým nejoblíbenějším dnem bylo úterý. V ostatních dnech se konaly svatby spíše výjimečně.

Důležitou součástí duchovního života této farnosti byl kult gotického obrazu Panny Marie, kvůli kterému přicházeli do kostela poutníci převážně z nedalekého venkovského okolí. Obraz byl na důkaz vděčnosti obdarován dary ze stříbra i jednoduchými votivními tabulkami. Doudlebská Panna Maria byla nejčastěji vzývána o pomoc při nejrůznějších onemocněních a v nebezpečných životních situacích, jako byl pád z koně nebo účast vojáků ve válečném konfliktu.

Nárůst duchovního života doudlebské farnosti v první polovině 18. století probíhal současně s rozvojem hmotné kultury kostela. Svou roli zde sehrála nepochybně i aktivita tehdejších farářů, zejména Jana Václava Ignáce Slavíka. Vzestup by však nebyl možný bez materiální podpory třeboňského patronátu a mecenášů, kteří pocházeli z řad příchozích poutníků. Existence poutí a zbožného bratrstva zvyšovala příjem chudého doudlebského záduší i farního obročí. Barokní zbožnost měla tak příznivý ekonomický dopad na fungování farního kostela.

Skrytou tvář duchovního života farnosti Kamenný Újezd odhaluje případ kantora Mikeše. Dokazuje, že ve farnosti i jejím širším okolí kolovaly mezi lidmi zakázané knihy. Existovala zde pravděpodobně čtenářská síť spojená vztahy vzájemné důvěry. Kromě kladných vlivů na myšlenkový svět farníků (potřeba poznání a vzdělání) mohly zjištěné knihy prohlubovat i pověřivost. Kromě knih působily na utváření myšlenkového světa Filipa Mikeše a jeho současníků i další podněty. V širokém okolí újezdské farnosti působil blouznivec Řehoř Škrob, který posiloval víru lidí v neodvratnou, osudovou spravedlnost. Myšlenkový svět vesničanů se tak pohyboval někde mezi oficiálně podporovanou barokní katolickou zbožností a tradičními představami lidové pověřivosti.

V dalším bádání by bylo možné rozšířit práci o hlubší analýzu života lidí ve farnostech, například vysledovat síť sociálních vztahů kmotrovství na základě matrik v pozdějším období. Zajímavé by rovněž bylo vysledovat lidi na okraji společnosti na základě trestněprávních pramenů. Tento výzkum je ovšem těžko proveditelný vzhledem k rozptýlení pramenů do několika, často ještě neuspořádaných, velkostatkových fondů.

VII. PRAMENY A LITERATURA

VII. 1. PRAMENY NEVYDANÉ

Národní archiv Praha

Archiv pražského arcibiskupství I

sign. B 13/2, zprávy farářů o stavu far, jako odpovědi na 42 otázek konsistoře z roku 1677, Bechyňsko, vikariát Český Krumlov

sign. B 13/8, zprávy farářů o stavu far, jako odpovědi na 42 otázek konsistoře z roku 1700, Bechyňsko, vikariát České Budějovice

sign. B 14/20, duchovní přiznací tabely 1713, Bechyňsko, vikariát České Budějovice

sign. B 21/17, repertář zemřelých kněží arcidiecéze pro léta 1677-1852

sign. B 23/13, abecední index zemřelých kněží pro léta 1637-1760

sign. E 12/ 1-11, kart. 2977, testamenta, 1737

sign. E 14/ 1-12, kart. 3001, testamenta, 1747

sign. B 4/8, zpráva o visitacích v Čechách a jiné písemnosti, 1598-1744

Berní rula

inv. č. 3-5, Bechyňský kraj.

Náboženská bratrstva

sign. III/40, kart. 29, Doudleby, bratrstvo Ježíše, Marie a Josefa

Státní oblastní archiv Třeboň

Cisterciáci Vyšší Brod

kniha č. 454, pozemková kniha pro rychty Otěvěk, Střížov a Plav, 1640-1731

Okresní soud České Budějovice

kniha č. 15, pozemková kniha rychty Doudleby, 1707-1879

Rukopisy Třeboň

sign. A 23, paměti Petra Kašpara Světeckého

Sbírka matrik jihočeského kraje

FÚ Doudleby, knihy č. 1-4

FÚ Kamenný Újezd, knihy č. 1-2

Velkostatek Třeboň

sign. IA 3Kalfa, kart. 14, účty farního kostela v Doudlebech 1698-1784

sign. IA 3Kalfa, kart. 64, kostel, fara a škola v Doudlebech, zádušní stavby, inventář a kostelní potřeby vesměs, 1662-1784

sign. IA 3Kalfa, kart. 65, mešní nadace, zádušní pozemky a lesy, příjmy kostela v Doudlebech, 1388-1762

sign. IA 3Kalfa, kart. 66, kapitály doudlebského kostela, pouti, hrobové poplatky a ostatky svatých, 1661-1784

sign. IA 3Kalfa, kart. 67, příjmy doudlebského faráře a učitele, 1388-1762

sign. IA 6Gbeta No 3h, urbář panství Třeboň, 1652

sign. IA 6Gbeta No 3m, urbář panství Třeboň, 1670

sign. IA 5AU 9, pozemková kniha rychty Doudleby, 1600-1707

Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Český Krumlov

Velkostatek Český Krumlov

sign. I 4R No 1a červeně, ověřený opis berní ruly pro českokrumlovské panství z roku 1718

sign. I 3Kalfa, kart. 23, účty farního kostela v Kamenném Újezdě, 1625-1788

sign. I 3Kalfa, kart. 50, kostel v Kamenném Újezdě

sign. I 5AP, kart. 4, spory mezi farářem v Kamenném Újezdě a kostelními poddanými kvůli placení dominikálních daní a plnění roboty, 1716-1740

sign. I 5AU 133, pozemková kniha rychty Kamenný Újezd, 1704-1879

sign. I 5AU 83, pozemková kniha kláštera sv. Kláry v Českém Krumlově, 1690-1783

Státní okresní archiv České Budějovice

Archiv města České Budějovice

knihy trhových smluv pro poddanské vsi města č. 1-5, 1512-1750 (bez signatury)

sign. II-A-1286, urbář z roku 1683

Farní úřad Kamenný Újezd

knihy č. 1, Libellus-Minus Memorabilium ab anno 1813, 1700-1879

Státní okresní archiv Český Krumlov

Vikariátní úřad Český Krumlov

inv. č. 3, Kopiář vikariátní korespondence, 1660-1665

Farní úřad Doudleby

Kniha inventářů, 1706-1779

Liber memorabilium, 1739-1989

Visitatio beneficium parochialis Daudlebensis, 6. 11. 1786

Zádušní počty, 1628-1716

Farní úřad Kamenný Újezd

Jan Vavruška, Dějiny Kamenného Újezda a farní osady, Kamenný Újezd 1960 (strojopis)

Liber memoratorum parochiae Steinkirchensis

Protocollum Velesinense, 1734

VII. 2. PRAMENY VYDANÉ

BURDOVÁ, Pavla – CULKOVÁ, Dagmar – ČAŇOVÁ, Eliška – LIŠKOVÁ, Marie – RAJTORAL, František (edd.), *Tereziánský katastr český 3. Dominikál*, Praha 1970.

DOSKOČIL, Karel (ed.), *Berní rula 1. K edici berní ruly*, Praha 1950.

DOSKOČIL, Karel (ed.), *Berní rula 2. Popis Čech r. 1654. Souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule*, Praha 1953.

CHALUPA, Aleš – LIŠKOVÁ, Marie – NUHLÍČEK, Josef — RAJTORAL, František (edd.), *Tereziánský katastr český 1. Rustikál*, Praha 1964.

KALOUSEK, Josef (ed.), *Řády selské a instrukce hospodářské 1350-1626*, Archiv český 22, Praha 1905.

KALOUSEK, Josef (ed.), *Řády selské a instrukce hospodářské 1350-1698*, Archiv český 23, Praha 1906.

KALOUSEK, Josef (ed.), *Dodatek k řádům selským a instrukcím hospodářským 1388-1779*, Archiv český 29, Praha 1913.

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka – SEDLÁČKOVÁ, Hana – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Bechyňsko 1-3*, Praha 1997.

ŠIMÁK, Josef V., (ed.), *Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z r. 1671-1752 III. Bechyňsko*, Praha 1928.

VII. 3. PRAMENY TIŠTĚNÉ

Synodus Archi-Dioecesana Pragensis Habita ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino, Domino Sbigneo Berka Dei et Apostolicae Sedis gratia Archi-Episcopo Pragensi, et Principe, Legato Nato etc. Anno a Christi Nativitate M. D. C. V., Pragae 1684.

Weleslawné Bratrstwo pod titulem Swaté rodiny, Jindřichův Hradec 1752.

VII. 4. LITERATURA

ARIES, Philippe, *Dějiny smrti I-II*, Praha 2000.

ADAM, Adolf, *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe*, Praha 1998.

ADAMOVIČ, Karolína, *Tak zvaná věčná (železná) zvířata a jejich funkce v hospodářském zajištění církevních institucí se zaměřením na české země (14.-19. století)*, AUC-Iuridica, 1-2, 1972, s. 127-155.

BAHLCKE, Joachim, *Geistlichkeit und politik. Der ständisch organisierte Klerus in Böhmen und Ungarn in der frühen Neuzeit*, in: Joachim Bahlcke – Hans-Jürgen J. Bömelburg – Norbert Kersken (Hrsg.), *Ständefreiheit und Staatsgestaltung Ostmitteleuropa. Übernationale Gemeinsamkeiten in der politischen Kultur vom 16. – 18. Jahrhundert*, Leipzig 1996, s. 161-186.

BAHLCKE, Joachim – STROHMEYER, Arno (Hrsg.), *Konfessionalisierung in Ostmitteleuropa. Wirkungen der religiösen Wandels im 16. und 17. Jahrhundert in Staat, Gesellschaft und Kultur*, Stuttgart 1999.

BARTLOVÁ, Milena, *Poctivé obrazy*, Praha 2001.

BARTŮŇEK, Václav, *Jihočeské osady podle vizitace z roku 1595*, JSH 19, 1950, s. 45-49.

BARTŮŇEK, Václav, *Konvokace v doudlebském kraji v roce 1568*, JSH 22, 1953, s. 65-67.

BARTUŠEK, Václav, *Pražský arcibiskup Jan Bedřich Valdštejn*, Praha 1979.

BASTL, Beatrix, *Tugend, Liebe, Ehre. Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*, Wien 2000.

BAYER, Josef V., *Instrukce kostelníků ve vsi Luštěnicích r. 1679*, Agrární archiv. Časopis pro dějiny venkova 4, 1917, s. 118-122.

BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan Pavel, *Velké dějiny země Koruny české X (1740-1792)*, Praha 2001.

BERÁNEK, Karel – ČORNEJOVÁ, Ivana (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy II. 1622-1802*, Praha 1995

BERKOVEC, Jiří, *Slavný ouřad učitelský. Kapitoly o kantorech a jejich hudbě*, Příbram 2001.

- BÍLEK, Tomáš V., *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 I-II*, Praha 1982-1983.
- BÍLEK, Tomáš V., *Reformace katolická neboli obnovené náboženství katolického v Království českém po bitvě bělohorské*, Praha 1892.
- BIRELEY, Robert, *Neue Orden, katholische Reform und Konfessionalisierung*, in: Wolfgang Reinhard – Heinz Schilling (Hrsg.), *Die katholische Konfessionalisierung*, Münster 1995 (= Reformationsgeschichte Studien und Texte 135), s. 145-157.
- BLÁHOVÁ, Marie, *Historická chronologie*, Praha 2001.
- BOBKOVÁ, Lenka, *Velikonoční slavnosti v Klementinu*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= OH 8), s. 575-592.
- BOHÁČ, Zdeněk, *Poutní místa v Čechách*, Praha 1994.
- BOHÁČ, Zdeněk, *Patrocinia v době předhusitské a barokní*, in: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství 1344-1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*, Praha 1994, s. 164-178.
- BOLOGNE, Jean, *Svatba. Dějiny svatebního obřadu na západě*, Praha 1997.
- BOROVÝ, Karel, *Dějiny arcidiecése pražské*, Praha 1874.
- BRÜCKNER, Wolfgang, *Die Neuorganisation von Frömmigkeit des Kirchenvolkes in nachtridentischen Konfessionsstaat*, *Jahrbuch für Volkskunde* 21, 1998, s. 7-32.
- BUBEN, Milan, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000.
- BUBEN, Milan, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v Českých zemích I. Řády rytířské a křížovníci*, Praha 2002; II/1. *Řeholní kanovníci*, Praha 2003; II/2. *Mnišské řády*, Praha 2004.
- BURKE, Peter, *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha 2005.
- BŮŽEK, Václav (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (= OH 1).
- BŮŽEK, Václav, „Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, *ČČH* 100, 2002, s. 229-264.
- BŮŽEK, Václav, *Region v historickém diskursu*, *JSH* 72, 2003, s. 5-13.
- BŮŽEK, Václav (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty*, České Budějovice 1996 (= OH 5).
- BŮŽEK, Václav (ed.), *Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků*, České Budějovice 1993 (= OH 3).
- BŮŽEK, Václav – BŮŽKOVÁ, Hana – STEJSKALOVÁ, Jana, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách (Prameny, metody, stratifikace)*, *JSH* 59, 1990, s. 65-79.

- BŮŽEK, Václav – ŠTEFANOVA, Dana (edd.), *Menschen – Handlungen – Strukturen. Historisch-antropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften*, České Budějovice 2001 (= OH 9)
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených*, Praha 2002.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= OH 7).
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 100-125.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= OH 8).
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= OH 10).
- BŮŽEK, Václav – KUBÍKOVÁ, Anna – ZÁLOHA, Jiří, *Baroko v Českém Krumlově*, Praha 1993.
- CATALANO, Alessandro, *Ernst Adalbert von Harrach tra Roma e Vienna*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= OH 10), s. 305-330.
- CERMAN, Markus – MATUŠÍKOVÁ, Lenka – ZEITLHOFER, Hermann, *Projekt „Sociální struktury v Čechách“ – rozbor pramenů s použitím počítače*, Archivní časopis 49, 1999, s. 107-128.
- CERMAN, Markus – MAUR, Eduard, *Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650-1750*, ČČH 98, 2000, s. 737-774.
- CORETH, Anna, *Pietas Austriaca. Österreichische Frömmigkeit in Barock*, Wien 1982.
- ČÁŇOVÁ, Eliška, *Soupis poddaných podle víry*, Paginae historiae 0, 1992, s. 69-81.
- ČÁŇOVÁ, Eliška, *Status animarum pražské arcidiecéze z roku 1651*, SAP 29, 1979, s. 20-55.
- ČÁŇOVÁ, Eliška, *K počtu far v Čechách v 17. a 18. století*, Historická demografie 18, 1994, s. 179-181.
- ČÁŇOVÁ, Eliška, *Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech (1620-1671)*, SAP, 35/2, 1985, s. 486-557.
- ČAPEK, František Josef, *Doudleby*, Výběr z prací historického kroužku při Jihočeském muzeu, 28, 1981, s. 167-168.
- ČAPSKÁ, Veronika, *Pod ochranou Panny Marie Bolestné. Servité v českých zemích do josefínských reforem*, Nové Hrady 2005.

- ČECHURA, Jaroslav, *Mikrohistorie – nová perspektiva dějepisectví konce tisíciletí?*, Dějiny a současnost 1, 1994, s. 2-5.
- ČERNÝ, Jiří, *Poutní místo Doudleby a deskový obraz Madony s Ježíškem*, Výběr 40, 2003, č. 3, s. 247-269.
- ČERNÝ, Karel, *Liturgický rok ve světle zápisníků ministrů klatovské koleje*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku, České Budějovice 2000 (=OH 8)*, s. 555-574.
- ČORNEJOVÁ, Ivana, *Kapitoly z dějin pražské univerzity v letech 1622-1754*, Praha 1992.
- ČORNEJOVÁ, Ivana, *Obnova katolické církve po Bílé hoře, tradice a nové pohledy*, in: Víra nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku, Ústí nad Labem 2001, s. 258-265.
- ČORNEJOVÁ, Ivana, *Paradoxy náboženského života v barokních Čechách*, in: Miloslav Polívka – Michal Svatoš (edd.), *Historia docet. Sborník prací k počtě k 60. narozeninám prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CSc.*, Praha 1992, s. 47-58.
- ČORNEJOVÁ, Ivana, *Pobělohorská rekatolizace. Nátlak nebo chvályhodné úsilí?*, ĎaS 23, 2001, č. 4, s. 2-6.
- ČORNEJOVÁ, Ivana, *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích. Pokus o zasazení fenoménu do středoevropských souvislostí*, in: táž (ed.), *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4.-5. 6. 2003*. Praha 2003, s. 14-24.
- ČORNEJOVÁ, Ivana, *Stručné pojednání o diskusi, která se raději neměla ani konat*, ĎaS 20, 1998, č. 5, s. 52-53.
- ČORNEJOVÁ, Ivana, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*, Praha 2002.
- ČORNEJOVÁ, Ivana (ed.), *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4.- 5. 6. 2003*, Praha 2004.
- ČORNEJOVÁ, Ivana – NEVÍMOVÁ, Petra, *Chrám a klášter. Ideál a skutečnost „svatých Čech“*, in: *Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost 17. a 18. století*, Praha 2001, s. 291-293.
- DELUMEAU, Jean, *Strach na západě ve 14.-18. století I-II*, Praha 1997-1999.
- DIPPER, Christof, *Volksreligiosität und Obrigkeit im 18. Jahrhundert*, in: Wolfgang Schieder (Hrsg.), *Volksreligiosität in der modernen Socialgeschichte*, Göttingen 1986, s. 73-96.
- DOKOUPIL, Lumír, – FIALOVÁ, Ludmila – MAUR, Eduard – NESLÁDKOVÁ, Ludmila, *Přirozená měna obyvatelstva v českých zemích v 17. a 18. století*, Praha 1999.

DOLEŽALOVÁ, Eva, *Konvikt svatého Bartoloměje a seminář svatého Václava v Praze na Starém Městě – dějiny, hospodaření, studijní nadace*, in: Ivan Hlaváček – Jan Hrdina (edd.), *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové*, Praha 1998, s. 135-148.

DOLEŽEL, Jiří, *Dějiny desátků*, Ostrava 2002.

DVOŘÁKOVÁ, Hana, *Me tibi dedico... .Votivní dary v okruhu lidové religiozity*, Brno 2000.

DUCREUX, Marie-Elizabeth, *Čtení a vztah ke knihám u podezřelých z kacířství v Čechách v 18. století*, *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 32, 1992, s. 51-80.

DUCREUX, Marie-Elizabeth, *Kniha a kacířství, způsob četby a knižní politika v Čechách 18. století*, *Literární archiv* 27, 1994, s. 61-87.

DUCREUX, Marie-Elizabeth, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, *ČČH* 95, 1997, s. 585-620.

van DÜLMEN, Richard, *Historická antropologie*, Praha 2002.

van DÜLMEN, Richard, *Kultur und Alltag in der frühen Neuzeit III. Band, Religion, Magie, Aufklärung 16. –18. Jahrhundert*, München 1994.

van DÜLMEN, Richard, *Religion und Gessellschaft. Beiträge zu einer Religionsgeschichte der Neuzeit*, Frankfurt am Main 1989.

van DÜLMEN, Richard, *Volksfrömmigkeit und Konfessionale Christentum im 16. und 17. Jahrhundert*, in: Wolfgang Schieder (Hrsg.), *Volksreligiosität in der modernen Socialgeschichte*, Göttingen 1986, s. 14-30.

VAN DÜLMEN, Richard, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století) I*, Praha 1999.

DÜRR, Renate, „...*die Macht und Gewalt der Priestern aber ist ohne Schrancken*“. *Zum Selbstverständnis katholischer Seelsorgegeistlicher im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Martin Dinges (Hrsg.), *Hausväter, Priester, Kastraten. Zur Konstruktion von Männlichkeit in Spätmittelalter und frühen Neuzeit*, Göttingen 1998, s. 75-99.

ELBEL, Martin, *Triumf nazaretský. Poutní slavnosti v Hájku u Prahy jako slavnost františkánského řádu*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= OH 8), s. 593-602.

ELBEL, Martin, *Bohemia Franciscana. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*, Olomouc 2001.

ENGELBRECHT, Helmut, *Geschichte des österreichischen Bildungswesen II. Das 16. und 17. Jahrhundert*, Wien 1983.

- EVANS, Robert J. W., *Vznik habsburské monarchie*, Praha 2003.
- FIALA, Jan, *Hrozné doby protireformace*, Heršpice u Slavkova 1997.
- FIALOVÁ, Ludmila – KUČERA Milan – MAUR Eduard, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996.
- FLAŠKOVÁ, Zdeňka, *Měšťané 17. a 18. století ve světle testamentů*, České Budějovice 1996 (diplomová práce).
- FOJTÍK, Karel, *Svatba na střední a západní Moravě v 16. a 17. století*, ČL 52, 1965, s. 332-343.
- FOUCAULT, Michel, *Myšlení vnějšku*, Praha 1996.
- FRANCEK, Jindřich, *Úřad kostelníků v Jičíně a jeho kniha záduší 1431-1508*, SAP 31, 1981, s. 75-104.
- FRANZEN, August, *Malé církevní dějiny*, Praha 1992.
- GANZER, Klaus, *Das Konzil von Trient und die Volksfrömmigkeit*, in: Hansgeorg Molitor – Heribert Smolinski (Hrsg.), *Volksfrömmigkeit in der frühen Neuzeit*, Münster 1994, s. 17-26.
- GAŽI, Martin, *K hierarchii mariánské úcty na počátku 18. století. Přemítání na okraj souvislostí zemských a prácheňských*, in: 300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci, Vodňany 2005, s. 93-101.
- GAŽI, Martin, „*K lékařce nebeskej*.“ *Poutní Podsrp a vnímání nemoci na českém venkově 18. století*, Kuděj 6, 2004, č. 1, s. 17-31.
- GAŽI, Martin, *Vazby jihočeských městských komunit k mariánským ochranitelkám v 17. a 18. století*, Výběr 38, 2001, s. 65-74.
- VAN GENNEP, Arnold, *Přechodové rituály*, Praha 1997.
- GINZBURG, Carlo, *Sýr a červi. Svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*, Praha 2000.
- GRULICH, Josef, „*Slavnostní okamžiky*“ – *svatební a křestní obřad v období raného novověku*, HD 24, 2000, s. 49-82.
- GRULICH, Josef, *Zkoumání „maličností“ (okolnosti vzniku a významu mikrohistorie)*, ČČH 99, 2001, s. 519-547.
- GRULICH, Josef, *Životní cyklus a populační vývoj venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16.-18. století* (v tisku).
- GUREVIČ, Aron, *Nebe, peklo, svět. Cesty k lidové kultuře středověku*, Jinočany 1996.
- HAKL, Bohumil F., *Liturgika o posvátných dobách svaté katolické Církve, čili Slavnostní kruh v roce církevním*, Praha 1895.
- HANSOVÁ, Jarmila, *Českokrumlovský kostel sv. Víta v 17. a 18. století*, České Budějovice 1997 (diplomová práce).

- HANZAL, Josef, *K dějinám nižšího školství před rokem 1775*, Acta universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 6, 1965, s. 67-83.
- HANZAL, Josef, *K duchovní a kulturní úrovni barokního kléru*, in: Zdeněk Hojda (ed.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 85-92.
- HANZAL, Josef, *Mariánský kult v barokních Čechách*, in: Jindřich Francek (ed.), *Rekatolizace v českých zemích*, Pardubice 1995, s. 17-28.
- HANZAL, Josef, *Nižší školy v Čechách v 17. a 18. století*, Muzejní a vlastivědná práce 10, 1972, s. 152-170.
- HANZAL, Josef, *Rekatolizace v Čechách – její historický smysl a význam*, Sborník historický 37, 1990, s. 37-91.
- HANZAL, Josef, *Pobělohorská rekatolizace v jižních Čechách*, JSH 48, 1979, s. 181-191.
- HARTINGER, Walter, *Christliche Wallfahrt*, in: Franz Mader (Hrsg.), *Wallfahrten in Bistum Passau*, Passau 1986, s. 11-22.
- HEJNIC, Josef, *Škola v Kájově v 17. a 18. století*, JSH 51, 1982, s. 185-198.
- HEJNIC, Josef, *Škola v Kamenném Újezdě a její společenská funkce. Z dějin vesnického školství v 17. a 18. století*, Sborník národního muzea v Praze, řada C – Literární historie 24, 1980, s. 77-122.
- HEJNIC, Josef, *Jihočeské školství v 15. – 18. století*, JSH 43, 1974, s. 54-60.
- HEROLDOVÁ, Iva, *Uzavírání sňatku a svatební obyčeje v Čechách ve 2. pol. 18. a v 1. pol. 19. století*, ČL 62, 1975, s. 125-129.
- van HEERWARDEN, Jan, *Pilgrimage and sozial Prestige. Some reflectons on a theme*, in: Gerhardt Jaritz – Barbara Schuh (Hrsg.), *Wallfahrt und Alltag in Mittelalter und früher Neuzeit*, Wien 1992, s. 27-79.
- HILLE, Jan, *Zádušní počet kostela Lnářského 1601-1659*, SHK 19, 1918, s. 171-176.
- HILLE, Jan, *Zádušní počet kostela Volenického u Strakonice (1635-41)*, SHK 23, 1922, s. 126-127.
- HIML, Pavel, *„Barokní“ vesnice: zánik jedné společnosti za zvuku trub a bubnů?*, in: Vít Vlhas (ed.), *Sláva barokní Čechie. Stati o umění, kultuře a společnosti 17. a 18. století*, Praha 2001, s. 469-473.
- HIML, Pavel, *Die „armen Leüte“ und die Macht. Die Untertanen der südböhmischen Herrschaft Český Krumlov/Krumau im Spannungsfeld zwischen Gemeinde, Obrigkeit und Kirche (1680-1781)*, Stuttgart 2003.
- HIML, Pavel, *Myšlení venkovských poddaných v raně novověkých jižních Čechách pohledem trestně právních pramenů*, OH 4, 1995, s. 153-191.

- HIML, Pavel, „*Ta kniha falešná a nespravedlivá jest*“. *Příspěvek k rekatolizační praxi na orlickém panství v první třetině 18. století*, JSH 62, 1993, s. 122-131.
- HIML, Pavel, *Zbožné bratrstvo svaté Barbory v Mirovicích mezi vrcholným barokem a josefinskými reformami*, FHB 17, 1994, s. 183-186.
- HLAVÁČEK, Petr, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha 2005.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Slavnosti církevního roku v kostele i na ulici*, in: Jiří Pešek (ed.), *Pražské slavnosti a velké výstavy*, Documenta pragensia 12, 1995, s. 45-64.
- HOFMANN, Gustav, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Plzeň 1984.
- HOJDA, Zdeněk (ed.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, Praha 1992.
- HOLUBOVÁ, Markéta, „*Duchovní pokládek duše křesťanské*“ aneb co vyprávějí rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století, Kuděj 3, 2001, č. 2, s. 33-41.
- HOLUBOVÁ, Markéta, *Svatohorské poutě*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti, Ústí nad Labem 1997* (= Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et Historica 3, Studia Historica 2), s. 315-322.
- HOLÝ, Martin – MIKULEC, Jiří (edd.), *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, Praha 2007.
- HOLZEM, Andreas, *Religion und Lebensformen, Katholische Konfessionalisierung im Sendländ des Fürstbistums Münster 1570-1800*, Paderborn 2000.
- HORSKÝ, Jan – NEŠPOR, Zdeněk R., *Typologie české víry raného novověku. Metody a možnosti studia lidové religiozity v 18. století*, ČČH 103, 2005, s. 41-86.
- HORSKÝ, Jan – SLÁDEK, Miloš, *Rodinné, sociální a demografické poměry v poddanských vsích na panství Třeboň v letech 1586 a 1651*, HD 17, 1993, s. 71-110.
- HRUBÁ, Michaela, *Bratrstva a cechy z pohledu měšťanských testamentů královských měst severozápadních Čech v raném novověku*, in: *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům*, Praha 2000.
- HUBER, Kurt A., *Kirche in Südböhmen*, Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen, Mähren und Schlesien 7, 1985, s. 7-36.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Selské peníze. Sonda do finančního hospodaření poddaných na západní Moravě koncem 16. a v 17. století*, Brno 1999.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Poddanský úvěr na Moravě v 16. a v 17. století*, ČČH 99, 2001, s. 59-84.
- JAKUBEC, Ondřej, *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, Olomouc 2003.

- JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989.
- JARITZ, Gerhardt – SCHUH, Barbara (Hrsg.), *Wallfahrt und Alltag in Mittelalter und früher Neuzeit*, Wien 1992.
- JEDIN, Hubert, *Geschichte des Konzils von Trient*, Freiburg 1949.
- JEDIN, Hubert, *Malé dějiny koncilů*, Praha 1990.
- JIRÁSKO, Luděk, *Církevní řády a kongregace v českých zemích*, Praha 1991.
- KADLEC, Jaroslav, *Českobudějovická diecéze*, České Budějovice 1995.
- KADLEC, Jaroslav, *Dějiny kláštera Svaté Koruny*, České Budějovice 1949
- KADLEC, Jaroslav, *Jan Florian Hammerschmidt*, Časopis společnosti přátel starožitností 61, 1953, s. 94-104.
- KADLEC, Jaroslav, *Přehled českých církevních dějin I-II*, Praha 1991.
- KALISTA, Zdeněk, *Století andělů a ďáblů*, Jinočany 1994.
- KALISTA, Zdeněk, *Tvář baroka*, Praha 1992.
- KAVKA, František – SKÝBOVÁ, Anna, *Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepce rekatolizace Čech. Počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561-1580*, Praha 1969.
- KOCH, Ernst, *Das Konfessionelle Zeitalter – Katholizismus, Luthertum, Calvinismus (1563-1675)*, Leipzig 2000.
- KOKOŠKOVÁ, Zdenka, *K problematice nižšího světského kléru v období upevnování výsledků násilné rekatolizace*, Sborník prací členů Socialistického svazu mládeže Státního ústředního archivu v Praze 2, 1989, s. 61-74.
- KOKOŠKOVÁ, Zdeňka – RYANTOVÁ, Marie, *Sociální a kulturní úroveň nižšího kléru v druhé polovině 17. a v prvních desetiletích 18. století*, in: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství 1344-1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*, Praha 1994, s. 150-163.
- KOKOŠKOVÁ, Zdeňka – RYANTOVÁ, Marie, *Sociálně majetkové poměry duchovních správců pražských magistrátních far v letech 1671 až 1747*, Documenta Pragensia 9, 1991, č. 2, s. 519-534.
- KOMOROVSKÝ, Ján, *Tradičná svadba u Slovanů*, Bratislava 1976.
- KOPECKÝ, Milan (ed.), *Valentin Bernard Jestřábský, Vidění rozličné sedláčka sprostného*, Uherský Brod 1973.
- KOUTNÁ, Jana, *Bratrstvo sv. Barbory v Netolicích (1751-1783)*, JSH 74, 2005, s. 151-181.

- KOŘÁN, Ivo, *Kult mariánských obrazů a soch v předhusitských Čechách a v době Balbínově*, in: Zuzana Pokorná – Martin Svatoš (edd.), *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, Praha 1993. s. 127-129.
- KOŘÁN, Ivo, *K vývoji české gotické malby typu Madony Doudlebské*, *Umění* 27, 1979, s. 119-127.
- KRÁL, Pavel, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550-1650*, České Budějovice 2002 (= MH 2).
- KRÁL, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004 (= MH 4).
- KRÁSL, František, *Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský. Historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1623-1667*, Praha 1886.
- KRČILOVÁ, Irena, *Farní organizace na Pelhřimovsku v letech 1676-1700 ve světle farářských relací*, *Vlastivědný sborník Pelhřimovska* 12, 2001, s. 121-136.
- KRČILOVÁ, Irena, *Majetkové zajištění beneficí na Pelhřimovsku v 17. a na počátku 18. století*, Praha 1995 (diplomová práce).
- KROFTA, Kamil, *Dějiny selského stavu*, Praha 1949.
- KROFTA, Kamil, *Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě*, Praha 1920.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Dodatek k berní rule na Českokrumlovsku*, *JSH* 54, 1985, s. 15-21.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Panství Český Krumlov ve světle berní ruly*, *JSH* 51, 1982, s. 88-101.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Panství Vyšší Brod a Zlatá Koruna ve světle berní ruly*, *JSH* 51, 1982, s. 199-210.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Hejtmané na eggenberských panstvích v Čechách*, *Archivum Trebonense* 82, 1982, s. 38-60.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Panství Český Krumlov ve světle berní ruly*, *JSH* 51, 1982, s. 88-101.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Panství Třeboň ve světle berní ruly a její revizitace*, *JSH* 55, 1986, s. 144-160.
- KUČERA, Jan, *Příspěvek k problému lidového náboženství v 17. a 18. století*, *SH* 23, 1975, s. 5-34.
- KUCHAŘOVÁ, Hedvika – NEŠPOR, Zdeněk, R., *Pastor bonus, seu idea (semper) reformanda. Vzdělávání a výchova kléru pro působení ve farní správě v českých zemích v 18. a na počátku 19. století*, *ČČH* 105, 2007, s. 351-392.
- KUCHAŘOVÁ, Hedvika – PAŘEZ, Jan – POKORNÝ, Pavel R., *Slavnosti v českých premonstrátských kláštorech. Nástin problematiky*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti*

a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku, České Budějovice 2000 (= OH 8), s. 537-553.

KUKÁNOVÁ, Zlatuše, *Ke struktuře světského kléru v Čechách na počátku 17. století*, *Paginae historiae* 1, 1993, s. 46-71.

KUKÁNOVÁ, Zlatuše, *Knihy světců pražského arcibiskupství v první polovině 17. století*, Praha 1981 (diplomová práce).

KUKÁNOVÁ, Zlatuše, *Příspěvek k dějinám církevní správy první poloviny 17. století (na základě statistického zpracování knih světců a univerzitních matrik)*, Sborník prací členů Socialistického svazu mládeže Státního ústředního archivu v Praze 2, 1989, s. 119-169.

KUKÁNOVÁ, Zlatuše, *Zprávy o stavu far pražské arcidiecéze z roku 1650*, *Paginae historiae* 2, 1994, s. 20-60.

KULDA, Beneš M., *Svatba v národě česko-slovanském*, Olomouc 1890.

KŮRKA, Pavel B., „*Urozenost, ctnost, krása i umění. Za nic nestojí, když peněz není*“. *Správa a majetek záduší kostela sv. Valentina na Starém Městě pražském v raném novověku*, *Pražský sborník historický* 34, 2006, s. 93-126.

LANG, Peter T., „*Ein grobes, unbändiges Volk. Visitionsberichte und Volksfrömmigkeit*“, in: Hansgeorg Molitor – Heribert Smolinski (Hrsg.), *Volksfrömmigkeit in der frühen Neuzeit*, Münster 1994, s. 48-63.

Le GOFF, Jacques, *Kultura středověké Evropy*, Praha 1991.

Le GOFF, Jacques, *Středověká imaginace*, Praha 1998.

LEHMANN, Hartmut, *Frömmigkeitsgeschichtliche Auswirkungen der „Kleiner Eiszeit“*, in: Wolfgang Schieder (Hrsg.), *Volksreligiosität in der modernen Socialgeschichte*, Göttingen 1986, s. 31-50.

LUNGA, Radek, *Osobnost kardinála Arnošta Vojtěcha Harracha. (Stručná rekapitulace)*, in: *Baroko v Itálii – baroko v Čechách. = Barocco in Italia, Barocco in Boemia. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem*. Praha 2003, s. 327-332.

MACEK, Josef, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001.

MARDETSCHLÄGER, Franz, *Kurz gefasste Geschichte des Bisthums und der Diöcese Budweis zur Jubileuäumsfeier ihres hundertjährigen Bestehens*, Budweis 1885.

MAREŠ, František, *Rozvrh far v archidiakonátu Bechyňském r. 1624 mezi zbývající duchovenstvo*, VKČSN 1903, s. 1-31.

MAREŠ, František, *Stavitel Pavel Ignác Bayer*, *Památky archeologické a místopisné*, 24, 1913, s. 124-134.

- MARTÍNKOVÁ, Lenka, *Dějiny pelhřimovského děkanství v letech 1620-1790*, Vlastivědný sborník Pelhřimovska 12, 2001, s. 3-46.
- MAŘÍKOVÁ, Vlasta, *Hospodářské zázemí českokrumlovského kostela sv. Víta v předbělohorské době*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků*, České Budějovice 1993 (= OH 3), s. 319-328.
- MAŤA, Petr, *Die Renaissance des Fegefeuers im barocken Böhmen*, in: Václav Bůžek – Dana Štefanová (edd.), *Menschen – Handlungen – Strukturen. Historisch-antropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften*, České Budějovice 2001 (= OH 9), s. 139-160.
- MAUR, Eduard, *Církevní matriky jako historický pramen (se zvláštním zřetelem k historické demografii)*, SAP 20, 1970, s. 425-457.
- MAUR, Eduard, *Čeled' a tovaryši v Čechách v soupisu podle víry z roku 1651*, Historická demografie 23, 1999, s. 85-135.
- MAUR, Eduard, *Hospodářské a sociální souvislosti barokní kultury v Čechách*, in: *Baroko v Itálii – baroko v Čechách. = Barocco in Italia, Barocco in Boemia. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem*, Praha 2003, s. 131-144.
- MAUR, Eduard, *Matriky a další prameny pro historicko-demografický výzkum v centrálních a církevních knihovnách*, Historická demografie 29, 2005, s. 201-206.
- MAUR, Eduard, *O počátcích a vývoji církevních matrik se zvláštním zřetelem k českým poměrům*, HD 3, 1969, s. 4-19.
- MAUR, Eduard, *Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století*, ČsČH 19, 1971, s. 852-858.
- MAUR, Eduard, *Problémy farní organizace pobělohorských Čech*, in: Zdeňka Hledíková (ed.), *Traditio et Cultus. Miscelanea historica Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi, ab eius collegis amicisque ad unum sexagesimum dedicata*, Praha 1993, s. 163-176.
- MAUR, Eduard, *Velikost českých městských obcí podle tereziánského katastru*, Historická demografie 19, 1995, s. 169-205.
- MAUR, Eduard, *Vývoj matričního zápisu v Čechách*, HD 6, 1972, s. 41-42.
- MELKESOVÁ, Miroslava, *ADHIBERI SOLENT, QUI COMPATRES VOCANTUR. Kmotrovství ve venkovském prostředí raného novověku na základě výzkumu chýnovské farnosti*, HD 27, 2003, s. 63-122.
- MELKESOVÁ, Miroslava, *Geografický horizont křtů v polovině 17. století na Chýnovsku*, HD 30, 2006, s. 205-241.

MELKESOVÁ, Miroslava, *In Dei Filios adoptamur. Křestní obřad a úloha kmotra ve venkovském prostředí raného novověku*, České Budějovice 2003 (rigorózní práce).

MELKESOVÁ, Miroslava, *Křtiny a úvod ve venkovském prostředí raného novověku*, Historický obzor 14, 2003, č. 11/12, s. 262-276.

MENČÍK, Ferdinand, *Taxa štolová v Čechách*, ČKD 36, 1895, s. 449-464.

MIKULEC, Jiří, *Albrecht Chanovský a rekatolizace jihozápadních Čech*, in: Ondřej František Jakub de Waldt (1683-1752) a jeho doba. Sympozium věnované osobě, dílu a době píseckého rodáka, faráře, kazatele a literáta, Dobruška 2005, s. 53-58.

MIKULEC, Jiří, *Barokní bratrstva na území Podblanicka*, in: Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi, Praha 2004, s. 593-605.

MIKULEC, Jiří, *Barokní náboženská bratrstva*, Praha 2000.

MIKULEC, Jiří, *Barokní náboženská bratrstva, šlechta a slavnosti*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku, České Budějovice 2000 (= OH 8), s. 345-358.

MIKULEC, Jiří, *Kult svatého Izidora sedláka v českých zemích. K působení církve v prostředí venkova v 17. a 18. století*, in: Zdeněk Hojda (ed.), Kultura baroka v Čechách a na Moravě. Sborník příspěvků z pracovního zasedání 5. 3. 1991, Praha 1992, s. 65-84.

MIKULEC, Jiří, *Náboženská bratrstva v procesu pobělohorské rekatolizace*, in: Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně, konané 10. září 1993, Jičín 1995, s. 39-48.

MIKULEC, Jiří, „*Piae confraternitates*“ v pražské arcidiecézi na sklonku 17. století, FHB 15, 1991, s. 269-342.

MIKULEC, Jiří, *Pobělohorská rekatolizace a katolická zbožnost*, Dialog Evropa 21, 1996, č. 2, s. 2-5.

MIKULEC, Jiří, *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích*, Praha 1992.

MIKULEC, Jiří, *Pražská barokní bratrstva a smrt*, DP 20, 2002, s. 115-126.

MIKULEC, Jiří, *Proměny náboženských bratrstev v Čechách v raném novověku*, in: Bratrstva. Světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní doby, Pardubice 2005, s. 19-35.

MIKULEC, Jiří, *Srdce jako patrocinium barokních bratrstev*, in: Srdce Ježíšovo. Teologie – symbol – dějiny. Sborník z konference konané na Vranově u Brna 30. ledna 2002, Ústí nad Labem 2005, s. 113-125.

MIKULEC, Jiří, *Wallfahrer und Sodalen. Die barocke Wallfahrt im Leben der religiösen Bruderschaften in Böhmen*, in: *Wallfahrten in der europäischen Kultur. Tagungsband Příbram, 26.-29. Mai 2004, Frankfurt am Main 2006*, s. 483-493.

MIKULEC, Jiří, *Svatý Izidor – španělský sedlák na českém venkově*, *ĎAS* 14, 1992, č. 5, s. 26-30.

MIKULEC, Jiří, *Vestigium Bohemiae Piae Albrechta Chanovského - krajina zázraků z časů pobělohorské rekatolizace*, in: *Husitství – Reformace – Renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela*, Praha 1995², s. 767-779.

MIKULEC, Jiří, *Zbožná bratrstva pražské arcidiecéze a jejich majetkové zázemí před josefínskými reformami*, *FHB* 16, 1993, s. 171-219.

MIKULEC, Jiří, *31. 7. 1627 – Rekatolizace šlechty v Čechách. Či je to země, toho je náboženství*, Praha 2005.

MOELLER, Bernd (Hrsg.), *Studien zum städtischen Bildungswesen des späten Mittelalter und frühen Neuzeit*, Göttingen 1983.

MOLITOR, Hansgeorg – SMOLINSKI, Heribert (Hrsg.), *Volksfrömmigkeit in der frühen Neuzeit*, Münster 1994.

NEŠPOR, Zdeněk R., *Víra bez církve? Východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*, Ústí nad Labem 2004.

NEUDERTOVÁ, Michaela, *Item ve velkém fraucimře před lusthausem se nachází... Příspěvek ke studiu inventářů pozdně renesančních residencí v severozápadních Čechách*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= OH 7), s. 163-199.

NEUHARDT, Johannes, *Die Visitations 1612-1617 in Salzburg als Quelle für Volksfrömmigkeit in der frühen Neuzeit*, *Jahrbuch für Volkskunde* 21, 1998, s. 51-56.

NOVÁKOVÁ, Teréza, *O rozličném nádobí a nářadí na Litomyšlsku*, *ČL* 2, 1893, 391-402.

NOVOTNÝ, Miroslav, *Duchovní*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 100-125.

NOVOTNÝ, Miroslav, *Jindřichohradecká kolej Tovaryšstva Ježíšova v letech 1594-1618*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= OH 6), s. 371-385.

NOVOTNÝ, Miroslav, *Mariánské družiny na jihu Čech od konce 16. do počátku 20. století*, *JSH* 71, 2002, s. 5-43.

OHLER, Norbert, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha 2002.

- OHLÍDAL, Anna, *Konfessionalisierung: ein Paradigma der historischen Frühneuzeitforschung und die Frage seiner Anwendbarkeit auf Böhmen*, *Studia Rudolphina* 3, 2003, s. 19-28.
- OPOČENSKÝ, Hanuš, *Protireformace v Čechách po bitvě na Bílé hoře*, Praha 1921².
- OPPELTOVÁ, Jana, *Příspěvek k typologii barokních klášterních slavností na příkladu premonstrátské kanonie Klášterní Hradisko u Olomouce*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= OH 8), s. 505-536.
- Ottův slovník naučný* I-XXVII, Praha 1889-1908.
- PÁNEK, Jaroslav, *Nástup rekatolizace ve střední Evropě*, in: Jindřich Francek (ed.), *Rekatolizace v českých zemích*, Pardubice 1995, s. 5-7.
- PÁNEK, Jaroslav (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I-II*, Praha 1985.
- PÁNEK, Jaroslav, *Poslední Rožmberkové – velmoži české renesance*, Praha 1989.
- PÁTKOVÁ, Hana, *Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000.
- PAŘEZ, Jan, *Každodennost v klášteře premonstrátů na Strahově v polovině 16. století*, *FHB* 17, 1994, s. 101-115.
- PAULUS, Vincenc, *Svatba v okolí Chrasti. Dle vypravování mé milé matky, roku 1807 narozené, a jiných starších osob*, *ČL* 3, 1894, s. 103-111, 484-493.
- PAZDEROVÁ, Alena, *Instrukce pražského nuncia Caetaniho pro jeho nástupce Speciana*, in: Ivan Hlaváček a kol. (edd.), *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové*, Praha 1998, s. 351-362.
- PEKAŘ, Josef, *České katastry 1654-1789*, Praha 1932.
- PEKAŘ, Josef, *Kniha o Kosti I-II*, Praha 1909-1911.
- PEŘINOVÁ, Helena, *Od patriciátu k elitě. Definice horní měšťanské vrstvy raného novověku v posledních padesáti letech*, *ČČH* 104, 2006, č. 1, s. 111-122.
- PEŠEK, Jiří, *Knihy a knihovny v kšaftech a inventářích pozůstalostí Nového Města pražského v letech 1576-1620*, *FHB* 2, 1980, s. 247-282.
- PEŠEK, Jiří, *Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v předbělohorské době*, *PSH* 15, 1982, s. 63-93.
- PEŠEK, Jiří, *Reformační konfesionalizace v Německu 16.-17. století (Publikace a diskuse 80. a 90. let)*, *ČČH* 96, 1998, s. 602-610.
- PEŠKOVÁ, Pavla, *Českobudějovické děkanství v 18. století*, České Budějovice 2003 (diplomová práce).
- PEŠTA, Jan, *Encyklopedie českých vesnic II. Jižní Čechy*, Praha 2004.

- PETR, Jan, *Černice. Dějiny a popis kostelíka*, Praha 1919.
- PETRÁŇ, Josef a kol., *Dějiny hmotné kultury II*, Praha 1997.
- PETRÁŇ, Josef, *Na téma mýtu Bílá hora*, in: Zdeňka Hledíková (ed.), *Traditio et Cultus. Miscelanea historica Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi, abeius collegis amicisque ad unnum sexagesimum dedicata*, Praha 1993, s. 141-162.
- PETRÁŇ, Josef, *Příběh Ouběnic. Mikrohistorie české vesnice*, Praha 2001.
- PICHLER, Isfried H., *Stift Schlägl und Böhmen. Kulturelle, kirchliche und menschliche Beziehungen des Stiftes Schlägl zum südböhmischen Raum*, Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen, Mähren und Schlesien 7, 1985, s. 189-210.
- PITTNEROVÁ, Vlasta, *Ze žďárských hor*, ČL 1, 1898, s. 198-200.
- PILS, Susanne Claudine, *Schreiben über Stadt. Das Wien der Johanna Theresia Harrach 1639-1716*, Wien 2002.
- PLACHT, Otto, *Co jest usedlost v l. 1567-1654*, Agrární archiv 6, 1919, s. 78-86
- PLACHT, Otto, *Lidnatost a společenská skladba státu v 16.-18. století*, Praha 1957.
- PODLAHA, Antonín, *Arcidiecéze pražská v době arcibiskupa Mořice Gustava hr. z Mander-scheidu*, ČKD 49 (74), 1908, s. 65-71, 141-147, 216-221, 656-662 a 52(77), 1911, s. 519-527.
- PODLAHA, Antonín, *Arcidiecéze pražská v době sedisvakance v letech 1733-1734*, ČKD 73 (48), 1907, s. 38-44, 124-130, 329-332, 470-478, 611-625.
- PODLAHA, Antonín, *Dějiny arcidiecéze pražské od konce XVII. století do počátku století XIX. I. Doba arcibiskupa Jana Josefa hraběte Breunera (1694-1710)*, Praha 1917.
- PODLAHA, Antonín, *Posvátná místa království Českého I-VII*, Praha 1907-1913.
- POKORNÁ, Zuzana – SVATOŠ, Martin (edd.), *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, Praha 1992.
- PROCHÁZKA, Vladimír, *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha 1963.
- PROKOP, Ivo, *Vznik kněžského semináře se zvláštním přihlédnutím k dějinám pražského arcibiskupského alumnátu do roku 1783*, in: *In omnibus caritas. K počtě devadesátých narozenin profesora ThDr. Jaroslava Kadlece*, Praha 2002 (= Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 4).
- PROKOPOVÁ, Zdeňka, „*Auxilium Christianorum ora pro nobis!*“ *Barokní knihy zázraků jako dosud málo využitý pramen*, Kuděj 6, 2004, č. 1, s. 3-16.
- PROKOPOVÁ, Zdeňka, „*Cultores Deiparae Cajoviensis*“. *Vazby dvora Jana Kristána z Eggenberku k poutnímu místu*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= OH 7), s. 597-616.

- PROKOPOVÁ, Zdeňka, *Každodenní život mariánského poutního místa Kájov v letech 1656-1725*, JSH 66-67, 1997-1998, s. 51-63.
- PROKOPOVÁ, Zdeňka, *Každodenní život mariánského poutního místa Kájov v letech 1656-1725*, České Budějovice 1997 (diplomová práce).
- PROKOPOVÁ, Zdeňka, „*Thaumaturga Cajoviensis*“ (Život barokního poutního místa v letech 1660-1720), in: *Historie 1996*. Sborník z vědecké studentské konference v Hradci Králové, Hradec Králové 1997, s. 123-147.
- PROKOPOVÁ, Zdeňka, „*Virgo potens*“. *Zázraky a zázračná vyslyšení na barokních mariánských poutních místech v jižních Čechách v 17. a 18. století*, České Budějovice 2003 (rigorózní práce).
- PULEC, Václav, *Doudleby. Příspěvek k jejich dějinám*, České Budějovice 1926.
- PUMPR, Pavel, *Hospodaření kostelů na hlubockém panství ve druhé polovině 17. a počátkem 18. století*, Brno 2001 (diplomová práce).
- PUMPR, Pavel, *Hospodaření farního kostela v Pištině v letech 1641-1700*, in: Ivo Barteček (ed.), *Historie 1999*. Celostátní studentská vědecká konference, Olomouc 2000, s. 107-125.
- PUMPR, Pavel, *Správa zádušního jmění na Hlubocku v druhé polovině 17. a počátkem 18. století*. Sborník prací filosofické fakulty brněnské university. Řada C-historická 53, 2004, č. 51, s. 89-128.
- RAK, Jiří – KUČERA, Jan P., *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983.
- RAKOVÁ, Ivana – SVATOŠ, Michal, *Proměny vztahu pražské univerzity a nižšího školství v 16. a 17. století*, in: XI. mikulovské sympozium. Pokrokové proudy ve výchově a vzdělávání na jižní Moravě v uplynulých 350 letech, Praha 1982, s. 194-199.
- RAKOVÁ, Svatava, *Pobělohorské Temno v české historiografii 90. let: pokus o sondu do proměn historického vědomí*, ČČH 99, 2001, s. 569-588.
- RAPP, Francis, *Církev a náboženský život Západu na sklonku středověku*, Brno 1996.
- REINHARD, Wolfgang – SCHILLING, Heinz (Hrsg.), *Die katholische Konfessionalisierung*, Münster 1995 (= Reformationsgeschichte Studien und Texte 135).
- REJCHRTOVÁ, Noemi, *Města jako střediska náboženského života*, in: Jaroslav Pánek (ed.), *Česká města v 16. – 18. století*, Praha 1991, s. 163-173.
- REJCHRTOVÁ, Noemi, *Přehled literatury k upřesnění pojmu „Reformace – protireformace – tolerance“*. *Prologomena*, ČČH 89, 1991, s. 787-796.
- REZEK, Antonín, *Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách od vydání tolerančního patentu až po naše časy*, Praha 1887.
- RON, Vojtěch, *Velkopáteční pašijová procesí*, ČL 80, 1993, s. 293-304.

- ROYT, Jan, *Česká fides. Víra, zbožnost a církev. Barokní Pietas*, in: Vít Vlnas (ed.), *Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost 17. a 18. století*, Praha 2001, s. 15-21.
- ROYT, Jan, *České nebe, topografie poutních míst barokních Čech*, Praha 1993.
- ROYT, Jan, *Křesťanská pouť po barokních Čechách*, ČL 79, 1992, s. 323-334.
- ROYT, Jan, *Lidová zbožnost v 17. a 18. století ve výtvarném umění*, in: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství 1344-1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*, Praha 1994, s. 179-196.
- ROYT, Jan, *Obraz a kult v Čechách v 17. a 18. století*, Praha 1999.
- ROYT, Jan, *Poutě a poutní místa*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti, Ústí nad Labem 1997* (= Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et Historica 3, Studia Historica 2), s. 309-314.
- RYANTOVÁ, Marie, *Církevní patronát Eggenberků a Schwarzenberků na přelomu 17. a 18. století (1694 – 1710)*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600-1750)*, České Budějovice 1996 (= OH 5), s. 617-637.
- RYANTOVÁ, Marie, *Knihy v pozůstalostech pražských duchovních v první třetině 18. století*, ČNM, řada historická, 156, 1987, s. 52-68.
- RYANTOVÁ, Marie, *Majetkové poměry jihočeského světského kléru v období vrcholící rekatolizace*, JSH 62, 1993, s. 108-121.
- RYANTOVÁ, Marie, *Normativní vymezení procesu vyřizování pozůstalosti světských duchovních a písemností s ním spojených v 17. a první třetině 18. století*, in: Ivan Hlaváček – Jan Hrdina (edd.), *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové*, Praha 1998, s. 421-429.
- RYANTOVÁ, Marie, *Pozůstalostní spisy duchovních z let 1714 až 1730 a jejich počítačové zpracování. Příspěvek k poznání struktury nižšího duchovenstva pražské arcidiecéze v období vrcholící protireformace*, Praha 1986 (diplomová práce).
- RYANTOVÁ, Marie, *Příspěvek k poznání jihočeského světského kléru v období vrcholící rekatolizace*, JSH 57, 1988, s. 61-74.
- RYNEŠ, Václav, „*Imagines miraculosae*“ doby pobělohorské, ČL 54, 1967, s. 182-193.
- RYNEŠ, Václav, *Málo využitý pramen vlastivědného poznání, farářské relace z let 1676-1677 a 1700-1701*, Acta regionalia 1965, s. 106-113.
- ŘEZNÍČEK, Michal, *Záduší a jeho správa v Ledčském vikariátu v 17. a první čtvrtině 18. století*, ČNM-A 173, 2004, č. 1-2, s. 51-82.

- SÁDLO, Jiří – HÁJEK, Pavel, *Česká barokní krajina: co to vlastně je? I. Kulturně-antropologická východiska odpovědi*. *ĎaS* 26, 2004, č. 3, s. 29-33; II. *Jevy, procesy, interpretace*. *ĎaS* 26, 2004, č. 4, s. 45-49.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého III. Budějovsko*, Praha 1884.
- SEDLÁK, Jan, *Některá zvláštní ustanovení pražské synody z r. 1605*, *Časopis katolického duchovenstva* 31, 1890, s. 606-613.
- SCHAUBEROVÁ, Vera – SCHINDLER, Hans, *Rok se svatými*, Kostelní Vydří 1994.
- SCHLENZ, Johann, *Das Kirchenpatronat in Böhmen. Beiträge zu seiner Geschichte und Rechtsentwicklung*, Praha 1928.
- SCHNEIDER, Bernhard, *Wandel und Beharrung. Bruderschaften und Frömmigkeit in spätmittelalterlichen und frühen Neuzeit*, in: Hansgeorg Molitor – Heribert Smolinski (Hrsg.), *Volksfrömmigkeit in der frühen Neuzeit*, Münster 1994, s. 65-87.
- SCHNÜRER, Gustav, *Katholische Kirche und Kultur in der Barockzeit*, Paderborn 1937.
- SCHREIBER, Georg (Hrsg.), *Das Weltkonzil von Trident. Sein Werden und Wirken I-II*, Freiburg 1951.
- SCHREINER, Klaus, „*Peregrinatio laudabilis*“ und „*peregrinatio vituperabilis*“. *Zur religiösen ambivalenz des Wallens und Laufens in der Frömmigkeitstheologie des späten Mittelalters*, in: Gerhardt Jaritz – Barbara Schuh (Hrsg.), *Wallfahrt und Alltag in Mittelalter und früher Neuzeit*, Wien 1992, s. 133-163.
- SCHORN-SCHÜTTE, Luise, *Priest, Preacher, Pastor. Reseachon Clerical Office in Early Modern Europe*, *Central European History* 33, 2000, 1, s. 1-40.
- SCHORN-SCHÜTTE, Luise, *The Christian Clergy in the Early Modern Holy Roman Empire. A Comparative Social Study*, *Sixteenth Century Journal* 39, 1998, 3, s. 717-731.
- SCHUH, Barbara, „*Alttag*“ und „*Besondersheit*“ *spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Wunderberichte*, in: Gerhardt Jaritz – Barbara Schuh (Hrsg.), *Wallfahrt und Alltag in Mittelalter und früher Neuzeit*, Wien 1992, s. 255-276.
- SEDLÁK, J., *Některá zvláštní ustanovení pražské synody z r. 1605*, *Časopis katolického duchovenstva* 31, 1890, s. 606-613.
- SEMERÁDOVÁ, Veronika, *Vizitační písemnosti Čech 17. století (farní kostely a farní klérus pražské arcidiecéze v letech 1623-1694)*, *SAP* 47, 1997, s. 125-204.
- SKŘIVÁNKOVÁ-ŠIMERKOVÁ, Jarmila, „*Plzeňská svatba*“ *v přírodním divadle u Všenor 5. června 1870*, *ČL* 27, 1927, s. 193-205.

- SKÝBOVÁ, Anna, *Obnovení pražského arcibiskupství, Antonín Brus z Mohelnice a koncil tridentský*, in: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství 1344-1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*, Praha 1994, s. 114-128.
- SLÁDEK, Miloš (ed.), *Malý svět jest člověk aneb Výbor z české barokní prózy*, Jinočany 1995.
- SLÁDEK, Miloš (ed.), *Vítr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze*, Jinočany 2000.
- STUHLÁ, Pavla, *Instrukce pro hospodaření se zádušním jměním na eggenberských a schwarzenberských panstvích z let 1708 a 1725*, Výběr 36, 1999, s. 118-122.
- STUHLÁ, Pavla, *Katolická duchovní správa na Prácheňsku na přelomu 17. a 18. století. Vikariát netolicko-prachatický*, Praha 1996 (diplomová práce).
- STUHLÁ, Pavla, *Prachatický vikariát 1676-1750. Vybrané otázky církevní správy*, Praha 2004.
- SVÁTEK, Josef, *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, SAP 20, 1970, s. 505-624.
- SVATOŠ, Martin, *Problémy a otázky studia náboženského života v Čechách v letech 1620-1760*, in: Olfa Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek – Vít Vlnas (edd.), *Barokní Praha – barokní Čechie 1620-1740*, Praha 2004.
- SVOBODOVÁ, Milada, *Inventář farní knihovny u sv. Petra na Poříčí z r. 1713*, in: Sborník prací členů Socialistického svazu mládeže Státního ústředního archivu v Praze I/2, 1989, s. 210-262.
- SVOBODOVÁ, Milada, *Knihovny pražských kněží z let 1671-1713*, Documenta pragensia 9, 1991, s. 489-517.
- SVOBODOVÁ, Milada, *Sociální, národnostní a majetková struktura nižšího duchovenstva pražské arcidiecéze a jeho kulturní úroveň ve světle pozůstalostních spisů z období od roku 1731 do února 1734. Příspěvek k diplomatice novověku*, Praha 1986 (diplomová práce).
- ŠAMATOVÁ, Blanka, *Vikariáty Český Krumlov a České Budějovice ve světle farářských relací. Příspěvek k poznání duchovní správy a náboženského života Bechyňského kraje ve druhé polovině 17. století a počátkem 18. století*, České Budějovice 2004 (diplomová práce).
- ŠIDLOVSKÝ, Evermod G., *Slovník základní církevní terminologie*, Praha 1991.
- ŠIMÁNEK, Jan, *Kostel a fara v Doudlebech v době baroka. Příspěvek k poznání každodenního života venkovské jihočeské farnosti v 17. a 18. století*, České Budějovice 2004 (diplomová práce).
- ŠTĚPÁN, Jan, *Svarby na Doudlebsku. Sborníček prací členů Národopisného kroužku při Jihočeském muzeu*, České Budějovice 1978.

- ŠTĚDRÝ, František, *Počet far v době předhusitské a po Bílé hoře*, SHK 21, 1920, s. 10-30.
- ŠTEFANOVÁ, Dana – HORSKÝ, Jan, *Rekatolizace a rodinné, sociální a kulturní životní světy. (Panství Frýdlant – sonda do soupisu podle víry z roku 1651)*, in: Jindřich Francek (ed.), *Rekatolizace v českých zemích*, Pardubice 1995, s. 131-144.
- ŠTINDL, Martin, *Velké Meziříčí a Velká Bíteš ve svazku sousedství (Každodenní komunikace poddanských měst v 17. století)*, Západní Morava 1, 1997, s. 3-18.
- ŠUSTA, Josef, *Nová kniha o českých dějinách hospodářských 17. a 18. věku*, Obzor národohospodářský 22, 1917, s. 207-214, 247-254, 295-301, 378-384.
- TICHÝ, Josef, *Ke kritice Soupisu obyvatelstva z roku 1651*, Časopis společnosti přátel starožitností 61, 1953, s. 118-121.
- TRAJER, Johann, *Historisch-statistische Beschreibung der Diöcese Budweis*, Budweis 1862.
- TRETERA, Jiří R., *Církevní právo*, Praha 1993.
- TRETERA, Jiří R. – PŘIBYL, Stanislav, *Konfesní právo a církevní právo*, Praha 1997.
- TŘÍŠKA, Josef, *Disertace pražské univerzity v 16. – 18. století*, Praha 1977.
- TUMPACH, Josef – PODLAHA, Antonín, *Český slovník bohovědný I-III*, Praha 1912, 1916, 1926.
- URFUS, Valentin, *Stát a církev v návrhu na revizi zemského zřízení v Čechách v první třetině 18. století*, Právněhistorické studie 23, 1980, s. 147-160.
- VACEK, František, *Dějiny církevního desátku v Čechách a na Moravě*, ČDV 22, 1935, s. 1-14.
- VACEK, František, *Diecéšní synoda pražská z r. 1605. Život církevní v Čechách z počátku 17. století*, SHK 5, 1896, s. 25-45.
- VÁCHA, Lumír, *Neznámá knížka z Doudleb*, Jihočeské knihovny 20, 1986, s. 48-51.
- VÁLKA, Josef, *Barokní slavnosti*, in: Zdeněk Hojda (ed.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 53-63.
- VÁLKA, Josef, *Česká společnost v 15. – 18. století. II. Bělohorská doba. Společnost a kultura „manýrismu“*, Praha 1983.
- VÁLKA, Josef, *Dějiny Moravy II. Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1996.
- VÁLKA, Josef, *Homo festivans*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= OH 8), s. 5-19.
- VÁLKA, Josef, *Manýrismus a baroko v české kultuře 17. a 1. poloviny 18. století*, SCeTH 8, 1978, s. 155-213.
- VÁLKA, Josef – ŠTĚDRŮ, Miloš, *Svátky a slavnosti v dějinách kultury*, Opus musicum 17, 1985, s. 155-213.

- VAŠICA, Josef, *České literární baroko*, Praha 1938.
- VICHRA, Jan, *Pražský arcibiskupský seminář a jeho studenti v 17. a 18. století*, DP 11, 1993, s. 123-134.
- VLNAS, Vít, *Barokní církev a umělecké sběratelství*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty*, České Budějovice 1996 (= OH 5), s. 515-530.
- VLNAS, Vít, *Jan Nepomucký – česká legenda*, Praha 1993.
- VLNAS, Vít (ed.), *Sláva barokní Čechie. Stati o umění, kultuře a společnosti 17. a 18. století*, Praha 2001.
- VLNAS, Vít (ed.), *Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost 17. a 18. století. Katalog centrální výstavy*, Praha 2001.
- VLUKA, Josef, *Zvyky svatební ve Slezsku*, ČL 8, 1899, s. 369-375.
- VOCELKA, Karl, *Feste in der frühen Neuzeit in der österreichischen Geschichtsschreibung*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech v raném novověku*, České Budějovice 2000 (= OH 8), s. 21-36.
- VOCELKA, Karl, *Habsburská zbožnost a lidová zbožnost. K mnohvrstevnatosti vztahů mezi elitní a lidovou kulturou*, FHB 18, 1993, s. 225-239.
- VOLF, Miroslav, *K dějinám protireformace v jižních Čechách (1638-1650)*, JSH 51, 1982, s. 81-87.
- VYKOUKAL, František, *Česká svatba*, Praha 1893.
- WINKELBAUER, Thomas, *Fürst und Fürstendiener. Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat der konfessionellen Zeitalters*, München 1999.
- WINKELBAUER, Thomas, *Karrieristen oder fromme Männer? Adelige Konvertiten in den böhmischen und österreichischen Ländern um 1600*, Frühneuzeit-Info 10, 1999, 1-2, s. 9-20.
- WINKELBAUER, Thomas, *Socialdisziplinierung und Kofessionalisierung duch Grundherren in den österreichischen und böhmischen Ländern in 16. und 17. Jahrhundert*, Zeitschrift für historische Forschung 19, 1992, s. 317-339.
- WINTER, Zikmund, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století I-II*, Praha 1895.
- WIRTH, Zdeněk, *Umělecké památky Čech*, Praha 1957.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Politická komunikace aristokratické společnosti na počátku novověku*, České Budějovice 2005 (= MH 6).
- ZAHRADNÍK, Pavel, *Obraz boleslavského vikariátu ve vizitačních protokolech z let 1670 a 1696*, Paginae historiae 13, 2005, s. 106-139.
- ZÁLOHA, Jiří, *Eggenberské dědictví v jižních Čechách*, JSH 38, 1969, s. 10-14.

- ZÁLOHA, Jiří, *Přehled vývoje eggenberské državy v jižních Čechách*, JSH 27, 1958, s. 27-29.
- ZÁLOHA, Jiří, *Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenberku*, b.m., b.d.
- ZEMAN, Martin, *In sinu Sanctae Matris Ecclesiae. Příspěvek k dějinám církevní správy a náboženského života Prácheňského kraje ve vikariátech Blatná a Netolice na přelomu 17. a 18. století ve světle farářských relací*, České Budějovice 2001 (diplomová práce).
- ZEMAN, Martin, *Locus in quo parochum ago vocatur. Příspěvek k poznání stavu církevní správy a náboženského života v Prácheňském kraji na přelomu 17. a 18. století*, České Budějovice 2003 (rigorózní práce).
- ZEMAN, Martin, *Možnosti využití „farářských relací“ jako pramene pro historickodemografická studia (Pokus o rekonstrukci početního stavu populace Prácheňského kraje v poslední čtvrtině 17. a na počátku 18. století)*, HD 25, 2001, s. 65-82.
- ZÍBRT, Čeněk, *J. Š. Baar, farář ořechevský, na svatbě v Řeporyjích u Prahy*, ČL 26, 1926, s. 140-148.
- ZÍBRT, Čeněk, *Staročeská svatba. Národopisná scéna o 10 oddílech*, Praha 1930.
- ZÍBRT, Čeněk, *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní*, Praha 1889.
- ZÍBRT, Čeněk, *Seznam pověr a zvyklostí z VIII. věku*, Praha 1895.
- ZÍBRT, Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha 1950.
- ZUBER, Rudolf, *Nové tendence ve studiu církevních dějin*, Duchovní pastýř 39, 1990, s. 3-6.
- ZUBER, Rudolf, *Osudy moravské církve v 18. století (1695-1777)* I, Praha 1987; II, Praha 2003.
- ZILYNSKÁ, Blanka, *Poddanské městečko Kozojedy v letech 1610-1630 ve světle kostelních počtů*, in: Gryspekové a předbělohorská šlechta, Mariánská Týnice 1998, s. 102-114.
- ZYLINSKÁ, Blanka, *Záduší*, in: Ivan Hlaváček – Jan Hrdina (edd.), *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové, Praha 1998, s. 535-548.
- ŽILKA, Ladislav, *Příjmy a výdaje týnské farnosti koncem 16. a začátkem 17. století*, PSH 25, 1992, s. 40-61.

VIII. SEZNAM ZKRATEK

AČ	- Archiv český
AM	- Archiv města
APA I	- Archiv pražského arcibiskupství I
AUC – Iuridica	- Acta Universitatis Carolinae – Iuridica
ČČH	- Český časopis historický
ČNM	- Časopis Národního muzea
ČKD	- Časopis katolického duchovenstva
ČsČH	- Československý časopis historický
ČSPS	- Časopis společnosti přátel starožitností
ČL	- Český lid
d.	- denár
ĐaS	- Dějiny a současnost
FHB	- Folia historica bohemica
fol.	- folium
fr.	- florén (zlatý)
FÚ	- farní úřad
HD	- Historická demografie
HÚ JU	- Historický ústav Jihočeské univerzity
JSH	- Jihočeský sborník historický
kr.	- krejcar
OH	- Opera historica
P.	- Pater
PSH	- Pražský sborník historický
SAP	- Sborník archivních prací
SH	- Sborník historický
SOA	- Státní oblastní archiv
SokA	- Státní okresní archiv
MH	- Monographia historica
NA	- Národní archiv
VKČSN	- Věstník Královské české společnosti nauk
Vs	- Velkostatek
VÚ	- Vrchní úřad
zl.	- zlatý

IX. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1

Současná mapa jižní části českobudějovického okresu

Příloha č. 2

Přehled doudebských farářů v 17. a 18. století

Příloha č. 3

Přehled farářů v Kamenném Újezdě v 17. a 18. století

Příloha č. 4

Přehled kostelníků záduší v Doudebech v 17. století

Příloha č. 5

Přehled kostelníků záduší v Kamenném Újezdě v 17. a 18. století

Příloha č. 6

Přísaha doudebských kostelníků z roku 1655

Příloha č. 7

Přehled doudebských kantorů v 17. a 18. století

Příloha č. 8

Přehled kantorů v Kamenném Újezdě v 17. a 18. století

Příloha č. 9

Přehled mecenášů a dobrodinců kostela a obrazu Panny Marie v Doudebech v 17. a 18. století

Příloha č. 10

Přehled mecenášů a dobrodinců kostela v Kamenném Újezdě v 17. a 18. století

Příloha č. 11

Sociální skladba prosebníků a zaměření vyslyšených proseb k obrazu Panny Marie v doudebské farnosti

Příloha č. 12

Řemeslníci pracující pro kostel a faru v Doudebech

Příloha č. 13

Řemeslníci pracující pro kostel a faru v Kamenném Újezdě

Příloha č. 14

Nejčastější kmoři v doudebské farnosti v letech 1675-1684

Příloha č. 15

Počty křtů ve farnosti Doudeby v letech 1675-1684 v závislosti na jednotlivých dnech v týdnu

Příloha č. 16

Počty křtů ve farnosti Doudleby v letech 1675-1684 podle jednotlivých měsíců kalendářního roku

Příloha č. 17

Počty křtů ve farnosti Doudleby v letech 1675-1684 podle jednotlivých farních vesnic

Příloha č. 18

Volba jmen dětí narozených v doudlebské farnosti v letech 1675-1684 v závislosti na průběhu svátků křesťanských světců

Příloha č. 19

Sňatky ve farnosti Doudleby v letech 1671-1690 v závislosti na jednotlivých dnech v týdnu

Příloha č. 20

Sňatky ve farnosti Doudleby v letech 1671-1690 v závislosti na měsících kalendářního roku

Příloha č. 21

Křestní jména dětí narozených ve farnosti Doudleby v letech 1675-1684

Příloha č. 22

Počet kmotrů při křtech v doudlebské farnosti v letech 1675-1684

Příloha č. 23

Slovníček liturgických a méně obvyklých výrazů

PŘÍLOHA Č. 2

PŘEHLED DOUDLEBSKÝCH FARÁŘŮ V 17. A 18. STOLETÍ¹

Jméno	Doba působnosti	Místo narození	Předchozí působišťe	Působišťe po odchodu z Doudleb	Místo a rok úmrtí
Ambrož Karel Sylvány	1661-1665	- (= není známo)	Soběnov	-	Doudleby 1665
Melichar František Michalovic	1666-1667	-	-	Modrá Hůrka	Dubné 1672
Vavřinec Ferdinand Král	1667-1682	Lišov	Dubné	Lišov	Lišov 1702
Ondřej Vojtěch Smetana	1682-1687	-	Radenín	Modrá Hůrka	Modrá Hůrka 1696
Daniel Antonín Hruška	1688-1691	-	Bystřice u Benešova	Modrá Hůrka	-
František Vilém Vostřešanský	1688-1691	-	-	Vodňany děkan	Vodňany 1707
Jakub Josef Suchetius	1698-1701	-	Lišov	-	Doudleby 1701
Václav František Bezděka	1702-1708	-	-	Písek	Písek 1735 děkan a vikář
Jan Václav Ignác Slavík	1708-1723	Písek	-	Lišov	Lišov 1736
Josef Augustin Springer	1723-1728	Plzeň	-	Zahájí	Zahájí 1739
Josef Ryba	1728-1730	Strakonice	-	-	-
Adam Poscher	1730-1732	Benešov	-	Chelčice	-
Václav Souček	1732-1739	Praha	-	Veselí nad Lužnicí	-
Vavřinec Fürbitz	1739-1747	-	Bystřice u Benešova	-	Doudleby 1747
František Samuelis	1747-1748	Kutná Hora	-	Ševětín	-
Ignác Libra	1748-1751	Soběslav	-	Modrá Hůrka	-
Ferdinand Blažej	1751-1762	Ješín u Velvar	-	Zahájí	Lišov 1775
Josef Baumann	1762-1767	-	-	-	-
Ignác Šebestiáni	1767-1772	-	-	-	Doudleby 1772
Matěj Jelínek	1772-1776	-	-	-	-
František Holý	1776-1786	Sušice	-	-	Doudleby 1786

¹ Použité prameny a literatura: SOA Třeboň, Sběrka matrik jihočeského kraje, Doudleby, 1NOZ (1670-1701), 2 NOZ (1702-1756), 3 NOZ (1751-1783), 4 NOZ (1736-1783). SÚA Praha, APA I, sign. B21/17, Repertář zemřelých kněží arcidiecéze pro léta 1677-1852; SÚA Praha, APA I, sign. B23/13, Abecední index zemřelých kněží pro léta 1637-1760; Václav PULEC, *Doudleby*, České Budějovice 1926.

PŘÍLOHA Č. 3

PŘEHLED FARÁŘŮ V KAMENNÉM ÚJEZDĚ V 17.-18. STOLETÍ²

Jméno	Doba působnosti	Místo narození	Předchozí působíště	Působíště po odchodu z Kamenného Újezda	Místo a rok úmrtí
Šimon Štefanides	1624	nezjištěno	Přídolí	Doudleby a současně Ledence v roce 1628	nezjištěno
Vincenc Fabri	1630-1633 administrátor, 1603-1634 farář	nezjištěno	přior kláštera dominikánů v Českých Budějovicích		nezjištěno
Matěj Pallatius	1634-1635	nezjištěno	působil současně ve Střížově		
Joachim Arnošt	1635-1642	nezjištěno	nezjištěno	nezjištěno	nezjištěno
Václav Mechetius	1642	nezjištěno	nezjištěno	nezjištěno	nezjištěno
Ambrož Karel Silvanus	1642-1646	nezjištěno	působil nejprve v Černici, současně v Doudlebech a Kamenném Újezdě, pak v Soběnově		Doudleby 1665
Jiří Maxmilián Štědrovský	1646-1650	Trhové Sviny	spravoval současně Kamenný Újezd a Doudleby, odešel do Velešína		nezjištěno
Melichar Ferdinand Girkory	1650-1664	Jindřichův Hradec	spravoval současně Kamenný Újezd a Doudleby		nezjištěno
Jan Ignác Ferdinand Libertinus	1664-1680	Blovice	nezjištěno	–	Kamenný Újezd 1680
Jan Florián Hammerschmidt	1680-1695	Stod u Chotěšova	České Budějovice (kaplan)	superior arcibiskupského domu v Klatovech	Praha 1735
František Vostřešanský	1695	farář v Doudlebech, administrátor			
Jan Baptistus Seydl	1695-1697	nezjištěno	nezjištěno	nezjištěno	nezjištěno
František Vostřešanský	1697	farář v Doudlebech, administrátor			
Václav Antonín Gruber	1697-1703	nezjištěno	nezjištěno	děkan v Netolicích, od roku 1714 vikář	Netolice 1722
Martin Schiroký	1703-1705	nezjištěno	nezjištěno	nezjištěno	nezjištěno
Jan Josef Zavadil	1705-1735	nezjištěno	kaplan v Českém Krumlově, v letech 1703-1705 farář v Chrobolech	–	Kamenný Újezd 1737

² Použité prameny a literatura: Zlatuše KUKÁNOVÁ, *Zprávy o stavu far pražské arcidiecéze*, *Paginae historiae* 2, 1994, s. 20-60; František ŠTĚDRÝ, *Počet far v době předhusitské a po Bílé hoře*, SHK 21, 1920, s. 10-30.; Soka České Budějovice, FÚ Kamenný Újezd, kniha č. 1, Libellus-Minus Memorabilium ab anno 1813, fol. 6; SÚA Praha, APA I, sign. B21/17, Repertář zemřelých kněží arcidiecéze pro léta 1677-1852; SÚA Praha, APA I, sign. B23/13, Abecední index zemřelých kněží pro léta 1637-1760.

Pavel Petr Zátka	1737-1739	Kamenný Újezd, narozen 12.1. 1685	Vimperk	–	Kamenný Újezd 1739
Matěj Iligner	1739-1776	Soběslav, 1701	Němčice	–	Kamenný Újezd 1776
František Puchmayer	1776-1806	nezjištěno	Bílsko u Vodňan	–	Kamenný Újezd 1806

PŘÍLOHA Č. 4

PŘEHLED KOSTELNÍKŮ ZÁDUŠÍ V DOUDLEBECH V 17. STOLETÍ³

Jméno	Doložen jako kostelník	Bydliště	Poddaný	Socioprofesionální a majetkové poměry ⁴	Hospodářem v letech ⁵	Poznámka
Adam Šejhl	od r. 1631-1655-1658 (dvě období)	Doudleby	třeboňský	držel grunt v ceně 100 kop grošů	1625-1669	rychtář (1638, 1651)
Marek Koželuh (Ledrer)	od roku 1631	Doudleby	českobudějovický	držel chalupu v ceně 30 kop grošů míšeňských	od roku 1623	-
Václav Rybák	od roku 1631	Plavo	vyšebrodský	v roce 1640 byl Rybákův grunt oceněn na 281 kop grošů míšeňských	do roku 1653	zemřel v roce 1653-
Vít Klivanda	od roku 1631	Straňany	českokrumlovský	v roce 1654 držel jeho syn Ondřej Klivanda grunt o velikosti 30 strychů, 4 voly, 3 krávy, 1 jalovici, 6 ovcí a 4 prasata; v roce 1715 byl grunt jeho dalšího nástupce Jakuba Klivandy ošacován na 85 kop grošů míšeňských		
Ambrož Podhrbný (Lupl)	1655-1658	Doudleby	českobudějovický	držel chalupu v ceně 116 kop grošů míšeňských	1627-1666	rychtář (1634)
Václav Slabej	1655-1658	Doudleby	třeboňský	tkadlec, chalupa oceněna na 20 kop grošů míšeňských	1650-1662	

³ Srov. FÚ Doudleby, Zádušní počty 1628-1716. K tomu též Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Bechyňsko I-III*, Praha 1997.

⁴ Majetkové poměry byly rekonstruovány na základě pozemkových knih. Pro třeboňské poddané srov. SOA Třeboň, Vs Třeboň, sign. IA 5AU 9, pozemková kniha rychty Doudleby, 1600-1707, a tamtéž, Okresní soud České Budějovice, kniha č. 15, pozemková kniha rychty Doudleby, 1707-1879. Pro poddané města České Budějovice srov. SOA České Budějovice, AM České Budějovice, knihy trhových smluv pro poddanské vsi města č. 1-5, 1512-1750. Pro poddané kláštera ve Vyšším Brodě srov. tamtéž, Cisterciáci Vyšší Brod, kniha č. 454, pozemková kniha pro rychty Otěvěk, Střížov a Plav, 1640-1731. Pro poddané kláštera klarisek v Českém Krumlově se dochovala pozemková kniha až pro pozdější období SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 5AU 83, pozemková kniha kláštera sv. Kláry v Českém Krumlově, 1690-1783.

⁵ Tamtéž.

Havel na Václavově (Havel Václav)	1655-1658	Straňany	českokrumlovského kláštera	v roce 1654 držel podle berní ruly Havel Václav grunt o velikosti 26 strychů, 4 voly, 1 krávy, 1 jalovici, 5 ovcí a 1 prase; v roce 1701 byl grunt jeho nástupce Matouše Václava ošacován na 70 kop grošů míšeňských		
Jan Brkal	1655-1658	Plavo	vyšebrodský	1674 předal grunt v ceně 550 kop grošů míšeňských Erhartu Brkalovi	1649-1674	
Tomáš Juda	od roku 1658	Stropnice	třeboňský	1631 koupil grunt v ceně 40 kop grošů míšeňských od Valenta Hanzla	1631-1674	starší kostelník
Vincenc Hlach	od roku 1658	Plavo	vyšebrodský	1654 koupil grunt od Říhy Hlacha za 420 kop grošů míšeňských	1654-1672	do roku 1654 působil jako šafář ve Lhotě-
Ondřej Klivanda	od roku 1658	Straňany	českokrumlovského kláštera	v roce 1654 držel Ondřej Klivanda grunt o velikosti 30 strychů, 4 voly, 3 krávy, 1 jalovici, 6 ovcí a 4 prasata; v roce 1715 byl grunt jeho nástupce Jakuba Klivandy ošacován na 85 kop grošů míšeňských	již v roce 1651	
Václav Jakl	1658-1675-1678 (dvě období)	Doudleby	českobudějovický	švec, 1695 předal grunt synu Ondřejovi v ceně 85 kop grošů míšeňských	1653-1695	-
Václav Matýska (Čuta)	1675-1678	Doudleby, od roku 1676 Branišovice	třeboňský	1676 pustil dva grunty v Doudlebech v celkové ceně 50 kop grošů míšeňských a ujal se Čutovy živnosti v Branišovicích v ceně 230 kop grošů míšeňských	1669-1705	starší kostelník
Ambrož Slabej (Tkadlec)	1675-1678-1684 (dvě období)	Doudleby	třeboňský	1674 shořela jeho chalupa v ceně 30 kop, 1676 se ujal dvou gruntů od Václava Matýsky v celkové ceně 50 kop grošů míšeňských	1662-1674 1674-1679	zemřel v roce 1687-
Vavřínc Juda	1675-1678	Stropnice	třeboňský	1674 převzal grunt od Tomáše Judy za 40 kop grošů míšeňských	1674-1682	vnuk kostelníka Tomáše Judy-
Václav Šejhl	1678-1684	Doudleby	třeboňský	1678 se přiznil k vdově Justýně na grunt oceněný na 100 kop grošů míšeňských	1678-1687	zemřel v roce 1687-
Martin Tomášek	1678-1684	Doudleby	českobudějovický	1683 zemřel a zanechal chalupu v ceně 115 kop s příslušenstvím v ceně 73 kop grošů míšeň.	1671-1683	zemřel v roce 1681-
Řehoř Hlach	1678-1684	Plavo	vyšebrodský	1672 převzal grunt v ceně 420 kop grošů míšeňských, v roce 1714 oceněn majetek na 490 zlatých	1672-1714	-
Adam Nedorost	1684-1698	Doudleby	třeboňský	1678 se ujal chalupy v Doudlebech v ceně 30 kop grošů míšeňských	1678-1701	působil 1 rok jako mladší a 13 let jako starší kostelník

Jiřík Chlemesta	od r. 1699	Straňany	třeboňský	1684 se ujal živnosti za 50 kop grošů míšeňských	1684-1713	starší kostelník zemřel v roce 1713 v 60 letech
Bican Boubá	od r. 1699	Straňany	třeboňský	držel grunt oceněný na 50 kop grošů míšeňských	1685-1715	zemřel v roce 1720 v 70 letech-
Matouš Juda	od r. 1699	Stropnice	třeboňský	1698 převzal živnost o půl lánu gruntu bez potahu oceněný na 30 kop grošů míšeňských	od roku 1698	-

PŘÍLOHA Č. 5

PŘEHLED KOSTELNÍKŮ ZÁDUŠÍ V KAMENNÉM ÚJEZDĚ V 17. A 18. STOLETÍ⁶

Jméno	Doložen jako kostelník v letech	Bydliště	Poddaný	Socioprofesionální a majetkové poměry ⁷	Poznámka
Staněk Přední	1625-1627-1630 (dvě období)	Kamenný Újezd	panství Český Krumlov	1654 - Kryštof Staněk, sedlák, 60 strychů půdy, držel 4 voly, 2 krávy, 10 ovcí, 3 prasata	
Pavel Krejčí	1625-1627-1630 (dvě období)	Kamenný Újezd	panství Český Krumlov	1654 - Matěj Krejčí, zahradník; držel 1 strych půdy, 1 krávu a 2 jalovice	
Vojtěch Marek	1625-1627-1630-1635-1650-55 (pět období, 25 let)	Krasejovka	klášter klarisek v Českém Krumlově	1654 - Marek Trumda (Albrecht), sedlák, 30 strychů půdy, 4 voly, 2 krávy, 1 jalovici, 4 ovce, 2 prasata, 3 strychy lesa)	V roce 1650 jako starší kostelník
N. Blahout	1625-1627-1630 (dvě období)	Rančice	prelatura Český Krumlov	nelze dohledat	
Janek	1635-1650	Kamenný Újezd	neuveдено	nelze dohledat	
Bartoloměj Czahel	1635-1650	neuveдено	nelze dohledat	nelze dohledat	
Šimon Fres	1635-1650	Opalice	prelatura Český Krumlov	nelze dohledat	
Ondřej Blahout	1650-1655-1663 (dvě období)	Rančice	prelatura Český Krumlov	nelze dohledat	
Vít Paule	1650-1655-1663 (dvě období)	Kamenný Újezd	záduší v Kamenném Újezdě	1654 - Vít Pavlů, sedlák; držel 40 strychů půdy, 4 voly, 3 krávy, 5 ovcí, 2 prasata, 2 strychy lesa	
Jonáš Pokorný neb Hrnčíř	1650-1655-1663 (dvě období)	Kamenný Újezd	panství Český Krumlov	1654 - Jonáš Hrnčíř, zahradník a hrnčíř; držel 2 voly, 2 krávy, 2 jalovice, 3 prasata	
Urban Kamarejt	1663-1665	Otmanka	záduší kostela sv. Víta v Českém Krumlově	1654 - Urban Kamarejt, sedlák; držel 30 strychů půdy, 6 volů, 4 krávy, 7 jalovic, 2 ovce, 2 prasata	starší kostelník

⁶ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 3Kalfa, kart. 23, účty farního kostela v Kamenném Újezdě 1625-1788. K tomu též Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle viry z roku 1651. Bechyňsko I-III*, Praha 1997.

⁷ Majetkové poměry kostelníků poddaných českokrumlovskému panství byly rekonstruovány na základě pozemkové knihy rychty Kamenný Újezd z let 1704-1879. Srov. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 5AU 133. Pro ostatní poddané jsou pozemkové knihy v tomto období nepřístupné, byly proto využity údaje z berní ruly s upozorněním, že se majetkové poměry pro pozdější období mohly změnit. Srov. tamtéž, sign. I 4R No 1a červeně, ověřený opis berní ruly pro českokrumlovské panství z roku 1718. Pro českokrumlovskou prelaturu však nebyla berní rula zhotovena.

Ambrož Paule	1663-1665	Kamenný Újezd	záduší v Kamenném Újezdě	1654 - Vít Pavlů, sedlák; držel 40 strychů půdy, 4 voly, 3 krávy, 5 ovcí, 2 prasata, 2 strychy lesa	
Urban Blahout	1663-1665	Rančice	prelatura Český Krumlov	nelze dohledat	
Matěj Krejčí	1663-1665-1680-1673-1682 (čtyři období, 19 let)	Kamenný Újezd	panství Český Krumlov	1654 - Matěj Krejčí, zahradník; držel 1 strych půdy, 1 krávu a 2 jalovice	
Filip Tkadlec	1665	Břeží	panství Český Krumlov	nelze dohledat	
Pavel Klimth	1680-1682	neuveveno	nelze dohledat	nelze dohledat	
Jakub Pokornej	1680-1682	Kamenný Újezd	panství Český Krumlov	1654 - Jonáš Hrnčíř, zahradník a hrnčíř; 2 voly, 2 krávy, 2 jalovice, 3 prasata	
Šimon Janouch	1680-1682	Dolní Svince	záduší kostela sv. Víta v Českém Krumlově	1654 - Matěj Janouch, sedlák; držel 45 strychů půdy, 8 volů, 7 krav, 5 jalovic, 25 ovcí a 10 prasat	
Václav Kotek	1692-1734 (nepřetržitě 42 let)	samota Kotek u Břeží	panství Český Krumlov	1654 - Šimon Kotek, sedlák; 30 strychů půdy, 6 volů, 4 krávy, 2 jalovice, 8 ovcí, 3 prasata	od roku 1705 starší kostelník
Georg Mráz	1692-1696-1702 (tři období)	neuveveno	neuveveno	nelze dohledat	
Urban Smejkal	1692-1696-1702 (tři období)	Kamenný Újezd	záduší v Kamenném Újezdě	1654 - pustý grunt	
Jan Kamarejt	1692-1696-1702	Otmanka	záduší kostela sv. Víta v Českém Krumlově	1654 - Urban Kamarejt, sedlák; držel 30 strychů půdy, 6 volů, 4 krávy, 7 jalovic, 2 ovce, 2 prasata	
Anton Šebelka	1705-1708-1712-1716-1719-1724; 1734-1740 (šest období)	Rančice	panství Český Krumlov	v letech 1699-1716 držel grunt v ceně 603 kop grošů míšeňských	
Melichar Fišer neb Beran	1705-1708-1712-1716-1719-1724 (pět období)	Kamenný Újezd	klášter klarisek v Českém Krumlově	1654 - Jiljí Beran, sedlák; držel 20 strychů půdy, 2 voly, 3 krávy, 2 jalovice a 3 ovce	
Antonín Malzát	1705-1708-1712	Kamenný Újezd	prelatura Český Krumlov	nelze dohledat	
Vojtěch Paule	1712-1742 (nepřetržitě 30 let)	Kamenný Újezd	záduší v Kamenném Újezdě	1654 - Vít Pavlů, sedlák; držel 40 strychů půdy, 4 voly, 3 krávy, 5 ovcí, 2 prasata, 2 strychy lesa	v roce 1716 označen jako zádušní rychtář
Jeroným Rytíř	1726	Kosov	panství Třeboň	nezjištěno	

Václav Šebelka	1728-1731-1734-1737	Rančice	panství Český Krumlov	v letech 1716-1756 hospodařil na gruntě v ceně 603 kop grošů	
Lorenz Kapoun	1724-1726- 1728-1731-1734-1737- 1743-1746-1749-1752 (nepřetržitě 28 let))	Kamenný Újezd	panství Český Krumlov	v letech 1720-1755 hospodařil na gruntě v ceně 430 kop grošů	
Melichar Bína	1742-1761 (19 let)	Kamenný Újezd	panství Český Krumlov	v letech 1734-1764 hospodařil na gruntě v ceně 176 kop grošů míšeňských	1755 - rychtář
Melichar Paule	1742-1761 (19 let)	Kamenný Újezd	záduší v Kamenném Újezdě	nezjištěno	
Jan Haláček	1742	Čertyně	panství Český Krumlov	nezjištěno	
Jakub Kholar	1755	Rančice	panství Český Krumlov	v letech 1740-1759 hospodařil na gruntě v ceně 224 kop grošů míšeňských	
Lorenz Němec	1755-1758-1761	Březí	panství Český Krumlov	nezjištěno	

PŘÍLOHA Č. 6

PŘÍSAHA DOUDLEBSKÝCH KOSTELNÍKŮ Z ROKU 1655⁸

„Povinnost kostelníkův doudlebskejch

Přisahám Pánu Bohu všemohoucímu, Blahoslavené Rodičce Boží Panně Mariji, svatému Vincensovi, všem Božím svatým, na nebi přebývajícím, jakož jsme z jistého poručení vrchnosti naší milostivý za kostelníky a správce záduší a chrámu zdejšího doudlebskýho, nad všemi a všelijakými důchody a užitky, k témuž chrámu Božímu, a záduší k němu příslušejícím, nařízení, že se v tom povolání našem, předně ku Pánu Bohu a k tomu záduší pilně, bedlivě, a věrně chovati budeme; nic k sobě pod žádným vymyšleným způsobem, z těch věcí, které k důchodu téhož záduší vstahovati by se měly, společně ani rozdílně nepřivlastňující, nýbrž jak v přijímání peněz i jiných všech přínáležitosti, tak i v vydání, kupování a prodávání, jedni bez vědomí druhých nitz činiti nemáme, peníze v truhlici k tomu zřízené chovající, s dotazem pana colatora pana faráře, a vosady coby většího a podstatnějšího bylo náklady konati, v tom ve všem se jakž na dobré, pobožné a poctivé lidi náleží chovati chceme a pravdivě připovídáme, k tomu ke všemu rač nám dopomáhati Blahoslavená a nerozdílná Trojice svatá, Buch Otec, Buch Syn, Buch Duch Svátý, vše jeden Hospodin na věky požehnaný, Blahoslavenná Rodička Boží Panna Maria, svatej Vincens i všichni vostatní svatí; amen.“

⁸ Použité prameny: FÚ Doudleby, Zádušní počty 1628-1716.

PŘÍLOHA Č. 7

PŘEHLED DOUDLEBSKÝCH KANTORŮ V 17. A 18. STOLETÍ⁹

Jméno kantora:	Doložené údobí působnosti:	Poznámka:
Jiří Skolík	1671 – 1675	
Pavel Dorazil	1683	
Václav Vobratanský	1685 – 1686	pocházel ze Soběslavi
Daniel Josef Wolf	1690 – 1700	pocházel ze Soběslavi
Josef Opekar	1705 – 1707	
Jakub Čouza	1711 – 1712	
Vojtěch Hanus	1713 – 1715	pocházel z Lhenic
Jan Řepa	1716	
Mikuláš Zajíček	1720 – 1730	
Matěj Novotný	1732 – 1733	
Ignác František Josef Wagner	1733 – 1746	syn kostelníka v Římově
Antonín Mayschl	1754 – 1760	
Josef Jungbauer	1766 – 1775	utонуl 6. 11. 1775
Jan Krab	od r. 1778	

⁹ Použité prameny: SOA Třeboň, Sběrka matrik jihočeského kraje, FÚ Doudleby, knihy č. 1-4.

PŘÍLOHA Č. 8

PŘEHLED KANTORŮ V KAMENNÉM ÚJEZDĚ V 17. A 18. STOLETÍ¹⁰

Jméno	Doba působnosti	Místo narození	Předchozí působiště	Působiště po odchodu z funkce učitele	Místo a rok úmrtí
Ondřej	1631	nezjištěno	nezjištěno	nezjištěno	
Tomáš Petr Malešický	1635-1675	Malešice	nezjištěno	–	Kamenný Újezd 1675
Vincenc Dvořák	1675-1676 (od r. 1670 jako pomocný učitel)	Opalice	sedlák v Opalicích	sedlák v Opalicích	Opalice 1719
Jiří Lentz Kaplický	1677	Kaplice	nezjištěno	Jindřichův Hradec	nezjištěno
Jiří Geyer	1678-1693	nezjištěno	nezjištěno	nezjištěno	nezjištěno
Matěj Křišťan	1693-1703	nezjištěno	sedlák v Kamenném Újezdě	sedlák v Kamenném Újezdě	Kamenný Újezd 1703
Jan Pinter	1703-1709	České Budějovice či okolí	Boršov	nezjištěno	nezjištěno
Filip Mikeš-Noháč	1709-1729	Brloh	Brloh	Brloh	Brloh 1748
Jiří Svoboda	1729	Trhové Sviny	–	nezjištěno	nezjištěno
Martin Jan Jungbauer	1729-1772	nezjištěno	nezjištěno	–	Kamenný Újezd 1772

¹⁰ Použité prameny a literatura: SOA Třeboň, Sběrka matrik jihočeského kraje, FÚ Kamenný Újezd, knihy č. 1-2; Josef HEJNIC, *Škola v Kamenném Újezdě a její společenská funkce. Z dějin vesnického školství v 17. a 18. století*, Sborník národního muzea v Praze, řada C – Literární historie 24, 1980, s. 77-122.

PŘÍLOHA Č. 9

PŘEHLED MECENÁŠŮ A DOBRODINCŮ DOUDLEBSKÉHO KOSTELA, ZÁDUŠÍ A OBRAZU PANNY MARIE V LETECH 1650-1780¹¹

Datace	Jméno mecenáše	Sociální zařazení	Geografické zařazení	Konkrétní dar či odkaz
1650	Jan z Ekkerštorfu s manželkou Annou	hejtman panství	Třeboň	hradil pořízení nového hlavního oltáře
1658	Anna z Ekkerštorfu, rozená Svárová	manželka hejtmána panství	Třeboň	darovala kostelu nový ornát, šátek a 9 zl.
1653	Melichar Wolf	měšťan	Třeboň	dar 12 zl.
1662	Ferdinand Mathias Taychl	děchodní písař panství	Třeboň	daroval kostelu stříbrný koflík a později odkázal 20 zl. na postavení kaple sv. Barbory nad studánkou
1658	Lidmila Tkalcová	služka	Straňany	odkaz 2 zl.
1660	Dorota Nedorostka	-	Doudleby	dar 1 zl.
1660	Dionisius Pirkner	úředník panství	Třeboň	odkaz 6 zl.
1667	Jiří Riedl	pivovarský písař	Plavnice	dar 3 zl. 30 kr.
1662	Jan Kábel	-	Velešín	dar 15 zl. 10 kr.
1671	Melichar Girkory	farář	Kamenný Újezd	odkaz 11 zl. 40 kr.
1680	František Resl	hejtman	Český Krumlov	odkaz 10 zl.
1680	Václav Kříha	sedlák	Bošilec	odkaz 8 zl.
1685	Maschgot	-	České Budějovice	dar 10 zl.
1695	Zuzana	manželka správce panského dvora	Komařice	dar 5 zl.
1700	-	prelát	Vyšší Brod	daroval 2 zl. k ozdobení obrazu Rodičky Boží
1700	paní Sybila	-	Český Krumlov	odkaz 3 zl.
1703	Vavřinec Ferdinand Král	bývalý doudlebský farář	Lišov	odkaz 100 zl.
1708	Šimon Vondráč	-	Zaliny	daroval záduší úl včel
1708	Adam František ze Schwarzenberku	kníže a patron kostela	-	daroval 856 zl. na postavení nové věže
1709	Pavel Ignác Bayer	knížecí stavitel	Praha	daroval kostelu kamennou křtitelnicí
1709	Vojtěch Louda	-	Řípec	dar 1 zl 45 kr.
1711	Kristián Leopold	správce	Dříteň	odkaz 1 zl.
1720	Mathias Draxler	hejtman panství	Třeboň	fundace 200 zl.
1722	Jan Píberka	sládek	Lišov	fundace 300 zl.

¹¹ Použité prameny: SOATřeboň, Vs Třeboň, sign. IA 3K alfa, kart. 21, Účty farního kostela v Doudlebech, 1698-1784; FÚ Doudleby, Inventář z roku 1734; FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1777; FÚ Doudleby, Liber memorabilium; FÚ Doudleby, Zádušní počty 1628-1716.

1723	Václav Šabatka	mlynář a měšťan	České Budějovice	daroval kostelu 100 zl. na nové varhany
1727	Eleonora ze Schwarzenberku	kněžna	-	darovala stříbrný kalich
1731	Josef Springer	bývalý doudlebský farář	Zahájí	daroval šest cínových svícňů doudlebskému bratrstvu a stříbrnou lampu k obrazu Panny Marie
1735	Kašpar Žabička	správce	v Prachaticích	odkaz 5 zl.
1734	Dorota Brkalová		Plavo	darovala šest svícňů na hlavní oltář
1734	Jakub Cibulř	sládek	Plavnice	daroval zelenou korouhev
1737	Antonín Slavík	kaplan	kostel u sv. Jindřicha v Praze	daroval korunu k obrazu Panny Marie z kamínků a květin
1739	Páter Valeriánus	kapucín	Praha	daroval křížek z českého adamantu k obrazu Panny Marie
1739	Ariecz	lékárník	Český Krumlov	daroval votivní stříbrnou desku k Panně Marii
1739	Pavel Sadko	farář	Kamenný Újezd	daroval zlatou minci k obrazu Panny Marie v ceně 20 zl.
1739	-	správce panského statku	Komařice	dar 14 zl. na ozdobení kazatelny a stříbrný tolar k Panně Marii
1740	paní Klára	-	České Budějovice	darovala zlatý peníz
1740	Ludmila Princová	-	Trhové Sviny	darovala supeperlicium
1740	Škopek	sedlák	Pašínovice	daroval oltářní ubrus
1740	Jan Hlach	sedlák	Plavo	věnoval 13 zl. na opravu soch v kostele, roku 1756 hradil tůž s manželkou Rosinou pořízení sochy Panny Marie Bolestné před kostelem
1742	Kateřina Kubatová	selka	Plavo	darovala záduší živou krávu
1743	pan Schwartz	perníkář	Český Krumlov	věnoval stříbrnou mužskou obět k obrazu Panny Marie
1747	Vavřinec Fürbitz	farář	Doudleby	odkaz záduší 30 zl.
1753	-	správce panského statku	Borovany	daroval novou zpovědnicí
1777	Šimon Transchut	poddaný	Stropnice	daroval kostelu trubku
1780	Leonardus Lipolt	měšťan	Třeboň	daroval cínovou lampu

PŘÍLOHA Č. 10

PŘEHLED MECENÁŠŮ A DOBRODINCŮ KOSTELA V KAMENNÉM ÚJEZDĚ V 17. A 18. STOLETÍ¹²

Datace	Jméno mecenáše	Sociální zařazení	Geografické zařazení	Konkrétní dar či odkaz
1631	† Talíř	poddaný	Chlumec	odkaz 2 býky záduší
1633-1635	† Valenta Zalabec	poddaný	Záluží	odkaz 10 kop grošů míšeňských
1634	neuveдено	sládek	Bavorov	dar 4 a ½ strychu ovsu
1640	† Havel Mikšík	sládek	neuveдено	odkaz 20 kop grošů míšeňských
1642-44	Šimon Bohdal	poddaný	Milíkovice	zelený damaškový ornát
1642-44	Mariána Doctorová	nezjištěno	Kamenný Újezd	dykytová roucha na oltář Matky Boží
1642-44	Juliána	manželka učitele	Kamenný Újezd	dykytové fěrtoch a rouška
1642-44	Jan Mydlář	nezjištěno	nezjištěno	dykytová stužka
1642-44	Jiřík Kolouch	poddaný	Opalice	ubrus na oltář
1642-44	Šebestová	poddaná	Kamenný Újezd	rouška
1642-44	Šimon	poddaný	Opalice	oprava obrázku Panny Marie
1642-44	Eva Bartochová	poddaná	Bartochův dvůr u Kamenného Újezda	dvě nové korouhve
1635-43	† Urban Dvořák	poddaný	Opalice	odkaz 2 kop 34 grošů
1643-50	† Marek	pacholek	samota Kotek u Kamenného Újezda	odkaz 10 kop grošů míšeňských
1643-50	† Jakub Capenides	farář	Kamenný Újezd	odkaz 30 kop grošů míšeňských
1643-50	† Jiří Marek		Krasejovka	odkaz pár volů
1643-50	† Matouš Mechelius	farář	Kamenný Újezd	odkaz 10 strychů k záduší
1643-50	nezjištěno	čeleď z panského dvora	Plavnice	1 kopa grošů míšeňských na spravení oken v kostele
1650-55	Jakub Capenides	farář	Kamenný Újezd	pohledávky dlužných peněz u osadníků za 8 kop grošů míšeňských
1655-63	Jindřich Lalichreiter z Kalichreiteru	šlechtic, člen řádu kapucínů	neuveдено	30 zl.
1655-63	Bohuslav Krejčí	poddaný	Rančice	15 zl.
1655-63	† Valenta Korbar	poddaný	Rančice	odkázal záduší krávu
1655-63	Voršila Křížová	poddaná	Chlumec	10 zl.
1655-63	Šimon Bohdal	poddaný	Milíkovice	5 kop grošů míšeňských
1655-63	Jan Borskovský	poddaný	Český Krumlov	6 kop grošů míšeňských
1663-65	† Melichar Girkory	farář	Kamenný Újezd	odkaz 42 kop grošů míšeňských
1663-65	† Jiřík Stiedler	písař	Plavnice	odkaz 20 kop grošů míšeňských na pořízení monstrance
1663-65	† Jiřík Dlouhý	švec	Opalice	odkaz 4 kopy 8 grošů

¹² Použité prameny: SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 3Kalfa, kart. 23, účty farního kostela v Kamenném Újezdě 1625-1788 (nefol.).

				míšeňských
1663-65	† Voršila Bohdalová	poddaná	Milíkovice	odkaz 1 kopa grošů míšeňských
1663-65	Prokeš	poddaný	Brychův dvůr v Opalicích	1 kopa grošů míšeňských
1665-73	† Brych	poddaný	Opalice	odkaz 1 zl. 30 kr.
1665-73	† Anížka Řehoušková	poddaná	Svince	odkaz 1 zl. 30 kr.
1665-73	† Paleček	poddaný	Chlumce	odkaz 15 zl.
1665-73	† Krčma	poddaný	Krasejovka	5 zl.
1665-73	Havel Řehoušek	sládek	Český Krumlov	nezjištěno
1673-80	nezjištěno	sládek	Plavnice	nová nebesa
1673-80	nezjištěno	manželka písaře	Plavnice	darovala dykytový fěrtoch
1673-80	Jan Malzát	nezjištěno	nezjištěno	35 kr.
1673-80	† Valenta	pacholek	Opalice	odkaz 1 zl
1673-80	Říha Dušek	nezjištěno	nezjištěno	dar 3 zl. 30 kr.
1680-82	Jakub Papoušek	sládek	Plavnice	dar 36 zl. na pořízení monstrance
1682	Vavřinec Turkowicz	nezjištěno	nezjištěno	dar 3 zl. na pořízení monstrance
1682-86	† stará Babková	poddaná	Kosov	1 zl. 30 kr.
1682-86	† Matěj Vyžrala	poddaný	Svince	1 zl. 30 kr
1682-86	† Blažej Haláček	poddaný	Čertyně	1 zl. 30 kr
1682-86	Mikuláš	pacholek	Třebonín	daroval své služné 3 zl. 30 kr.
1682-86	Vít Schwarz	podruh	Třebonín	45 kr.
1687-89	† Matěj Janás	sedlák	Otmanka	odkázal záduší několik špalků včel
1686-92	nezjištěno	šenkýřka	Kamenný Újezd	nové roucho
1686-92	Koudelková	poddaná	Rančice	nové roucho
1686-92	nezjištěno	šenkýř	dvůr Bartochov	dva nové obrazy
1692	nezjištěno	manželka písaře	Plavnice	dykyta užívaná při křtech
1686-92	Michal	písař	Plavnice	uhradil opravu cínových konviček a věnoval kadidelnice
1692-96	Jakub	písař	Plavnice	1 zl.
1692-96	Janouch	sládek	Plavnice	5 zl. 50 kr.
1692-96	Filip	šafář	Pozdřez	54 kr.
1692-96	† Vít Volka	poddaný	Rančice	odkaz 5 zl. 50 kr.
1692-96	Eliáš Mertl	poddaný	Dolní Třebonín	3 zl. 30 kr.
1692-96	† Vavřinec Turkar	purkrabí	Český Krumlov	odkaz 20 zl.
1692-96	† Václav Šejnoha	poddaný	Břeží	odkaz 4 zl. 40 kr.
1692-96	† Matěj Krejčí	bývalý kostelník	Kamenný Újezd	odkaz 2 zl.
1696-1702	† Markyta Bartochová	nezjištěno	Týn nad Vltavou	odkaz 11 zl. 9 kr.
před rokem 1702	Marie Arnoštka z Eggenberka	kněžna	Český Krumlov	červený aksamitový ornát a bílý s květinami

1705-08	Urban Šimánek	poddaný	Lhota	1 zl. 10 kr.
před r. 1716	Koudelka	poddaný	Rančice	černý ornát a modré roucho
před r. 1716	Ondřej Dvořák	poddaný	Opalice	dva cínové svícný
1719-22	Rozina Lžíčarová	nezjištěno	nezjištěno	odkaz pohledávek ve výši 9 zl.
1724-28	P. Josef Jan Zavadil	farář	Kamenný Újezd	1 500 zl. na stavbu a výzdobu kostela během života a odkaz většiny majetku po smrti
1724-25	Václav Kotek neb Šejnoha	poddaný	Kamenný Újezd	51 zl.
1728	Adam František ze Schwarzenbergu	kníže a patron kostela	Český Krumlov	500 zl. na pořízení nového hlavního oltáře
1728	Jan Jiří Löbl	hejtmán panství	Český Krumlov	finančně nespecifikovaná podpora zřízení oltáře sv. Jana Nepomuckého
1728	† Jan Saltzer	farář	Brloh	odkaz 6 zl.
1733	Jiří Matýska	poddaný	Třisov	1 zl 10 kr.
1740-43	Petr Pavel Zátka	farář	Kamenný Újezd	100 zl. na udržování věčného světla v kostele
1742	Matěj Illigner	farář	Kamenný Újezd	socha Ecce Homo, fundace 5 400 zl. na udržování věčného světla v kostele
1781	Rozálie Dolejší	manželka sládka	Plavnice	pořízení nového obrazu na oltář sv. Jana Nepomuckého v kostele
před r. 1783	František Částka	kaplan	Kamenný Újezd	jesle do kostela
před r. 1783	Josef Turner	kaplan	Kamenný Újezd	boží hrob
před r. 1783	Frederic Semrád	nezjištěno	nezjištěno	dar 425 zl. na pořízení varhan

PŘÍLOHA Č. 11

SOCIÁLNÍ SKLADBA PROSEBNÍKŮ A ZAMĚŘENÍ VYSLYŠENÝCH PROSEB K OBRAZU PANNY MARIE V DOUDLEBSKÉ FARNOSTI¹³

Datace	Jméno	Sociální zařazení	Geografické zařazení	Zaměření vyslyšené prosby
- (neuveдена)	-	selka	Doudleby	ochrana při nebezpečném pádu ze stráně u doudlebského kostela s vozem taženým voly
1689	Martin N.	farář	Velešín	ochrana při nebezpečném pádu z koně
1707	-	žena	Velešín	uzdravení slepé dcery
1713	-	měšťanka	Třeboň	uzdravení z nemoci ochrnutých rukou
1714	-	farář petrinus	-	uzdravení z choroby a také ochrana při nebezpečném pádu z koně
1721	-	selská žena	-	uzdravení z bolestivé choroby
8. 9. 1716	-	úředník s manželkou	Třeboň	uzdravení čtyřletého dítěte
22. 1. 1719	-	voják	-	ochrana ve válce ve Španělsku
1721	Vít Frovotz	syn poddaného	Pojžov	uzdravení z nespecifikované choroby
1688	Mikuláš Konrád Zajíček	vysloužilý dělostřelec	Doudleby	ochrana při bojích s Turky
8. 9. 1732	-	kapucín	Praha	uzdravení z nespecifikované choroby
25. 10. 1733	Kateřina Hovorková	hospodyně na faře	Němčice	uzdravení ze zimnice
17. 12. 1735	Kateřina Kožíšková	-	-	uzdravení slepého oka
1740	Škopek	sedlák	Pašnovice	uzdravení z nespecifikované choroby
30. 6. 1740	Josef Chlemesta	voják, syn poddaného	Straňany	ochrana při nebezpečí během sedmileté vojenské služby
4. 12. 1740	Dorota Harydlogitz	poddaná	Těšínov	uzdravení nemocné dcery
27. 9. 1741	Mikuláš Tomáš Zajíček	kantor	Borovany	uzdravení nemocné dcery
21. 3. 1742	Vavřinec Fürbitz	farář	Doudleby	ochrana před utonutím v řece po pádu z koně
28. 5. 1743	Alžběta Gregorová		Netolice	navrácení zraku v doudlebském kostele
12. 7. 1744	Mariána Havlová	poddaná	panství krumlovského	uzdravení z nespecifikované

¹³ Použité prameny: FÚ Doudleby, Kniha inventářů 1706-1779; FÚ Doudleby, Liber Memorabilium, (nefol.).

			preláta	choroby
16. 8. 1744	Alžběta Očenášková	-	-	uzdravení oteklé nohy
7. 3. 1745	Lucie Kudrnka	poddaná	panství hraběte Buquoye	uzdravení z nespecifikované choroby
4. 4. 1745	Alžběta N.	mlynářka	-	uzdravení z nespecifikované choroby
4. 4. 1745	Kateřina Jakubová	poddaná	Pořešín	uzdravení nemocného dobytka
9. 5. 1745	Ursula Pfeferin	poddaná	panství krumlovského preláta	uzdravení z nesnesitelné tíže na prsou
1745	František Harina	voják	-	ochrana ve válečném konfliktu s Braniborskem
6. 6. 1745	-	pastýřka	Opatovice	uzdravení nemocného dítěte
6. 6. 1745	Thomas Krejčí	poddaný	krumlovské panství	uzdravení choré nohy
1746	František Pochler	měšťan	Č. Budějovice	uzdravení z těžké nemoci s nebezpečím smrti
25. 8. 1745	Anna Schubertin	lékarnice	Třeboň	uzdravení z vleklých bolestí hlavy
16. 11. 1752	Alžběta Jungvirthová	manželka správce	Plavnice	uzdravení nemocného dítěte
1756	-	mlynář	-	uzdravení nemocného dítěte
3. 5. 1758	Jiří Kholer	měšťan	Trhové Sviny	uzdravení nemocné dcery
jaro 1761	Antonín Fliger	mlynářský tovaryš	Č. Budějovice	ochrana před utonutím na prolomeném ledu Vltavy
jaro 1779	Vít Slabý	hospodský	Doudleby	ochrana malého synka, který spadl ze strmé stráně na břeh řeky
1782	Ondřej Jezvík	poddaný	Šalmanovice	uzdravení kulhavé nohy
1783	Šimon Fritz	-	-	uzdravení malého syna z nespecifikované nemoci

PŘÍLOHA Č. 12

ŘEMESLNÍCI PRACUJÍCÍ PRO KOSTEL A FARU V DOUDLEBECH¹⁴

Datace	Jméno	Povolání	Místo působení
1702	Martin Mayer	řezbář	Český Krumlov
Výstavba farního domu v letech 1703-1704	Jiřík Wartner	zedník	-
	Jakub Bula	zedník	-
	Elišáš Nisl	tesař	Ledenice
	Johánek Pičín	hrnčář a kamnář	Třeboň
	Hendrich Krebs	truhlář	-
	Lorenz Pröghl	sklenář	Třeboň
Stavba nové věže a celková barokní přestavba kostela v letech 1708-1709	Pavel Ignác Bayer	architekt	Praha
	Petr de Maggi	stavební polír	-
	Jiřík Wartner	stavební polír	-
	Filip Knapp	tesař	Praha
	Elišáš Nisl	tesař	Ledenice
	Václav Štětka	tesař	-
	Lorenz Zeiter	zámečnick	Třeboň
	Lorenz Pröghl	sklenář	Třeboň
	Jan Krebs	truhlář	Třeboň
	Jan Interholz	klempíř	Jindřichův Hradec
	Zachariáš Furins	hamerník	České Budějovice
	Florián Řezníček	tesař	Doudleby
	Jan Světecký	kameník	-
	Jan Stekmiller	řezbář	Třeboň
	Florián Somer	malíř	-
	-	provazník	Třeboň
Oprava fary a hřbitovní zdi v roce 1729	Jiří Jedlinger	zedník	-
	Richard a Matěj Zwedler	zedníci	-
Pořízení nového zvonu v roce 1742	Jiřík Kholar	zvonář	České Budějovice
	-	kovář	Ledenice

¹⁴ SOA Třeboň, Vs Třeboň, Účty kostela v Doudlebech, sign. IA 3K alfa, kart. 21. V účtech jsou uvedeny i platy dalším řemeslníkům bez uvedení jejich jmen a místa původu.

PŘÍLOHA Č. 13
 ŘEMESLNÍCI PRACUJÍCÍ PRO KOSTEL A FARU
 V KAMENNÉM ÚJEZDĚ ¹⁵

Datace	Jméno	Povolání	Místo působení
Stavba věže v roce 1690	Dominicus Lambardier	stavební polír	neuveveno
	Jakub Zippenbauer, Georg Hayko, Lorenz Ilko	zedníci	neuveveno
	mistr Vít Roch, Matouš Stepl, Šebestián Trohl, Linhart Zacharda, Šebestián Bláha, Adam Haringer, Jacob Hammermüllner	tesaři	neuveveno
	Kašpar Lobischnier	kovář	neuveveno
	Matěj Pečenka	pokrývač	neuveveno
	Michal Hoffengurth	malíř	neuveveno
	Přestavba kostela v letech 1726-1728	Jacob Schönbauer	hamerník
Johann Plansker		kameník	Český Krumlov
Georg Burgen		truhlář	Český Krumlov
Josef Široký		truhlář a řezbář	Český Krumlov
Michael Baltauf		zámečnick	Český Krumlov
Antonín Müller		zámečnick	České Budějovice
Zachariáš Horný		kameník	Hluboká
Karel Voglmuth		malíř	Český Krumlov
Georg Raab		pokrývač	Český Krumlov
1731		Jacob Krajíček	varhanář
Přestavba kostela v letech 1728-1731	Jan Ferdinand Rabatz	řezbář	Umbowitz
	Gerhard Bürger	zámečnick	Český Krumlov
	Johann Schönbeck	pokrývač	neuveveno

¹⁵ SOA Třeboň, Vs Třeboň, SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 3Kalfa, kart. 23, účty farního kostela v Kamenném Újezdě 1625-1788 (nefol.). V účtech jsou uvedeny i platy dalším řemeslníkům bez uvedení jejich jmen a místa původu.

PŘÍLOHA Č. 14

NEJČASTĚJŠÍ KMOTŘI V DOUDLEBSKÉ FARNOSTI V LETECH 1675-1684

Jméno	Bydliště	Poddaný	Socioprofesionální zařazení	Počet kmotrovství
Matěj Rouha – Podhrbný	Doudleby	města České Budějovice	rychtář a chalupník	30
Ondřej Klivanda	Straňany	kláštera klarisek v Českém Krumlově	sedlák a kostelník	26
Stanislav Nuska	Stropnice	panství Vyšší Brod	mlynář	25
Alžběta Klivandová	Straňany	kláštera klarisek v Českém Krumlově	manželka kostelníka	23
Anna Vaclíková	Plavo	panství Vyšší Brod	manželka sedláka Ctibora Vaclíka	20
Žofie Mikešová	Stropnice	panství Komařice	manželka rychtáře ve Stropnici	18
Justýna Šejhlová	Doudleby	panství Třeboň	manželka kostelníka,	18
Václav Jakl	Doudleby	města České Budějovice	švec	17
Marie Heimbingerová	Doudleby	panství Třeboň	šenkýřka, manželka Jana Heimbingera, rychtáře třeboňského panství	12
Kateřina Šejhlová	Doudleby	panství Třeboň	vdova po Adamu Šejhlovi, rychtáři, kostelníkovi a šenkýři	12
Salomena Šimánková	Doudleby	města České Budějovice	manželka Martina Šimánka	9
Alžběta Kronerová	Plavo	panství Vyšší Brod	šafářka ve dvoře česko-krumlovského hejtmana	9
Marie Jaklová	Doudleby	města České Budějovice	manželka Václava Jakla	8
Jakub Kouba	Střížov	panství Vyšší Brod	sedlák	8
Jakub Kubata	Plavo	panství Vyšší Brod	sedlák	8
Markéta Rouhová – Podhrbná	Doudleby	města České Budějovice	manželka rychtáře Matěje Rouhy – Podhrbného	7

PŘÍLOHA Č. 15

POČTY KŘTŮ VE FARNOSTI DOUDLEBY V LETECH 1675-1684 V ZÁVISLOSTI NA JEDNOTLIVÝCH DNECH V TÝDNU

Pondělí	Úterý	Středa	Čtvrtek	Pátek	Sobota	Neděle	Celkem křtů
27	39	26	30	29	40	73	264
10,0 %	14,9 %	9,7 %	11,2 %	11,2 %	15,3 %	27,6 %	100 %

PŘÍLOHA Č. 16

POČTY KŘTŮ VE FARNOSTI DOUDLEBY V LETECH 1675-1684 PODLE JEDNOTLIVÝCH MĚSÍCŮ KALENDÁŘNÍHO ROKU

Leden	Únor	Březen	Duben	Květen	Červen
41	25	22	27	15	22
15,5 %	9,5 %	8,3 %	10,2 %	5,7 %	8,3 %
Červenec	Srpen	Září	Říjen	Listopad	Prosinec
16	18	17	24	16	19
6,0 %	6,8 %	6,4 %	9,0 %	6,0 %	7,1 %

PŘÍLOHA Č. 17

POČTY KŘTŮ VE FARNOSTI DOUDLEBY V LETECH 1675-1684 PODLE JEDNOTLIVÝCH FARNÍCH VESNIC

Doudleby	Straňany	Plavo	Stropnice	Branišovice	Ostatní	Celkem
67	59	56	50	24	8	264
25,4 %	22,3 %	21,2 %	18,9 %	9,1 %	3,0 %	100 %

PŘÍLOHA Č. 18

VOLBA JMEN DĚTÍ NAROZENÝCH V DOUDLEBSKÉ FARNOSTI V LETECH 1675-1684
V ZÁVISLOSTI NA PRŮBĚHU SVÁTKŮ KŘESŤANSKÝCH SVĚTCŮ

Svátek v den křtu	24	9,0 %
Svátek do týdne (1-7 dnů)	75	28,4 %
Svátek za 1-2 týdny (8-14 dnů)	63	23,7 %
Svátek za 2-3 týdny (15-21 dnů)	25	9,5 %
Svátek za 3 týdny-1 měsíc (21-31 dnů)	24	9,0 %
Svátek za 1-2 měsíce (32-60 dnů)	19	7,2 %
Svátek v jiném časovém údobí	25	9,5 %

PŘÍLOHA Č. 19

SŇATKY VE FARNOSTI DOUDLEBY V LETECH 1671-1690 V ZÁVISLOSTI NA JEDNOTLIVÝCH DNECH V TÝDNU

Pondělí	Úterý	Středa	Čtvrtek	Pátek	Sobota	Neděle	Celkem sňatků
3	27	7	5	1	8	41	92
3,3 %	29,3 %	7,6 %	5,4 %	1,1 %	8,7 %	44,6 %	100 %

PŘÍLOHA Č. 20

SŇATKY VE FARNOSTI DOUDLEBY V LETECH 1671-1690 V ZÁVISLOSTI NA MĚSÍCÍCH KALENDÁŘNÍHO ROKU

Leden	Únor	Březen	Duben	Květen	Červen
24	19	0	2	9	3
26,1 %	20,7 %	0 %	2,2 %	9,8 %	3,3 %
Červenec	Srpen	Září	Říjen	Listopad	Prosinec
3	2	4	6	15	2
3,3 %	2,2 %	4,3 %	6,5 %	16,3 %	2,2 %

PŘÍLOHA Č. 21

KŘESTNÍ JMÉNA DĚTÍ NAROZENÝCH VE FARNOSTI DOUDLEBY V LETECH 1675-1684

Alžběta	12	Adam	1
Anížka	8	Antonín	3
Anna	8	Augustin	1
Barbora	4	Bartoloměj	3
Cecílie	1	Bernhart	2
Dorota	11	Fabián	3
Eva	4	Filip	1
Hedvika	1	Florián	1
Johana	2	František	5
Justýna	1	Havel	1
Juliána	1	Jakub	5
Kateřina	11	Jan	11
Kedruta	1	Jiljí	1
Klára	3	Jiří	6
Lidmila	4	Josef	3
Lucie	1	Kašpar	2
Marie	9	Lukáš	1
Mariána (Marjána)	9	Marek	1
Mariánka (Marjánka)	3	Martin	1
Markyta	6	Matěj	12
Mandaléna	3	Matouš	6
Magdaléna	1	Mikuláš	1
Potenciána	4	Ondřej	5
Regina	2	Pavel	11
Rozina	9	Petr	1
Salome	3	Petr Pavel	1
Sibyla	1	Rudolf	2
Sofie	1	Řehoř	2
Voršila	6	Šimon	5
Zuzana	1	Tomáš	8
Žofie	5	Václav	7
		Vavřinec	1
		Vincenc	6
		Vít	2
		Vojtěch	4

PŘÍLOHA Č.22

POČET KMOTRŮ PŘI KŘTECH V DOUDLEBSKÉ FARNOSTI V LETECH 1675-1684

	Doudleby	Straňany	Stropnice	Plavo	Branišovice	Ostatní	Celkem	
Účast dvou kmotrů	53	43	42	45	24	6	207	80,2 %
Účast tří kmotrů	14	16	8	11	0	2	51	19,8 %
Manželský pár v roli levans a patrinus	6	5	8	13	7	1	40	15,5 %

PŘÍLOHA Č. 23

SLOVNÍČEK LITURGICKÝCH A MÉNĚ OBVYKLÝCH VÝRAZŮ¹⁶

alba	- bílé lněné či bavlněné roucho volného střihu, které oblékají klerikové k liturgickým úkonům.
antependium	- látkový závěs nebo malovaný obraz zakrývající přední část oltářní mensy
anniversarium	- výroční den nějaké události, latinské označení výročního posvěcení (posvícení) kostela
biret	- čtverhranná pokrývka hlavy pro kněze se třemi výběžky na horní straně. Nazývá se též kvadrátek.
boží hrob	- architektonické ztvárnění Kristova hrobu ve skále stavěné v kostele o Velikonocích
ciborium	- liturgická nádoba, většinou ve tvaru kalicha s víčkem, sloužící k uchovávání konsekrovaných hostií ve svatostánku
cingulum	- šňůra sloužící k přepásání alby
confraternitas	- bratrstvo
desátek	- daň odváděná církvi, která se původně rovnala desetíně zemědělské úrody
Ecce homo	- výtvarné zobrazení Krista s trnovou korunou, podle Pilátova výroku o zmučeném Ježíši: „Ejhle člověk.“
exhorta	- krátká povzbudivá promluva při bohoslužbách
filiální kostel	- další kostel farnosti, podřízený duchovnímu správci farního kostela
firhářky	- krátké záclony
fundace	- majetkový základ věnovaný na nějaký účel, v církvi nejčastěji na dlouhodobé sloužení mši na určitý úmysl
futrál	- pouzdro
hromnička	- svíčka posvěcená na svátek Hromnic, které bývala v lidovém prostředí připisována ochrana před bouřkou
humeral	- bílý lněný obdélníkový šátek, opatřený v rozích tkanicemi. Kněz si jím zahaluje krk a ramena, obléká se pod albu.
kadidelnice	- kovová nádoba zavěšená na řetízích s perforovaným poklopem. Uvnitř se nachází nádoba na rozžhavené dřevěné uhlí, do které se během liturgie sype kadidlo (druh vonné pryskyřice z exotických rostlin).
kalich	- liturgická nádoba z kovu, často umělecky zdobená, slouží k proměňování vína při mši
kalkant	- člověk, který obsluhuje měchy varhan
kancionál	- kniha kostelních písní
kasule	- svrchní roucho v liturgických barvách, v době baroka obvykle bohatě vyšívané, které kněz obléká při mši

¹⁶ Literatura: E. G. ŠIDLOVSKÝ, *Svět liturgie. Slovník základní církevní terminologie*, Praha 1991; J. MERREL a kol., *Malý bohovědný slovník*, Praha 1963; *Akademický slovník cizích slov*, Praha 2001; Z. HOLUB a kol., *Doudlebské nářečí a slovník*, České Budějovice 2004.

klerika	- dlouhé, po kotníky sahající roucho světského duchovenstva, vpředu zapínané na knoflíky se stojatým límcem. Obyčejný klérus užíval kleriku černé barvy.
konsekrace	- svěcení kostelů, oltářů a bohoslužebných předmětů. Též označení pro proměnění chleba a vína v tělo a krev Krista při mši svaté.
konvičky mešní	- nádobky ze skla či kovu sloužící k přípravě vína a vody ke mši
konzistoř	- biskupská kancelář
korporál	- bílé čtvercové plátno, které se při mši klade na oltář pod kalich nebo vystavenou monstranci. Před a po použití se ukládá do bursy.
kupka	- malá místnost před vstupem do vnitřního prostoru kostela, nářečně zvaná též kupec, podle místa prodeje předmětů sakrálního charakteru
litanie	- modlitba, v níž se předřikávač a věřící dlouhou řadou proseb a oslovení střídavě obracejí k Bohu a světcům
lusthaus	- menší zahradní stavba sloužící k rekreaci, též besídka, letohrádek
makulář	- průběžně vedené záznamy všech příjmů a vydání zádušního hospodaření
mensa	- oltářní stůl, v našem prostředí obvykle ze dřeva
misál	- liturgická kniha obsahující texty pro sloužení mše
monstrance	- liturgický předmět z ušlechtilého kovu nebo alespoň pozlacený a zdobený, sloužící k vystavení proměněné hostie a jejímu následnému uctívání
nešpory	- odpolední či předvečerní pobožnost před významnějšími církevními svátky
nová neděle	- první neděle v měsíci
ořera	- peněžitá sbírka věřících, obvykle spojená s obcházením hlavního oltáře
ornát	- viz kasule
pacifikál	- zdobený kovový kříž, někdy s ostatky svatých, uctívány políbením během liturgie
padlá osoba	- mravně narušená, např. svobodná matka
Panque lingua	- slavnostní chvalo zpěv, jehož autorství je připisováno sv. Tomáši Akvinskému
pluviál	- široký, k patám sahající plášť v příslušné liturgické barvě, vzadu opatřený kapucí a vpředu zapínaný na ozdobnou přezku. Užívá se zejména při průvodech, chórové modlitbě a pohřbech
portatile	- schránka s ostatky svatých uložená v oltářní mense; též název pro přenosný oltář
posnopné	- desátek odváděný školnímu učiteli ve formě nevymláceného obilí ve snopech
prosebné dny	- údobí tří dnů před svátkem Nanebevstoupení Páně, kdy se konala procesí do polí za úrodu.
přilohy pole	- nezoraný okraj pole užívaný k pastvě dobytka
purifikatorium	- lněný šátek bílé barvy sloužící k vytření kalichu
pyxis	- nádobka z ušlechtilého kovu sloužící k přechování konsekrované hostie, např. při zaopatřování nemocných
rekviem	- mše sloužená za zemřelého. Název pochází z prvních slov antifony „ <i>Requiem aeternam dona eis Domine</i> “.
rituál	- liturgická kniha s modlitbami a předpisy pro udílení svátostí a svátostin. Též agenda.
roráty	- ranní mše v adventním (předvánočním) čase

sanktuář	- kamenicky zpracovaný výklenek ve zdi sloužící k uložení konsekrovaných hostií, předchůdce svatostánku
sanktusáček	- též sanktusník. Označení pro zvon, kterým se zvoní při chvalo zpěvu sanktus, jež je součástí bohoslužby. Rovněž štíhlá věžička na střeše kostela, v níž je umístěn zmíněný zvon.
strouhanka	- nářeční výraz pro suché jehličí, spadané ze stromů, které se shrabávalo a používalo jako podestýlka pro dobytek. Též hrabanka.
strych	- též korec. Původně dutá míra sypaných plodin (93, 0 litrů. V přeneseném významu se začal strych užívat jako plošná míra (2877,3 m ²).
superpelice	- bílé roucho kleriků sahající nad kolena, se širokými rukávy. Užívá se při některých liturgických úkonech. Pokud má užší rukávy nazývá se též rocheta.
svatostánek	- tabernákl, skříňový prostor umístěný od 16. století na oltářní mense, v němž jsou uchovávány konsekrované hostie v příslušných liturgických nádobách
svátostiny	- různá žehnání a svěcení. Od svátostí se liší tím, že nejsou ustanovena Kristem, ale církví.
štola	- dlouhý užší pás látky v příslušné liturgické barvě, který nosí kněz při různých liturgických úkonech
štoudev	- velká, obvykle dřevěná, nádoba užívaná na vodu
umbela	- malá nebesa nošená při průvodech
věčné světlo	- lampa umístěná před svatostánkem. Světlo ve svatostánku hoří, pokud se v něm uchovává konsekrovaná hostie.
věrtel	- dutá míra sypaných plodin (23, 25 litrů)